[ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ]

Նորայր Պողոսյան

ՆՈՐԱՀԱՅՏ *ԲԱՌԵՐ* ՎԱՂԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐՈՒՄ

Ա-Ֆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

նորակազմ
իմաստափոխված
հնչյունափոխված
նոր փոխառյալ
բարբառային բառեր

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Նորայր Պողոսյան

ՆՈՐԱՀԱՅՏ ԲԱՌԵՐ ՎԱՂԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐՈՒՄ

(16-18-րդ դդ.)

3000 բառ, բառաձև և դարձվածային միավոր

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2014

ՀՏԴ 801.3=919.81:941(479.25)
ԳՄԴ 81.2Հ-4+63.3(2Հ)
Պ 797

Հրատարակության է երաշխավորել ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի խորհուրդը:

Պ 797 Պողոսյան Ն.
Նորահայտ բառեր վաղաշխարհաբարյան աղբյուրներում: 16-18-րդ դդ./ Ն. Պողոսյան. -Եր.: ԵՊՀ, 2014.- 224 էջ:

Բառարանում ընդգրկված են վաղաշխարհաբարյան բնագրերում հանդիպող նորակազմ, իմաստափոխված, հնչյունափոխված, նոր փոխառյալ, բարբառային բառերը:

ՀՏԴ 801.3=919.81:941(479.25)
ԳՄԴ 81.2Հ-4+63.3(2Հ)

ISBN 978-5-8084-1875-2

© ԵՊՀ հրատարակչություն, 2014
© Ն. Պողոսյան, 2014

ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ա) Տպագիր

Ագով. կոնդ. - Գէորգ Տէր-Վարդանեան, Ագուլիսի Սուրբ Թովմա Առաքեալի վանքում գտնուած նուիրական կոնդակներ, «Էջմիածին», 2012, ԺԱ:

Ա. Երեմ. - Արամ Երեմեան, Մի անյայտ ձեռագիր տաղարան (կրօնական, գինու և սիրոյ տաղեր), Թէհրան, 1947:

Ակոռ. - Հակոբ Փափազյան, Ակոռու Ս. Հակոբ վանքի քյոթուկը, «Բանբեր Մատենադարանի», թ. 12, Եր., 1977:

Աղաւն. Միաբանք - Մկրտիչ Եպս. Աղաւնունի, Միաբանք և այցելում Հայ Երուսաղէմի, Երուսաղէմ, 1929:

Առ Էջմ. - Թուղթ Գրիգորի Կեսարացւոյ առ Էջմիածնեցիս:- Ներսէս Ակինեան, Մովսէս Գ Տաթևացի կաթողիկոսն և իր ժամանակը, Վիեննա, 1936:

Բունիաթ - Բունիաթ Սեբաստացի, Գիրք բժշկութեան (ԺԷ դար), աշխատ. Դ. Մ. Կարապետյանի, Եր., 1987:

Գալ. Կենս. - Գրիգորիս Ծ. Վ. Գալէմքեարեան, Կենսագրութիւն երկու հայ պատրիարքներու և տասն եպիսկոպոսներու, Վիեննա, 1915:

Գաւազ. Աղթմ. - Ներսէս Ակինեան, Գաւազանագիրք կաթողիկոսաց Աղթամարայ, Վիեննա, 1920:

Գովր. - Գրիգոր Գովրիկեան, Հայք յեղիսաբեթուպոլիս Դրանսիլուանիոյ, Վիեննա, 1893:

Դաւան. - Դաւանաբանական անտիպ էջեր ԺԷ դարէն, հրատ. Կարապետ Եպս. Ամատունի, «Բազմավէպ», 1978, թիվ 1-2:

Դաւիժ. - Առաքել Դաւրիժեցի, Գիրք պատմութեանց, աշխատ. Լ. Ա. Խանլարյանի, Երևան, 1990:

Դ. Զեյթ. - Դաւիթ Զեյթունցի, Զափածո տոմար:- Դաւիթ Զեյթունցի, Մեկնութիւն քերականի, Եր., 1981:

Դիւան Ժ - Դիւան Հայոց պատմութեան, գիրք Ժ. Մանր մատենագիրք, ԺԵ-ԺԹ դարեր, հրատարակեց Գիւտ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1912:

Դիւան Մխիթ. - Մայր դիւան Մխիթարեանց ի Ս. Ղազար (1707-1773), Վենետիկ, 1930:

Դիւան Ն. Ջուղ. - Դիւան Նոր Ջուղայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի, մասն Ա, էջմիածնի կաթողիկոսների կոնդակներ (1652-1705), աշխատասիրեց՝ Խաժակ Տէր-Գրիգորեան, Անթիլիաս, 2003:

Դիւ. Ս.Յակ. - Դիւան Սուրբ Յակոբայ (Ա-ԺԹ), «Սիոն», 1930 նոյեմբեր - 1941 յուլիս-օգոստոս:

ԴՀՎ II - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ II, Եր., 1960:

ԴՀՎ III - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ III, Եր., 1967:

ԴՀՎ IV - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ IV, Եր., 1973:

ԴՀՎ V - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ V, Արցախ, կազմեց՝ Ս. Բարխուդարյան, Եր., 1982:

ԴՀՎ VI - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ VI, Եր., 1977:

ԴՀՎ VII - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ VII, Եր., 1996:

Եզով - Эзов Г. А., Сношения Петра Великого с армянским народом (документы), С. Петербург, 1898:

Ե. Մուշ. - Հ. Ոսկեան, Եղիա Մուշեղեան և իր գրական արտադրութիւնները, «Հանդէս ամսօրեայ», 1927:

Զ. Ագուլ. - Զաքարիա Ագուլեցու Օրագրութիւնը, Եր., 1938:

Զաք. Ա, Բ, Գ - Զաքարեայ Սարկաւագի Պատմագրութիւն, Գիրք Ա, Բ, Գ, Վաղարշապատ, 1870:

Զուար - Զուար Ճիյէրճի Օղլու քահանայի Ճանապարհագրութիւն և ուխտ յԵրուսաղէմ, «Բազմավէպ», 1867-1869:

Թորգ. Տապան. - Վահրամ Յ. Թորգոմեան, Կ. Պոլսոյ հայ պատրիարքներու տապանագիրները, «Բազմավէպ», 1918:

Թորոս աղբար - Գարեգին Սրուանձտեանց, Թորոս աղբար, Կ. Պոլիս, 1884:

Ժամ. Պող. - Ժամանակագրություն (XI-XVIII դդ.), հրատ. Նորայր արք. Պողարյան, «Բանբեր Մատենադարանի», թիվ 9, Եր., 1969:

Կալված. - Կալվածագրեր և տնտեսական այլ գործարքների վերաբերյալ արխիվային վավերագրեր, պրակ I, կազմեց Հար. Աբրահամյան, Եր., 1941:

Կ. Ամատ. - Կարապետ Եպս. Ամատունի, ԺԷ դարու երևելի վարդապետներ, Վենետիկ-Ս. Ղազար, 1989:

Կամենից - Կամենից, Տարեգիր հայոց Լեհաստանի և Ռումենիոյ, աշխատ. Ղևոնդ Ալիշանի, Վենետիկ, 1896:

Հայ-Վենետ - Ղևոնդ Ալիշան, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնք Հայոց և Վենետաց ի ԺԳ-ԺԴ և ի ԺԵ-ԺԶ դարս, Վենետիկ, 1896:

Հնատիպ - Նորայր Պողոսյան, Հայ հնատիպ գրքերի ձեռագիր հիշատակագրություններ (1512-1712 թթ.), Եր., 2012:

ՀՎԲ - Ս. Գևորգյան, Հայ վիմագիր բանաստեղծությունը, Եր., 1989:

Ձեռ. յիշ. ԺԷ - Հայերեն ձեռագրերի ԺԷ դարի հիշատակարաններ, հտ. Ա., Եր., 1974:

Ղուկ. նամ. - Ղուկաս կաթողիկոսի նամակը Ավստրիայի Յովսէփ Բ կայսերը և այդ երկրի դեսպանին Ս. Պետերբուրգում:- Լեւոն Բաբայեան, Հայերը Մոլդաւիայում և Բոմովինայում, Թիֆլիս, 1911:

Ճեմճ. - Հ. Սահակ Ճեմճեմեան, Նոր նիւթեր Կ. Պոլսոյ երջանկայիշատակ պատրիարք Յովհաննէս Կոլոտի մասին (քաղուած Ս. Ղազարի դիւանէն), «Բազմավէպ», 1978, 3-4:

ՄԺ I - Մանր ժամանակագրություններ (XIII-XVIII դ.), հատոր I, կազմեց՝ Վ. Ա. Հակոբյան, Եր., 1951:

ՄԺ II - Մանր ժամանակագրություններ (XVII-XVIII դ.), հատոր II, կազմեց՝ Վ. Ա. Հակոբյան, Եր., 1956:

Յ. Թութունջ. - Յովհաննէս Թութունջի, Ուղեգրութիւն (1678-80թթ.):- Հ. Անասյան, XVII դարի ազատագրական շարժումներն Արևմտյան Հայաստանում, Եր., 1961:

Յիշ. Ոկն. - Յիշատակարան Կարապետի կաթողիկոսի Ոկնեցւոյ Վարք իմաստասիրի, հրատ. Հ. Սահակ Ճեմճեմեան, «Բազմավէպ», 1978, 3-4:

Յ. Կարն. - Յակոբ Կարնեցի, Տեղագիր Վերին Հայոց (յիշատակարան ԺԷ դարու), Վաղարշապատ, 1903:

Յ. Կոլոտ - Գ. Բամպուքեան, Յովհաննէս Պատրիարք Կոլոտ (1678-1741) և իր աշակերտները, Ստանպուլ, 1984:

Յ. Ղր. - Յովհաննէս Ղրիմեցւոյ Պատմութիւն հոչակաւոր վանից Հաղբատայ Ս. Նշանին, հրատ. Համազասպ Ոսկեան, Վիեննա, 1965:

Յ. Քիւրտ. - Յ. Քիւրտեան, Ջուղայեցի խօջայ Նազար և իր գերդաստանը (առանց տպ. թվ. և վայրի):

Ներբ. Սրապ. - Գրիգոր Կեսարացի, Ներբողեան ի վերայ մահուան տեառն Սրապիոնի Ուռհայեցւոյ, «Սիոն», 1953:

Նշխարք - Նշխարք մատենագրութեան Հայոց, հրատ. Ք. Պատկանեան, Ս. Պետերբուրգ, 1884:- Օգոստինոս Բաշենց, Ժամանակագրութիւն:

Նոր ծաղ. - Նորագոյն ծաղիկ զօրութեանց, թարգմ. Յ. Կոստանդնուպոլսեցու, Վենետիկ, 1685թ. (ըստ ՄՄ 786 օրինակի):

Շահմ. յիշ. - Մահտեսի Շահմուրատի յիշատակարանը: -Հ. Անասյան, XVII դարի ազատագրական շարժումներն Արևմտյան Հայաստանում, Եր., 1961:

ՈՒղուր. - Մեսրոպ Վ. Ուղուրլեան, Պատմութիւն հայոց գաղթականութեան և շինութեան եկեղեցւոյ նոցա ի Լիվոռնոյ քաղաքի, Վենետիկ, 1891:

ՈՒՄՀԲ I - ՈՒշ միջնադարի հայ բանաստեղծությունը (XVI-XVII դդ.), աշխատասիրությամբ Հասմիկ Սահակյանի, հտ. I, Եր., 1986:

ՈՒՄՀԲ II - ՈՒշ միջնադարի հայ բանաստեղծությունը (XVI-XVII դդ.), աշխատասիրությամբ Հասմիկ Սահակյանի, հտ. II, Եր., 1987:

Ոսկ. նամ. - Ոսկան Վարդապետի (Երևանցու-Ն. Պ.) նամականին, հրատարակեց Հ. Պողոս Անանեան, «Բազմավէպ», 1966-67:

Պատմ. Երուս. - Սարգիս Վարդապետ, Պատմութիւն Երուսաղէմի, «Սիոն», 1931-32:

Պատմ. Խոթ. - Յովհաննէս Կամենացի, Պատմութիւն պատերազմին Խոթինու, աշխատասիրութեամբ Հ. Ս. Անասեանի, Երևան, 1964:

Պող. նամ. - Նամակներ Պողոս Առապեան տպագրիչի, հրատ. Հ. Սահակ Ճեմենեմեան, «Բազմավէպ», 1978, թիվ 1-2:

Սանահն. - Յիշատակարան Սանահնոյ վանից (Սանահնի էջոթուկը), աշխատ. Պարոյր Մուրադեանի, Ս. Էջմիածին, 2007:

Սիմ. Լեհ. - Սիմէոն Դպրի Լեհացւոյ ՈՒղեգրութիւն, հրատ. Ներսէս Ակինեան, Վիեննա, 1936:

Ս. Ապար. - Սիմեոն Ապարանեցի, Բանաստեղծություններ, աշխատասիրությամբ Կարապետ Սումիասյանի, Եր., 1976:

Ստ. Ռոշքայ - Ստեփանոսի Ռոշքայ Ժամանակագրութիւն կամ տարեկանք եկեղեցականք, հրատ. Հ. Ոսկեան, Վիեննա, 1964:

Վ. Յուն. - Վարդան Յունանեան, Բառարան գրոյս:- Յովհաննէս Պոնայի Զեռքածութիւն յերկինս, Հռոմ, 1674:

Տէֆթ. - Աւետիք Տիգրանակերտցի, Տէֆթէր գիրք:- Աւետիք Պաղտասարեան ընթերցող Տիգրանակերտցի (հոդվածի հեղինակն ամենայն հավանականությամբ Ղևոնդ Ալիշանն է), «Բազմավէպ», 1897 թ.:

Քէօմ. - Երեմիա Զէլէպի Քէօմիւրճեան, Ստամպօլոյ պատմութիւն, հրատ. Վահրամ Թորգոմեան, Վիեննա, 1913:

Բ) Ձեռագրեր

Երուս. դիւան - ԺԷ դ., Երուսաղեմի հայոց պատրիարքության դիվանական փաստաթղթեր (առանց էջահամարների):

ՄՄ 1127 - ԺԷ դ., Ժողովածոյ, Բառգիրք, էջ 133ա-156բ:

ՄՄ 1430 - 1658 թ., Իգնատիոս Տիգրանակերտցի, Համառոտութիւն պատմական և տաղաչափական, էջ 93ա-103ա:

ՄՄ 1528 - 1649-51 թթ., Թարգմանութիւն բառից ի Նահապետ ծաղկողէ, էջ 1ա-2բ:

ՄՄ 1756 -ԺԷ դ., Բանք իմաստասիրականք և աստուածաբանականք, էջ 7ա-182ա:

ՄՄ 2019 - 1600 թ., Հանդէս բանաստեղծաց, էջ 162բ-170ա:

ՄՄ 2281 - ԺԷ դ., Այս բառք գեղջուկք, որ կարի պիտոյ է վարժասիրաց. Հանդէս բանաստեղծաց, էջ 122բ-136ա:

ՄՄ 6275 - ԺԷ դ., Բժկարան, էջ 184բ-239ա:

Գ) Բառարաններ

ԱԲ - Առձեռն բառարան հայկազեան լեզուի, կազմ. Գ. Ճէլալեան, Անթիլիաս, 1988:

Աբիկ. - Մ. Աբիկեան, Երեքլեզուեան ընդարձակ բառարան տաճկերէն-հայերէն-գաղղիերէն, Կ. Պոլիս, 1888:

ԱՀԲԲ - Է. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, հտ. Ա-Բ, Եր., 1976:

Արևմտ. Բառ. - Ռ. Սահապետոյեան, Արեւմտահայերէն-արեւելահայերէն նոր բառարան, Եր., 2011:

ԲԱՀ - Ժ. Թազպազեան, Բառարան արաբերէնէ հայերէն, Պէյրութ, 1960:

Բառ. պարսկ. - Բառարան պարսկերէն, ըստ կարգի հայկական այբուբենից, Կ. Պոլիս, 1826.

ԲՀ - Հ. Ամալյան, Բառգիրք հայոց, Եր., 1975:

Գաւ. բառ. - Հ. Աճառեան, Հայերէն գաւառական բառարան, Թիֆլիս, 1913:

Լատ. - Աշ. Հայրապետյան, Լատիներեն-հայերեն բացատրական բառարան, Եր., 2005:

Կարստ - Միջին հայերէնի բառարան (անտիպ):

ՀԱԲ - Հ. Աճառյան, Հայերեն արմատական բառարան, հտ. Ա-Դ, Եր., 1971-79:

ՀԲԲ - Ստ. Մալխասեանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հտ. I-IV, Եր., 1944-45:
ՀԳԲ - Լ. Հովհաննիսյան, Գրաբարի բառարան (ՆՀԲ-ում չվկայված բառեր), Եր., 2010:
ՀԼԲԲ - Հայոց լեզվի բարբառային բառարան, հտ. Ա-Ջ, Եր., 2001-2010:
ՀՊԲ - Վ. Յարութիւնեան, Հայերէնից պարսկերէն բառարան, Թեհրան, 2006:
ՄՀԲ - Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան, Միջին հայերենի բառարան, Եր., 2009:
Ն. Բիւզ. - Նորայր Բիւզանդացի, Բառգիրք ստորին հայոց, ի մատենագրութեանց ԺԱ-ԺԷ դարուց, հրատ. պատրաստեց Մ. Մինասեանը, Ժնեւ, 2000 (Պ-Ֆ տառերը՝ անմշակ):
ՆՀԲ - Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հեղ. Գ. Աւետիքեան, Խ. Սիւրմէլեան, Մկ. Աւգերեան, հտ. Ա-Բ, Եր., 1979-81:
Փէշտ. - Գ. Փէշտիլմաճեան, Բառգիրք հայկազեան լեզուի, հտ. Ա-Բ, Կ. Պոլիս, 1844-46:
ՕԲԲ - Ալ. Մարգարյան, Աշ. Հայրապետյան, Օտար բառերի բացատրական բառարան, Եր., 2004:
Օսմ. - Պ. Կարապետեան, Մեծ բառարան օսմաներէնէ հայերէն, Կ. Պոլիս, 1912:
Большой немецко-русский словарь, т. I-II, М., 1980.
Большой польско-русский словарь, состав. Гессен Д., Стыпула Р., Варшава-Москва, 1967.
Венгерско-русский словарь (40.000 слов), ред. Ласло Гальди, Москва-Будапешт, 1987.
Гришин К. А., Французско-русский словарь, М., 1982.
Зорько Г. Ф., Новый большой итальяно-русский словарь, М., 2006.

Դ) Համառոտագրություններ

ա. - ածական
առանց մեկն. - առանց մեկնաբանության
արաբ. - արաբերեն
բառ. - բառարան
բժշկ. - բժշկական (բառ, տերմին)
բղդչ. - բաղադրիչ
բնստ. - բանաստեղծական
բոխդ. - բառախաղ
բոկպ. - բառակապակցություն
բոց. - բառացի
բսբ. - բուսաբանություն

գ. - գոյական
գերմ. - գերմաներեն
գրբ. - գրաբար
գրշ. - գրշագրական տարբերակ
դ. - դերանուն
թ. - թվական
թուրք. - թուրքերեն
ժող. ստուգ. - ժողովրդական ստուգաբանություն
իմաստափոխ. - իմաստափոխություն
իտալ. - իտալերեն
լատ. - լատիներեն
լեհ. - լեհերեն
ծան. հրատ.- ծանոթագրություն բնագիրը հրատարակողի
կ. - կապ
կբ. - կրավորական բայ
կենդ. - կենդանբանություն
կրաւ. - կրավորական
հայ. - հայերեն
հայկ. - հայկական
հեղ. - հեղինակային
հնց. - հնացած
հրատ. - հրատարակիչ բնագրի
հրդ. - հարադրություն, հարադիր կազմության բառ
հունգ. - հունգարերեն
մկ. - մակբայ
ՄՄ - Երևանի Մաշտոցյան Մատենադարան
յուն. - հունարեն
նբ. - ներգործական սեռի բայ
նույն նշ. - նույն նշանակությամբ
շ. - շաղկապ
չբ. - չեզոք սեռի բայ
պարսկ. - պարսկերեն
պբ. - պատճառական բայ
ռուս. - ռուսերեն
ռումին. - ռումիներեն
սխլգր. - սխալագրություն
վրաց. - վրացերեն
փխբ. - փոխաբերական իմաստ
փոքշ. - փաղաքշական ձև
ֆրանս. - ֆրանսերեն

ԲԱՌԱՐԱՆԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայերենում նոր բառերի ստեղծումն ու տարածումը չդադարող ընթացք է: Անվերջ ընթացք է նաև նոր բառերի հայտնաբերումը տարբեր բնագրերից: Հրատարակվող յուրաքանչյուր նոր երկ իր հետ բերում է նախկինում չարձանագրված նորանոր բառեր, բառանևեր ու դարձվածքներ, փոխառյալ ու իմաստափոխված բառեր, ի վերջո՝ նորաբանությունների զանազան շերտեր, որոնք մեծապես բնորոշում են տվյալ շրջանի հայերենի բառապաշարի առանձնահատկությունները:

Բառային նորաբանությունների սահմանումը, բացահայտումն ու ճնությունը միշտ արդիական են եղել հայերենագիտության համար: Այդպես է նաև ներկայումս, և առանց վարանելու կարելի է ասել, որ հայ լեզվաբանության վերջին շրջանի ամենից շատ արծարծված թեմաներից մեկը *նորաբանագիտությունն* է: «*Նորաբանագիտության (նեոլոգիա) կարևորագույն խնդիրներից է որոնել-գտնել նոր բառերի երևան գալու պատճառները, ինչպես նաև այն շարժիչ ուժերը, որոնք պայմանավորում են լեզվի այդ բնական առաջընթացը*»,- գրում է Ա. Մարտիրոսյանն իր մենագրության մեջ[1]:

Հայերենագիտության այս ոլորտի վերաբերյալ բազմաթիվ հոդվածներ, մենագրություններ, բառարաններ են հրատարակվել նաև վերջին տասնամյակում[2]: Դրանց մեջ պետք է շեշտել, նախ՝ մեծանուն բանասեր Նորայր Բյուզանդացու հեղինակած՝ միջին հայերենի անավարտ բառա-

---

[1] *Ա. Մարտիրոսյան*, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Եր., 2007, էջ 29: *Նորաբանագիտություն* տերմինի սահմանումը առաջինը թերևս հանդիպում ենք Ա. Մարտիրոսյանի այս աշխատության մեջ:

[2] Տե՛ս, օրինակ՝ *Ս. Էլոյան*, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան (նոր բառեր, իմաստներ, դարձվածքներ, բառակապակցություններ, արտահայտություններ, հապավումներ), Եր., 2002: *Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան*, Նորահայտ բառեր գրաբարում, Եր., 2007: *Փ. Մեյթիխանյան*, Նոր բառերի բացատրական բառարան, Եր., 1996: *Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան*, Նորահայտ բառեր գրաբարում, Եր., 2007: *Ս. Գրիգորյան*, Նորահայտ բառեր 14-15-րդ դարերի մատենագրության մեջ (Գրիգոր Տաթևացի), Եր., 2009: *Ռ. Սաքապետոյան*, Արևմտահայերեն-արևելահայերեն նոր բառարան, Եր., 2011:

րանի լույս ընծայումը: Բառարանի ձեռագրերն ամբողջացրել և հրատարակել է Մ. Մինասյանը, և ինքն էլ հետևյալ համառոտ բնութագիրն է տվել աշխատանքին. «Հրատարակում եմ այն բոլորը, ինչ փրկուել է միջին հայերէնի այս թանկագին բառարանից, ուր հեղինակի ուշադրութիւնը գրաւել են յատկապէս հայերէն կամ հայերէնացած բառերը, ի տարբերութիւն «Միջին հայերէնի բառարան» արժէքաւոր աշխատութեան զոյգ հատորների, որոնք Մատենադարանում լրիւ չեն օգտուել Նորայրի այս անտիպ գործի մանրամասնութիւնից»[3]:

Միջին հայերենի վերաբերյալ մեկ այլ բառարան տպագրության ընթացքի մեջ է ներկայումս: Խոսքը Յոզեֆ Կարստի «Միջին հայերենի բառարանի» մասին է: Այդ աշխատության մեծածավալ ձեռագիր էջերը պահպանվում են Երևանի Մաշտոցյան Մատենադարանում, որոնք թվայնացրել և դրանց հիման վրա Կարստի բառարանը հրատարակելու որոշակի քայլեր է կատարել Գերմանիայի Հալլե/Վիթենբերգի համալսարանի գիտական խումբը, որի կազմում աշխատելու պատեհությունը ունեցել ենք նաև մենք:

Հին հայերենի բառապաշարային մեծաքանակ արժեքավոր նյութ է պարունակում Լավրենտի Հովհաննիսյանի «Գրաբարի բառարանը»[4]: Այն ամբարում է 5-11-րդ և հետագա դարերի գրաբար բնագրերից քաղված նոր բառերը, որոնք վկայված չեն ՆՀԲ-ում: Այդ իմաստով բառարանը հայերենի հին շրջանի բառաստեղծման աղբյուրի արժեք է ստանում:

Բայց որքան որ նոր բառարաններ և ուսումնասիրություններ ստեղծվեն, միևնույն է՝ անսահմա՜ն է հայերեն գրավոր մշակույթը, և անհնար է սպառված համարել բառապաշարային նոր իրողությունների ու նոր բառերի հայտնաբերումը: Խոսքը վերաբերում է հատկապես ուշ միջնադարում ստեղծված բնագրերին ու ստեղծագործություններին այն առումով, որ դրանցից շատերն իրենց բազմաժանրությամբ հանդերձ լեզվական պատշաճ քննությունների չեն արժանացել, առանձին երկեր բառապաշարային հարթության վրա ընդհանրապես չեն դիտարկվել: Քիչ ուսումնասիրված են մնացել նաև վաղ աշխարհաբարյան բնագրերում հանդիպող նոր բառերը:

Ներկա բառարանն, ահա, նվիրված է վաղ աշխարհաբարյան աղբյուրներից քաղված նորահայտ բառերին, որոշ չափով ամբողջացնում է դրանք:

---

[3] *Նորայր Բիւզանդացի*, Բառգիրք ստորին հայոց, ի մատենագրութեանց ԺԱ-ԺԷ դարուց, հրատ. պատրաստեց Մ. Մինասեան, Ժնեւ, 2000 (Պ-Ֆ տառերը՝ անմշակ), էջ 3:

[4] *Լ. Յովհաննիսյան*, Գրաբարի բառարան (ՆՅԲ-ում չվկայված բառեր), Եր., 2010:

* * *

Որպես «**նորահայտ բառ**» հասկացության հոմանիշ գիտական գրականության մեջ հանդիպում են **նորակազմ, նորակերտ, նորահնար, նորակերպ, նորաստեղծ, նորածին, նորամոտ, նորալուր** (Ա. Բագրատունի), **նորաբնույթ** (Ռ. Ղազարյան) բառերը: Հ. Աճառյանը տարբեր առիթներով գործածում է **նորագյուտ, նորածին, նորակերտ** տերմինները: Հաճախ հեղինակները նաև սահմանում են իրենց նախընտրած տերմինը, օրինակ՝ «12-16-րդ դդ. նյութերը պարունակում են զգալի թվով **նորաբնույթ** բառեր, որոնք *արձանագրված չեն միջինհայերենյան գրավոր մյուս աղբյուրներում*»[5]:

Համարժեք այս տերմիններից գերադասեցինք գործածել **նորահայտ բառեր**, որ ավելի է բնորոշում բառարանի ընտրանքը. դրանք նորահայտ են այնքանով, որ նոր են ի հայտ եկել և շրջանառության մեջ դրվել:

Փորձենք առավել հստակեցնել, թե որո՞նք են վաղաշխարհաբարյան շրջանի համար համարվել նորահայտ բառեր և ներմուծվել մեր բառարանի մեջ:

Մեր դիտարկած բնագրերն ընդգրկում են 16-րդ դարի վերջից մինչև 18-րդ դարի սկիզբն ընկած ժամանակաշրջանը: Այն համապատասխանում է վաղ աշխարհաբարին (ըստ Գ. Ջահուկյանի սահմանումի)՝ միջին հայերենից նորմավորված աշխարհաբարին անցնելու ենթաշրջանին[6] և շաղկապում է մի կողմից միջին հայերենը, մյուս կողմից՝ ձևավորվող ու նորմավորվող գրական աշխարհաբարի վաղ տարբերակները (Կ. Պոլսում, Վենետիկում, Արարատյան գավառում, պարսկահայ գաղթօջախներում և հատկապես Նոր Ջուղայում)[7]:

Ընդ որում՝ այդ շրջանում ստեղծված երկերը լեզվական առումով բնութագրվում են անմիօրինակությամբ. իրար կողք-կողքի գոյակցում են գրաբարով, նոր ձևավորվող աշխարհաբարով ու ժամանակի բարբառներով գրված երկերը:

Հայերենի զարգացման շղթայում միջանկյալ և անցումային դիրք գրավող և դեռևս ճյուղերի չտարանջատված աշխարհաբարի այս փուլում

---

[5] *Ռ. Ղազարյան,* Միջին գրական հայերենի բառապաշարը, Եր., 2001, էջ 33:

[6] Տե՛ս *Գ. Ջահուկյան*, Հայոց լեզվի կազմավորումը և կառուցվածքը, Եր., 1969, էջ 49-64:

[7] Վաղ աշխարհաբարի քննությանն են նվիրված՝ *Ռ. Իշխանյան*, Նոր գրական հայերենը 17-18-րդ դարերում, Եր., 1979: Նույնի՝ Արևելահայ բանաստեղծության լեզվի պատմություն, Եր., 1978: *Ս. Գալստյան*, Ակնարկներ աշխարհաբարի պատմության, Եր., 1963: *Է. Մկրտչյան*, Աշխարհաբար տերմինի մասին, ԲԵՀ, 1979, թ. 3: *Գ. Ջահուկյան*, Հայ լեզվաբանական միտքը և աշխարհաբարի հարցերը XVIII-XIX դարերում, 1954 (անտիպ): *Տ. Շահբազյան*, Արևմտահայ աշխարհաբարի առաջացումը, Եր., 1963: *Յու. Ավետիսյան*, Արևմտահայ բանաստեղծության լեզուն, Եր., 2002:

առկա են բնագրերի երեք կարգի տարատեսակներ՝ հին գրական հայերեն կամ գրաբար, խոսակցական (բաղաքացիական) հայերեն, բարբառներ:

Ըստ լեզվական որակի՝ մեր բննած և բարտագրած երկերը հենց նման երեք հիմնական խմբերի են բաժանվում:

1. **Գրաբար բնագրեր**: Ուշ միջնադարում գրաբարը պահպանել էր եկեղեցու, գիտության լեզու լինելու իր գործառույթը, և բնականաբար գրաբարով էին ստեղծվում բազմաթիվ դավանաբանական, աստվածաբանական, պատմագրական և այլ երկեր: Այս շրջանի գրաբարը որոշակիորեն տարբերվում է դասական շրջանից: Նոր որակի գրաբար է լատինաբան հայերենը:

2. **Գրաբար-աշխարհաբար միախառն բնագրեր**: Այս խմբում տարբերակվում են երկու ենթախմբեր: ա) Աշխարհաբար («ռամկախառն») տարրերով հարուստ գրաբար, ուր բերականական հիմքը գրաբարն է, սակայն առկա են նաև խոսակցական լեզվին, աշխարհաբարին բնորոշ ինչ-ինչ իրողություններ (Յովհաննէս Կամենացի «Պատմութիւն պատերազմին Խոթինու», Զաքարեայ Սարկաւագ «Պատմագրութիւն», Յակոբ Կարնեցի «Տեղագիր Վերին Հայոց» և այլն): բ) Գրաբարախառն աշխարհաբար, ուր հենքը ընդհանուր առմամբ չնորմավորված աշխարհաբարն է, բայց հեղինակները գործածում են նաև գրաբարյան ձևեր (Յովհաննէս Թութունջի «Ուղեգրութիւն», Օգոստինոս Բաջենց «Ժամանակագրութիւն», Աւետիք Տիգրանակերտցի «Տէֆթէր գիրք» և այլն):

Գրաբար-աշխարհաբար միախառն բնագրերից բերվող հետևյալ հատվածները կարող են լավագույնս ցույց տալ, թե ինչպես մեկ նախադասության մեջ միաձույլ գործածվում են գրաբարյան, միջինհայերենյան, աշխարհաբարյան տարրերը.

«*Տէր կամեսցի, և մինչ ի Ղաթեա գամ, թէ տեսնում, թէ դապիլ է, միայնակ թինէով կու ժամանեմ*» (հատված Ս. Հակոբի դիվանական գրություններից): «*Ի թվականութեանս մերում ՌԾԵ (1606) սով սաստիկ է* ***եղեար,*** *որ մարդ զմարդ, շուն և կատու* ***կերեալ*** *են*» (Հակոբ Կարնեցու «Ժամանակագրութիւն»-ից): 17-րդ դարի հետևյալ հիշատակագրությունը շատ բանով հիշեցնում է ավելի ուշ շրջանի գրական լեզուն. «*Սուրբ Էջմիածնայ գիւղի անունն Վարդգէս է, Վաղարշ Արշակունին մեծացրել է և իր անունն դրել*»:

3. **Բարբառային բնագրեր**: Այս դեպքում խոսքը այնպիսի տեքստերի մասին է, որոնք գրվել են ուղղակի իր ժամանակի բարբառով, և նրանցում հնարավոր է մատնացույց անել կոնկրետ բարբառի հնչյունական, ձևաբանական կամ այլ հատկանիշի առկայությունը: Դրանք որոշ առումով

կարելի է դիտարկել որպես այս կամ այն բարբառի նախնական արտահայտություններ: 17-րդ դարից պահպանված և մեզ հասած հայերեն բարբառային առաջին նմուշներից է, օրինակ, Ամստերդամի հայերի խնդրագիրը՝ ուղղված իր ժամանակի իշխանությանը. «*Կու խնդրիմ որ էտոնց բաներին վերահասու լինես, որ ետ խեղջ տղին ջապր ու սեվնամ առին... չուն էտ բաներն տեղտայ ա անում*»[8]: Նման բարբառային բնագրեր են նաև Տրանսիլվանիայի հայերի գրագրությունները (հրատ. Գովրիկյան), Ջուար Բահանայի «Ուղեգրութիւնը», Եղիա Կարնեցու նամակները, Զաքարիա Ագուլեցու «Օրագրութիւնը», «Յիշատակարան Սանահնոյ վանից», «Ակոռու Ս. Յակոբ վանքի Բեօթուկը» և այլն:

16-18-րդ դարերի նկարագրված հայերեն բնագրերում, ահա, հանդիպում են մեծ թվով բառեր ու արտահայտություններ, որոնք որոշակիորեն տարբերվում են թե՛ գրաբարից, թե՛ միջին հայերենից: Դրանք զուտ «վաղաշխարհաբարյան բառերն» են, որոնք հայերենի մեջ են մտել 16-17-18-րդ դարերում, չեն կիրառվել գրաբարյան ու միջինհայերենյան բնագրերում և բնականաբար դուրս են եղել գրաբարի ու միջին հայերենի բառարանագիրների ուշադրությունից: Հեղինակային նոր կազմություններ են դրանք, որոնք հանդիպում են գեղարվեստական գրականության մեջ և բազմաթիվ այլ ժանրերի երկերում: Հին հայերենի համեմատ հնչյունափոխված և իմաստափոխված բառեր[9] են, որոնք ձևավորվել կամ գրի են առնվել այս շրջանում:

Առանձին շերտ են կազմում վաղ աշխարհաբարում կատարված փոխառությունները: Շատ հաճախ փոխառությունների մի մասն իր ժամանակին համագործածական է եղել, այնքան, որ շատերը «ներխուժել են» անգամ գրաբար բնագրերի մեջ: Հայերն ու հայոց լեզուն ուշ միջնադարում տարածված էին հեռավոր Հնդկաստանից, Պարսկաստանից մինչև Հունգարիա, Լեհաստան, Հոլանդիա: Հայերի սփռված լինելու մասին բնորոշ մի համեմատություն է անում Սիմեոն Լեհացին իր ուղեգրության մեջ. «*Եւ ուր եւ ինչ տեղ գնայաք, նա հայ գտանէաք, զի տարածեալ եւ սփռեալ էին ընդ երեսս երկրի որպէս զփոշի*»[10]: Այս շրջանում հայերն ու հայերենը շփումների մեջ էին Ասիայի (պարսկերեն, արաբերեն, թուրքերեն) ու Եվրոպայի (իտալերեն, լեհերեն, հունգարերեն, գերմաներեն, ռուսերեն, ռումիներեն, հունա-

---

[8] *Ա. Սարուխան*, Հոլլանդան և հայերը ԺԶ-ԺԹ դարերում, Վիեննա, 1926, էջ 20:

[9] Վաղ աշխարհաբարի իմաստափոխությունների մասին տե՛ս՝ *Ն. Պողոսյան*, Վաղ աշխարհաբարի իմաստափոխության դասակարգման նոր փորձ, ՊԲՀ, 2012, թիվ 2, էջ 227-239:

[10] Սիմէոն Դպիր Լեհացւոյ Ուղեգրութիւն, հրատ. Հ. Ներսէս Վ. Ակինեան, Վիեննա, 1936, էջ 41:

ռեն և այլն) մի շարք լեզուների հետ: Իրենց բնակության երկրների հայերեն տարբերակներում, բնականաբար, գերակշռում են տիրապետող լեզվից կատարվող փոխառությունները, Հունգարիայում՝ հունգարերենից ու գերմաներենից, Կ.Պոլսում՝ թուրքերենից, Նոր Ջուղայում՝ պարսկերենից և այլն: Սակայն շատ հաճախ գրեթե անհնար է լինում հստակ որոշել, թե ո՛ր լեզվում է ծագել տվյալ բառը և ո՛ր լեզվից է անցել հայերենին: Այս դեպքում մեզ համար առաջնային չափանիշ է այն, թե որ երկրում ստեղծված բնագրի հետ գործ ունենք և ենթադրաբար՝ որ լեզվից կարող էր տվյալ բառն անցած լիներ հայերենի այդ հատվածի մեջ: Այսպես օրինակ՝ Սիմեոն Լեհացու, Ս. Ռոշքայի պարագայում փոխառյալ բառերի մեծ մասի սկզբնաղբյուրը կարող է լինել լեհերենը, անկախ նրանից, թե լեհերենն իր հերթին որ լեզվից է փոխառել տվյալ բառը: Ընդհանուր առմամբ որևէ տեքստի բառային կազմի վրա հենվելով՝ կարելի է մոտավոր պատկերացում կազմել, թե որտեղ է ստեղծվել այդ բնագիրը՝ Եվրոպայում, Թուրքիայում, Իրանում, թե այլուր: Նման եզրահանգման կարելի է գալ նաև բառապաշարի վրա տվյալ տարածքի խոսվածքի հնչյունական հատկանիշների արտացոլումը հաշվի առնելով՝ ո>ր, բ>պ, պ>բ և այլ կարգի փոփոխություններով:

Ներկա բառարանում ընդգրկված բառերի շրջանակն, այսպիսով, հետևյալն է. տասնյակ բնագրերից քաղվել և բառարանի մեջ են մուծվել՝

1. նորակազմություններ բառակերտման միջոցով (*ծոմարձակ*, *խցակացութիւն*, *կաթնամեղրաբուխ*)
2. իմաստափոխված բառեր (*երկաթ* «խարիսխ», *ձող* «դրոշ»)
3. հնչյունափոխված բառեր (*փուուվառ*, *կարմոճ*, *Փառանձեւ*)
4. նոր փոխառություններ (*թանճարա*, *ուքազ*, *չիվէլ*)
5. դարձվածային նոր միավորներ (*չմարդի ունել*, *տակուն լինել*, *գլուխ քաշել*):

* * *

Բառարանից օգտվելիս պետք է հաշվի առնել հետևյալ մի քանի դիտարկումները:

Բառարանում գլխաբառից հետո տրվում է տվյալ բառի խոսքիմասային պատկանելությունը, ձևաբանական դիտարկումները հազվադեպ են, քանի որ մեկ-երկու կիրառությամբ մեզ հասած բառերի դեպքում անհնար է պարզել, թե ինչ հոլով, խոնարհում և այլ լեզվական ձևավորում ունեն:

Այնուհետև տրվում է գլխաբառի բացատրությունը կամ օտար բառերի դեպքում՝ ծագումն ու ստուգաբանությունը: Բացատրությունները և

առհասարակ բառարանը գրված է ավանդական ուղղագրությամբ՝ խուսափելու համար միևնույն տեքստում, միևնույն նախադասության մեջ երկու տարբեր՝ հին և նոր ուղղագրությունները գործածելու անհարմարությունից:

Ապա տրվում են անխտիր բոլոր բառերի բնագրային վկայակոչումները՝ քաղված տպագիր աղբյուրներից, ձեռագիր բնագրերից ու բառարաններից:

Բառացանկում կարելի է գտնել բառեր, որոնք այսօր, հնարավոր է, գործածական են և ընդգրկված են արդի հայերենի բառարաններում, սակայն չկան գրաբարի ու միջին հայերենի բառարաններում: Այս դեպքում «նորահայտ բառ» բնորոշումը այդ բառերի վրա տարածվում է իրենց ժամանակին՝ վաղ աշխարհաբարում ստեղծվելու կամ փոխառվելու և հայերենի մեջ նոր-նոր տարածվելու առումով: Այդպիսի բառեր կարող են դիտվել, օրինակ՝ *այցարար, լեզուագիտութիւն, թութուն* և այլն: Սակայն պետք է ասենք, որ աշխատել ենք, որքան հնարավոր է, բառարանը զերծ պահել այնպիսի բառերից, որոնք այսօր էլ համագործածական են:

Շատ դեպքերում բառահոդվածները համադրված են հեղինակավոր բառարանների (ՆՀԲ, ԱԲ, ՄՀԲ և այլ) տվյալների հետ[11]: Այդ բառարաններում հանդիպող՝ մեր քաղած նոր բառին կազմությամբ կամ իմաստով մոտ բառերը նպատակահարմար համարեցինք ներկայացնել գլխաբառի բացատրությունից անմիջապես հետո: Օրինակ՝ *հանճարայեղ* բառի դիմաց ՀԲԲ-ն ունի *հանճարայեղց, համարողականութիւն*-ի դիմաց ԱԲ-ն ունի *համարողութիւն*՝ նույն կամ մոտ նշանակություններով, և նման համարժեքները ներառել ենք բառահոդվածների մեջ՝ մեր քաղած բառի իմաստային դաշտը ճիշտ ուրվագծելու նպատակադրումով: Այդպիսով բառարանը որոշ իմաստով ստանում է **հոմանշային նշանակություն**:

Բառահոդվածների մեջ ըստ հնարավորին արտացոլված են **պատմական համանունները**: Դրանք այն բառերն են, որոնք, հայերենի տարբեր փուլերում ծագած լինելով, իրարից անկախ ստացել են նույն ձևավորումը, սակայն տարբեր են իմաստներով, օրինակ՝ *յոտնաչափ* - մեր քաղած բնագրում ունեցել է «ոտանավոր, չափածո» իմաստը, ԱԲ-ում՝ «ոտքի բնական չափ», *դարակել* «դասակարգել», ՀԲԲ-ում՝ «դարանակել՝ գաղտնիքը դուրս հանել», *խոյակապ* «թագակապ՝ գմբեթավոր», ԱԲ-ում՝ «հոյակապ» և այլն:

---

[11] Շնորհակալությամբ պետք է հիշատակենք ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի ուսանողուհի Հռիփսիմե Կոստանյանին, որ սիրահոժար կերպով մեզ օգնեց բառարանային որոշ տվյալներ համեմատելիս:

Իմաստափոխված բառերը բառարանում մատնանշված են *իմաստափոխ.* համառոտագրությամբ, օրինակ՝ *վատնել* - մեր բառարանում ունի «վատաբանել», իսկ ԱԲ-ն ունի «փչացնել, մսխել» (իմաստափոխ.):

Առտացոլված են նաև գրաբարի և միջին հայերենի համեմատ վաղ աշխարհաբարում ի հայտ եկող տարբերակները՝ բառակազմական (*մոնոզոնիկ-մոնոզոնակ, մուճակար-մուճակակար, շուտափութիւն-շուտափութիւն* և այլն), հնչյունական (*կիշեռել-կիշռել, պաշտումն-պաշտուն, իգայտեղ-այգետեղ* և այլն): Վերջիններ մեջ հանդիպում են հնագույն շրջանի բառային այնպիսի վերապրուկներ, որոնք պահպանվել են վաղաշխարհաբարյան աղբյուրներում՝ շրջանցելով գրաբարն ու միջին հայերենը: Այդպիսի բառեր կարող են դիտվել ***ոյնել*** (ունել), ***կաշառակուր, աղջագուրել, անդադիր, շեաղջ*** և այլն:

Աղբյուրներում խիստ առատ են պայթական և պայթաշփական բաղաձայնների համակարգային տեղաշարժերով պայմանավորված հնչյունական տարբերակները, ինչպես՝ *բողբատ, գերթողահայր, գահանայ, դեսբան, թաբուր, լաբել, միդի (միթէ), ընձայ, ձակուկ, կանկատ, հրաշակործութիւն, ամպար* և այլն: Ոչ միջնադարի ցանկացած բնագրում սփռված են հնչյունական նման փոփոխությունների անհամար օրինակներ, և տեղին չի լինի դրանք զուտ վաղաշխարհաբարյան իրողություն համարել: Մենք բառարանի մեջ մուծել ենք հիմնականում այն տարբերակները, որոնք կարող են ժամանակի հնչյունական, բառակազմական առանձնահատկությունների կնիքը կրել ու նաև՝ համանունության առիթ տալ (*անցաւ-անձաւ, կօշիկ-գօշիկ*): Այս վերջինը հատկապես կարևորում ենք՝ որպես նոր բառեր գոյանալու, բառային նոր իմաստներ ածանցվելու միջոց (*ուղեւոր-ուղաւոր, տաղաւար-տեղաւար*):

Որոշ բառեր, հնարավոր է, պատահական վրիպումների արդյունքում են սպրդել բնագրերի մեջ, որոնցից և անցել են մեր բառարանի մեջ: Տարընթերցումները նոր բառերի կարող են հանգեցնել մի շարք պատճառներով, ինչպես՝ ձեռագրերում հաճախ *ա-ու, գ-դ, ս-ո* և այլ տառերի գծագրությունը հստակ չտարբերակելու, բառակցման եղանակով շարադրելու (*երկտասն, նորնորու, քարմեղեալ*), կրճատ գրությունը սխալ բացելու (*մհտերեցկին*), անծանոթ բառերը հայերեն կամ օտար այս կամ այն բառին նմանեցնելու և ժողովրդական ստուգաբանության (*եղայ շրջեալ-հեղաշրջել*) և ուրիշ շատ պատճառներով[12]: Որպես օրինակ բերենք բնագրերից (ձեռագիր և տպագիր) բաղված գրչագրական տարբերակների,

[12] Տարբերակների առաջացման ուղիների մասին մանրամասն տե՛ս «Բառգիրք հայոց», քննական բնագիրը՝ Հ. *Ամալյանի*, Եր., 1975, էջ ԺԳ:

հնչյունափոխված ձևերի մի փունջ, որոնք կարող են նորակազմ բառեր համարելու առիթ տալ, բայց ամեն դեպքում պետք է բնեն՝ պարզելու համար դրանց ճիշտ սկզբնաձևը. անհարեստ (փոխ. անարհեստ), բոլոր (բոլոր), գծողիկ (գծողիկ), խոստացաւ (խստացաւ), կատարելապէս (կատարելապէս), հայկազանց (հայկազանց), մաբրափայլ (մաբրափայլ), նաւաստ (նուաստ), նոյաբողբոջ (նորաբողբոջ), տառապող (տառապող) և այլն: Աստղանիշ (*) ունեցող բառերը հենց այդպես են եղել ձեռագիր կամ տպագիր գրքերում, օրինակ՝ *եխտել*, խաւարակուրբ*, ուղպատակի*, սրտաթաւումն** և այլն:

Նման տարբերակներից բառարանը կազմելիս իսպառ զերծ մնալ անհնար է, կարծում ենք հետևյալ հիմնական պատճառով. այդ բառերն ու տարբերակները ներկայացնում են վաղ աշխարհաբարի պատկերը, արտացոլում են ուղղագրական, գրչագրական ու նաև բերականական այն «խառնարանը», որից ավելի ուշ պիտի ծնվեր գրական նոր ու նորմավորված հայերենը:

Ներկա բառարանում, այսպիսով, ընդգրկված է ոչ թե «զտված» բառամթերք, որն իր կազմությամբ ու իմաստներով կասկած չի հարուցի արդի հայերենի լեզվամտածողությունն ունեցող ընթերցողին, այլ՝ մի բառամթերք, որն իր ժամանակի՝ վաղ աշխարհաբարի արտացոլանքն է ներկայացնում իր ունեցած լեզվական բազմաշերտությամբ, իմաստային տեղաշարժերով, տարածային տարբերակներով, հեղինակային նորակազմություններով, հաճախ նաև՝ գրչագրական առանձնահատկություններով: Այնքան, որքան բազմաձև է վաղ աշխարհաբարն իր բերականությամբ, ճիշտ նույնքան էլ բազմաշերտ է այս շրջանի բառապաշարը: Այդ բազմաշերտ բառերը, ինչ-որ իմաստով կարելի է ասել, զանազան բնագրերից հատիկ-հատիկ եկել-խաչվել են ներկա բառարանում:

* * *

Վաղ աշխարհաբարի նոր բառերն ի մի հավաքելու աշխատանքն անշուշտ ավարտ չունի և չի կարող ունենալ, մանավանդ որ՝ շարունակ նորանոր աղբյուրներ են հրապարակվում և շրջանառության մեջ դրվում: Առանձին քննության կարիք ունեն հատկապես ձեռագիր մատյաններում պահպանված փոքր բառարաններն ու բառարանային պատառիկները[13], հատկապես այն նմուշները, որոնք ուղղակիորեն կապ չունեն Երեմիա

[13] Այդ մասին տե՛ս *Վ. Համբարձումյան*, Ակնարկներ հայ բառարանագրության պատմության, (XVII դ. վերջ-XIX դ. սկիզբ), հտ. 1, Եր., 2006: *Ն. Պողոսյան*, 17-րդ դարի հայ բառարանագրական հուշարձաններ.-Զահուկյանական ընթերցումներ, Եր., 2012, էջ 252-264: *Ն. Հովհաննիսյան*, Գրաբարի տպագիր բառարաններում չվկայված բառեր (ձեռագիր բառարանների նյութի հիման վրա), ՊԲՀ, 2012, թ. 2, էջ 170-180:

Մեղրեցու «Բառգիրք հայոց»-ի ձեռագրական տարբերակների հետ և ինքնուրույն բառարանային միավորներ են ներկայացնում: Այդպիսին է, օրինակ, 17-րդ դարում ստեղծված «Նահապետի բառարանը», որի փոքր ծավալի մեջ անգամ հանդիպում են բազմաթիվ նոր բառեր և իմաստափոխություններ, ինչպես՝ *համփսոն, մարմաչել, մժեռ, վրիժել* և այլն: Քննության կարոտ են նաև հնատիպ գրքերի, գիտական գրականության (աստղագիտություն, մաթեմատիկա, իմաստասիրություն, կենսաբանություն, բժշկություն և այլն) թե՛ բառապաշարը, թե՛ լեզվական առանձնահատկություններն ընդհանրապես: Դրանցից յուրաքանչյուրը տարողունակ մի թեմա է, որին առանձին ուսումնասիրություններ կարող են նվիրվել:

Վերջում կցանկանայինք հավելել, որ ներկա բառարանը մի քայլ է հայերենի վաղ աշխարհաբարի ամբողջական բառարան ստեղծելու ճանապարհին, այն օրինակով, ինչպես որ ստեղծվել են գրաբարի, միջին հայերենի, արդի հայերենի բառարանները: Բառերի ընդգրկումով, իմաստներով, փոխառություններով, հնչյունափոխությամբ և լեզվական այլ դրսևորումներով վաղ աշխարհաբարի բառարանը պատկառելի մի ամբողջություն կարող է կազմել ու ամբողջացնել հայերենի բառապաշարի ուսումնասիրումը: Իսկ դա էլ, իր հերթին, մի քարը կլինի հայերենի լիակատար բառարան ստեղծելու համար: Մեր համեստ կարծիքով՝ փառավոր ավանդույթներ և արդյունք ունեցող հայ բառարանագրության նոր հանգրվանը կարող է լինել հայերենի լիակատար բառարանի կազմումը:

-Ա-

ԱԲՐԱՀԱՄԱԶՆ, գ. Աբրահամի սերոմնդից: *Գրիգոր պարթեւաց, զարմն օրհնութեանց՝* ***Աբրահամազանց*** *(ՈՒՄՀԲ II, 22):*

ԱԳԼՕԼ, գ. Ակլոր: ՀԲԲ ունի *ագլոր* նոյն նշ.: *Զինչ թռչուն ուզես կայր ի նմա... սիրամարգք,* ***ագլօլք****, աղաւնիք (Սիմ. Լեհ., 153):*

ԱԴԱԼԱԹ, գ. Առղաւութիւն: *Իւր երկիրն է խիստ* ***ադալաթ****, որ ոչ գող կայ և ոչ բոզ, և երկիրն բնաւ գերմայրուկ չկայ ոչ ի մտանելն և ոչ ի յելանելն (Յ. Թութունջ., 310):*

ԱԴԻՆԱԴԻՏԱԿ, ա. Ադենի՝ դրախտի նմանող: *Յակոբ կաթողիկոս ամենայն հայոց և պատրիարգ...* ***ադինադիտակ*** *և արեգակնապայծառ Մեծի Աթոռոյ Սրբոյն Էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 51):*

ԱԴԻՆԱՏԱՐԱԶ, ա. Ադենի՝ դրախտի տարազ՝ տեսք ունեցող: ***Ադինատարազ*** *արեգնապայծառ Մեծի Աթոռոյ Սրբոյն Էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 51):*

ԱԶԱՏԱԿԱՆԱԲԱՐ, ա. մկ. Ազատ կերպով, ազատ կամքով: *Ազատականութիւն է... ջանիւ հոգալ զպտուղս ստացուածոց իւրոց՝ առ ի* ***յազատականաբար*** *բաշխել այլոց (ՄՄ 1756, 10բ):*

ԱԶԳԱՅԵՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Ազգակցութիւն, արիւնակցութիւն: *Գուցէ ոք տեղեակ իցէ* ***ազգացեղութեան*** *նոցա, որոյ ի լսելն՝ եկեալ յառաջագոյն ծանուցէ. եւ այսպէս յետ բազում քննութեանց՝ թէ ոչ գտցի* ***ազգացեղութիւն*** *ի մէջ նոցա (Դաւրիժ., 272):*

ԱԶՆՈՒԱԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Ազնուութիւն, բարոյականութիւն: *Նմանին պարկեշտաբարոյք լինկանաց, որք սակս* ***ազնուաբարոյութեան*** *և պարկեշտութեան իւրեանց, միանգամ միայն ճաշակեն յաւուրն (Նոր. ծաղ., 191):*

ԱԶՈԽԱՄԲՐԱՒ, գ. (բսբ.) Ամբրաւի՝ արմաւենու պտուղը, արմաւ: ***Ազոխամբրաւն****, որ է ամբրաւին գլուխն և ծաղիկն (ՄՄ 6275, 184ա):*

ԱԹՈՌԱԴԻՐ, գ. ա. Նստավայր, աթոռանիստ, մայրաքաղաք: *Թվին ՌՁԸ յունիս Բ հոգոյ Գալըստեան կիրակին դարձաւ եմուտ* ***յաթոռադիր*** *քաղաքն իւր՝ ի Ստամպոլ մեծաւ զօրօք (ՄԺ II, 270):*

ԱԹՈՌԱՏԷՐ, գ. Աթոռակալ, փխբ. կաթողիկոս: *Գրեցաւ գիրս... հաւանմամբ երկուց երևելի* ***աթոռատիրաց****... Յակոբայ և Եղիազարու ըստ նարգենիս բարեսէր կաթողիկոսաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 153): Երկու աթոռք են պիտանացու ազգիս, և երկու* ***աթոռատեարքն*** *հարկին զմիմեանս գտանել (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318):*

ԱԹՈՌԻԿ, գ. Փոքրիկ աթոռ: ԱԲ ունի *աթոռակ* նոյն նշ.: *Ոչ իմն տեղի գտի հանգստեան կամ* ***աթոռիկ*** *մի նստելոյ (Կամենից, 151):*

ԱԹՈՌ, գ. Աթոռ: *Մինաս Փէրվազեան վարդապետ... առաջնորդ*

Հաղբատու Սբ. Նշանին թագաւորաշէն ***աթուռոյն*** *և բոլոր Վրացտանու վերատեսուչ (Եզով, 338):*

ԱԹՐԱՖ, մկ. Զորս կողմը, բոլորտիք: *Թալայ ասէլն տիվանխանայ է, Ծե միլիօն է, թող զմիջինն և* ***զաթրաֆն*** *(Շահմ. յիշ., 317):*

ԱԺՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Էժանութիւն: Ն. Բիւզ. *աժանութիւն* «թեթևութիւն գնոյ»: *Ընդէ՞ր այժմ ամենայն մոռացեալ... զաղութիւն և* ***զաժնութիւն*** *երկրին ոչ յուզեալ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318): Է տարի է, որ թանկութիւն է, հիմի Աստուած երետ անչափ, որ յառաջի* ***աժնութեան*** *խարարն կու գտանեմք (Մծ I, 223): Զմսին միւպահութիւն մի ասեմ, գինուն* ***աժնութի՞***ննն *մի ասեմ (Զուար, 1867, 132): Ի Պուրսայ...* ***աժնութիւն,*** *լիութիւն եւ ամէն բարեաց առատութիւն էր (Սիմ. Լեհ., 312):*

ԱԼԴՕԼ (հունգ. altal «շնորհիւ»), մկ. Միջնորդութեամբ (կոմսի՝ կրօֆին): *Կու տեսնուիք, որ այս բանս կրօֆին* ***ալդօլ*** *պէտք է որ վերջանայ» (Գովր., 155):*

ԱԼԷԾԱՂԿՈՒԹԻՒՆ, գ. ա. Ծաղկած՝ ներմակած ալիքներով՝ մօռոմով: ԱԲ *ալէծաղիկ* «ալէխաոն», ՀԲԲ *ալեծաղիկ՝* «տե՛ս ալեզարդ»: *Իսկապէս վերապատուեալ ծերունի հաւր հայոց կըրկնամեծար* ***ալէծաղկութեամբ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԱԼԷԿԱՐԿԱՌ, ա. Ալեկոծ, ալեբախ: *Բազմավիշտ տագնապաւ խոշտանկեցայ, յարտաքուստ և ի ներքուստ արհաւիրք և* ***ալէկարկառ*** *բամամբ փորձութեանց (Ոսկ. նամ. 1967, 134):*

ԱԼԻՇ ՎԷՐԻՇ (թուրք. ališveriš), գ. Առեւտուր: Ամենայն **ալիշ վէրիշ** աղով կանեն (Յ. Թութունջ., 304): *Բնաւ սքայ չունի, այլ աղով կանեն* ***ալիշ վէրիշն*** *(Յ. Թութունջ., 308):*

ԱԽԱՐ-ԲԱԽԱՐ (արաբ.-պարսկ. āxer «վերջ» բառի կրկն.), գ. Աւարտ, աւարտ-մաւարտ, վերջմերջ: *Մինչև կողմն էվատի հողի ափն, որ էն կուռն* ***ախար-բախարն*** *Գօգու գեղըցի եղիկին այ (Սանահն., 148):*

ԱԽԱՐԵԹ (թուրք.՞), գ. Եկամուտ: *Զամենայն մնացեալսն ըստ չափու բաշխեաց եկեղեցւոյն, զի յեկեալ* ***ախարեթներէն*** *վճարեսցեն (Դիւան ժ, 87):*

ԱԽԻԼԷ (արաբ. akula), գ. (բժշկ.) Կերցաւ հիւանդութիւնը: *Յորժամ յաւելնա զանդամն խոց առնէ, որ տաճիկն* ***ախիլէ*** *ասէ (Բունիաթ, 103):*

ԱԽՈՐԺԱՀԱՅՔ, ա. Ախորժ՝ գեղեցկատեսք: *Կեղի փոքր դղեակ... է այժմ պարոնանիստ եւ կարի* ***ախորժահայք*** *(Յ. Կարն., 10):*

ԱԽՈՐԺԱՓՈՐՁ, ա. Ախորժութեան փորձ ունեցող, ախորժաբեր: *Միանգամ եւեթ մտադրաբար ծաստքողաց զզանազան համս ճաշակաց ընձեռէ* ***ախորժափորձ*** *կոկորդին (Յ. Կոլոտ, 234):*

ԱԽՈՐԺՈՒՀԻ, գ. ***Ախորժուհի*** *- թագուհի (ՄՄ 2019,180բ):*

ԱԽՈՒՐՔ, ա. Խաւար: ***Ախուրք*** *- խաւար, մառն, մռեղն, խաւարակուրբ,*

թուզմ, արջնաթոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա)։

ԱԽՊԻՆՔ (միջին հայ. աղբիւն «աղբուտ, բեռրի»), գ. Պարարտացուած, բեռրի հող։ *Արխի տեղի համար բաղալն տվիր մեզ Փոխոտանցէ գնուածու* ***ախպինքն*** *(Սանահն., 160)։*

ԱԽՏԱՋԵՐ, գ. Հիւանդութիւն, տապ։ ***Ախտաջեր***-սեռական իմն անուն դժնդակի հիւանդութեան, զոր լաթինացիք ֆէ՛պռիս յարանուանեն, և է՛ անբարեխառն ինչ տապ (Վ. Յուն., 3)։

ԱԾԷՆԱԼ, նբ. Լցնել (ածել>ածենալ)։ *Յորժամ գինւոյ փարշն գայ / Մարդոյ սիրտն ուրախանայ / Մատրվակն պատրաստ կայ / Կարմիր գինին* ***ածէնայ*** *(Ա. Երեմ., 36)։*

ԱԿԱՐ (պրսկ. agar), շ. Եթէ։ ***Ակար*** *այս ցաւս ի յանձին ի մէկ դին հասնի, սարա կանէ,* ***ակար*** *ի յամէն անձն հասնի, նա աքթա այնէ (Բունիաթ, 68)։*

ԱԿՆԱԱՐԱՏ, ա. Աչքը արատող՝ ապականող։ *Տէր Աստուած հաստատ եւ անտես պահեսցէ* ***յակնաարատ*** *պչրանաց (Յ. Կոլոտ, 227)։*

ԱԿՆԱԲՈՒԽ, ա. Աղբիւրներ բխեցնող։ *Ունի եայլայ* ***ակնաբուխ*** *անասնոց եւ խաշանց վայելուչ վայրք (Յ. Կարն., 17)։ է այժմ պարոնանիստ եւ հացալից երկիր եւ կարի խոտաւէտ եւ* ***ակնաբուխ*** *սառն ջրոց յոյժ (Յ. Կարն., 19)։*

ԱԿՆԱՇՐՋԱԾԵԼ, շբ. Նայել, աչքը չորսդին ածել։ ***Ակնաշրջածեմ*** *հոգունակաբար շուրջ ածելով զաչս, այսր և անդր հայիմ մտադրութեամբ, լատ. չիռքումսփիցիո (Վ. Յուն., 4)։*

ԱԿՌԱՄԷՋ, գ. (բժշկ.) Ատամների մէջ, լինդեր։ *Մարդ որ* ***ակռամէջն*** *քոր ունենա, դեղն այսպէս արա. առ կոմարի տերևն և աղվեստոսի աղ, ջրով պինտ եփէ (Բունիաթ, 104)։*

ԱՀԱԿՈՒԳԱՅ, «Ահա կու գայ»՝ ահա գալիս է, ժող. ստուգ. ագուգայ «ջրանցք» բառի։ *Դրամ բազում եմ խարճեալ եւ ջուր բերեալ, որ այլեւայլ անուն ասեն. հայոց լեզուաւն* ***ահակուգայ****, թուրքի լեզուաւն՝ քարեզ, իսկ պարսիցն՝ ղանաթ (Կտակ Յակ. 328)։*

ԱՀԱՅՈՒՅԱՆՈՂԱԿԱՆ, ա. Վախ պատճառող, ահարկու։ *Զի՞նչ ևս կարծէք զմէնջ, որ այսքան* ***ահայուցանողական*** *սպառնալեաւք մեծաբանեալ էք ի վերայ իմ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318)։*

ԱՀԵՂԱԿՈԽ, ա. Ահեղ՝ արագ վազող, սրարշաւ։ *Այժմ տկարանամ ի պատմել լսողացդ զսարսափելի սաստիցն զտեսիլ՝ մանաւանդ գոռումն եւ ճայթումն... խնջիւն եւ որոտմունք* ***ահեղակոխ*** *երիվարաց (Պատմ. Խոթ., 58)։*

ԱՀԵՂ ԴԻՒԱՆ, կայուն բոկպ. Ահեղ դատաստան։ *Ի Քրիստոսի* ***ահեղ դիւանին*** *քո ստեղծողին ի՞նչ կու ասես / Գնա ի դուռն եկեղեցւոյն, որ զգրոց բան լսես (Դիւան Ժ, 29)։*

ԱՂԱՒՆԵՐԱՄ, ա. Աղաւնիների նման երամ կապած։ *Եկեալ պատմեսցէ ձեզ...* ***զաղաւներամ*** *բազմայոյլութեանց եւ կամ զմերոյ ծերու-*

նակ տկարութեանց (Ագուլ. կոնդ., 94)։

ԱՂԲԱԼԻ, ա. Աղբով լի, աղտոտ։ ՀԲԲ ունի *աղբալից* նոյն նշ.։ *Ափսոսացի զաղաչանս այնպիսւոյ առն զարարեալս, վասն այնպիսւոյ տան* ***աղբալւոյ****, ժահահոտի եւ տղմամածի (Կամենից, 151)։*

ԱՂԲԱՐԱՆ, գ. Աղբաման, աղբանոց։ *Եւ էնկիչարոց փառաց կաթսան / Թահմազն արար իւր* ***աղբարան*** *(ՄՄ 1430, 100ա)։*

ԱՂԲԻՒՐԱՍԱՐԱՍ (հայ. աղբիւր և սարաս «տարազ, ձև, կերպ»), ա. Աղբիւրի նման, յորդ։ *Նախանձէին... մանաւանդ ընդ* ***աղբիւրասարաս*** *աստուածատուրն բեմբասացութիւն (Յ. Կոլոտ, 205)։*

ԱՂԵՂԱԲՈՅՆ,

ԱՂԵՂԱՆՅԲՈՅՆ, գ. Կապարճ։ ԱԲ *աղեղնաբուն* նոյն նշ.։ *Փառանգոր, կապարճք,* ***աղեղաբոյն*** *(ՄՄ 2019, 170ա)։* ***Աղեղանցբոյն*** *- կապարճ, փառանգաւոր (ՄՄ 2281, 131ա)։*

ԱՂԵՐՍԱԽԱՌՆ, ա. Աղեւսանմով խառն՝ լի, պաղատանայն։ *Երգ* ***աղերսախառն*** *առ սուրբ Աստուածածինն (Գալ. Կենս., 160)։ Գովեստ* ***աղերսախառն*** *ի սուրբ Աստուածածնի տաճարն (Գալ. Կենս., 161)։*

ԱՂԷՏԱԿԻՑ, ա. Աղէտին հաղորդակից։ *Ի միջի գոլով աղէտակից եղէք, այժմ ևս ունկնդիր լինէք չարագործաց (Դիւան Ն. Ջուղ., 107)։*

ԱՂԹՈՒԹԻՒՆ, գ. Յաղթութիւն, յաղթանակ։ *Մեծ իշխանքն տեսեալ զԱստուածոյ եղեալ* ***յաղթութիւնն՝*** *ասէին, թէ Մեր երդումն զմեզ բռնեց (Սիմ. Լեհ., 367)։*

ԱՂԻՒՍԱՐԱՐ, գ. Աղիւս պատրաստող, աղիւսագործ։ *Իսկոյն կազմեցին զուսուցիչս եւ զորմագիրն եւ* ***զաղիւսարարն*** *(Զաք. Բ, 37)։*

ԱՂՈՒԹՔ, գ. Աղօթք։ *Ձեռս ի վեր կալեր,* ***Աղութք*** *եմ արեր (ՈՒՄՀԲ, 101)։*

ԱՂՈՒՆԴՔ, գ. Վնաս, առհաւիրք։ ԲՀ և ԱԲ *աղունք* «չարիք»։ *Աղէտք -* ***աղունդք****, տխրութիւնք (ՄՄ 2019, 167բ)։*

ԱՂՋԱԳՈՒՐԵԼ, նբ. Ողջագուրուել, ողջոյն տալ։ *Մոլորեալ ազգն հրէից ամենեքեան ընդ առաջ ընթանային եւ* ***աղջագուրէին****, ի հեռուստ եւ ի մօտոյ զձեռս տարածեալ փրկութիւն անձանց խնդրէին (Դաւրիժ., 493)։*

ԱՂՋԵԼ, չբ. *Փաղաքշել -* ***աղջել*** *կամ անուշ զրուցել (ՄՄ 1127, 156ա)։*

ԱՂՏԱՂՏՈՒՆ, ա. ***Աղտաղտուն*** *- չորային (ՄՄ 1528, 1ա)։*

ԱՂՏՈՏՐ, ա. Աղտոտ։ *Այլ յառաջ եւ լըւացուք՝* ***աղտոտր*** *ջուրք պարսպէն հեղան (Քէօմ., 15)։*

ԱՂՕԹԱՆՈՒԻՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Աղօթքի նուիրում, աղօթասիրութիւն։ Փէշտ. *աղօթանուէր* «աղօթք ընող»։ *Սպասաւորեալ ամենայն կենօք և քաղաքավարութեամբ իւրով Աստուծոյ, մանաւանդ սրբոց տաճարաց,* ***աղօթանուիրութեամբ*** *և պատարագամատուցութեամբ (Ոսկ. նամ., 1967, 134)։*

ԱՂՕԹԱՒՈՒՐ, գ. Աղօթարար, աղօթք անող։ Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ ունեն *աղօթաւոր* նոյն նշ.։ *Խղճալի ազգն*

*մեր... **աղօթաւորք** և բարեբանք լիցին յաղագս ինքնակալ կայսերն մեծի (Ղուկ. նամ., 126):*

ԱՂՕՐԹ, ա. Ուղղորդ, ճիշտ: *Ողջի խօրակն ես կուտամ. **աղօրթ** որ գոլ ես բաց (Եզով, 425):*

ԱՃ, գ. Շահոյթ, յաւելում: *Ով որ այս բանիս հակառակի... առած գինն իւր շահովն ու **աճովն** էջմիածնայ տայ, և կատարողք գրոյս աւրհնին Աստուծոյ (Սանահն., 143):*

ԱՃԵՄԻՍՏԱՆՑԻ, գ. Իրանցի, պարսիկ: ***Աճեմիստանցի** է այս Ենկիպէկ մահտեսիս (ԴՀՎ VII, 116):*

ԱՄԱԳԱԳԻՆ,

ԱՄԱԿԱԳԻՆ (թուրք. cmck «աշխատանք»), գ. Աշխատանքի դիմաց վճարը, արժեքը, արժեգին: *Յիգայտեղն... իր ջրովն տվինք Սարգիս պարոնտրին վերայ ծախէցինք, մեր **ամակագինն** (գրչ. **ամագագին**) հախ առանք (Սանահն., 140):*

ԱՄԱԼԻՍ, գ. Գինի: ***Ամալիս**, որ է խաղողի գինի (ՄՄ 6275, 185բ):*

ԱՄԱՆ ՏԱԼ (թուրք. aman «ողորմութիւն, թողութիւն»), հրդ. Ողորմութիւն տալ, այստեղ՝ ամանի չէր ետ «or ու արև չտուեց»: *Վասն սաստիկ ցրտութեան Գ ամիս գիշեր ցորեկ մէկ աւրմն **ման չէր ետ** մինչև ի մարտի ԺԵ, ապա արև և արեգակ տեսաք (ՄԺ I, 210):*

ԱՄԲԱՐՁԻ, գ. Ձիուն պաշտպանող հանդերձանքի մաս: Ն. Բիւզ. *ամբարձի* «զարդ ձիոյ»: *Ձձին իւր զարդարեաց ոսկեզարդ սարօք... թէ՛ կշտապանակն, թէ՛ **ամբարձին**, թէ՛ սրտապանակն (Զաք. Ա, 22):*

ԱՄԷՆԵՐԱՆ, ա. Ամենաերանելի, փիւբ. Աստուած: *Լսելով ամենայն գրոց սրբոց և բարի ոք խրատից, մանաւանդ սուրբ աւետարանականէ, զոր հրամայէ **ամէներ**ան բերանոյն (Հնատիպ, 14):*

ԱՄԻԼՏԱՐ (թուրք. amil «վագիր կառավարող, հարկահաւաք»), գ. Կառավարիչ: *Համ փաշայ է, համ **ամիլտար** է, նազիր է, ով կու զուրուցէ, զինչ որ անէ՝ ձեռն է (ՄԺ I, 216):*

ԱՄՍԱՉԱՓ, մկ. Մէկ ամսի չափ: ***Ամսաչափ** միոյ աւուրս երեք հարիւր եւ յիսուն այր դարձուցին յորէնս Մահմետի (Դաւրիժ., 363):*

ԱՄՍՈՂՋԷՔ, գ. Ամսական վարձ, ամսավճար: *Ջրուցանել կու տայ քեզ, թէ **ամսողչէքն** ուզեց (Պօղ. նամ., 90): Գնաս Տայուս **ամսողչէքն** առնուս (Պօղ. նամ., 90):*

ԱՄՐԱԲԵՐԱՆ, ա. Քշախօս, փիւբ. պարկեշտ: Ն. Բիւզ. *ամրաբերան* «զգուշախօս»: *Ո՛չ [էր] որպէս միւս տաճիկս լիրբ եւ հայհոյիչ, այլ **ամրաբերան** եւ լաւ (Զաք. Բ, 56):*

ԱՄՐԱԽԻՃ, ա. Ամուր խճով: ***Ամրախիճ** կրօք շինեցին և գահրիզի առաջի ձորի բանտն (ամբարտակ) (Ակռ. 198):*

ԱՄՐ ՂՐԿԵԼ, հրդ. Հրաման հղել: *Արզրում եւս **ամր ղրկեցին**, բերթի միջի եկեղեցին մէջիդ արարին եւ ամենայն քրիստոնէից գլուխն սեաւ կտակ անցուցին (ՄԺ I, 242):*

ԱՅԳԱՀՈՂ, գ. Իմքնահող: Ն. Բիւզ. *այգահող* «նոյնն է՝ այգալաց», ՀԲԲ *այգահողք* «այգողք, այգա-

լաց»: *Ի վաղուեան աւուրն, յորժամ գնասցեն քրիստոնեայք ի գերեզման սպանելոյն վասն* ***այգահող*** *կատարելոյ (Դաւրիժ., 411):*

ԱՅԳԱՏԵՂԻ,

ԱՅԳՈՅ ՏԵՂ, գ. Այգի, այգու տեղ՝ տարածք: ՄՀԲ *այգետեղ* «այգի տնկած տեղ»: *Իմ յօժար կամօքն և իմ միաբանից ռազութեամբն Սուրբ Յովանիսի աղբիւրի տակի* ***այգոյ տեղէն*** *տվի մէկ ջաղացի տեղ (Կալված., 31): Երեք թուղթք՝ վասն ի խաթիպն եղեալ մի աւերակ* ***այգատեղւոյ*** *(Կալված., 120):*

ԱՅԳԵՆԱԼ, չբ. Յագենալ (սխալագր.՞): ԱԲ և ՀԲԲ *այգենալ* «այգը բացուել, լուսանալ» (համանուն): *Հոտով անուշ, գունովդ պայծառ, մարդ քո սիրովդ ոչ* ***այգենար*** *(ՈՒՄՀԲ, 282):*

ԱՅԼԱՅԻՆ, ա. գ. Ուրիշը, օտարը, անծանօթը: *Մի՛ հաւատար զքեզ այնմիկ, որ ոչ սիրէ զծնօղս և զիւրայինս, քանզի որ ոչ սիրէ զծնօղս և զիւրայինս, զիա՞րդ սիրիցէ* ***զայլայինս*** *(Նոր. ծաղ. 12): Տկար է այն, որ ոչ կարէ պահել զխորհուրդս՝ թէ զիւրս և թէ* ***զայլայինս*** *(Նոր. ծաղ., 231):*

ԱՅԼԱՇԱՒԻՂ, ա. Այլ տեսակի, այլաբան: *Շնորհակալ լինիմ նմա, զի զայսպիսի* ***այլաշաւիղ*** *եւ այլատեսակ եւ այլանուն եւ անընտել բանս իւրովի եգիտ զամենայն ի սկզբանէ մինչեւ զկատարածն (Դաւրիժ., 315):*

ԱՅՍՏԻՑ, մկ. դ. Այստեղից: *Երկրպագութեամբ արզ լիցի,* ***այստից*** *յառաջ արզ էի արարեալ (Եզով, 256):*

ԱՅՍՐՈՍՏԵԼ, չբ. Ցատկել, հետ ցատկել: ***Այսրոստել*** *- յե՛տս ցաթկեմ (Վ. Յուն., 5):*

ԱՅՑԵԼ, չբ. Հայցել: ՀԲԲ *այցել* «այցելել» (համանուն): ***Այցել*** *- հայցել, գննել, գզրել, կրկտել (ՄՄ 2281, 125բ):*

ԱՆԱՂՕՏԱԳՈՅՆ, ա. Ոչ աղօտ գոյն ունեցող՝ լուսաւոր, պայծառ: *Արփիաճեմ շաւղօք յերփնարփեան լուսոյն / Լուսաւորեա զաշխարհս* ***անաղօտագոյն*** *(ՈՒՄՀԲ II, 141):*

ԱՆԱՅԼԵԼԻ, ա. Անսահման: ***Անայլելի*** *- անհաս, անսահման, անպարիմանալի (ՄՄ 2281, 126բ):*

ԱՆԱՅՏ, ա. Անյայտ: *Որպէս գարնան ծաղիկ երեւեցան եւ աչաց մարդկան* ***անայտ*** *եղան (Մծ I, 222):*

ԱՆԱՆԽԱՅԱԲԱՐ, ա. Անխնայաբար, անխիղճ կերպով: ԱԲ *անխայել* «խղճալ, խնայել»: *Միանգամայն բարձին* ***անանխայաբար*** *զբնաւին յոյս զօրութեան ի քրիստոսադաւան ժողովրդոցն (Պատմ. Խոթ., 34):*

ԱՆԱՆՅԱԲԱՐ, ա. Անանց կերպով, անխախտ: *Զերդմունսն հարցն մեր ոց... ոչ կամիմք շփոթել վասն կարեւոր իրաց անցաւորիս եւ պահեմք հաստատուն մինչեւ զայսօր* ***անանցաբար*** *(Պատմ. Խոթ., 40):*

ԱՆԱՏՈԼՅԻ, գ. Անատոլիայի բնակիչ: *Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն զբովան-*

*դակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս... զՊոնացիս եւ **զԱնատոլցիս** (Պատմ. խոհ., 62)։*

ԱՆԲԱՑԻԿ, ա. Առանց բացելու: *Հասցէ թուղթն ի մայրաքաղաքն Հաշթարխան..., **անբացիկ** հասուցողն օրհնեսցի (Եզով, 140)։*

ԱՆԲՂԻՏԱՆԱԼ, չբ. Ցանկալ, տոփալ: ***Անբղիտանալ*** *- յիմարել ի տփանս կամ պշնուլ (ՄՄ 1528, 1ա)։*

ԱՆԲՌՆԱԲԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ոչ ստիպողականություն: ԱԲ *անբռնաբար* «առանց բռնութեան»: *Շինութիւն միաբանութեան է՛ խրատն բարի, կամք սանձահարեցեալք, **անբռնաբարութիւն** ի գործս (Նոր. ծաղ., 212)։*

ԱՆԳԻՏՆԱԿԱՆ, ա. Անտեղեակ: *Էառ զԴաւրէժ եւ իւր սահման / Եւ այլք բազումք **անգիտնական** (ՄՄ 1430, 99բ)։*

ԱՆԳՈՐԴԱՆՔ, գ. Կատար: ԲՀ ունի *անգուրդ* «կատարելութիւն»: ***Անգորդանք*** *- կատարք, գագաթք, ոլորտք, անգաւանք, զրաւնք (ՄՄ 2281, 135ա)։*

ԱՆԴԱԴԻՐ, ա. մկ. Անդադար: *Այտ ձեր քաչ գօվելի վէհագունին մեք **անդադիր** ամենեքումք առ Աստուած կու հայցեմք (Եզով, 139)։ Մինչև հիմի **անդադիր** առ Աստուած կու աղաղակէինք (Եզով, 154)։ Ապա Աշղարխանայ **անդադիր** աղաղակաւ առ մեզ գրեալ են (Եզով, 371)։*

ԱՆԴԻՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհարմարություն, անպատեհություն: *Սակաւ զանազանութիւն անցելոյ գիշերին պատահեցաւ **յանդիպաւորութենէ** ճանապարհին եւ ի վիրաց (Կամենից, 154)։*

ԱՆԴՂԵԼԻ, ա. Անշարժ: ԱԲ և ՀԲԲ *անդղրդելի* նույն նշ.: ***Անդղելի*** *- անշարժ կամ անբաժան (ՄՄ 2019, 177բ)։*

ԱՆԴՐԱՆԿԱՄԱՀ, գ. Անդրանիկ ծնունդների՝ առաջնեկների մահը: *ՌծՀԵ խիստ **անդրանկամահ** եղև յաշխարհի և մանաւանդ թէ ի քաղաքս Վան (Դիւան Ժ, 122)։*

ԱՆԴՐԱՓՈԽԵԼ, չբ. Անդր՝ այն աշխարհը փոխուել, վախճանուել: *Յովհաննէս վարդապետն ի փետրվարի ամսին **անդրափոխեցաւ** ասափ կենաց (Ճեմճ., 260)։ Յովհաննէս վարդապետն անդրափոխեցաւ ասափ կենաց (Յ. Կոլոտ, 90)։*

ԱՆԵԶԵՐԱԲԱՐ, մկ. Անեզր՝ անսահման կերպով: *Զոր նշանակէ յոլովութիւն **անեզերաբար**, զնոյն նշանակէ անուն երրորդութեան եզերաբար (ՄՄ 1756, 58ա)։*

ԱՆԵՆԹԱԴԱՏ, ա. Դատական վարույթին չենթարկուող, ինքնակամ: *Յայնմ վայրի դատաւորք **անենթադատք**՝ բարդեալք ի վերայ իմ զղուուշս հազարս (Կամենից, 148)։*

ԱՆԵՐԵՒԵԼ, ա. Անտեսանելի, թողարկուած: ԱԲ և ՀԲԲ *աներեւելի* «աներեւոյթ, աչքի չընկնող, մկ. անյայտ կերպով»: ***Աներեւել*** *- խոբախորհուրդ, քողախուզեալ, քողաբորբեալ, առագաստեալ, որջասուզեալ (ՄՄ 2281, էջ 136ա)։*

ԱՆԶՈՒՏ, ա. Ոչ մաքուր: ՀԲԲ *անզուտ* «ոչ զուտ, չզտված»: ***Անզուտ***

- արատ, աղտեղի, փբիծ (ՄՄ 2281, 127բ):

ԱՆԸՆԴԱԿԻՑ, *ա.* ***Անընդակից*** *- ուղիղ, համեմատ (ՄՄ 2281, 122բ):*

ԱՆԸՆԹԵԼ, ա. Անընտել, անսովոր: *Լուեալ զայսոսիկ* ***անընթել*** *զառաջարկութիւնս (Դաւան., 120):*

ԱՆԻՄԱՍՏԻԿ, ա. Անիմաստ: *Պակասամիտ* ***անիմաստիկս*** */ Հոգիս այրի ի մէջ աղտիս (ՈՒՄՀԲ, 220):*

ԱՆԼՈՒՐԱԾԵԼԻ, ա. Անլսելի, անեւակայելի: *Հրամայեմք ամենեցուն, որպէսզի* ***անլուրածելի*** *իմն եղանակաւ պահեսցեն և պահեցուցեն զվերոյիշեալ տուչութիւնս, ապահարկութիւնս (Ոիղուր., 254):*

ԱՆԽԻՉ, ա. Անխզելի՝ անխախտ: *Ի լուսապաճոյճ եւ ի գերահռչակ Տալիթայէդ հովանացի շնորհք, սէր եւ հանապազեայ խնամ* ***անխիզ*** *միացելոյդ (Թորոս աղբար, 401):*

ԱՆԽՈՆԱՐՀԱԲԱՐՈՅ, ա. ***Անխոնարհաբարոյ*** *- անհաճոյ (ՄՄ 2019, 178ա):*

ԱՆԿԱԾԱՆԱԼ, չբ. Թշուառանալ: ԲՀ ունի *անկածան* «հարուածան», ՀԲԲ *անկածել* «անկած դառնալ, նուաստանալ, արհամարհուել», ՄՀԲ *անկածնիլ* «ուժից ընկնել, տկարանալ»: ***Անկածանալ*** *- թըշուառանալ, տառապել, մաւրկանալ, խոհարանալ (ՄՄ 2281, 127բ):*

ԱՆԿԱՂԷՏ, գ. Աղէտի ճիչ: ***Անկաղէտ*** *- ճիչք, աւաղ, սրթաթաւումն*, կմախիք, վկանդ (ՄՄ 2281, էջ 135ա):*

ԱՆԿԱՆՈՒՐԴ, գ. Աւարտ: ՀԲԲ *անկանուրդ, անկարուրդ* «կոշկի երեսը կամ կոշկի տակը»: ***Անկանուրդ*** *- անկումն, աւարտ, դարումն, անդոյր, յարեկ (ՄՄ 2281, 124բ):*

ԱՆԿԱՐԵԼՈՁ, գ. Լաբիրինթոս, բափղ: ***Անկարելոչ****-տեղի ինչ, շրջափակեցեալ պատուարաւ և լարաբաժանեցեալ ի ներքս յորձապատիւ ճանապարհօք և համանմանիւք. ի յունաց և լաթինացւոց լապիրինթուս վերաձայնի (Վ. Յուն., 6):*

ԱՆԿԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհնարինութիւն, անելանելիութիւն: ՀԲԲ ունի *անկարելիութիւն* «անկարելի՝ անհնարին լինելը»: *Զմտաւ ածի* ***զանկարելութիւն*** *հատուցման (Կամենից, 148):*

ԱՆԿԻՆԱՑԵԱԼ, ա. Անկիւնացած, միացած: *Երևի բարձրադիտակ կամար մի* ***անկինացեալ*** *ի մէջ որմոյ և փայտեայ ճաղիւ փակեցեալ (Պատմ. Երուս., 1932, 13):*

ԱՆԿՆԻԼ (գրբ. անկանիլ), չբ. Ընկնել, յենուել: *Ոմանք կանգնեն նման փայտի, ծունր չի դնեն յեկեղեցի /* ***Անկնին*** *ի վերայ գաւազանի, զթիկունքն տան ընդդէմ պատի (Դիւան Ժ, 65):*

ԱՆԿՈԽԱՏ, ա. Աննահանջ, չզիջող: ***Անկոխատ*** *- որ ո՛չ ստորադրէ զինքն այլում կամ խոնարհեցուցանէ, և կամ՝ որ ո՛չ տայ կոխատիլ ինքեան (Վ. Յուն., 7):*

ԱՆԿՈՂՆԱՏԵՂԻ, գ. Անկողին, տեղի բնելու: *Ելցեն քահանայք ի տանց եւ դադարեսցեն ի* ***յանկողնատեղիս*** *(Ճեմճ., 268):*

ԱՆԿՈՒԱԾԻԼ, չբ. Ծուլանալ: ԱԲ և ՀԲԲ *անկուած* «անկումն, ընկնե-

լը»: ***Անկուածիլ*** *- ծուլանալ, յանգել, ջերանիլ, խոհարանալ (ՄՄ 2281, էջ 135բ):*

ԱՆԿՐՃԻՄ, ա. Անանջատ, փխբ. հարազատ: Աբ *կրճիմ(ն)* «տարբերութիւն, դժարութիւն»: *Յորմէ ժամանեալ հասցէ ողջոյն և սէր... ընդ ձեզ և մեր հարազատագոյն և* ***անկրճիմ*** *սիրելեացն և բարեկամացն (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 284):*

ԱՆՀԱՃԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհաճոյ լինելը, անդուրեկանութիւն: *Զոմանս ի նոցանէ վասն ծերութեան, եւ զոմանս վասն* ***անհաճելութեան,*** *եւ զոմանս յայլ ինչ պատճառէ հանեալ ի տանէ թագաւորին ի բաց արձակէին (Դաւրիժ., 349):*

ԱՆՀԱՆՃԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Անմտութիւն: Աբ *անհանճարութիւն* «անխելքութիւն»: *Շուտափութութիւն կամ անխորհրդականութիւն է պակասութիւն խորհրդոյ եւ է տեսակ* ***անհանճարողութեան*** *(ՄՄ 1756, 131բ):*

ԱՆՀԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Անսահմանութիւն: *Անհատողութեան սկիզբն ի նիւթական իրս է կրկին, այսինքն՝ նիւթ առաջին եւ քանակութիւն չափական (ՄՄ 1756, 14բ): Սկիզբն* ***անհատողութեան*** *է՛ նիւթն (ՄՄ 1756, 15ա):*

ԱՆՀԵՏԻ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Անյայտանալ: *Ցնորեալ ի խելաց՝ անկաւ ի գետն եւ* ***անհետի եղեալ*** *բնական դիւահար գոլով (ՄԺ II, 315):*

ԱՆԶԱԽՈՐԴ,

ԱՆԶԱԽՈՐԴԱԿԱՆ, ա. Զախորդութիւնից զերծ: *Պահել... ընդ երկար ամօք եւ* ***անձախորդ*** *բարօրութեամբ (Յ. Կոլոտ, 311): Ըստ մարմնոյ* ***զանձախորդական*** *բարօրութիւն (Յ. Կոլոտ, 316):*

ԱՆԶԵՌՆԵԼԻ, ա. Անշօշափելի, անտեսանելի: *Առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող արթնաձայնին սրբոյ ի շաւիղս կրկնաչուս* ***առձեռնելի*** *և արդար և վաստակախոնջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԱՆԶՆԱՋԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Ազատութիւն, անհոգութիւն: *Զունէի այլ իմն հոգ և կոծ և կայի* ***անձնազատութեամբ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 317):*

ԱՆԶՆԱԾԻՆ, ա. Անձամբ ծնած: *Փոխանակ իմ առաքեցի զորդեակն իմ և զծառայ քո... զանձկալին իմ և զխնդրելին քո,* ***զանձնածինն*** *իմ և զհոգեծինն քո (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):*

ԱՆԶՆԱՅԼԱԿ, գ. Դիմակ, դիմափոխակ: ՀԲԲ *անձնայլակ* «ա. դիմակատրուած, ծպտուած»: ***Անձնայլակ*** *- ագանելի ինչ այլանդակ եւ անսովոր, որով փոխակերպեն զդէմս (Վ. Յուն., 8):*

ԱՆԶՆԱՏՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Անձնատու լինելը՝ հանձնուելը: Փէշտ. անձնատուութիւն նոյն նշ.: *Առնու զամուրն Արտագեր* ***անձնատրութեամբ*** *անհամբեր բնակչաց (Ստ. Ռօշքայ, 48):*

ԱՆԶՆԵԼ, նբ. Յանձնել: *Առաջին գիրն և այս ինչ որ* ***անձներ*** *եմք Մինաս վարդապետին (Եզով, 156):*

ԱՆՄԱՐՏԱՍՏԱՆ, ա. ***Անմարտաստան*** *- ընդարձակ, բարձրաբերձ (ՄՄ 2019, 178ա):*

ԱՆՄԵՂԱՍԻՐՏ, ա. Անմեղ սիրտ ունեցող, անմեղսակից։ *Ողջամիտ և պարկեշտաբարոյ երիտասարդաց, կաթնասուն և* ***անմեղասիրտ*** *տղայոց (Դիւան Ն. Ջուղ., 68)։*

ԱՆՄՈՌ ՈՒՆԵԼ, ա. Անմոռաց պահել։ *Պարտականս կացուցանեմք զմեզ...* ***անմոռ ունելով*** *ի միտս մեր քաղցր յիշատակ բարերարութեան զձերոյ (Ղուկ. նամ., 127)։*

ԱՆՄՈՒՀՐ (ան+մուհր «կնիք»), ա. Անկնիք, տե՛ս ՄՈՒՀՐ։ *Եւ ոմանք* ***անմուհրք*** *գոլով բանիւք և խորհրդով՝ ընդ այսց ուխադրութեանս միաբանեցաք (Դիւան Ն. Ջուղ., 81)։*

ԱՆՅԱՆԴՈՐՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհանգըստութիւն։ Աբ ունի *անանդորր* «անհանգիստ»։ ***Անյանդորրութիւն*** *մարդկան ի յըստացմունս ըղձալեաց նշանակէ զլինելութիւն գերազանցագունեղի երջանկութեան (Նոր. ծաղ., 234)։*

ԱՆՇՆԱՀԱՒՈՐ, ա. Անշնորհակալ, անշնորհիք։ Աբ *անշնորհաւոր* «անշնորհիք»։ *Ջենիչարաղասին նոյնպէս ընկենու ի փառացն, պատճառս տալով նոցա, թէ դուք* ***անշնահաւոր*** *եւ անբաղդ ոմանք էք (Պատմ. Խոթ., 62)։*

ԱՆՈՏՆՈՒՆԵԼԻ, ա. Հաստատուն, անսայթաք։ ***Անոտնունելի*** *կենաւք խնամարկէին նոսին զմեզ (Սանահն., 48)։*

ԱՆՈՐՈՆ, ա. Զորոնուած՝ անյայտ։ ԲՀ անորոնելի «անշօշափելի»։ ***Անորոն*** *- անյայտ (ՄՄ 1127, 135բ)։*

ԱՆՈՒՄՆ, գ. Անուն։ *Այս խաբարս նոր լսեցինք, որ մեր մուվադին մեր մին էրէց ա՝* ***անումն*** *Աւաք Մարգարիչ (Գալ. Կենս., 232)։*

ԱՆՈՒՆ ԿՏՐԵԼ, հրդ. Անուանարկել։ *Նորագոյն չար ոմն... Յոհան վարդապետ, սա եղև պատճառ քո* ***անուն կտրելոյ*** *(Դիւան Ս. Յակոբայ, 1940, 282)։*

ԱՆՈՒՐԱՋԵՒՈՒԹԻՒՆ, գ. Օղի ձև ունենալը, օղակուելը, փխբ. գալարուել, անուրաձեւութիւն անձանց՝ «վշտից օղակուելը» (ըստ Վարագ Առաքելեանի)։ *Անդ էր տեսանել* ***զանուրաձեւութիւն*** *անձանց, զբեկումն միջաց եւ զթափումն մտաց (Դաւրիժ., 426)։*

ԱՆՈՒՐԲ, մկ. Անուր՝ որևէ տեղ չունեցող, անսահման (բոխդ. աներբ-անուրբ)։ *Կամօք եւ հաճութեամբ եւ ողորմութեամբ անեղին եւ անմահին Աստուծոյ,* ***անուրբ*** *եւ աներբ, անորակ, անքանակ (Գալ. Կենս., 258)։*

ԱՆՁՏԻՆ, ա. Խաւար, մթամած, հմմտ. խաւարշտին։ *Յերբ բանայ զաչն առ ի առնել, տեսանէ խաւար, որ ոչ կարէ* ***անչտին*** *աշխատիլ, հարկի դարձեալ յակամայ ննջել (Ե. Մուշ., 244)։*

ԱՆՊԱՏ, ա. ***Անպատ*** *- անշէն (ՄՄ 1127, 135ա)։*

ԱՆՊԱՐ, Ամբար, շտեմարան։ Աբ և ՀԲԲ *անպար* «պարելու անվարժ» (համանուն)։ *Այլ ի վայր* ***անպարն*** *գարուոյ, որ է մինն նստեալ արքունեան (Քէօմ., 26, 28)։*

ԱՆՊԱՌԱԽԱՂԱՑ, ա. Անսպառ, անդադար խաղացող։ *Գթութիւն գոյակցի ամենասուրբ Հոգւոյն* ***անսպառախաղաց*** *մշտահոս ծաւա-*

լեսցի ի վերայ քո (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):

ԱՆՎԵՐԱՆԱԼԻ, ա. Զվերացուող: *Խաւար թանձրամած պատեաց զիս առաւել քան զեգիպտականին, զի նոցայն վերացաւ և իմս* ***անվերանալի*** *(Ներբ. Սրապ., 20):*

ԱՆՏԱՆԻՔ, գ. Ընտանիք: *Թէ մեր ազգ ու* ***անտանիք*** *դաւի անի կամ գրաւ քարշի (Զեռ. յիշ. ժէ, 364):*

ԱՆՏԱՐՐ, ա. Աղիատ, նուաստ: ԱԲ և ՀԲԲ *անտարր* «տարր չունեցող, տարրերից չբաղկացած, աննիւթական» (իմաստափոխ.): ***Անտարր*** *- չքաւոր, փինատ, անքատ, չուար, աւրուկ (ՄՄ 2281, 125բ):*

ԱՆՏԻՐԱԿ, գ. (բսբ.) Ծառի մի տեսակ: ***Անտիրակ****, որ է ղօշայ եմիշի, կարմիր ծառ է և կարմիր պտուղ ունի (ՄՄ 6275, 186բ):*

ԱՆՅԱՆՈՒԵԼ, չբ. Անցնել, անցկացնել: *Քուռ գետն լօթկօվ* ***կանցանուի****, լօթկէն ղզլպաշի և ղարապօրկի ձեռին է (Եզով, 422):*

ԱՆՅՈՒՐԴ, գ. Անցարան, նաև խաչմերուկ: *Կամուրջն... կարի հարկաւոր էր. քանզի բազում գաւառաց եւ բազում ճանապարհաց* ***անցուրդ*** *է (Դաւրիժ., 285):*

ԱՆՓԱԹԵՐԱԿ,

ԱՆՓԱԹԵՐՆԱԿ (հայ. ան+պարսկ. patyarak «փոռնանմ, չարիմ»), ա. Անվտանգ: *Երգեա՛ վստահ,* ***անփաթերակ*** *(գրչ. անփաթերնակ) / Եւ զգծողս յիշեա՛ յերակ (ՈՒՄՀԲ, 35):*

ԱՆՓՈՓՈԽԱԿՈՐԾ, ա. Անկոծանելի՝ անփոփոխ: *Արդարութիւն է՛ ունակութիւն, ըստ որում ոք հաստատուն եւ* ***անփոփոխակործ*** *կամօք իւրաքանչիւր ումեք զիւրն բաշխէ (ՄՄ 1756, 27ա):*

ԱՇԽԱՏԱՅՈՅՐ, ա. Դժուարին, աշխատատար: ՀԱԲ *յոյր* «հաստ, թանձր»: ***Աշխատայոյր****-լի աշխատութեամբ և դժուարութեամբ (Վ. Յուն., 9):*

ԱՇՃՈՒԹԻՒՆ (թուրք. asci «խոհարար), գ. Խոհարարութիւն: *Գ տարի Սբ. Ծնունդն* ***աշճութիւն*** *է արեր, ֆըլայներու տէրտն և նեղութիւն է կրեր (Աղաւ. Միաբանք, 293):*

ԱՇՆԱՆՄՈՒՏ, գ. Աշնանամուտ, աշնան սկիզբ: ՄՀԲ *աշնանամուտ* նոյն նշ.: *ՌՃԺԲ գիսաւոր աստղ մի երեւեցաւ յերկինս* ***աշնանմտէն*** *մինչեւ ի զատիկն (ՄԺ I, 243):*

ԱՇՈՐՆԵՑԻ, գ. Կապի մի տեսակ: ***Աշորնեցի****, որ է կարմիր կաւ, որ է ասորնեցի կարմիր կաւ (ՄՄ 6275, 187ա):*

ԱՋԻՋ (**ՈՒԺ**), գ. Աչքի ուժ՝ տեսողութիւն: *Կաշին նօսր լինի,* ***աչիչ ուժն*** *պակաս լինի, զաչքն թէզ թէզ թարթէ (Բունիաթ, 66): Զերեսաց ջեղն* ***զաչիչն*** *և զպռկներուն և ըզճակտին ջըղերն կու քաշի և կու ծռէ (Բունիաթ, 72):*

ԱՋԿ, գ. Կամար, ճարտարապետական թռիչք, մին աչկէ՝ «միակամար, մի թռիչքանի»: *Աստի մինչի ջվլիգի մին* ***աչկէ*** *կարմունջն՝ աղաջ Բ (Զ. Ագուլ., 10): Աստի գնայ Ղուշաղի տակի մին* ***աչկէ*** *կարմունջն՝ աղաջ Գ (Զ. Ագուլ., 10): Տուխուրդանու մինչի կշտի մեծ գետն, ե* ***աչ-***

կէ կարմունջն՝ կէս աղաջ (Զ. Ա-գուլ., 25)։

ԱՉՔԱԽԱԲ, ա. Աչքը խաբող՝ խա-բուսիկ։ *Ջայն դիւահարաց բանսն եւ այլ ինչ* ***աչքախաբ*** *գործք, զոր ինքեանք տեսեալ էին ի մոլորեցու-ցիչ Սապէթայէն (Դաւրիժ., 491)։*

ԱՉՔԷ ԶԳԵԼ, հրդ. Անտեսել, անու-շադրութեան մատնել։ *Խնդրեմ ա-ղաչանօք վեհանձնութենէդ, որ մեզ* ***աչքէ ձգես*** *ոչ (Գալ. Կենս., 231)։*

ԱՊԱԶՆԻ, ա. Ոչ ազնուական, ա-նազնիւ։ ***Ապազնի***-*որ ոչ է սերե-ցեալ յազնուականէ տոհմէ, կամ ռամիկ. նոյնպէս և արարք անպա-տեհք կոչին ապազնիք (Վ. Յուն., 9)։*

ԱՊԱՀԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հարկից զերծ՝ ազատ լինելը։ Աբ *ապա-հարկ* «ազատ, ազատութիւն ի հարկաց», ՀԲԲ *ապահարկել* «հարկերից ազատել»։ *Վայելեն ի բազում* ***ապահարկութիւնս*** *(Դիւան Մխիթ., 14)։ Տամք և շնորհեմք զշնորհաբաշխութիւնս և զարտո-նութիւնս, զառանձնաշնորհմունս, զազատութիւնս և* ***զապահարկու-թիւնս*** *(Ոիզուր., 254)։ Պահեսցեն և պահեցուսցեն զվերոյիշեալ տուչու-թիւնս, ապահարկութիւնս (Ոիզուր., 254)։*

ԱՊԱՐԺԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Անարժան լինելը։ *Առաքելով նովաւ ընծայ առ* ***ապարժանութիւնս*** *մեր (Յիշ. Ուլն., 291)։*

ԱՊԱՌՈՅԵԼ, նբ. Ինչ-որ բանից հրաժարել։ ***Ապառոցեմ*** - *ի բաց թո-ղում և հրաժարիմ յիրէ յայնմանէ, զոր ունեցեալն էի նախկնաբար, լատ. ռէնուցիո (Վ. Յուն., 9)։*

ԱՊԻԿԵՂԷՆ, գ. Ապակի, ապակեայ անօթներ։ Ն. Բիւզ. ունի *ապիկի* «ապակի»։ *Մնայ ասել բրդեղէնս,* ***ապիկեղէնս***, *երկաթեղէնս և այլն յամենայն ի մէջ եկեղեցոյս և ար-տաքինս (Սանահն., 115)։*

ԱՊԿՆԵԼ (հայ. *ապականել* բառից), նբ. Տանջել։ *Տանջել, ջնել (գաւա-զանով հարուածել),* ***ապկնել*** *(ՄՄ 2019, 166բ)։*

ԱՊՈՒՇ ՄՆԱԼ, հրդ. Ապշել։ *Պերճ բանիւ եւ խրոխտ ձայնիւ համար-ձակ ընթեռնուին, առ որ հիացեալ՝ զարմացեալ* ***ապուշ մնային*** *ամե-նայն ժողովք հանդիսին (Դաւրիժ., 490)։ Ամենեքեան սոսկացեալք զարմացեալք* ***ապուշ մնային*** *(Դաւ-րիժ., 410)։ Նորա տեսեալ՝ զարմա-ցաւ և* ***ապուշ մնաց*** *(Տէգթ., 319)։ Ի տեսանելն մարդ հիանայ եւ* ***ապուշ մնայ*** *(Յ. Կարն., 42)։*

ԱՊՕՐԻՆԱՒՈՐԱՊԷՍ, ա. Ապօրինի կերպով։ *Արգելին զնոսա ի քահա-նայագործութենէն առ ժամանակ մի իբրեւ* ***ապօրինաւորապէս*** *ձեռ-նադրեալս (Գալ. Կենս., 244)։*

ԱՋԱՄՊՈՒՐ, գ. Աջհամբոյր։ Ունի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.։ *Գնացեալ տուաք զմոմն և զաջամպուրն (Զուար, 1867, 135)։*

ԱՋՈՐԴ, մկ. Յաջորդ։ *Զիս՝ Յակոբս Յիսուսի ընթրեաց վերայխնամող կարգիս միաբանողաց և* ***աջորդ*** *ժո-ղովրդեանն (ՄԺ I, 196)։ Որ ես* ***ա-ջորդ*** *մածին Մօսկովի թագաւորին (Եզով, 166)։*

ԱՌԱԳՐԵԼ, նբ. Ասել, վերագրել: ԲՀ առագրել «ինքնագրել»: ***Առագրել*** - *ասել, պատմել, վարկանել, բացառոցել, բացիրել (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ԱՌԱՆԴԻ, գ. Անստոյգ բառ: *Եդեալ մարմին Յովհաննէսի / Հովիւ, հայր եւ* ***առանդի*** *(Գալ. Կենս., 39):*

ԱՌԱՋԱՍԱՅԵԱԼ, ա. Առաջ՝ նախկինում ասուած, վերոնշեալ: *Յիշեսջիք...* ***զառաջասացեալն*** *զՏէր Անդրէաս հայրն մեր (Աղաւն. Միաբանք, 252):*

ԱՌԱՋՄԱՆԷ,

ԱՌԱՋՄԷ, մկ. Նախկինում, ի սկզբանէ: ***Առաջմանէ*** *հռչակաւոր վանք լեալ է քաղաքիս (Յ. Կարն., 36):* ***Առաջմանէ*** *չարաճըճիկ ազգն Հոռոմոց բազում նեղութիւնս հասուցին ազգիս Հայոց (Յ. Կարն., 52): Տես զհրաշքն, որ* ***առաջմանէ*** *շատ թէքլիֆ ըրին, չէր կամեցեր (Աղաւն. Միաբանք, 312):* ***Առաջմէ*** *Զ-է օրաւար հող ծախած կար, այսոնք այլ նոր ծախեցինք (Սանահն., 156):*

ԱՌԱՋՆԱԴԷՄ, մկ. Նախապէս, սկզբում: *Զոր ցուցի* ***յառաջնադէմն՝*** *առ ընթեր կայ Այեա Սօֆեան (ՔՀօմ., 29):*

ԱՌԱՋ ՏԱԼ, հրդ. Առաջարկել, խնդիր ներկայացնել: *Դարձեալ* ***առաջ տվին*** *վերոյգրեալ Աղաչայ տէրբուդաղուշներն (Գովր., 155):*

ԱՌԱՏԱԾԱՒԱԼ, ա. Առատապէս ծաւալուող, առատաձեռն: *Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ մերմէ... և* ***առատածաւալ*** *պարգևատուէ (Սանահն., 41): Ի Հոգւոյն Սրբոյ կենարարէ և* ***առատածաւալ*** *պարգևատուէ (Դիւան Ն. Ջուղ., 56):*

ԱՌԱՔԵԼԱԿԵՐՏ, ա. Առաքեալի կերտած՝ հիմնած: *Կամեցայ եւ եկի ի Գաղատիայ* ***յառաքելակերտ*** *վանս այս (Յիշ. Ուլն., 286):*

ԱՌԱՔԵԼԱԿՏԱԿ, ա. Ինչպէս առաքելական կտակ: *Համարձակաձայն վստահ եմք առ այդ...* ***առաքելակտակ*** *կանոն և տեառնահաստատ հրաման (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԱՌԱՔԻՆԱՓԱՅԼ, ա. Առաքինութեամբ փայլող: *Տեառն Յովհաննիսի* ***առաքինափայլի*** *վարդապետի (Ագուլ. կոնդ., 93):*

ԱՌԵՂԻՑԻ, նբ. Լինի, կատարուի: *Ողորմութիւն նորին էակից Բանին... մշտագուարճ* ***առեղիցի*** *(Կամենից, 257):*

ԱՌՁԵՌՆԱԿԱՆ, ա. Առձեռն՝ ձեռքի տակ: *Եթէ ոչ ունիք ճար* ***առձեռնական,*** *ընդէ՞ր լինիք բժիշկ մեղանչական (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318):*

ԱՌՆԱՆԻԼ, նբ. Անուանել, վերագրել: Ն. Բիւզ. *առնանիմ* «առեալ լինիմ»: ***Առնանիմ*** *- փոխաբերութեամբ* ***առնանի*** *վասն ազնուագունեղի, հռչակաւորի և համբաւածաւալի (Վ. Յուն., 70):*

ԱՌՆԵԼԱՅՈՒ,

ԱՌՆԵԼՅՈՒ, գ. Առնելիք, ակնկալիք՝ շահոյթ: *Ամայ* ***առնելացու*** *շատ ունէր թէ Ըսպհան, թէ Երեւան, թէ Աքուլիս (Զ. Ագուլ., 163): Այր ոք որ պատրաստ ունեցաւ ի տան այնքան հազար ոսկի, ապայ ո՛րքան*

պարտ էր նմա ունիլ առ դուրս ***առնելցուք*** *և կամ ի վերայ ընկերացն (Ե. Մուշ., 31)։*

ԱՌՆԼԻՔ ՏԱԼԻՔ, հրդ. Պարտք ու պահանջ, ակնկալիք։ ՀԲԲ *առնելիք-տալիք* նոյն նշ.։ *Ազարն ընդ Սեղբոսի ամիրային դատ իլախայ (մասնակցութիւն) եղեալ է,* ***առնլիք տալիք*** *ոչ ունի (Երուս. դիւ.)։*

ԱՌՈՏԻՆՔ, գ. Ոտի տակ եղած(ներ)ը, մօտակայ բաները։ *Որք* ***զառոտինսն*** *անգիտանան, ոչ է յարմար բերանաբաց լինիլ (Յ. Կոլոտ, 241)։*

ԱՌՈՒԱՐԵԱՆ ՄԵՐՁԱՒՈՐ, հրդ. Առիւնակից, մերձաւոր։ *Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի խօճայ Սահակին... և այլ ամենայն* ***առուարեան մերձաւորացն*** *(Ակռ., 198)։*

ԱՌՈՒԿԱՊ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Առևտուրը կանգնել՝ կապուել (բոխդ. առուծախ-առուկապ)։ *Վաճառականքն* ***առուկապ եղեալ*** *են եւ ոչ կարեն գնալ ուրեք (Դիւան Մխիթ., 80)։*

ԱՌՈՒՆԻԼ, նբ. Ձգտել, հասնել ցանկալիին։ ***Առնունիլ*** *- հասանեմ ցանկացելոյ իրին, զոր կամէի, արդ ընկալեմ զնոյն, լատ. քօնսէգուօռ (Վ. Յուն., 10)։*

ԱՍԱՆԻԼ, նբ. Թում է՝ հասնել, կամ՝ ասուել, պատմուել։ *Զի՞նչ է այս կրկնակի չարաբօթ լուր, որ* ***ասանի*** *ի Սուրբ Աթոռս և յականջս ամենեցուն (Դիւան Ն. Ջուղ., 107)։*

ԱՍԸՆՈՅ, գ. Սրանոց (ծան. հրատ.)։ *Եւ՝ Թաւթանս միաբանեցա Սուրբ Կարապետիս եւ գնեցի ի Վաղգնոյ* ***զասընոցին*** *Ը բաժնէ զմիննն (Դիւան հայ վիմ. II,104)։*

ԱՍԻ (թուրք. asi), գ. Ապստամբ, խռովարար, ըմբոստ։ *Պօղտան կոխեց անցաւ գնաց եւ նոքայ միամըտեցան, թէ մեք* ***ասի*** *չեմք, մեք Օսմանլըի ծառայ եմք (ՄԺ I, 225)։*

ԱՍՊԱՊԵՂԷՆ (թուրք. cspap), գ. Հագուստ, շորեղէն։ ՄՀԲ *ասպապ* «զգեստ»։ *Բարեպաշտն Միրաք ելեալ գա Արզրում եւ առնու ապըրշմեղէնս եւ* ***ասպապեղէն*** *եւ ցորեանս, զի տարցէ ի տուն (ՄԺ I, 247)։*

ԱՍՏԵՂԱՇՐՋԱԳԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Աստղագիտութիւն, աստղաբաշխութիւն։ *Ոմանք իմաստասիրական բանից հետեւեցան, բազումք քերա*
կանութեան եւ ***աստեղաշրջագայութեանցն*** *ծանօթացան (Պատմ. Խոթ., 32)։*

ԱՍՏԵՒԱՆԴ, մկ. Այս ու այն կողմ։ *Անկայ ի գետնի՝ ծաւալեալ* ***աստեւանդ*** *իբրու զխելաթափ (Դիւան Մխիթ., 63)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱՊԵՏ, գ. Աստուածաբանութեան պետ, ուսուցչապետ։ *Երեքերանեան* ***աստուածաբանապետն*** *եկեղեցւոյն Դիոնէսիոս (Յ. Կոլոտ, 240)։ Եղեալ է նորին* ***աստուածաբանապետ*** *եւ գլուխ այնորիկ քաղաքին ագգատէմիու (Դիւան Մխիթ., 21)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱԷՋ,

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԷՋ, ա. Աստծու իջած, էջմիածնին տուրուղ մակդիր։ *Հաստատեցաք հրամանաւ և բարձր իշխանութեամբ Ս. Աթոռոյս էջմիած-*

նի և ***աստուածաէջ*** *Ս. Կաթուղիկէի (Սանահն., 99)։ Տէր Նահապետ կաթուղիկոս ամենայն Հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու լուսապայծառ և* ***աստուածայէջ*** *Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ. 112)։ Ի գահս շողազարդ եւ* ***աստուածաէջ*** *աթոռոյս էջմիածնի (Գալ. Կենս., 196)։* ***Աստուածաէջ*** *եւ շնորհատու Աթոռս (Յ. Կոլոտ, 122)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱԼՐԱԿԱՆ, ա. Աստուածային, աստուածական։ ՄՀԲ *աստուածալուր* «Աստծուց լուր պարունակող, աստուածային»։ *Օն առեալ զշնորհս և զզեղմունս* ***աստուածալրական*** *պարգևացն ի վերոյ գրելոցն ընձեռնութեանց յաստուածահոտն սրբութեանց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱԿԱՅՈՅՑ, ա. Աստծու կանգնեցրած, աստուածահաճոյ։ ՀԳԲ *աստուածակեցոյց* «աստուածային»։ *[Թուղթ]* ***աստուածակացոյց*** *տանդ և իմաստնապերճ կառավարչիդ և խնամատարիդ հասարակաց, յԱստուծոյ հօրէ ընտրեցելոյ (Ղուկ. նամ., 117)։ Սիրով ընկալաւ զմեզ ի գալն մեր* ***յաստուածակացոյց*** *քաղաքս Բիւզանդիոյ (Աղաւն. Միաբանք, 441)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱՀՈՏ, ա. Աստծու բուրմունքն ունեցող։ *Օն առեալ զշնորհս և զզեղմունս աստուածալրական պարգևացն ի վերոյ գրելոցն ընձեռնութեանց* ***յաստուածահոտն*** *սրբութեանց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՐՋ, ա. Աստծու շրջած, փխբ. Երուսաղէմ։ *Մտեալ այսուհետև ի* ***յաստուածաշուրջ*** *քաղաքն և պատմեսցուք համառօտակի զտեղեացն այնոցիկ (Պատմ. Երուս., 1931, 237)։*

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՐ, ա. Աստուծով պարուրուած՝ շրջապատուած։ *Պետր վէքիլ իփրատօր ծովու և ցամաքի* ***աստուածապար*** *իշխեցօղի (Եզով, 418)։*

ԱՍՏՈՒԱԾՈՅԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Աստուածաբանութիւն։ *Աշդարխանայ այսպէս գրեալ են մեզ, թէ Մինաս* ***աստուծոյբանութեան*** *վարդապետ (Եզով, 370)։*

ԱՍՐԱԿԱՆ (բնստ.), ա. Այս, այստեղի։ *Յորժամ ընթեռնուք իրս* ***ասրական*** */ Մի՛ կատակիք որպէս գուսան (ՄՄ 1430, 102բ)։*

ԱՍՐԱՊ, գ. Կապար։ ***Ասրապ*** *(գրչ. ասրաբ), որ է ապար, որ է կապար, որ է արճիճ (ՄՄ 6275, 187ա)։*

ԱՎԷՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Աւետիս, ուրախ լուր, շնորհաւորանք։ *Երկու կողմանց* ***ավէտութիւն*** *ելել նորայ, պարսից երկիրն խռովէց և կտրվէց (Եզով, 353)։*

ԱՏԵՆԱՋՐՈՅՑ, ա. Ատեանում զրուցող՝ խարոզող, ատենախօս, ունի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.։ *Ինքն Եղիազար էր յոյժ ճարտարախօս եւ ճոռոմաբան,* ***ատենազրոյց*** *եւ բաղդաւոր (Ջաք. Բ, 73)։*

ԱՐԱԲԱՏՈՒ, ա. Արաբների սերունդ տուող (վայր)։ *Ելանէր մարդ եւ Որդի ի գործս իւր՝ սրբեալ եւ պարարտացեալ ի բուրաստանս եւ յանդաստանս* ***արաբատու*** *(Ագուլ. կոնդ., 88)։*

ԱՐԱՏԱՄԻՏ, ա. Արատաւոր միտք ունեցող, չարամիտ: ***Արատամիտ*** *եւ զբազմախորհուրդ արքայս Շահաբաս զորդիս իւր զոմանս սպան եւ զոմանս կուրացոյց (Դաւրիժ., 255):*

ԱՐԱՐՄՈՒՔ, գ. Արարք, գործեր, քայլեր: *Եթէ քոյդ* ***արարմուք*** *վասն իմ անկարգութեանս և անարժանութեանս էր, ո՞վ էր քեզ դիմակաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1934, 124): Կու լսենք քո մեծ քաջութիւնդ և ամենայն ինչ բարի* ***արարմուքդ*** *(Եզով, 156):*

ԱՐԱՒՏԳԱՀ, գ. Արօտավայր: *Ծախեցի... թէ՛ պահէզատեղ, թէ՛ ջուր, թէ՛ ջաղաց, թէ՛ մեր հորսագահ, թէ՛* ***արաւտգահ*** *(Սանահն., 153):*

ԱՐԳԱՍԱՊԱՏԻՒ, ա. Մեծապատիւ, պատուարժան: *Ժամանեսցի գիր սիրոյ և ողջունի՝ հանդերձ քրիստոսական օրհնութեամբն առ* ***արգասապատիւ*** *և մեծափառ սիրելի պայազատազարմ և իշխանազուն Խաճայ Յակոբիդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 44): Խորհրդաթիւ դատաւորաց,* ***արգասապատիւ*** *տօլվաթաւորաց (Կամենից, 255):*

ԱՐԳՈՅԱԳԱՀ, գ. Մեծայարգ գահակալ, աթոռակալ: ***Արգոյագահի*** *և վեհագոյն բաբունոյ մեծի բարեբարիդ իմոյ սիրով աստուածականաւն յուշ առնեմ սրբոյդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 252):*

ԱՐԳՈՅԱՒՈՐ, ա. Յարգելի, մեծայարգ: *Հարկ է քեզ, զի ըստ* ***արգոյաւոր*** *անուան քում երեւելի յիշատակ հոգեւոր թողցես քեզ յերկրի (Դաւրիժ., 276): Լեալ ամաց վաթսուն եւ երից,* ***արգոյաւոր*** *եւ մեծաշուք առաջի ամենայն ազանց (Դաւրիժ., 278):*

ԱՐԴԱՐԱՎԱՍՏԱԿ, ա. Արդար՝ ազնիւ վաստակող: *Շնորհք առաքելական ի վերայ... փառազարդ իշխանաց, փարթամայոյզ և գոյիւք զեղուն գօլվաթաւորաց,* ***արդարավաստակ*** *և քրտնաջան երկրագործաց (Դիւան Ն. Ջուղ., 94): Հասցէ գիր օրհնութեան...* ***արդարավաստակ*** *երկրագործաց և առհասարակ ամենայն ժողովրդականաց (Սանահն., 104): Հացագործ վարպետներաց, ի ստանալն քրտնավաստակ եւ ի վայելելն* ***արդարավաստակ*** *երկրագործաց (Ագուլ. կոնդ., 85):*

ԱՐԴԻՆԱՐԱՐ, ա. Արդիմատոր: ***Արդինարար*** *- շատբեր (ՄՄ 1127, 133բ):*

ԱՐԴԻՒՆԱՒՈՐԻՉ, գ. ա. Նպաստող, զարգացնող: *Լինել* ***արդիւնաւորիչ*** *ընկալեցելոյ քանքարին (Գալ. Կենս., 107):*

ԱՐԵԱՆ ՄԵՐՁԱՒՈՐ, տե՛ս ԱՌՈՒԱՐԵԱՆ ՄԵՐՁԱՒՈՐ: *Օրհնեալ ձայնին արժանի եղէն... և զամենայն* ***արեան մերձաւորքն՝*** *զկենդանիքն և զհանգուցեալքն ամէն (Դիւան Ժ, 27):*

ԱՐԵԳԱԿՆԱՊԱՅԾԱՌ,

ԱՐԵԳՆԱՊԱՅԾԱՌ, ա. Արեգակի նման պայծառ: *Յակոբ կաթողիկոս ամենայն հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու... ադինագիտակ և* ***արեգակնապայծառ*** *Մեծի Աթոռոյ Սրբոյն Էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 51): Տէր Գրիգոր Բաղիշեցի* ***արեգնապայծառ*** *և սրբազան մեծ*

վարդապետն (Աղաւն. Միաբանք, 62)։

ԱՐԵՆԱՏ,

ԱՐԸՆԱՏ, ա. Բնիկ։ ՄՀԲ *արենատ* «աւելորդ արիւն» (իմաստափոխ.)։ *Լայփսիկ է քուրվիրշոն Սաքսին եւ է լօթռան* ***արենատ*** *երկիրն (ՄԺ II, 406)։ Հայրն... էր փառք եւ պարծանք* ***արընատ*** *ազգիս հայոց (Դիւան Մխիթ., 135)։ Նաեւ շնորհակալ կուգա* ***արընատ*** *քաղաքը (Դիւան Մխիթ., 135)։*

ԱՐԵՒԵԼԱԿԱՆ,

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆՑԻՔ, գ. Արեւելցի, Արեւելեան Հայաստանից։ *Յորմէ ժամանեսցի գիր սիրոյ եւ օրհնութեան... ճշմարտայոյզ վարդապետացդ,* ***արեւելականացդ*** *եւ արեւմտականացդ (Գալ. Կենս., 339)։ Զեզ ամենեցունդ պատուիրեմ հարկիւ՝ թէ* ***արեւելականքդ*** *եւ արեւմտականքդ (Գալ. Կենս., 340)։ Որքան հարուստ է սա անձն եւ ամենայն* ***արեւելեանցիք*** *(Գալ. Կենս., 277)։*

ԱՐԵՒՄՏԱԿԱՆ, գ. Արեւմուտցի, Արեւմտեան Հայաստանից։ *Յորմէ ժամանեսցի գիր սիրոյ եւ օրհնութեան... ճշմարտայոյզ վարդապետացդ, արեւելականացդ եւ* ***արեւմտականացդ*** *(Գալ. Կենս., 339)։ Զեզ ամենեցունդ պատուիրեմ հարկիւ՝ թէ արեւելականքդ եւ* ***արեւմտականքդ*** *(Գալ. Կենս., 340)։*

ԱՐԸՆՏԱԴՕՐ (լատ. arendator), գ. Վարձառու։ *Զայնպիսին անպատճառ ունենայ ճուրում տալու ԺԲ մճրի. կէսն դրընաճին ըլայ, կէսն* ***արընտադօրինը*** *ըլայ (Գովր., 100)։*

ԱՐԹՆԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Արթնութիւն, զգօնութիւն։ *Ամենեքեան զարդարեալք էին զանազան առաքինութեամբք... ոմանք* ***արթնակացութեամբ***, *ոմանք արտասուահեղութեամբ, ոմանք լռակացութեամբ (Դաւրիժ., 221)։*

ԱՐԹՆԱՁԱՅՆ, ա. գ. Արթուն՝ կենսատու ձայն։ *Մաքրոցն է այս նիւթ պսակաց և պատժապարտիցն՝ առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող* ***արթնաձայնին*** *սրբոյ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԱՐԺԱՆԱԽՈՒՄԲ, ա. Արժանատոր խմբով։ *Լիցի համարձակութեամբ զքրիստոսական պաշտօնս կատարել առաջի Քրիստոսի... եւ ընդ երջանիկ* ***արժանախումբ*** *ձեր սուրբ հանդէսդ (Դաւրիժ., 471)։*

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒԵԱԼ, ա. Արժանապատիւ, պատուի արժանի։ ***Զարժանապատուեալ*** *եպիսկոպոսունս Երուսաղէմայ՝ զՏէր Սարգիս և զՏէր Եսայի աղաչեմ յիշել (Աղաւն. Միաբանք, 479)։*

ԱՐԾԱԹԱՎԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Արծաթի վաճառութիւն, փխբ. կաշառակերութիւն։ ՀԲԲ *արծաթավաճառ* «արծաթ վաճառող, դրամի առևտուր անող»։ *Փաշայք մեծամեծք եւ զօրեղք առեալ զիշխանութիւն* ***արծաթավաճառութեամբ***՝ *ե՛ւ ահարկու ձեւով գան, ե՛ւ գողացուցանեն զամենեսեան (ՄԺ II, 393)։*

ԱՐԿԱԹԵՂԷՆ, գ. Երկաթեղէն։ *Ես՝ Զաքարիայ ամէն շինեցի՝ թէ՛ ուստի, թէ՛* ***արկաթեղէնի***, *թէ փայտի,*

թէ՛ դուրգար ու թէ՛ գաջի, թէ՛ քարի (Զ. Ագուլ., 91)։

ԱՐԿԱԹ ԶԳԵԼ / ԳԶԵԼ, ճրդ. խարիսխ զցել (նափ)։ *Յամի ՌՃԹ յունվարի մէկումն նավն եկին Իսպանիայ, ի քաղաքն Կալիս* ***արկաթ գձեցինք*** *(Զ. Ագուլ., 55)։ Այսօր եկինք Իզմիր,* ***արկաթ գձեցինք****, դուրս ելանք ցամաք (Զ. Ագուլ., 55)։*

ԱՐԿՂԱՊԵՏ, գ. Գանձապետ, գանձապահ։ ***Արկղապետ****, ի ձեռս որոյ հարկ է յանձնեալ լինել ամենայն հասոյթ եկամտական (Ոիզուր., 270)։ Զամենայնն ամիս յամսոյ հասուցանել ի ձեռս* ***արկղապետին*** *(Ոիզուր., 271)։*

ԱՐՀԵՍՏԱԿԵՐՏ, ա. Առուեստաւոր կերպով կերտուած՝ կառուցուած, հոյակերտ։ *Դուռն է յոյժ ընդարձակ և բարձրագոյն ի մէջ եկեղեցւոյն բացեալ, և տեսութիւն դրանն կարի գեղեցկատես և* ***արհեստակերտ*** *(Պատմ. Երուս., 1931, 273)։*

ԱՐՀԻԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ, գ. Արեպիսկոպոս, եպիսկոպոսապետ։ *Ի պատրիարքութեան տեառն Պետրոսի նորապսակ* ***արհիեպիսկոպոսապետի*** *(Աղաւն. Միաբանք, 365)։*

ԱՐՀՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Օրհնութիւն։ *Ի թվին ՌՀԴ (1625) եկայք ի սուրբ Երուսաղէմ և այսքան տարիս զվանաց* ***արհնութեան*** *նամակներն կու գրէաք (Աղաւն. Միաբանք, 356)։*

ԱՐՁԱԿԱԳԼՈՒԽ, ա. Առձակ գլխով, առանց խոյրի, փխբ. գոռոզացած։ *Դու որ արհամարհէիր... զանուղղագնաց վարս այլ սևագլխաց՝ ինքնահաւան, ինքնահաճ,* ***արձակագլուխ*** *շրջողաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1934, 124)։*

ԱՐՁԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Լայնարձակութիւն, ազատութիւն։ Ն. Բիւզ. *արձակութիւն* «հեռատրութիւն» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ *արձակութիւն* «առձակ լինելը»։ *Ամենայն կողմից* ***արձակութիւն*** *է նոցա, որ քան զմոծակ բազում են ի վերայ երեսաց երկրի (Եզով, 372)։*

ԱՐՃԷՃ, գ. Արճիճ։ *Ի Հապաշի երկիրն ոչ գոյ բնաւ արծաթ, պղինձ, կլայէկ,* ***արճէճ****, բայց ոսկի շատ (Յ. Թութունջ., 310)։*

ԱՐՃՃԱՊԱՏ, ա. Արճիճով պատուած։ *Բոլոր վերնատունն, որ է շուրջ զգերեզմանաւն Քրիստոսի, ունի ԺԶ կամարս... և մեծ գմբէթն* ***արճճապատ*** *(Պատմ. Երուս., 1931, 339)։ Ի ներքոյ* ***արճճապատ*** *մեծի գմբեթին շինեալ գոյ մատուռ (Պատմ. Երուս., 1931, 339)։*

ԱՐՄԵՆՈՊՈԼՍԵՑԻ, գ. Հայերի համար կառուցուած քաղաքի բնակիչ, տե՛ս նաև ՀԱՅԱՔԱՂԱՔ։ *Անդաստանս եւ գեօղս, որպէս ունին* ***արմենոպոլսեցիք*** *(Դիւան Մխիթ., 142)։*

ԱՐՈՒՃԱՆ, ա. Ճոխ, հպարտ։ ԲՀ ունի *արուճանակ* «փքացող»։ ***Արուճան*** *- պերճ, ճոխ, սէգ, աշխարհալուր (ՄՄ 2281, 135ա)։*

ԱՐՈՒՅՄՈՒՆՔ, գ. Վարարում, յորդացում (ջրի), ջրեղեղ։ *Թվին ՌԿԶ յուլիսի ԺԷ քաղաքս անձև եկաւ, գետոց* ***արուցմունք*** *եղաւ, ԺԻ կարմունճ տարաւ, Ե-Զ հոգի խեղդեցաւ (ՄԺ I, 208)։ Մէկալումն գի-*

շերն անձրեւ եկաւ, գետոց ***արուցմուք*** *եղաւ, որ շատ տուն բլաւ, շատ կարմունճ տարաւ (ՄԺ I, 227)։*

ԱՐՏԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Իրագործում, ի կատար ածուելը։ ՀԲԲ ունի *արտագործել* «գործել՝ գլուխ բերել, անել, կատարել»։ *Յանձնեալ զիս Աստուծոյ եւ սրբոց խնամակալուացս՝ ակնկալէի* ***արտագործութեան*** *կարծեացս (Կամենից, 151)։*

ԱՐՏԱԾԱՒԱԼԵԼ, չբ. Բոլոր կողմերը տարածուել՝ ծաւալուել։ *Բղխիցի լոյսն ի սրբազնասուրբ գերեզմանէն, որ ի նոյն ժամայն որոտալով ի ներքուստ կողմանէ* ***արտածաւալեցաւ*** *լոյսն ի սուրբ գերեզմանէն (Պատմ. Երուս., 1932, 13)։*

ԱՐՏԱՀԵՂԱՆԻԼ, ներ. Բխել, յորդել, տարածուել։ ԱԲ *արտահեղում* «դուրս վազցընել»։ *Յատուկ* ***արտահեղանի*** *ի յենթակայէ՝ առանց փոփոխման (ՄՄ 1756, 115ա)։ Ամենայն բարի տրամադրութիւն մարմնոյ* ***արտահեղանի*** *առ սիրտ (ՄՄ 1756, 157ա)։*

ԱՐՏԱՍՈՒԱԹԱՓ, ա. Արտասում թափելով, արտասուալից։ *Հայցեմ աղերսիւ, զի ընկալցի Տէրդ իմ զձօնեալս երկրպագութիւն* ***արտասուաթափ*** *հայեցողութեամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385)։*

ԱՐՏԱՍՈՒԱԹՈՅՐ,

ԱՐՏԱՍՈՒԱՅԹՈՒՐ (գրբ. արտասուաթոր), ա. Արտասուալից։ *Ամենեքեան ցաւագին սրտիւ՝* ***արտասուայթոյր*** *աչօք սգային վասն ազգին Հայոց (Դաւրիժ., 303)։ Լալի աչօք և* ***արտասուայթոր*** *սրտիւ տոչորմամբ լանճօք ծունկս անկեալ աղաչանօք արդ արարիցց (Եզով, 340)։*

ԱՐՏԱՍՈՒԱՀԵՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Արտասումի հեղում։ *Ամենեքեան զարդարեալք էին զանազան առաքինութեամբք... ոմանք արթնակացութեամբ, ոմանք* ***արտասուահեղութեամբ****, ոմանք լռակացութեամբ (Դաւրիժ., 221)։*

ԱՐՏԱՏՆԻ, ա. Արտաքին, դրսեկ, ոչ տնային։ ***Արտատնի*** *- որ ի գործ արկանի արտաքս քան զտունն, և կամ իր ինչ, որ ո՛չ է տնային (Վ. Յուն., 14)։*

ԱՐՏԱՔԱՂԱՔ, գ. Քաղաքից դուրս գտնուող մասը, արուարձան։ *Գոլով իմ* ***յարտաքաղաքի****... գնացի առ Ս. Խաչն, որ է հանդէպ նոյնոյ վանացն ի վարժատանն քահանայապետական (Կամենից, 147)։ Հարին եւս* ***զարտաքաղաքն*** *(Կամենից, 147)։*

ԱՐՏԱՔԱՐՇԵԼ, 1. ներ. Դուրս քաշել, դուրս բերել։ *Արջք մուծանեն զգլուխս իւրեանց ի ներքս, զի* ***արտաքարշիցեն*** *զխորիսխս, իսկ մեղուքն զայրացեալք և սրտմտեցեալք խայթեն զաչս նոցա (Նոր. ծաղ., 52)։* ***Արտաքարշեցեալ*** *անտուստ (բնագրում՝ անտուտ) ի սպասաւորէն՝ գնացաք ընդ ուղիս շաղախուտ, ցանկամիջոց Պուղտանուվքային (Կամենից, 149)։* 2. փխբ. Թարգմանել։ *Ես տեսի, որ կարի հարկաւոր էր* ***արտաքարշել*** *ի մեր բառն, բայց անկարելի էր և դժուար (Տէգթ., 319)։*

ԱՐՏԱՔՍՈՒ, մկ. Արտաքսուած։ *Սրնուցեալ որդեակդ ի քէն* ***արտաք-***

սու /Գէշ-գէշ պատառի գազան ոսոխու (ՈՒՄՀԲ II, 77)։

ԱՐՏԵԼԱՆԵԼ, չբ. Դուրս ելնել, դուրս գալ։ *Գոնէ նախ քան զմուտ արեւոյն յանտառէն* ***արտելանիցէաք*** *(Կամենից, 153)։*

ԱՐՏԵՒՈՒՆ, գ. Արտևանումք։ Փէշտ. *արտեւան* «զգաթն բարձր տեղոյ իրիմ, ծայր, կատար»։ ***Արտեւուն*** *- վերջնագոյն մասն ճակատոյն, որ մակաչաց վերակայի, ծածկեցեալ հերօք կարճաբուսիւք, զոր ռամկօրէն ունք վերաձայնեն (Վ. Յուն., 14)։*

ԱՐՏՈՒՂԱԽԱՂԱՅ, ա. Ձարտուղի ընթացող։ *Ոչ որպէս* ***զարտուղախաղաց*** *նախ զկծեալ արդ, այլ... սկզբնագոչ ձայնիւ ջանամք ի գոյն և յարիմք ի գոյն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԱՐՏՈՒՂՂԱՅ, գ. ա. Ձարտուղի, փխբ. խառնակիչ, խռովարար։ *Ի Հալէպ խառնակութիւն ինչ եղեալ ի-ցէ, յորմէ* ***արտուղղայք*** *հալածումն յարուցեալք իցեն (Դիւան Մխիթ., 111)։*

ԱՐՑԱՆԱԳԻՐ, գ. Արձանագիր (ձ>ց)։ *Ընդ այլ եկեղեցականս անցուցանիցեն ի* ***յարցանագիրս*** *(գրչ. արձանագիր) իւրեանց (Դիւան Մխիթ., 15)։*

ԱՐՓԱԽԱՂԱՅ, ա. Արեգակնափայլ, արեգակնային։ Ա՛Բ *արփիախաղաց* «արեգակից ծագող՝ բխող»։ *Դասն Հռիփսիմեաց... որք իբրեւ զաստեղակուռ բանակս* ***արփախաղաց*** *ճառագայթիւք յարմեամտից յարեւելս դիմելք (Ագուլ. կոնդ., 88)։*

ԱՐՓԻԱՏԵՍԱԿ, ա. Արեգակի նմանութիւնն ունեցող։ Ա՛Բ *արփիատեսիլ* «արևի նման»։ *Իբր ի հայելւոջ ի յինքեանսն* ***զարփիատեսակն*** *զգեցեալ (Յ. Կոլոտ, 313)։*

ԱՐՔԱՅԱԳԱՀ, գ. Գահանիստ, մայրաքաղաք։ *Գրեցաւ սուրբ եւ սրբոց ճեմարան Յայսմաւուրս ի մեծապանծ եւ ի բարձրափառ, ի ծովապատ եւ* ***յարքայագահ*** *քաղաքն Կոստանդնուպալիս (Դաւրիժ., 403)։*

ԱՐՔԱՆԻՍՏ, ա. գ. Արքայանիստ։ *Թափեաց ի նմանէ զՄիջագետս, զԱսորեստան եւ զայլ* ***արքանիստ*** *աշխարհն (Մծ II, 315)։*

ԱՐՔԵԱԿԱՆ, գ. Արքայական։ *Ոսկին պատիւ* ***արքեական,*** *աւետի՛ս (ՈՒՄՀԲ, 90)։*

ԱՐՕՏԱՇՐՋԵԼ, չբ. Արօտավայրում շրջել՝ արածեցնել։ *Ամէն օր հանդիպէաք բանակի նոցա, զոր* ***յարօտաշրջեալ*** *արածէին զուղտս, որպէս ի Տաճկաստան՝ Թուրքմանք (Սիմ. Լեհ., 310)։*

ԱՒԱԳԱՅՐ, գ. Աբգար անուան ստուգաբանութիւնն է՝ ըստ Ստեփանոս Ռօշքայի։ *Կոչեցաւ* ***Աւագայր,*** *որ ոչ կարացեալ ասորւոց եւ յունաց ուղղակի արտաբերել՝ կոչեցին Աբգարոս (Ստ. Ռօշքայ, 3)։*

ԱՒԱՁԱԳՈՅՆ, ա. Աւազի գոյնն ունեցող։ *Դու ես սուտակն լիգիրոն / Որ է կապուտ,* ***աւազագոյն*** *(ՈՒՄՀԲ II, 82)։*

ԱՒԱՂԱԿՈՉԱԿԱՆ, ա. Կ. Պոլսի դարպասներից մէկի անուանումն է։ *Անցանելովն ընդ դրունս Մաքսապետականին եւ* ***Աւաղակոչակա-***

նին՝ վախճան առեալ առ տունն վանից (Դաւրիժ., 426)։

ԱՒԱՆԱՄԷՋ, գ. Աւանի մէջ, աւանի ներսը։ *Ոչ ումեք տուեալ գծանութիւն, թէ եւ* ***յաւանամիջի*** *անդ զոմանս տեսի (Կամենից, 156)։*

ԱՒԵԼԱԿՇԻՒ, գ. ա. Աւելի կշիռով, աւելի շատ։ *Ասացեալ են ի «Խասիաթի գիրքն», թէ երկու պատերազմողի՝ որ կողմն որ* ***աւելակշիռ*** *ալմաստ լինի, այն կողմն յաղթող լինի (Դաւրիժ., 444)։*

ԱՒԵԼ (ՈՐԴ) ԱՆՈՒՆ, հրդ. Յաւելեալ անուն՝ մականուն, յաճախ նաև՝ ազգանուն։ *Այս է տապան հանկըստենի Մահտեսի տէր Հայրապետի, սա է գեղճէն Կալերցի,* ***աւել անուն*** *սա Տաստչի (ԴՀՎ II, 140)։ Երեւանայ Սէֆիղուլի խանիցն դաջար Յուսէնխան բէկն Ագուլիս այսօր դուրուղայ եկաւ ժ ձիաւորաւ,* ***աւել անունն՝*** *որ կոչի Թարխան (Զ. Ագուլ., 70)։ Սկսեցին այնպէս ձայնել Յեսահիյեայ, այս իմ* ***աւելորդ անունս*** *անկից մնաց (Ե. Մուշ., 130)։*

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՉԱՓ, գ. Աւետարանի չափն ունեցող, ոչ մեծ (պատկեր)։ *Այս խորանի վերայ [կայ] խաչ մի... և չորս կողմն* ***աւետարանաչափ*** *պատկեր (Զուար, 1868, 379)։*

ԱՒԵՏԱՐԱՆԱՅՈՒ, գ. Աւետարանի համար նախատեսուած (մագաղաթ)։ *Ոնէր Բ* ***աւետարանցու*** *մագաղաթս (Աղան. Միաբանք, 231)։*

ԱՒԵՐԱԲՆԱԿ, ա. Աւերակներում բնակուող։ *Եւ յաղագս երկնանման եւ ադինասարաս եկեղեցեաց զի՞նչ ասացից, որք ի խաւարի մնացեալ եւ... եղեալ հանգրուանք* ***աւերաբնակ*** *բուոց (Դաւրիժ., 88)։*

ԱՒԺՆՏԱԿ, գ. Օժանդակ։ ***Աւժնտակ*** *- գործակից (ՄՄ 1127, 133ա)։*

ԱՒԻԼԱՑՆԵԼ, նբ. Աւելացնել, յաւելել։ *Էլ իվելի ձեր Հայոց ասկին նեղութին և տանջանք կու* ***աւիլացնեն*** *(Եզով, 358)։*

ԱՒԼԻ, մկ. Աւելի շատ, առաւել։ *Տարիմըն կեցաւ՝ պահմն Կաֆան, Կէզլով, Խարա-Սուն եւ այլ պաղի տեղրանք,* ***աւլի*** *մեր քաղաքն եկաւ (ՄԺ I, 218)։*

ԱՒՐԼՈՅԵԼ, նբ. Անջատել, բաժանել։ ***Աւրլոցել*** *- անջատել, տրամատել, պողել, քահել, մեկուսել, քեցել, բացառաքել (ՄՄ 2281, 124բ)։*

ԱՒՐՈՒԿ, ա. Զնչին։ ՀԲԲ *աւրուկ* «աւրուած, մաներած՝ մաներ դրամ» (իմաստափոխ.)։ ***Աւրուկ*** *- չքաւոր, փինատ, անքատ, չուար, անտարր (ՄՄ 2281, 125բ)։*

ԱՔԱՌՆԱՇՈՅՏ, ա. Հապճեպ, իմֆնավստահօրէն արագ։ ***Առաքնաշոյտ*** *- կարի վաղվաղուն և երագ ի փոխել աքեացն, յորում ցուցանի երբեմն ինքնահաւանութիւն իմն, լատ. փռէփռօ՛փէռուս (Վ. Յուն., 16)։*

ԱՔՍՈՐԱՏԱՐ, գ. Ախոռի տանող, ուղեկից պահապան։ *Կաշառեցին զղափուճի պաշին* ***աքսորատարն*** *պատրիարգին գիտութեամբ և խորհրդեամբ պօստանճի պաշուն (Դիւան ժ, 85)։*

-Բ-

ԲԱԳՋԱՋԱՅՆ, մկ. Միանգամայն: ԱԲ *բագձաձական* «հաւաքական», ՀԲԲ *բագձաձ* «հաւաքուած, հաւաքումն»: *Փաղանգամայն - միանգամայն,* ***բագձաձայն*** *(ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ԲԱԴԱԼ (արաբ. badal), գ. Փոխանորդ, համարժէք: *Արխի տեղի համար* ***բադալն*** *տվիր մեզ Փոխոտանցէ գնուածու ախպինքն, Փրճօլանցէ գնուածու այգու կէսն (Սանահն., 160):*

ԲԱԶՄԱԵՐԿ, ա. Բազմաջան, տքնաջան: *Արդ՝ այսպէս* ***բազմաերկ*** *աշխատութեամբ... հազիւ թէ կարաց բառնալ զծանր բեռն հարկին (Դաւրիժ., 256): Տէր Փիլիպպոս կաթուղիկոսն* ***բազմաերկ*** *վաստակօք զամենայն շինուածսն վերըստին շինեաց բովանդակ (Դաւրիժ., 260): Եւ այսու դիտաւորութեամբ եւ յուսով յանձն առի զայսպիսի յոգնաշխատ եւ* ***զբազմաերկ*** *եւ զտաժանելի գործս (Դաւրիժ., 502):*

ԲԱԶՄԱԸՆԾԱՅ, ա. Բազում ընծաներ պարունակող: *Տեսեալ զամենայն նախարարս՝ զհինս եւ զնորս եւ հաճեալ զմիտս նոցա* ***բազմաընծայ*** *աղերսիւ (Դաւրիժ., 255):*

ԲԱԶՄԱԿԱՆ, գ. Հարկի տեսակ, թերևս՝ խնջոյքների, հաւաքոյթների համար տուուելիք հարկ: ԱԲ *բազմական* «հրաւիրուած, հանդիսական» (իմաստափոխ.): *Մեզ հէնց գիր տվին, որ մեզանէ էլ* ***բազմական*** *չուզեն (Սանահն., 136):*

ԲԱԶՄԱԿՈՒՏԱԿՈՒՄՆ, գ. Բազում՝ մեծ կուտակումով: ԱԲ *բազմակոյտ,* ՄՀԲ *բազմակուտակ* նոյն նշ.: ***Զբազմակուտակումն*** *տարրական ջրոց ի բերանոյ Բարձելոյն կոչեաց ծովս (Յ. Կոլոտ, 245):*

ԲԱԶՄԱՀԵԾԵԼ, ա. Բազում հեծեալներ ունեցող, զօրեղ: *Ի յԱրզրում քաղաքին Ապագա փաշայն, յոյժ ահի եւ քաջ պատերազմող եւ* ***բազմահեծել*** *(Դաւրիժ., 432):*

ԲԱԶՄԱԶԱԳՈՒՆՔ (բնստ.), գ. Բազմաթիւ ձագեր ունեցող: *Ըզձեզ գովեմք, ո՜վ հոգեսունք... ծառք կըրկնոստեղք քաղցրաբանիչք եւ զարդուցիչք բարձրաթըռիչք* ***բազմաձագունք*** *(Յ. Կոլոտ, 94):*

ԲԱԶՄԱՄԲԱՐ, ա. Փարթամ: ՀԲԲ *բազմամբար* «բազմահամբար», վերջինս էլ՝ «ած. մեծ համբար՝ մեծ պաշար պարունակող, շատ համբարուած»: ***Բազմամբար*** *- փարթամ, կարող, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԲԱԶՄԱՅՈՅԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Բազմութիւն, բազմամանակութիւն: *Եկեալ պատմեսցէ ձեզ զաղաւներամ* ***բազմայոյլութեանց*** *եւ կամ զմերոյ ծերունակ տկարութեանց (Ագուլ. կոնդ., 94):*

ԲԱԶՄԱՇԱՐԵԼ, նբ. Շարժել, փոփոխել: ԱԲ և ՀԲԲ *բազմաշար* «ած. շատ շարքեր ունեցող, շատ օղակներից բաղկացած (շղթայ)»: ***Բազմաշարել*** *- շարժել, միտել, յեղանակել, միաշարել, խարբալել (ՄՄ 2281, էջ 135բ):*

ԲԱԶՄԱՈՐԴԻ, ա. Բազմազաւակ: ԱԲ *բազմորդի* նոյն նշ.: *Եթէ մայրն* ***բազմաորդի*** *և Աթոռն Քրիստոսադիր այսպէս կայր, որպէս ասացաք (Դիւան ժ, 49):*

ԲԱԶՄԱՊԱՌԱԿ (հայ. պառակ «ոչխարների հօտ», նաև՝ «շերտ»), ա. Բազմաշերտ, ճեղքեր ունեցող: *Դարձեալ կարկատեցաւ* ***բազմապառակ*** *հերձումն նոցա (Դիւան Մխիթ., 142):*

ԲԱԶՄԱՍՔԻ, գ. Խառնիճաղանջ ամբոխ (ծան. հրատ.): *Եւ օր մի շաւղաթ արար շահն, թէ՝* ***բազմասքին*** *թող իջնու, բան չեմ ասեր (Դիւան ժ, 25):*

ԲԱԶՄԱՎԱՆՔ, ա. Բազում վանքեր պարունակող: *Վասն պահպանութեան իւրեանց գոլով պահարան* ***բազմավանք*** *սրբոց նշխարաց ներ եդին պահարանոչս (ԴՀՎ VII, 110):*

ԲԱԶՄԱՏԵՆՉ, ա. Խիստ տենչալի: ԱԲ ունի *բազմատենչալի, բազմատենչիկ* նոյն նշ.: ***Բազմատենչ*** *սիրով և համբոյր երկնագնաց գարշապարաց ձերոց... և հարցանեմ զիարդից ձերոց և զորպիսութեանց (Ոսկ. նամ., 1966, 294): Մեծամեծաց և փոքունց* ***բազմատենչ*** *սիրալրական ողջոյն քրիստոսապարգև (Դիւան Ն. Ջուղ., 106):*

ԲԱԶՄԱՏՈՒ,

ԲԱԶՄԱՏՈՒՐ, ա. Շատ տուող՝ առատաձեռն: *Ի մէջ կաթուղիկոսական իշխանութեանն Մելքիսէթն առաւել ձեռնբաց եւ* ***բազմատուր*** *(գրչ.* ***բազմատու****) էր դրամօք եւ այլ իրօք (Դաւրիժ., 193):*

ԲԱԶՄԱՒՈՒՐՑ, մկ. Վաղուց ի վեր, հնուց: *Մինչ* ***բազմաւուրց*** *ակն ունէի / կենաց առնուլ զշրջան (ՀՎԲ, 319):*

ԲԱԶՄԵՂԱՆԱԿ, ա. Բազմատեսակ: *Ստութիւն որ է՛ մոլութիւն իմն ընդդէմ ճշմարտութեան և է՛* ***բազմեղանակ*** *(Նոր. ծաղ., 129):*

ԲԱԶՄՈՂՈՔ, գ. Մեծ ողոքով՝ աղաչանքով: ՀԳԲ *բազմողորմ* «բարեգութ»: *Ապա անդ ողորմաբար խեղդամահ արարեալ՝ կորուսանեն զարքայն [Օսման] իւրեանց, որ* ***բազմողոք*** *աղաղակաւ հայցէր ամենից զփրկութենէն եւ ոչինչ օգտէր (Պատմ. խոթ., 79):*

ԲԱԶՊԱՆՏ, գ. ***Բազպանտ*** *- թեզենիք (ՄՄ 1127, 136բ):*

ԲԱԺԱԿԱՐԲՈՒ, ա. (Զարշարանքների) բաժակից ըմպող, փխբ. շարշարակից: ՀԲԲ *բաժակարբու* «գինի խմող»: *Ոհնի զգլուխ առաջին* ***բաժակարբու*** *մարտիրոսին եւ սիրելի աշակերտին Քրիստոսի (Յ. Կոլոտ, 211):*

ԲԱԺՆՈՂ, գ. ***Բաժնող*** *- հերձուածող (ՄՄ 2019, 182ա)*:

ԲԱՂՁԱՔԱՐՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Բաղձանք, կարօտ քաշելը: ***Բաղձաքարշութիւն*** *- քարշումն ի բաղձանս և ի*

կարօտանս կամ քարշեցումն ի բաղձանաց (Վ. Յուն., 16):

ԲԱՂՈՒԲԱՂՋԱՅ, գ. Այգի ու մարգագետին, բոստան: *Շինեցի զխութ, **զբաղուբաղջէս** և զջրաղացներս եկեղեցւոյս վախմ տուի (ԴՀՎ V, 215):*

ԲԱՄՊՈՒԿ, գ. Ջորի: ***Բամպուկ**, որ է ջորեակ (ՄՄ 6275, 190ա):*

ԲԱՆԵԼ, չբ. Ձայնել, ձայն հանել: ՀԲԲ *բանել* «աշխատել. պիտանի լինել. մշակել, աշխատագործել», ՄՀԲ *բանիլ* «աշխատանք կատարել, գործել»: ***Բանել** - ոգել, ձայնել, առաքրել (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ԲԱՆԿԿԻ, գ. Բան (փղջ.), մի կարճ խօսք, միտք: *Քանի **բանկկի** մի այլ ասեմ / Վասն հայոցն, որք ի Լոմն են (Սիմ. Լեհ., 402):*

ԲԱՆՊԱՍԱՆՔ, գ. Բամբասանք: *Մեղուցեալ եմ... ականջովս չարին ունկն դնելով, **բանպասանաց** դատարկութեամբ դատողութեամբ (Հնատիպ, 37):*

ԲԱՆՏԱՏԵՂ, գ. Բանտի տեղ, Յիսուսի բանտի տեղը Երուսաղէմում, Սուրբ Յարութեան տաճարի մէջ: *Է յաջակողմն սեղանոյն **բանտատեղն** Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ... և մեծարի յազգէս մերմէ (Պատմ. Երուս., 1931, 235): Զախ կողմն **բանտատեղն** է, որ Աննայի տունն է (Զուար, 1868, 371):*

ԲԱՇԽԱՅ (թուրք. baska), մկ. Ուրիշ, բացի: *Շահ ինչ, զէնէն **բաշխայ**, ետոյ է արապայ մարդ եկաւ մերկիկ, բոբիք (ՄԺ I, 221):*

ԲԱՋՃԻ (թուրք. pacaci) գ. Խաշ պատրաստող և վաճառող, խաշանոց: *Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... աշճիներն ու **բաշճիներն**, պէզազներն ու խազազներն (ՄԺ I, 219):*

ԲԱՌՆԻԼ (գրբ. բառնալ), նբ. Վերացնել, փխբ. պատժել: ՀԲԲ *բառնել* «վերացուել, բարձուել»: *Ի **բառնիլ** Տեառն զօրութեամբ այնպիսիեաց ցեցակեղէք կերչացն (Յ. Կոլոտ, 264):*

ԲԱՍՄԱՅ ՏԱԼ,

ԲԱՍՄՈՎ ՀԱՆԵԼ, (թուրք. basma «տպուած»), հրդ. Տպագրել, տե՛ս նաև ՊԱՍՄԱՅ ԳԻՐ: *Ոսկան վարդապետն այժմուս գնացել էր վասն գրքեր **բասմայ տալու**, որ այս Ժ ամ է Ֆոնգստան է (Զ. Ագուլ., 108): Աստուածաշունչն այս Ոսկան վարդապետս **հանեց բասմով**, շատ շատ գրգէր հանեց (Զ. Ագուլ., 108):*

ԲԱՐԱԿԽՕՍԻԿ, ա. Նրբաձայն: *Իմ կանանչագոյն թութակ հաւիկ / Ձերդ բանաւոր **բարակխօսիկ** (ՈՒՀԲ, 350):*

ԲԱՐԱՀԱՅՐ, գ. Բարի հայր, նախահայր: *Զայս արծաթս գործեաց **բարահայրն** Աբրահամու (Հնատիպ, 14):*

ԲԱՐԲԱՐ, ա. Բարին, բարիը (բնագրում եղել է **բարբարին**, սակայն հրատ. դարձրել է բարին): *Աստուած զիւրեանցն **բարբարին** յիշէ և իւր ծնունդքն (Սանահն., 174):*

ԲԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Խրթինութիւն, բարդ խօսելը: *Ջանալի է հոգունակաբար զգուշանալ ի սնա-*

փառութենէ եւ ի ***բարդաբանութենէ*** *(Դիւան Մխիթ., 59):*

ԲԱՐԵԱՅԱՍԷՐ, ա. Բարեսէր, բարեպաշտ: *Որում* ***բարեացասէր*** *գունդք յերկնէ (Դիւան Մխիթ., 140):*

ԲԱՐԵԲԱՂՁ, ա. Բաղձալի: ***Բարեբաղձ*** *տենչանօք ձեզ ձօնեալ նուիրեմ (3. Կոլոտ, 235):*

ԲԱՐԵԲԱՇՏ, ա. Բարեպաշտ: *Աստուած ողորմեսցի բարեմիտ և երկիւղած և աստուածասէր* ***բարեբաշտ*** *Սօլթանին (Հնատիպ, 71):*

ԲԱՐԵԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Բարոյականութիւն, առաքինութիւն: *Մարդավարութիւն, որ ըստ Պրիսկիանոսի կայանայ ի յերիս. նախ ի քաղաքականութիւնս և ազատականութիւնս, երկրորդ՝ ի* ***բարեբարոյութիւնս*** *(Նոր. ծաղ., 190):*

ԲԱՐԵԽՕՍԻՉ, գ. Միջնորդ: *Եւ գերազանցութեան ձերոյ զմի մեծ* ***բարեխօսիչ*** *(Դիւան Մխիթ., 65):*

ԲԱՐԵԿԵՆՑԱՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Կյանքի բարիք, վայելչութիւն, բարեկարգութիւն: *Պարտ է սիրել զուսուցիչս քան զծնօղս, զի ծնօղքն տան զկեալն, իսկ ուսուցիչքն՝* ***զբարեկենցաղութիւն*** *(Նոր. ծաղ., 230):*

ԲԱՐԵՅՈՐԴ, ա. Բարիք յորդող՝ տուող: *Շնորհաւք ամենասուրբ երրորդութեանն և* ***բարեյորդ****, մշտաբուխ, յարախնամ կերտողին (Սանահն., 88):*

ԲԱՐԵՈՒՂՂԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուղիղ եւ բարի ընթացք, բարեյաջողութիւն: *Տէր Աստուած... առաջնորդեսցէ և զառաջիկայ* ***զբարեուղղագնացութիւնս*** *քո Հոգին Սուրբ յաջողեսցէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 83):*

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Բարեպաշտութիւն, նաև՝ եկեղեցասիրութիւն: *Ծանուցումն լիցի* ***բարեպաշտասիրութեան*** *ձերում (Դիւան Մխիթ., 10): Աստուածահաճոյ* ***բարեպաշտասիրութեան*** *ձերոյ (Դիւան Մխիթ., 10):*

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱՓԱՅԼ, ա. Բարեպաշտութեամբ փայլող: *Ծանուցում լիցի* ***բարեպաշտափայլ*** *աստուածասիրութիւնդ ձերին, քանզի առէացուցիչն էիցս ասեն մարդիկք (Ագուլ. կոնդ., 100):*

ԲԱՐԷԱՒՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուրախութիւն, բարորութիւն: ***Բարէաւրութիւն*** *- բարէկենդանութիւն (ՄՄ 2019, 183ա):*

ԲԱՐԻՆ ԱՋՈՂԻ, հրդ. Բարի յաջողում, բարեմաղթանք: *Նաւն էր ֆէլամիկ, անուն նաւին Մարգանդ Լիսոնը. Աստուած* ***բարին աջողի*** *(Զ. Ագուլ., 51):*

ԲԱՐԻՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաշտութիւն, միաբանութիւն: *Թուին ՌՁԹ եղեւ* ***բարիշութիւն*** *ի մէջ երկուց ազգացն եւ թագաւորացն Օսմանցւոց եւ Պարսից (Դաւրիժ., 434): Միաբանեցան երկոքին թագաւորքն եւ արարին* ***բարիշութիւն*** *(Դաւրիժ., 434): Արար* ***զբարիշութիւն*** *հետ Ղզլբաշին (Դաւրիժ., 479):*

ԲԱՐԻՎԱՅԵԼՈՒՉ, ա. Բարի եւ վայելուչ, պարկեշտ: *Յիշեցէք...* ***զբարիվայելուչ*** *պատանին՝ զիսոջա Շեխիջանն (Աղան. Միաբանք, 404):*

ԲԱՐՁԻ ԹՈՂՈՒԼ, հրդ. Բարձիթողի անել: *Լուսոյ ստեղծիչ ես դու / Մի՛*

բարձի թողուր զիս ի քէն (ՈՒՄՀԲ, II, 221)։

ԲԱՐՁՐԱՁԵՏԵՂ, ա. Բարձր՝ երկընֆում զետեղուած (հրեշտակներ)։ *Ըզձեզ գովեմք, ո՜վ հոգեսունք, **բարձրազետեղք** յորդեալ հեղեղք, ծառք կըրկնոստեղք քաղցրաբանիչք (Յ. Կոլոտ, 94)։*

ԲԱՐՁՐԱՀՐԱՄԱՆ, գ. ա. Բարձր՝ թագաւորական հրաման(ով)։ *Ընդ կայսրախօս համարձակեալքդ և **բարձրահրաման** ինքնակալեալքդ զիջեալ աստանօր զխաղաղութիւն մարդէք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԲԱՐՁՐԱՓԱՌ, ա. Բարձր ու փառաւոր, հռչակաւոր։ *Գրեցաւ սուրբ եւ սրբոց ճեմարան Յայսմաւուրս ի մեծապանծ եւ ի **բարձրափառ**, ի ծովապատ եւ յարքայագահ քաղաքն Կոստանդնուպալիս (Թորոս աղբար, 403)։*

ԲԱՐՈՎԱԳԻՐ, գ. Բարեւի գիր, նաև՝ բարեմաղթանք։ *Օվ ոք որ կամենայ քան զայս առաւել լսել, որոնեսցէ զմատենագիրս **բարովագրիցն** իմոց (Ե. Մուշ., 375)։*

ԲԱՐՈՎԻԼ, չբ. Բարեւել։ Ն. Բիւզ. *բարովել* նոյն նշ.։ *Երկոքին սկսան **բարովիլ** ընդ միմեանս եւ հարցանել զողջունէ իրերաց (Դաւրիժ., 366)։*

ԲԱՅԱՌԱՔԵԼ, նբ. Անջատել, տրոհել։ ***Բացառաքել** - անջատել, տրամատել, պողել, քահել, մեկուսել, աւրլոցել, քեցել (ՄՄ 2281, 124բ)։*

ԲԱՅԱՏՄԷՋ, գ. Միջակայ տարածութիւն։ *Համայար և սեռօրէն կաշկանդութեամբ ի տարուստ իբր ի մօտոյ **բացատմէջ** (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԲԱՅԻՐԵԼ, նբ. Պատմել, ներկայացնել։ *Ասել - ոգել, պատմել, **բացիրել**, տենաբանել (ՄՄ 2019, 166բ)։*

ԲԱՒԱԿԱՆԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Բաւական լինելը, բաւարարութիւն։ ***Բաւականարութիւն** - բաւականապէս վճարումն պարտաւորութեան, զի բաւական արութիւն է այնքան առնել, որքան բաւական լինի բարկացելոյն, լատ. սաթիսֆա՛քցիօ (Վ. Յուն., 18)։*

ԲԵՄԲԱՍԱՅԱԿԱՆ, ա. Բեմասացական, քարոզիչական։ *Արդ ես՝ վերջինս յեկեղեցւոյ եւ տրուպս ի **բեմբասացականաց** Մինաս վարդապետս Տիգրանակերտցի (Թորոս աղբար, 485)։*

ԲԵՄԲԱՍՈՒԹԻՒՆ, գ. Բեմից խօսելը, քարոզութիւն։ *Զայս իբրեւ լուաւ սուրբն Սահակ՝ ի բարկութիւն բրդեալ, զմահ յանձն առեալ, կանգուն կացեալ ի **բեմբասութեան** ձեւի, համեստ հայեցւածով (ՄԺ II, 327)։*

ԲԵՌՆԱԿՈՐՈՒՍ (բնստ.), ա. Բեռը կորցրած, նաւաբէկ եղած։ *Ղեկիս օղ յուղի եղաք նմանի **բեռնակորուսի** / Ղեկիս օղն զրկի բեռանց մեծագնի, մուրացող լինի (ՈՒՄՀԲ II, 31)։*

ԲԵՌՆԵԼ, նբ. Բռնել։ *Մարդ **բեռնեցինք**, թէ մեզ պիտի ուրիշ ճանապարհաւ տանես Ալիկսոնա (Գալ. Կենս., 231)։*

ԲԵՐԱՆԱԲԵՐ, ա. Բեղուն - **բերնաբեր** *(ՄՄ 2019, 168ա)։*

ԲԵՐԱՆԱՓԱԿ, ա. Բերանը փակ՝ լուռ, փխբ. անմկատ: *Յահէն պետիս՝ բոլոր հերձուածք* ***բերանափակ*** *տային խոյս (Թորգ. Տապան., 176):*

ԲԵՐԱՆՔ, գ. Սահման: ՄՀԲ *բերանք* «ամանի բերան» (իմաստափոխ.): *Պարսից թագաւորն հեծել առաքեց, Արզրումայ* ***բերանքէն*** *հետ քշեց (Նշխարք, 6):*

ԲԵՐԴԱԿԱՆ,

ԲԵՐԹԱՅԻ, գ. Բերդաբնակ, հմմտ. ԳԻՒՂԱԿԱՆ: *Իբրեւ ետես խանն զամուր միտս* ***բերդականացն****, թէ ո՛չ տան զբերդն, դարձաւ ի բերդէն եւ յարձակեցաւ ի վերայ գաւառաց աշխարհին (Դաւրիժ., 74): Կանիայ եւ այլքն քաղաքն* ***բերթացիք*** *հայնակ չի գիտեն, դրսեցիք գիտեն (Սիմ. Լեհ., 333):*

ԲԵՒԵՌԱՔԱՇ, գ. Ամցան: ԱԲ և Ն. Բիւզ. *բեւեռաքարշ* նոյն նշ.: *Եւ առեալ* ***զբեւեռաքաշս****, այսինքն քալբաթին, եւ այնու կտրեցին զմիսն ծղեացն (Դաւրիժ., 187):*

ԲԻՎՆԻՅԱ (լեհ. pivnica), Գարեջրատուն, գինետուն: *Եւ գետնափոր մաղարանի,* ***բիվնիցանի*** *քարէ, որ ամառն ըմպելին ցուրտ եւ պաղ լինի (Սիմ. Լեհ., 337):*

ԲԻՒՐԵՂԷՆ, ա. Բիւրեղեայ: ՄՀԲ և ՀԳԲ *բիւրեղէն* «շատ» (համանուն): *Ընծայս մատոյց սրբազան փափին... զճրագարանս երկու գարեպարեայս և զերկու* ***բիւրեղէն*** *բաժակս (Ստ. Ռօշքայ, 189):*

ԲԼԲԼԿԵԱԼ, ա. Փլփլուած, խարխուլ: *Թէ ուրեք գոյր եւս, եւ այն եւս անշուք եւ անճահ եկեղեցի անուան՝ խրթին եւ նսեմ, խարխալեալ եւ* ***բլբլկեալ*** *(Դաւրիժ., 229): Շինուածք տանցն եւ յարկացն խարխալեալ եւ* ***բլբլկեալ*** *[էին], եւ դիրք շինուածոցն յոռի եւ անպիտան (Դաւրիժ., 281):*

ԲԼԵԼ, չբ. Փլչել, փլուզուել: ՄՀԲ *բլանիլ* «փոլ գալ», ՀԲԲ *բլել* «տե՛ս բլչել, փլչել»: *Բազում տունք խախտեցան ի քաղաքն և սակաւք* ***բլան****, մինչ զի և միջին դուռն քաղաքին ևս խախտեցաւ (Դիւան ժ, 121): Եղեւ շարժ ահագին ի քաղաքն Էրեւան... եւ կամուրճ, որ ի վերայ Հուրասստան գետոյ,* ***բլաւ*** *(ՄԺ I, 311): Քաղաքն առհասարակ* ***բլաւ*** *(Ժամ. Պող., 278): Ընդ իջանել բազմօրեայ անձրեւոյ... տանիք մի եւս* ***բլաւ*** *բովանդակ (Ագուլ. կոնդ., 92):*

ԲԼՐԱՑԵԱԼ, ա. Բլուր դարձած՝ կուտակուած: *Տարակուսէին վասն հողոյն եւ մոխրոյն, որ* ***բլրացեալ*** *կայր շուրջանակի (Դաւրիժ., 252):*

ԲՂԲՋՄՈՒՆՔ, գ. Պղպջալը (ջրի), պեպեոում: *Այլք վերացեալ որպէս ջուր՝ զհուրն հեղուին ի վերայ մարդկանց, եւ յայլոց հնչմունք,* ***բղբջմունք*** *ելանէին (Սիմ. Լեհ., 167):*

ԲՂԻՆՁԵՂԷՆ, գ. Պղինձեղէն, պղնձէ ապրանքներ: *Այդ ԺԲ գեղում դաւար... շորեղէն,* ***բղինձեղէն****, արծաթեղէն, արկաթեղէն, չալթուք չի մնացել (Եզով, 415):*

ԲՆԱԳՐԱՐԱՆ, գ. Բնագիր, բնօրինակ: *Եցոյց ինձ Մօնսինեօռ Պալտէաքի՝ խորհրդունակ սրբազանի համագումարին զսերեցմանէ հա-*

ւատոյ (de Propagande fide), ի ***բնագրարանում*** *նորա (Կամենից, 128):*

ԲՆԱՋԴԵՑԻԿ, ա. Բնական, բնատուր: ***Բնազդեցիկ*** *շարժմամբ մերով, հասուն գիտութեամբ և լիազօր բացարձակ իշխանութեամբ տնօրինեմք յամենայնի (Ոիզուր., 254):*

ԲՆԱՋՆՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Բնագիտութիւն: *Յովհաննէս Յակոբեան Կոստանդինուպոլսեցի... թարգմանեաց զՃարտասանութիւն, զՁեռազննութիւն,* ***զԲնազննութիւն*** *(Ստ. Ռօշքայ, 187):*

ԲՆԱՄԱԾ, ա. Բնական, իրական, հարազատ: *Բայց հայցեմ ի* ***բնամած*** *գթոյ քո և յանդստին գորովոյդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):* ***Բնամած*** *սիրով և գթով իմս մեղապարտի՝ եղիազար կաթողիկոսի (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126):*

ԲՆԱՇԷՆ, ա. Շէն, փարթամ: *Քաղաքս Կամէնից* ***բնաշէն****, որ նորոգ յայնժամ գտեալ էր ի Ռուզաց երկրիս (Ստ. Ռօշքայ, 196):*

ԲՆԱՔԱՐ, գ. Բնական քար՝ սահման, բնասահման: *Տաշտայձորի ճալի հողն գնեցինք, որ մին ափն ջուրն, մին ափն վէրի* ***բնաքարն****, որ մէջն ե աւրավար այ լաւ գութանի (Սանահն., 167):*

ԲՆՈՒԹԵՆԱԿԱՆ, ա. Բնութիւնից տրուած, մարմնատր: *Ի մոլութեանց* ***բնութենականաց*** *առաւել զգուշանալ պարտ է, քան թէ ի բարոյականաց (Նոր. ծաղ., 233):*

ԲՆՏՐԵԼ, նբ. Փնտրել: ՄՀԲ *բնտռել* «փնտրել, որոնել»: *Յանկարծակի եղև կորած, Ընդ որ* ***բնտրեցաք****, չերևաց (ՈՒՄՀԲ, 192):*

ԲՇԺԿԱՆՄԱՆ, ա. Բժշկի նման: *Աստուածանման խնամարկելով,* ***Բժշկանման*** *ողջացնելով, Գետոց նման ոռոգելով, Դիտողանման ակնարկելով (Առ էջմ., 194):*

ԲՇԻԺԿ, գ. Բժիշկ (դրափոխ.): *Անտիգոնոս* ***բշիժկ*** *առաքեաց եւ թունաւոր դեղովք սատակեցին զնա (ՄԺ II, 311):*

ԲՈԼԱՒՐԷԱՆՔ, մկ. Բոլորը, ամենքը միասին՝ միատեղ: *Ձեր ամեն գեղի* ***բոլաւրէանքովդ*** *տվինք Սանահնու Սուրբ Աստուածածնին, որ ձեր ամէն հաք ու իրաւունք, ձեր անթերի պտուղն, սրբայդրամն... տվէք Տէր Բարսեղ արհեպիսկոպոսին (Սանահն., 84):*

ԲՈԼՈՐԱԳԵՐԾ, ա. Բոլորովին՝ ամբողջովին գերծուած, ածիլուած: ԱԲ *գերծ* «ածիլած»: *Ջիարդ հերք գլխոյ քոյ են այդպէս* ***բոլորագերծք*** *և ոլորունք (Նոր. ծաղ., 159):*

ԲՈԼՈՐԱՄՕՐՈՒՍ, ա. Մեծ՝ լայն մօրուքով: *Քանզի էր հայրն մեր Գէորգ անձամբն երկայն եւ լայն, կարմիր երես եւ երկայնաքիթ, ճաղատ եւ* ***բոլորամօրուս*** *(ՄԺ I, 249):*

ԲՈԼՈՐԱՊԱՏ, ա. Բոլորին պատող՝ պարունակող: ՄՀԲ *բոլորոպատել* «շրջապատել»: *Պարզ էութիւն ինքն Աստուած, որ* ***բոլորապատ*** *ի մէջ իւր զամենայն էական ստեղծուածքն (Տէֆթ., 379):*

ԲՈԼՈՐԱՊԱՐ, ա. Բոլորապտույտ, շրջանաձև: *Որք ի միասին **բոլորապար** պարուք խրատողօք (Կամենից, 262)*:

ԲՈԼՈՐՈԿԱԳՈՒՆԴ, գ. Գլոբուս, նաև՝ կիսագունդ: *Կենամաշ աշխատութեամբ ի բազում ժամանակաց հետեւեալ՝ արարի զերկնային և զերկրային **բոլորոկագունդս** (Տէֆթ., 380)*:

ԲՈԼՈՐՈՎԻ, մկ. Բոլոր, ամբողջովին: ԱԲ և ՀԲԲ ունեն *բոլորովիմբ* կամ *բոլորովին* նոյն նշ.: *Շրջակայ եւ **բոլորովի** զօրականք (Կամենից, 50)*:

ԲՈԼՊՈՉՈԿ (լեհ. bolpochek «տակառ»), գ. Չափի միավոր, կոտ: *Բազում գանձք խոստացաւ նոցա... զոր ոմանք ասէին երկու **բոլպոչօք** կարմիր ֆլորի (Կամենից, 61)*:

ԲՈԿԱՆԱՅ (վրաց. bogana, bogano), գ. Ընչազուրկ, եկուոր: *Մեք՝ Սամծէրէցիքս, գիր տվինք Սանահնու Բարսեղ եպիսկոպոսին, որ տուն Դ ուր մաշակ գնաք թէ **բոկանայ** կայ, թէ բունիաթ տուն Ե Կոնայ սար ի վէց չափ քաղցու (Սանահն., 158)*:

ԲՈՆԲԻՒՆՔ, գ. Թնդիւն, բոմբիւն: *Ի Հռոմայ երևեցան ի յօդս բազում բագինք... լսելի լինէին ճայթմունք և **բոնբիւնք** զարհուրելիք (ՄԺ I, 275)*:

ԲՈՎՐ, ա. Արգաւանդ: ՄՀԲ *բովր* «վաւաշոտ, շուայտ» (իմաստափոխ.): *Իմ կամաւ և ուժար սրտիւ Ոռնակայ իմ ծիլ **բովր** հողն տվի Բարսեղ եպիսկոպոսին (Սանահն., 176)*:

ԲՈՑԵՂԷՆ, գ. Բոցանիւթ՝ հրազէն, հմմտ. ՍՐԵՂԷՆ: ԱԲ և ՀԲԲ ունեն *բոցեղէն* «բոցից շինուած, հրեղէն, լուսատր» (իմաստափոխ.): *Կայսր ետ նմա ոչ բազում ինչ զօրս... և թէ **բոցեղէն**, և թէ սրեղէն (Կամենից, 19)*:

ԲՈՒՌ, գ. Փող, շեփոր, տե՛ս նաև ՊՈՌՕՋԱՆ: *Այս է զենաթն... ԻԴ խաչալամով, Լ դապուշխանայ թրէմպէթով, նաֆիրով, **բուռով** (Յ. Թութունջ., 308)*:

ԲՈՒՌՎԱՌ,

ԲՈՒՌՎԱՐ, գ. Բուրվառ, տե՛ս նաև ՓՈՒՌՎԱՌ: *Աւագ խորանն կու դնեն երկու սարկաւագ **բուռվառով** (Զուար, 1867, 205)*: *Եւ ամենայն կղերիկոսօք, ջահիւք եւ լապտերօք, **բուռվարօք** եւ խաչալամով, խնկօք եւ մոմեղինօք դէմ գնան: Լուցեալ ջահս, լապտերս, խաչիւ եւ խաչալամով եւ **բուռվարով** եւ ամենայն զարդիւք (Սիմ. Լեհ., 255)*:

ԲՈՒՍԱԾՈՒ, գ. Բուսած՝ բնական, անտաշ: *Եւ էին **բուսածու** վէմք մեծամեծք, որ եւ տներն ամէն ի վիմէ կոփած էր (Սիմ. Լեհ., 7)*:

ԲՈՒՍՈՎԻ, ա. Անովի, ընդաբոյս: ՄՀԲ *բուսանովի* «բնածին»: *Ա որպէս նօխուտ և բակլայ և Ա որպէս ձնէբեկ **բուսովի** ի մէջ ղամիշի (Յ. Թութունջ., 303)*:

ԲՈՒՐԿՐԱԹՕՌ (լատ. procurator, իտալ. procuratore «հսկող, վարող, միապետի շահոյթը վերահսկող»), գ. Վերակացու, դատախազ: *Պարտին իմ գօմսարքն և **բուրկրաթօռներն** իմ ինթրաթի բս-*

տրկէն շինել զպակասութիւն աւերման տանն այն (Հայ-Վենետ, 482):

ԲՌԱՄԱԾ, ա. Ծեփուած, ծեփածոյ: *Յոլովատաժան կրիւք նորոգեցաք վերստին ապառաժ և անհեթեթ վիմօք և* ***բռամած*** *պնդութեամբ (Սանահն., 119):*

ԲՌԱՄԲ, մկ. Բռնի ուժով: *Յայնժամ սոքա տիրելոց են* ***բռամբ*** *ի քաղաքս նոցին (Դիւան Մխիթ., 51):*

ԲՌՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Բռնութիւն, չարութիւն: *Փրկագործ չարչարանօք կենարարին ազատեցաւ ազգ մարդկային ի* ***բռնաբերութենէ*** *Բելիարայ (Դիւան Ն. Ջուղ., 109):*

ԲՌՆԱԳԼՈՒԽ, ա. Գլուխը բարձր բռնած՝ գոռոզ: *Այլ եւ կուռէճ խանս էր այր գոռոզ եւ* ***բռնագլուխ,*** *այլ եւ կուռէճ ընդ քրիստոնէից (Դաւրիժ., 277):*

ԲՌՆԱՅՈՐ, գ. Բռնատր՝ բռնակալ: *Բազում նեղութիւն ունիմք ի մէջ* ***բռնայորացս*** *սակս անցիցն առաջնաւորացն (Եզով, 140):*

ԲՌՆԵՏՂ, գ. Բռնատեղ՝ կոթ: Ն. Բիւզ. ունի *բռնատեղ՝* առանց մեկն.: ***Բռնետղ*** *- ռամկօրէն՝ կոթ (Վ. Յուն., 19):*

ԲՏՌԵԼ, նբ. Փնտրել: *Յետոյ կամէն զիս* ***բտռեցին*** *գտան (Պօղ. նամ., 91):*

ԲՐԳԱԼԱՊ (ռումին. parcalab «դղեակի կառավարիչ»), գ. Բերդապահ, տուեալ շրջանի ղեկավարը, տե՛ս նաև ՊՈՒԿԱԼԱՊ: *Ի շաբաթ օրն եկն չավուշ մի, եւ ընդ նմա մեծաւոր Պողտանցի մի որ* ***բրգալապ*** *կոչիւր. ուստի ետուն զբերդն Խոթինու ի ձեռս նոցա (Պատմ. Խոթ., 68):*

ԲՐԴԱԹԱՓ, ա. Թափուած բուրդով: *Ընդէր են այդպէս* ***բրդաթափք*** *գաւակք դոցա, վասն զի յոյժ յամերք են ի գնալ, ուստի ի պատճառս բազմաց ձաղից Թոթափեցան հերքն (Նոր. ծաղ., 128):*

ԲՐԻՎԻԼԷԿ,

ԲՐԻՎԻԼԷԿՈՍ (լատ. privilege), գ. Արտոնութիւն: ՄՀԲ *բրիվիլեայ* նոյն նշ.: *Հայք Կամենիցացիք յայսմ ամի սկսան ի ձեռն* ***բրիվիլեկաց*** *թագաւորացն Լեհաց (Կամենից, 133): Իբրև զամս երիս յամեցեալ վասն ընդունելոյ* ***զբրիվիլէկոս*** *ի կայսերէն հաստատելոյ զազատութիւն նորաշէն քաղաքին Շօմուշուվարի (Կեռլայ), որ այժմ Հայաքաղաք կոչի (Ստ. Ռօշքայ, 198): Կարլոս կայսրն... շնորհեաց* ***զբրիվիլէկոս*** *և զիշխանութիւն, որ էր Շօմուշուվար՝ փոխեալ կոչեաց Հայաքաղաք Armenopolis (Ստ. Ռօշքայ, 200):*

ԲՐԾԱՆ, չբ. Պրծան՝ ազատուեցին: *Մէկ ՃԾ մարդ փախան* ***բրծան*** *(Եզով, 419):*

ԲՐՀԱՐ, գ. (բրբ.) Ջրուղի, առու, թերեւս բիր+հար(ել), որ պիտի հասկանալ փորուած, փխրեցուած վայր, հերկած, հերկ (ծան. հրատ.): *Այլվի յետ տվինք յիգայտեղն իր Դ կոպարովն, մեր ճանճանոցովն, իւր* ***բրհարովն*** *(Սանահն., 140): Մեր որդովքս առանք պարոնտէր Սարգսիցն Քարատակի այգին իր ընձանովն... իւր* ***բրհարովն*** *(Սանահն., 142):*

ԲՐՆԾԱՀԱՆ, գ. Բրինձը թեփից զատող գործիք: Ն. Բիւզ. *բրնձահանք «բրնձաղաց»: Ի վերայ այսմ ջրոյ շինեաց զջրաղացս եւ **բրնծահանս** եւ արար ծով եւ ելից ձկամբ (Զաք. Բ, Լե): Շինեաց Ա **բրնծահան**, Բ ջրաղաց ի Փարպի (Զաք. Գ, 28):*

ԲՕԼԱՆԱԼ, շբ. Առատանալ, շատանալ: *Ես Զաքարիայ որ այսօր զատիկ արարի, միսն, իւղն խիստ էր մինչի մայիսի Ի, ապայ **բօլացաւ** (Զ. Ագուլ., 129):*

-Գ-

ԳԱԲԵԼԼԱՆ (իտալ. cappellano), գ. Հոգեւորականի օգնական, զօրքի սպասաւոր հոգևորական: *Առնէ գնա պաղատան իւրոյ երէց, որ կոչի **գաբէլլան**, և յետոյ կանոնիկոս նոյն եկեղեցւոյ (Ստ. Ռօշքայ, 188):*

ԳԱԲԼԻՑԻԱ, գ. Մի պաշտօնեայ՝ ըստ իմաստի: *Ի գեղջէն Օրմեանին կոչեցելոյ, զոր այժմ եզուիդայքն ունին, ի գրոց **գաբլիցիային**, քաղաքս այս եկին ազգն մեր բնակիլ (Ստ. Ռօշքայ, 196):*

ԳԱԶԱՆԱՄՈՐԹ, ա. Գազանի մորթուց պատրաստուած: *Բայց ի զօրաց Լեհացն գնացին ուղարկել զգեսպանն երկու հարիւր հեծեալք, զարդարեալ ազգի ազգի ճոխութեամբ եւ վայելչատեսիլ **գազանամորթ** վերարկուօք (Պատմ. Խոթ., 65):*

ԳԱԼՎԻՆՔ, գ. Կալուինական, տե՛ս ԿԱԼՈՒԻՆՔ: *Լուաք ի բազմաց, թէ յերկիրն Ֆրանսացւոց են հերձուածողք լութերականք եւ **գալվինք** (Դաւան., 113):*

ԳԱՀՐԻՁ, գ. Ջրանցք: *Ամրախիճ կրօք շինեցին և **գահրիզի** առաջի ձորի բանտն (ամբարտակ, պատնեշ), որ **գահրիզի** ջուրն անց են կացուցել, անտի մինչև ի գուռն Սուրբ եկեղեցւոյս (Ակռ., 198):*

ԳԱՂԱՅՓԱՌ, գ. Գաղափար: ***Գաղայփառ** թուղթին հայոց առ թագաւորն Ֆրանց (Դաւան., 122):*

ԳԱՂԳԵԼ*, նբ. Ջնջել: ՀԲԲ *գաղել* «թաքցնել, ծածկել, պահել»: ***Գաղգել** - ջնջել, հարկանել, չարչարել, ջնել (ՄՄ 2281, 126ա):*

ԳԱՂԵԼ, շբ. Թաքնուել: ՄՀԲ *գաղտել* «թաքցնել, պահել, ծածկել»: *Ի մէջ մացառացն խտից կրկզեալք **գաղեցաք** (Կամենից, 149):*

ԳԱՂՈՒՍՏ, ա. Գաղտնի, գաղուստ առնել՝ «թաքուն պահել»: *Իւրաքանչիւր ոք պահելով թաքուստ եւ **գաղուստ** արարեալ ի յարկս եւ ի խորս եւ ի վիհս եւ ի պատշաճաւոր տեղիս (Դաւրիժ., 398):*

ԳԱՂՋՄԷՋ, ա. Տաքուկ, գոլ: *Ըստ պիտոյից **գաղջմէջ** եւ ջերման, Ջովանալ եւ ջերմանալ (Քէօմ., 23):*

ԳԱՂՋՕՐԷՆ (հայ. գաղջ «եղկ, գոլ» բառից), ա. Ոչ ջերմ և ոչ սառն՝ անտարբեր (խօսել): *Այսպէս* ***գաղջօրէն****, մանաւանդ թէ ցրտաբար խօսէր, մինչ զարմանալ իմ (Կամենից, 155):*

ԳԱՅԹԱԳՂՈՍ,

ԳԱՅԹԱԿՂՈՍ, գ. Գայթակղեցնող (բոխղ. կաթողիկոս-գայթակղոս): *Անիրաւ և անողորմ և յանաստուած յԱկոբ* ***գայթակղոսն*** *բազում կերպիւ նեղութիւնս արար սորա (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 203): Ժողովն այն ասացեալ է ի յայն բանագրանաց գրին մէջ, թէ ոչ կոչեսցի կաթուղիկոս, այլ* ***գայթագղոս*** *(Դիւան Մխիթ., 129):*

ԳԱՅԹ Ի ԳԱՅԹ, մկ. Կաղալով: ԱԲ *գայթ ի գայթ, գայթ ի գայթի* «թոյլ, անհաստատ» (իմաստափոխ.): ***Գայթ ի գայթ*** *- կաղ ի կաղ (ՄՄ 1528, 1ա):*

ԳԱՅԼԱՍԱՐԱՍ, ա. Գայլի նմանութեամբ, գայլակերպ, փխբ. դաժան, սարաս բղդչ. համար տե՛ս ԱՂԲԻՒՐԱՍԱՐԱՍ: *Զրկումն դոցին եւ անիրաւութիւն* ***գայլասարաս*** *հովուին (Կամենից, 248):*

ԳԱՅԼԱՏԱՐ, ա. Գայլի տարած: ՈՒՆի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: *Այնմ ժամանակեան* ***գայլատար*** *մանկանցն բազումք գոն այժմ, որք եղեալք են արք կատարեալք (Դաւրիժ., 111):*

ԳԱՅԼԱՔԱՏԱԿ (հայ. գայլ և քատակ «նմանութիւն, օրինակ»), ա. Գայլի նման, գայլատեսակ, փխբ. գազանաբարոյ: *Ոչ է տուեալ թոյլ* ***գայլաքատակ*** *հովուին գիշատել զդոսա (Կամենից, 248):*

ԳԱՆԱՂՕԲԱՅ (վրաց. ganaqopi «բաժանուածք, դրացի,), գ. Բաժնեմաս, հարևան: *Ես՝ Շանշի որդի պարոն Գօրգիս...* ***գանաղօբերս՝*** *էստատէս, Դարիսպանս, մեր Սամծերու յայգին տվինք վախմ Սանահնու Սուրբ Աստուածածնին (Սանահն., 150):*

ԳԱՆԹԵՂ, գ. Կանթեղ: *Ազիզբէկն և Գիրակոսն բերին... մէկ արծաթէ* ***գանթեղ*** *(Ակոռ., 203):*

ԳԱՆՋԱՆԱԿԱՆ, ա. Գանձանակիմ տրուող, նուիրատուական: *Տուեալ էք նմա... զհոգեկան տուրսն ձեր՝ զնուիրակականն, զհոգեբաժնականն,* ***զգանձանականն*** *եւ զայլս այսպիսիս (Ագուլ. կոնդ., 108):*

ԳԱՇԴԱԼԱՆ (գերմ. kastellan), գ. Բերդապահ, տե՛ս նաև ՔԱՇԴԱԼԱՆ: *Յայնժամ մեծ* ***գաշդալան*** *Բոլոցքին եւ հսկայազինն Շենեաւսքին... հրամանաւ մեծ զօրաւարին ելանեն ախոյեան մարտի (Պատմ. Խոթ., 52):* ***Գաշդալանն*** *Բոլոցքի հետամղեալ բարկութեամբ մեծաւ եւ քաջապէս մարտուցեալ դարձուցանէր զձախ թեւ գնդին (Պատմ. Խոթ., 53): Ընդ նմա առաքեն զդեսպանս քրիստոնէից* ***զգաշդալան*** *բան Պլզեցքին (Պատմ. Խոթ., 65):*

ԳԱՋԵԼ, չբ. Գաջով պատել: *Թվին ՌՃԼԵ մայիսի Ի-ումն ըսկիսբն արին այս եկեղեցիս* ***գաջելու:*** ***Գաջեցին,*** *ծաղկեցին, հոքտեմբերի ԼԱ-ումն հրաշալի օրհնեցին (Զ. Ագուլ., 65):*

ԳԱՐՆԱՎԱԼ (գերմ. Karneval, լեհ. karnawał), գ. Տօնահանդէս, դիմակահանդէս: *Եւ ի* ***Գարնավալն****, որ է մեծ Բարեկենդանք, զայն երկու շաբաթ ամէն օր մէկ խաղ մի եւ շատլխ կառնեն (Սիմ. Լեհ., 159):*

ԳԱՐՇԱԿ, ա. ***Գարշակ*** *- աղտեղի (ՄՄ 2019, 178ա):*

ԳԱՐՇԱՏԵՍ, ա. Գարշադէմ, տգեղ: ՀԲԲ և ԱԲ ունեն *գարշատեսակ, գարշատեսիլ* «գարշելի՝ զզուելի տեսքով»: *Եւ չարշու մի կար մեծ հաւուզ, եւ բոլորն ազգ եւ ազգ ահագնատեսիլ մարդիք եւ* ***գարշատես*** *պառաւք (Սիմ. Լեհ., 132):*

ԳԲԱՊԵՂ, ա. գ. Գուբ՝ փոս փորող, որոնող: ***Գբապեղքն*** *անկանելոց են ի խորխորատ ըստ սաղմոսին (Դիւան Մխիթ., 56):*

ԳԵԼԱԳԱՐ, ա. Անմիտ, խենթ: *Շամբուշ - խաւլ, մորոս,* ***գելագար*** *(ՄՄ 2019, 168ա):*

ԳԵՂԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Կատակերգութիւն: *Ջաւեշտարար, կատակերգ կամ* ***գեղազանութիւն*** *(ՄՄ 2019, 172ա):*

ԳԵՂԱԿԱՆ, գ. Գյուղաբնակ, տե՛ս ԳԻՒՂԱԿԱՆ:

ԳԵՂԱԿԻՑ, գ. Համագիւղացի: *Հոգեւոր եղբայրն իմ Յովհաննէս վարդապետն զեյթուցի* ***գեղակիցն*** *իմ (Յիշ. Ուլն., 293):*

ԳԵՂԳԵՂԷՇ, ա. Գեղանի: ԱԲ *գեղեղէշ* «սիրուն»: ***Գեղգեղէշ*** *- հրաշագեղ (ՄՄ 2019, 184բ):*

ԳԵՂԵՑԿԱԳՈՎ, ա. Գեղեցիկ՝ գովելու արժանի: *Կարմրազգեստ* ***գեղեցկագով*** *սուրբ տաճար (Գալ. Կենս., 153):*

ԳԵՂԵՑԿԱՅԱՐԿ, ա. Գեղեցիկ յարկ ունեցող, հոյակերտ: *Վերըստին շինեաց զեկեղեցին* ***գեղեցկայարկ*** *շինուածով եւ եդ անդ զմարմին սուրբ կուսին (ՄԺ II, 359):*

ԳԵՂԵՑԿԱՅՕՐԻՆԵԱԼ, ա. Գեղեցիկ կերպով յօրինուած: *Վերստին նորոգեցաւ Սբ. Խաչ վանքս* ***գեղեցկայօրինեալ*** *(ԴՀՎ VII, 105):*

ԳԵՂՈՒԳԵՂ, մկ. Գիտովի, ողջ գիտ(եր)ով: *Մէկ Բ օր տեսանք միտքներն ծուռ... զօնաղ արինք,* ***գեղուգեղ*** *թամամ կոտորեցինք (Եզով, 420):*

ԳԵՂՋՈՒԿ, գ. Գիտ (նուազ.), գիտղակ: ՀԲԲ և ԱԲ և այլուր՝ *գեղջուկ* «գյուղացի, ռամկական» (համանուն): *Երկուշաբթին յայն կոյս անցեալ մտաք ի* ***գեղջուկ*** *մի Միջին անուն (Սիմ. Լեհ., 6):*

ԳԵՏՅԱՐՈՒՑ, գ. Ջրհեղեղ, բոց. գետի յարուցում՝ մակարդակի բարձրացում: *Յայսմ ամին մեծ* ***գետյարուց*** *եղեւ, զոր քաղաքին զխապախներն կոտորեց (Կամենից, 39): Դարձեալ ի սոյն ամին մեծ* ***գետյարուց*** *եղեւ ի Կամինիցս (Կամենից, 55): Մեծ* ***գետյարուց*** *եղաւ... զչրաղաչքներն աւերեց, զի հաց անկամ ոչ գտանէին (Կամենից, 62):*

ԳԵՐԱԲՆԱԿԱՆ, ա. Գերբնական: ԱԲ *գերաբնակ* «երկինքը բնակուող»: *Բան մարդոյ է կատարեալ ըստ երկուց յեղանակաց, այսինքն՝ բնական կատարելութեամբ եւ* ***գերա-***

բնական կատարելութեամբ (ՄՄ 1756, 31ա)։

ԳԵՐԱԶԻԱՐՃ, ա. Գեռագոյն զուարճանմբ բերող, գեռապայծառ։ *Ի քեզ դիմեմ, **գերազարճ** կոյս / **Գերազարճ** կոյս, այց արա՛ խղճոյս (Գալ. Կենս., 157)։*

ԳԵՐԱԹԻՒ, ա. Գեռագոյն, գեռադաս։ *Համապատիւ և **գերաթիւ** երջանկազգի և քրիստոսընկալ դասուդ, որք զերկնաւորական տպաւորութիւնն որ ի Քրիստոսէ Փրկչէ... ունիք (Ոսկ. նամ., 1967, 134)։*

ԳԵՐԱԿԱՀ, ա. Գեռագոյն։ *Պատրիարգ **գերակահ** սրբոյ և մեծի աթոռոյս Գանձասարայ (Եզով, 315)։*

ԳԵՐԱՅԱՒՆ, ա. Ցանկալի։ *Գեղապանծ - **գերայաւն**, ուրճանակ, հաճելի, գերամիտ, կատարուն (ՄՄ 2019, 166ա)։*

ԳԵՐԱՐԲՈՒՆ, ա. Գերյազեցած, պայծառագոյն։ *Իսկական **գերարբուն** լուսոյն անթարգման (ՈՒՄՀԲ II, 202)։*

ԳԵՐԸՆԹԱՑ, գ. Ուղիղ՝ ճշմարիտ ընթացք։ *Բայց մեք յետնեալ ի նոցունց **գերընթաց** շաւղաց, գտաք պարտեալ ընդդիմամարտէն ի բազում նուագս (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126)։*

ԳԵՐԾՆՈՒԼ, նբ. Քերծել՝ մաքրել, ածիլել։ Աբ ունի *գերծել/գերծուլ* «ածիլել»։ *Նաև զմօրուսն **գերծնուլ**՝ ըստ Նազարեցւոցն, որ յարեւմուտս մնաց (Ռօշքայ, 10)։*

ԳԵՐՄԱՅՐՈՒԿ, 1. Մաքս, 2. Մաքսատուն, հմմտ. ԳՕՄԲՈՒԿԶԻ։ *Իւր երկիրն է խիստ ադալաթ, որ ոչ գող կայ և ոչ բոզ, և երկիրն բնաւ **գերմայրուկ** չկայ (Յ. Թուիթունջ., 310)։*

ԳԵՐՕՐՀՆԵԱԼ, ա. Ամենաօրհնեալ։ *Յիշատակ է Ակնցի Յովհաննէսի որդի **գերօրհնեալ** մահտեսի եաղուպ աղային (Աղան. Միաբանք, 117)։*

ԳԶՐԵԼ, նբ. Զնեել։ ՀԲԲ գզրել «գործած յանցանմբի վրայ մտածելով ափսոսալ, ապաշաւել» (իմաստափոխ.)։ *Գզրել - հայցել, զննել, կրկտել (ՄՄ 2281, 125բ)։*

ԳԷՆԳԷՇ ԱՆԵԼ (թուրք. yigis «ժողով» բառից), հրդ. Ժողով անել (ծան. հրատ.)։ *Գ ազգ՝ նողայ, չըզաթայ, թաթար ելան, խրիմէն գնացին, Գ-ըն մէկ տեղ եկան **գէնգէշ արին** (ՄԺ I, 222)։*

ԳԸՌԳԸՌՈՒՆ, գ. ա. Գոգոռոց, զկոտոց։ *Ձաւն խիստ չլինի, քամի և **գըռգըռուն** շատ լինի (Բունիաթ, 93)։*

ԳԹԱՇԱՏ, ա. Գթասատ, գթասիրտ։ *Գիրս այս հասեալ է **գթաշատ** հօրն իմոյ (Պօղ. նամ., 93)։*

ԳԹԱՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ, գ. Գութը շարժելը, կարեկցանմբ։ *Ընծայեալ մատուցի թուղթն այս մաղթանաց և խնդրուածոց, **գթաշարժութեան** և ողորմարկութեան (Ղուկ. նամ., 117)։*

ԳԹՆՈՒԼ, նբ. Գտնել։ *Մորմոքահար կու գան, մէկ սարանջամ չեն կարեր **գթնուլ** (Դիւան Ն. Ջուղ., 50)։*

ԳԺԵՆՑ,

ԳԺՕՆԾ, (լեհ. ksiadz), գ. Հոգևորական, քահանայ։ *Ի Կամենից քաղաք նոր եպիսկոպոս նստաւ, անուն **գժենց** Մարցին (Կամենից, 50)։ Հանգեաւ առ Աստուած Կամե-*

նից քաղաքիս Ֆռանգի եպիսկոպոսն ***գժոնծ*** *Տեւուշ Սեցենովսքիյ (Կամենից, 47)։*

ԳԻՁ, գ. Հայ գէզ «արատ, բիծ, սպի» բառից՞։ *Փանճակուշտ և քազմազու և քասնի և* ***գիզ*** *դրջէ ի քացախն և ի վրա փայծղան դիր՝ օգտէ (Բունիաթ, 98)։*

ԳԻՆԱԽՄԻԼ, գ. Գինեխմութիւն, հարբեցութիւն։ Ն. Բիւզ. ունի *գինեխմութիւն* առանց մեկն., ՄՀԲ *գինեխմել* «հարբել»։ *Յետով այս շիսալիսլամս ընկաւ* ***գինախմիլ****, լաւանդութիւն անիլ (Զ. Ագուլ., 145)։*

ԳԻՆԵՐԲՈՒԹԻՒՆ, ա. Գինարբում, խրախճանք։ *Սեղանք նոցա յամենայն աւուր ոչ էր առանց գինւոյ, եւ ծախք նոցա ոչ թէ սակաւ, եւ ժամանակ* ***գինարբութեանն*** *միշտ (Դաւրիժ., 197)։*

ԳԻՆ ՏԱԼ, հրդ. Վճարել, համարժէք գինը տալ։ *Քարատակի այգին... իւր բրհարովն առանք ու* ***գին տվինք*** *Դարպասի սինուռումն Գ հող՝ Մարգարի բարձհողն (Սանահն., 142)։*

ԳԻՇԵԼ, նբ. Քշել։ *Եւ այնորիկ Շահինքէրայ ելաւ գնաց, թէ սէֆէր կերթամ, գնաց եւ բազում նոդայ* ***գիշեց*** *ի ներս իբեր (ՄԺ I, 213)։*

ԳԻՇԵՐԱՎԱԽ, գ. Գիշերուայ վախ։ *Ոսկէ քարն, որ է թիլայ, ով որ որ ի հետն վերցնէ,* ***գիշերավախ*** *եւ յերազոյ անհոգ կենայ (Դաւրիժ., 444)։*

ԳԻՇՈՒ ՈՐԴԻ, գ. Գէշ՝ վատ մարդու որդի։ ***Գիշու որդի*** *չԶաքարիայն, որ Վանայ գօլուսթաւորքն գինքն ի Վարագայ աքսորեալ հալածեցին (Թորոս աղբար, 288)։ Զայն* ***գիշու որդին*** *չԶաքարիան (Գալ. Կենս., 49)։*

ԳԻՐԳ, գ. Գիրք։ *Մին* ***գրգում*** *տէսայ, թէ թվին ՌՂԱ-ումն փոքր Շահաբաս Ըսպհան թախտ նստաւ թագաւոր (Զ. Ագուլ., 109)։*

ԳԻՐ ՈՒԽՏԻ, հրդ. Դաշնագիր։ *Այս* ***գիր ուխտի*** *հաստատութեան եղև ի քաղաք Ալապ... ի մէջ հոգեւոր (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1941, 127)։*

ԳԻՐ ՏԱԼ, հրդ. Ստորագրել՝ համաձայնութիւն տալ։ *Միաբանքս մեզ հէնց* ***գիր տվին****, որ մեզանէ էլ բազմական (խնջոյքների, հաւաքոյթների համար տրուելիք հարկ) չուզեն (Սանահն., 136)։ Ես՝ Մարկոս էրէցս Ծոփքցի,* ***գիր տվի*** *Սանահնու Սուրբ Աստուածածնի դռանն Ղուկաս եպիսկոպոսի առաջնորդութենովն (Սանահն., 139)։*

ԳԻՐՔԱԿԱԼ, գ. Գրական։ *Տէր Յոհան և իւր հայր Գրիգորն եւոուն մէկ Յիսուս Որդի, մէկ Զայնաւոր գիրք, մէկ* ***գիրքակալի*** *շապիկ (Ակռ.,,208)։*

ԳԻՒԴԻՒՇ (հունգ. kołes «կապ»), գ. Հանգոյց (հագուստի)։ *Ամենեւին մէկ հագըսդէղէնուն վերայ արծըթէ ոսգու զարդարանքներ չի գըտվի, ոչ* ***գիւդիւշ****, ոչ չիբգայ, ոչ բօռդիշբան, ոչ բասամանդ, ոչ ֆրանձըլ (Գովր., 45)։*

ԳԻՒՂԱԿԱՆ, գ. Գիւղացի, գիւղաբնակ, հմմտ. ԲԵՐԴԱԿԱՆ։ ՀԲԲ *գեղական* «գիւղական», ՄՀԲ *գիւղական* «գիւղի հարկահան պաշտօնեայ» (իմաստափոխ.)։ *Ընդ գռեհկաց և* ***գիւղականաց*** *պարտ է խօսիլ*

զսերմանելոյ, զփորելոյ և զհերկելոյ զերկիր, զտնկելոյ զծառս (Նոր. ծաղ., 196)։ Որք չինականք էին եւ ***գեղականք****, ի շրջակայ գաւառսն քաղաքին Սպահանու բնակեցուցին (Դաւրիժ., 82)։*

ԳԻՒՂԻԿ, ա. Գիւղ (փղբ՞): ԱԲ *գիւղակ* նոյն նշ.: *Եկեալ հասաք ի Յործանք աստուածախառն* ***գիւղիկ*** *(Յ. Կոլոտ, 206)։*

ԳԼԽԱԴԻՐ, ա. Այն վայրը և սրբատեղին Երուսաղէմի հայոց Ս. Յակոբ մայրավանքում, ուր թաղուած է Ս. Յակոբ Առաքեալի գլուխը: *Այս է Ակոբ առաքելոյ* ***Գլխադիր*** *(Աղաւն. Միաբանք, 165)։ Առաւօտու պատարագն* ***Գլխադիրն*** *եղեւ (Ջուար, 1869, 178)։*

ԳԼԽԱՎԵՐ, մկ. Վերին, վերեւի: *Մեր յօժար սրտիւ ծախեցինք խէչերկուտի փոսի* ***գլխավէր*** *հողն ի վերայ Բարսեղ պարոնտէրին (Սանահն., 227)։*

ԳԼՈՒԽԲԱՑ, ա. մկ. Գլուխը բաց: ՄՀԲ *գլուխ ի բաց* նոյն նշ.: *Հայ ու հոռոմ ու խաչապաշտ՝ ամէնն բոկիկ ու* ***գլուխբաց*** *(ՈՒՄՀԲ, 357)։*

ԳԼՈՒԽ-ՔԱՂԱՔ, գ. Գլխաւոր քաղաք՝ մայրաքաղաք: *Միայն ի* ***գլուխ-քաղաքսն*** *ունին սակաւ մի անդորրութիւն եւ հանգստութիւն, որպէս Հալապ, Ստամպօլ եւ այլ այսպիսիք (Սիմ. Լեհ., 272)։*

ԳԼՈՒԽ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Գլուխ բարձրացնել՝ ծառանալ: *Թվին ՋՀՋ Տաւռիլու Հոռոմն* ***գլուխ քաշեց*** *(Մժ II, 266)։ Ի ՌԼԴ թուին Օսման փաշան առաւ զՇրուան, որ է Աղուանք, եւ յետ հինգ ամի քուրտն* ***գլուխ քաշեց*** *եկեալ յԵզնկայն (Մժ II, 394)։ Թուին ՋՀՋ Տօռիլոյ հոռոմքն* ***գլուխ քաշեցին****, եւ Հուսէյն փաշայն ի վերայ գնաց զհոռոմքն ջարդեաց եւ գերեաց (Դաւրիժ., 474)։ Յայսմի ամի քուրթն* ***գլուխ քաշեց*** *եւ եկն Եզընկէն (Ժամ. Պող., 278)*

ԳԾՈՂ, գ. Հեղինակ, գրող, կազմող: Ն. Բիւզ. *գծողիկ* «գրողիկ, գրչակ», ՄՀԲ *գծող* «գրիչ», ՀԳԲ *գծողակ* նոյն նշ.: *Պարտ է մեզ՝* ***գծողացս****, սակաւ մի ճառել զպակասումն ազգաց և զպատուհասն յանցանաց մերոց (Դիւան Ժ, 19)։*

ԳՆԱԶ,

ԳՆԵԱԶ (ռուս КНЯЗЬ), գ. Իշխան, տե՛ս նաև **ՔՆԱԶ**: *Աստուծոյ աջողութեամբ* ***գնազ*** *Կոստանդին 14.000 հոգով կոտորեց զՄուքովցիքն 80.000 (Կամենից, 16)։* ***Գնազ*** *Կոստանդին կոտորեց զդադարն (Կամենից, 17)։* ***Գնեազ*** *Վիշնովաքիյ ումն Ըռուզ իշխանն (Կամենից, 31)։ Գնաց փախստական առ Մոսկովի* ***գնեազն*** *(Կամենից, 30)։*

ԳՆԱԼ ՈՒ ԳԱԼ, հրդ. Երթուդարձ անել: *Ես՝ Զաքարէս* ***գնալ ու գալն*** *մին ամիս քաշեց (Զ. Ագուլ., 104)։*

ԳՆԴԵԼ, նբ. Բռնել, խմբել, տե՛ս նաև **ԳՈՒՆԴԵԼ**: *Ոիզբաշի ղաջար աղայ Յումաթբէկն իւր Գ տղայովն բռնէ,* ***գնդէ****, ղրկէ Ըսպհան (Զ. Ագուլ., 136)։ Այս Յմաթբէկս Գ տղոցովն* ***գնդած*** *Երեւանայ դուս էլաւ (Զ. Ագուլ., 137)։*

ԳՆՈՎԻ, ա. Գումարով գնուած՝ ի տարբերութիւն նուիրուածի: *Իմ ստացելոցս՝ թէ ճարովի իցէ եւ կամ*

գնովի... տասանորդն լիցի կաթողիկոսին (Կտակ Յակ., 329):

ԳՆՈՒԱԾՈՒ, ա. Գնուած, հմմտ. ԳՆՈՎԻ: *Արխի տեղի համար բաղալն տվիր մեզ Փոխոտանցէ* ***գնուածու*** *ախպինքն, Փրճօլանցէ գնուածու այգու կէսն (Սանահն., 160): Մեր Գալէբանցի հողն ծախէցինք ի վերայ Բարսեղ պարոնտէրին, որ էր* ***գնուածու*** *(Սանահն., 166):*

ԳՈԽԴԻԿ, ա. Գաղտնի: *Անհաւատի ձեռնից ձեր կարողութեամբն* ***գոխդիկ*** *պախում էք (Եզով, 357):*

ԳՈՄՍԱՐ (լատ. commissarius, իտալ. commissario), գ. Կոմիսար, լիազոր պաշտօնեայ, տե՛ս նաև ԳՕՄԻՍԱՐ: *Պարտին իմ* ***գօմսարքն*** *և բուրկրաթօռներն իմ ինթրաթի ըստրկէն շինել զպակասութիւն աւերման տանն այն (Հայ-Վենետ, 482):*

ԳՈՅԱԿԱԿԱՆ, գ. ա. Գոյութիւն ունեցող, գոյացական: *Օրհնեսցէ զձեզ Տէր Աստուած... այգեստանօք և բուրաստանօք և ամենայն* ***գոյակականօք*** *(Եզով, 140):*

ԳՈՅԹ, գ. **Գոյթ** - սէր (ՄՄ 1127, 136բ):

ԳՈՌԱՅՄՈՒՆՔ, գ. Որոտ, թնդիւն, աղմուկ: *Յանկարծակի լինի որոտում եւ* ***գոռացմունք****, մինչեւ սառանիլ ոմանց (Սիմ. Լեհ., 289):*

ԳՈՌՈՋԱԿՐՕՆ, ա. Կրօնի մէջ գոռոզ՝ անզիջում: *Աշխատութիւնս կրէր... թէ ի մերայնոց ամբարտաւանից, թէ* ***գոռոզակրօն*** *ինքնահաճից (Յ. Կոլոտ, 205):*

ԳՈՎԵԼԱԲԱՐ, մկ. Գովասանքի արժանի ձևով: *Յոհան Օձնեցին ոչ* ***գովելաբար*** *զաթոռն նստեալ... վախճանի (Ստ. Ռօշքայ, 87):*

ԳՈՐԾԱՌԳՈՐԾՈՎ, մկ. Շուտափոյթ: ***Գործառգործով*** *- վաղվաղակի, փութանակի (ՄՄ 2281, 125ա):*

ԳՈՐԾՈՂ, գ. Բանուոր, գործաւոր: *Առատագոյն յերկիր եհեղ գանձս, որ տայր* ***գործողաց****, երեսուն քարտաշ հանապազ նստեալ քար տաշէին (Դաւրիժ., 282):*

ԳՈՒԲԱ (հունգ. kupa «գաւաթ»), գ. Ջափման միաւոր: *Գիտացվի, օր տվանք ըզբրախին արընտայօվ Աղաչայ Ծարուկին ասցուան մէկ տարօվ, որ ինքը ծախէ* ***գուբով*** *ալ եւ վատրայով ալ եւ ընդօր ուզենայ (Գովր., 100):*

ԳՈՒԼՈՒԼ, գ. Գնդակ (հրազէնի): *Էանց* ***գուլուլն*** *եւ ծակեաց զդուռն եւ զգրքակալն (Զաք. Բ, 65):*

ԳՈՒՀԱՐԵՂԷՆ, գ. Գոհարեղէն, թանկարժէք ակնեղէն: *Պարտի լինիլ իմ տանն հարիւր հազար մառչիլ թէ արծաթեղէն, թէ ոսկեղէն, թէ* ***գուհարեղէն*** *(Ե. Մուշ., 31):*

ԳՈՒՄԱՐԵՏՂ, գ. Ժողովատեղի, հաւաքատեղի: ***Գումարետղ*** *- տեղի գումարման մարդկանց կամ այլոց իրաց (Վ. Յուն., 21):*

ԳՈՒՆԴԱԿ, գ. Կոնդակ: *Ահա Դ տարի էանց, ի մէջ եղև նուիրակի ժամ գալստեան, զոր ամենեցունց ի խնդրոյ կարգեալ* ***գունդակիս*** *և լոյս մեռոնաւ (Դիւան Ն. Ջուղ., 63):*

ԳՈՒՆԴԵԼ, նբ. Կուտակել, գնդել, տե՛ս նաև ԳՆԴԵԼ: *Ջունուզու սուլթանն Գձ՚ ձիաւորաւ եկաւ Աքուլիս, Ավդուլայ բէկն բռնեց, մին ժե*

մարդ ***գունդեց****, տարաւ Զունուզ (Զ. Ագուլ., 111):*

ԳՌԱՆԴՈՒԿ,

ԳՐԱՆՏՈՒԳ (իտալ. granduca), գ. բոց. Աւագ դուքս, մեծ իշխան Տոսկանայի, տե՛ս նաև ԿՐԱՆՏՈՒՔԱՅ: *[Եկաք] յերկիրն Թուսկանաց (Տոսկանիա)* ***գռանդուկի*** *(Յ. Թութունջ., 306): Ի Մսրու ծովով եկաք ի Ալիկօռնայ երկիրն* ***գրանտուգին*** *(Յ. Թութունջ., 310):*

ԳՌՄԽՏԱԼ, չբ. Գոմոալ, փխբ. դժգոհել: *Մեք այլ նորա խօսիւքն ճՇ զուռուշ տրւաք, հազիւ լռեցուցաք, դեռ կու* ***գռմխտայ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 84):*

ԳՏԱԿ ԿՈՐՍՏԵԱՆ, հրդ. Կորուստ գտնող՝ նիւթող, կորստեան մատնող (առիթ): ***Գտակ կորստեան*** *և առիթն ամենայն չարեաց բազմահնար մեքենայիւք մարտ եդեալ ոգորէր առ սուրբ տեղիսն (Դիւան Ս. Յակ., 1941, 157):*

ԳՐԱԲԵՄԲ, գ. Բեմ, եկեղեցու դաս՞: *Ի կողմն հարաւոյ երկուս* ***գրաբեմբս*** *գեղեցկաշէնս (Զաք., 12): Ինքն իշխանն Վաչէ վախճանեալ դնի ի մէջ եկեղեցւոյն՝ առաջի* ***գրաբեմբին*** *(Զաք., 13):*

ԳՐԱՄՈՒՏ, ա. Գրերի մէջ մտնող՝ իմաստուն: Ն. Բիւզ. ունի *գրամիտ* նոյն նշ.: *Գիտենալ ա՛յլ տեսողք. բայց շատ* ***գրամուտ*** *և հմտաբուն պիտի լինի, որ զխառնիխուռն իմանայ (Տէֆթ., 318):*

ԳՐԱՍՏԱԽԵԼ, ա. Գրաստի խելք ունեցող, անմիտ: *Ամենայն ոք ըստ իւր կարծեացն և* ***գրաստախել*** *իմացմամբ այլևայլ բարբաչանս յօդեալ հաստատեն և մոլորեցուցանեն զմիամիտսն (Տէֆթ., 380):*

ԳՐԱՓ, գ. (ռուս. граф, գերմ. Graf), գ. Ազնուականական տիտղոս, գրաֆ՝ կոմս: *Աստուածասէր և բարեպաշտ իմաստնախոհ և շքեղափառ* ***գրափ*** *Դէկովէնցլ մեծարգոյ դեսպան ի Պետրպօլք (Ղուկ. նամ., 124): Իմ վէլինամաթ և սահապդոլվաթ բարուն* ***գրափ*** *Գավռէլ Իվանիչ Գոլովքին (Եզով, 424):*

ԳՐԳԱԿԱԶՄ, գ. Գիրք կազմող՝ կազմարար: ՄՀԲ ունի *գրակազմ* «գիրք՝ ձեռագիր մատեան կազմող»: *Անդէն ի տան* ***գրգակազմի*** *ուրումն ռուզի՝ Գասառուպեաք կոչեցելոյ օթեցինք (Կամենից, 154):*

ԳՐԳԱՏՈՒՆ, գ. Գրատուն, գրադարան: *Զայս գիրքս եգիտ ի* ***գրգատունն*** *եւ ինձ գրել ետ, որ է մուսավատայ (Յ. Կոլոտ, 173):*

ԳՐԳԵՐ ՀԱՆԵԼ, հրդ. Գրքեր տպագրել, ստեղծել: *Այս Ոսկան վարդապետս... շատ շատ* ***գրգէր հանեց*** *(Զ. Ագուլ., 108):*

ԳՐԳՈՒԿ, գ. Գրքոյկ: *Յիշատակ է* ***գրգուկս*** *Պետրոս Բերիացի բանասիրի (Աղաւն. Միաբանք, 413):*

ԳՐԷԲԻՆ (ֆրանս. crepine «ծոպ»), ա. Վերջաւորութիւն, ծոպ: *Նմանապէս ոչ էրիկ մարդիգաց, ոչ կնտոց հագստի վրայ ոսգու կամ արծըթէ* ***գրեբին*** *չի գտվի (Գովր., 46):*

ԳՐԻԳՈՐԱՇԷՆ, 1. ա. Գրիգոր Լուսաւորչի կողմից շինուած՝ հաստատուած: 2. գ. Գրիգորաշէն տուն՝ էջմիածին: *Գայ հասանէ*

նոյն օր արագ, Գլխոյն ընտրեալ հայկազնոյս թագ, Գրիգորիսի, որ պատրիարգ, ***Գրիգորաշէն*** *տան լուսածագ (Առ էջմ. 185):*

ԳՐԻԺԱԳ (լեհ. krzyżak), գ. Խաչակիր, ասպետ: *Յաղթութիւնս ընկալան ընդդէմ բազմագոյն ներհակաց օտար եւ ընտանի թշնամեաց՝ երբեմն ընդ* ***Գրիժագաց*** *եւ երբեմն Շուեդաց (Պատմ. խոթ., 43):*

ԳՐԿԱՏԵԼ, նբ. Փարուել, գրկել: *Փարել -* ***գրկատել*** *կամ շուրջ գալ կամ մերձենալ (ՄՄ 1127, 155բ):*

ԳՐԿՈՒՆՔ, գ. Գրքեր: *Ես՝ նուաստ Կարապետ վարդապետս տուի զիմ* ***գրկունքս****, որ է Նոր Կտակարանքն, Առակքն... (Աղաւն. Միաբանք, 200):*

ԳՐՉԵԱՅ, գ. Գրչագիր, ձեռագիր: *Յիշատակ ետու զայս* ***գրչեայ*** *գիրքս, որ կոչի Դիոնէսիոս (Աղաւն. Միաբանք, 255):*

ԳՐՉՄԱՅ (հունգ. korcsma «գինետուն»), գ. Պանդոկ: *Որն որ զքաղաքն կի կարավարին, նայ ունենայ Ա* ***գրչմամն*** *բըռնէլու (Գովր., 58):*

ԳՐՉՈՒՆԱԿ, ա. Գրելու՝ ստեղծագործելու ունակ: *Որք երիտասարդք էք եւ* ***գրչունակք*** *(Յիշ. Ուլն., 285):*

ԳՐՕՎԻ, ա. մկ. Ձեռագիր, գրչագիր, ոչ տպագիր՝ ի հակադրութիւն տպագիր գրքերի, որ այս յիշատակարանի գրութեան ժամանակ՝ 1691 թ. անշուշտ տարածուած էին հայ եկեղեցիներում: *Ետու յիշատակ Բ Շարակնոց* ***գրովի****, Բ Քարոզգիրք, Բ Մաշտոց* ***գրովի****, բուն Ա՝ ձեռաց ետու յիշատակ սուրբ վանացս (Սանահն., 118):*

ԳՕԶՕՇ (հունգ. kozos «ընդհանուր»), գ. Համայնքային՝ ընդհանուր (քաղաք): *Մեր քաղաքացիքը հիվօր* ***գօզօշ*** *քաղաքը ներս մտնելու ու ան քաղաքն ալ պարտական ըլա նես առնէլու (Գովր., 195):*

ԳՕՄԻՍԱՐ, տե՛ս ԳՈՄՍԱՐ: *Գրիգոր արքեպիսկոպոսն երթայ յերուսաղէմ... որպէս ցուցանէ Երուսաղէմայ* ***գօմիսարն*** *ճանապարհագիրն (Կամենից, 136):*

ԳՕՄՐՈՒԿՉԻ (թուրք. gümrükcü), գ. Մաքսառնող, մաքսաւոր: *Էնդ այն ժամանակն ...էմին եւ* ***գօմրուկչի*** *այնպէս ջերմ սէր ունէին ի վերայ քահանայից եւ եկեղեցաց, որ բնաւ ոչ հրաժարին վարդապետաց կշտէն (ՄԺ I, 248):*

ԳՕՏԷԳՈՐԾ, գ. Գօտի գործող՝ պատրաստող արհեստաւոր: *Կայր սուրբ Երուսաղէմ ԺԲ տուն հայի բնական, բայց աղքատ, ամէնն ջուլֆայ են եւ* ***գօտէգործ*** *(Սիմ. Լեհ., 260):*

ԳՕՏԷՀԱՆԿՈՒՅ, գ. Գօտու հանգոյց, ճարմանդ: *Բացեալ զկողն հարկանեն զմարմինս անխնայ* ***գօտէհանկուցովք****՝ այնչափ մինչեւ արիւն բխէ (Սիմ. Լեհ., 162):*

-Դ-

ԴԱԲ, կ. Դէպի: ***Դաբ*** *ձեր Հայոց երկիրն ճանապարհ լինի, որ մին զմինոյ խէտ ամենայն ինչ որ զարուր լինի, հազրեմք (Եզով, 357): Էս ժամանակումն* ***դաբ*** *ձեզ յետ աղարկեցինք (Եզով, 394):*

ԴԱԴԱՐ, գ. Թաթար: *Հաւատարիմ ծառայից, նոյնպէս եւ* ***զդադար****, որք են իսմայելացիք (Կամենից, 65),* ***Զդադարն*** *մինչև իւր դախդն, որ կոչի Ղրիմն, հալածեաց (Կամենից, 15):*

ԴԱՀԵԱԿ, գ. Դայակ: ՀԲԲ *դահեկ* «մանկաբարձ կին՝ ուսում չառած»: *Յիշատակ է...* ***դահեակ*** *սնուցիչ երկու քոռն իմոյ Սառին, Յաշաքին (ԴՀՎ V, 173):*

ԴԱՇՆԱԿԱՆ, ա. Համանայնողական, փոխադարձ համանայնութեամբ: ՀԲԲ *դաշնականք* «ներդաշնակ երգ» (համանուն): *Դարձեալ փակեցից զսա* ***դաշնական*** *վճռաւ և երդմամբք հաստատնովք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 127): Գրեցաւ գիրս* ***դաշնական*** *ի թվականիս մերոյ ՌՃԺԶ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 127):*

ԴԱՇՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Դաշինք կռելը՝ հաստատելը, դաշնադրութիւն: *Հաստատեցաւ ի վեր քան զառաջինն սէր և ուխտադրութիւն* ***դաշնակութեան*** *աթոռոց սրբոց (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 316):*

ԴԱՇՏԻԿ, գ. Փոքրիկ դաշտ: ՀԲԲ *դաշտակ* նոյն նշ., ՄՀԲ *դաշտիկ* «խոց» (համանուն): ***Դաշտիկ*** *ծաղկալի, որոյ սկիզբն է նախազգուշացումն խոստովանահարց եւ կոչնակիկն զարթուցողական (Գալ. Կենս., 291):*

ԴԱՊԼԱ (հունգ. tábla «խորհուրդ»), գ. Բարձրագոյն ատեան: *Գաւուզա չէրթա մեր դատաւդանէն գըմարն, հապա երթա* ***դապլան*** *կամ կուպէրնիումը (Գովր., 194):*

ԴԱՊՆ ԴԱՏԱՐԿ, հրդ. Դափ-դատարկ: *Տեսաք ամենայն ապրանքն թալանած, շատ տուն և վանք կրակ տուած երած,* ***դապն դատարկ*** *ժողովուրդն մնացին Աստուծոյ փառք տալով (Նշխարք, 8):*

ԴԱՌՆԱԳՈՉՈՒՆ, ա. Դառնաձայն, տխրահունչ: *Ես չեմ կարել ճառել զաղաղակ նոցին / Զի էր* ***դառնագոչուն*** *ի մէջ գաւառին (ՈՒՄՀԲ II, 134):*

ԴԱՌՆԱԿԵՆՅԱՂ, ա. Դառն կեանք ունեցող, վշտալի: *Որդիաբար համարձակեալ հարցանեմք զորպիսութիւն վեհիդ և ի յոգնավիշտ և ի* ***դառնակենցաղ*** *կրիցդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201):*

ԴԱՌՆԱՀԱՄԲԱՒ, ա. Դառն՝ վատ համբաւ բերող (լուր): *Եւ մահահրաւէր լուրս եւ* ***դառնահամբաւ*** *բօթս այս յայսմ իսկ երեկոյի եհաս առ Բաղդասար երէցն (Դաւրիժ., 155):*

ԴԱՌՆԱՇԱՏ, ա. Դառնութիւններով լի, դառնաշունչ: *Յայնպիսի վշտա-*

լից եւ ***դառնաշատ*** *ժամանակին կանխաժաման մահուամբ բաժանեցաւ ի փոփոխական կենցաղոյս (Պատմ. խոթ., 61):*

ԴԱՍԱՌԱԿ, գ. Դաստառակ (սխալագր.՞): ***Դասառակ*** *- ձեռաց ջնջող (ՄՄ 2019, 185բ):*

ԴԱՏԱՄԱՀՐՈՒՄ, ա. Իրաւազուրկ, դատազուրկ: *Օրէնքն ո՛չ հրամայեն* ***դատամահրումին*** *տալ յընչից հօր (Ջաք. Ա, 44):*

ԴԱՐԱԳԻՐՏ, անստոյգ բառ, յատուկ անուն՞: *Յորժամ լուաւ Շահ Ապազն, զղազախն քշեց տարաւ* ***դարագիրտ*** *(Սանահն., 64):*

ԴԱՐԱԿԵԼ, նբ. 1. Դասակարգել, 2. ճանաչել: ՀԲԲ ունի *դարակել՝* «տե՛ս դարանակալել» (համանուն): ***Դարակեմ*** *- ճանաչեմ այնքան նրբագունիւ խուզմամբ և հետազօտմամբ, մինչ մնայ և ո՛չ ինչ յենթակայումն ճանաչելւոջ, գաղեցեալ յիմոյս ճանաչմանէ (Վ. Յուն., 23):* ***Դարակել*** *- ճանաչել (ՄՄ 2019, 185բ):*

ԴԱՐԱՅՓՈՒԼ (պարսկ. darc+pol «լեռնանցք»), գ. Կիրճ, լեռնանցք: Ն. Բիւզ. ունի *դարափուլ* «տե՛ս փուլ» հղումով, ՄՀԲ *դարափուլ* «բարձր տեղից փուլ եկած՝ պոկուած» (իմաստափոխ.): *Ըստեփանոսի գեղի սինուռն՝ Ղօրչու մեծ խմհատն... աղբիւրի գլխի* ***դարայփուլն*** *(Սանահն., 148):*

ԴԱՐԲԻՆԴ, գ. Դարբին: *Ես՝* ***դարբինդ*** *Գրիգորի որդի Անդրիասս... ծախեցի ի կամաւս իմ մայրենիք ընձանափակի արտն (Կալված., 29):*

ԴԱԻԱԴԷՏ, ա. Գաղտնի, դաւադիր: ***Դաւադէտ*** *- ծածուկ, դարանամուտ (ՄՄ 2281, 129ա):*

ԴԱԻԷՏԷՐ գ. Վէճի տէր, հայց յարուցող: *Ով որ դաւի անէ՝ այն հողին* ***դաւէտէրն*** *ես ըլիմ, հետ պարոնտրին ո՛չ ով բան չունենայ (Սանահն., 158):*

ԴԱՒԼԱԹԱՒՈՐ (արաբ. պրսկ. dovlat), գ. Հարուստ, իշխանաւոր: ՄՀԲ *դոլվաթ* «հարստութիւն, հզորութիւն»: *Ընդ խաղաղական հոգևոր ողջոյնիս ծանացում լինի ձեզ՝ Տաշրոյ երկրի և բոլոր գաւառի քահանայք և տանուտէրք,* ***դաւլվաթաւորք*** *(գրչ.* ***դաւլաթաւոր, դովլաթաւոր, դօվլաթաւոր, տօլվաթաւոր)*** *և ռամիկ ժողովուրդք (Սանահն., 87):* ***Փարթամայոյզ դօլվաթաւորաց*** *(Սանահն., 104):*

ԴԱՖԱՅ (թուրք. tefa), մկ. Անգամ, դարձեալ: *Թէ այդ Բ* ***դաֆայ*** *փողդ Ի թումանն թամամէ ոչ, իմ ինչ որ ձեզ մօտ ունիմ՝ թէ ոսկի, թէ արծաթ, թէ ֆարշ ֆրուշ, ինչ ունիմ՝ ծախեցէք (Դիւան Ն. Ջուղ., 92):*

ԴԵՁԱՆՔ, գ. Ամբար, հացի շտեմարան (ծան. հրատ.): *Եւ զչրաղացքներն աւերեց, եւ* ***զդեզանքն*** *հացի եւ խոտք շատ տարաւ (Կամենից, 39):*

ԴԵԿՆՈՍ, գ. Սկիզբ: ***Դեկնոս*** *- սկիզբն, սերմն, աշխարհք, զարմք, ներունք (ՄՄ 2281, 125ա):*

ԴԵՀ ԱՆԵԼ, հրդ. Կողմ դարձնել, դեհ՝ բրբ. «կողմ»: Ն. Բիւզ. և ՀԲԲ ունեն *դեհ* «կողմ, տե՛ս եւ դիհ, յորմէ միադիհ»: *Ով խաւսք ունեանայ, մեզ հետ խաւսի, Աստուծոյ վկայութեամբ տվինք մի* ***դեհ արարինք*** *(Սանահն., 143): Մի* ***դեհ արինք****, սինուռ դրինք աղբիւրն և իւր ներքի թումբն (Սանահն., 147):*

ԴԵՂԱԾԱԽ, գ. Դեղ ծախող, դեղավաճառ: *Գնա՛յ առ* ***դեղածախն****, այս գրած հաւէճն առ և բեր ինձ (Ե. Մուշ., 497): Իմ դեղածախիս տեսեալ խնդրեցի զօրինակն (Ե. Մուշ., 501):*

ԴԵՂ ԿՈԽ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Դեղերի չափաբաժնից թունաւորուել, մահանալ: *Այս ամերային դեղօրայք անօգուտք են.* ***դեղ կոխ լինի*** *հիւանդն եւ մեռանի (Յ. Կոլոտ, 84): Իբր դարմանեալ՝* ***դեղ կոխ արարեալ*** *գնա (Յ. Կոլոտ, 84):*

ԴԵՂՁՆԻԿ, գ. ***Դեղձնիկ*** *- աղմուկ, շփոթ, փագար, մունգ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԴԵՂՆԱՄՕՐՈՒՔ, ա. Դեղին՝ շէկ մօրուքով: *Այնպէս գեղեցիկ* ***դեղնամօրուք*** *եւ շէկ մազ, սպիտակ մարմին յօրինած էր, որ տեսողքն հայրան մնային (Սիմ. Լեհ., 162):*

ԴԵՆԵՆԳ, ա. գ. Տեղեակ: ԲՀ *դենեակ* նոյն նշ.: ***Դենենգ*** *- տեղեակ (ՄՄ 2019, 186բ):*

ԴԵՌԱՇԷՆ, ա. Նորաշէն, նորակառոյց: *Արտաքոյ պարսպին մերձ առ հարաւային դրանն երկու* ***դեռաշէն*** *ձիթահանք նոր շինեցան (Դաւրիժ., 261):*

ԴԵՐԲԿԱՅ, գ. Դերբուկ, ապառաժ: ***Դերբկայ*** *- վէմ կամ ապառաժ քար (ՄՄ 1127, 138ա):*

ԴԵՐԶԻԿ, գ. Դերձակ, հմմտ. թուրք. terzi «դերձակ»: ՄՀԲ ունի *դերձիկ* նոյն նշ.: *Աստուած աւրհնէ* ***դերզիկ*** *Մկրտչէնց տղայքն՝ Պօղոսն և Պարսամն (Ակոռ., 211): Կու ժողովեն, ուսուցանեն... թէ* ***դերզիկ*** *է կամ թէ խառատութիւն և նկարակերտութիւն (Նշխարք, 20):*

ԴԵՐՅԱՐԴԱՐԵԼ, նբ. Վերստին ուղղել, վերակազմել: ***Դերյարդարել*** *- զթիւրեցեալն և զխանգարեցեալն վերստին ուղղեմ և յարդարեմ, լատ. էմէնտ (Վ. Յուն., 23):*

ԴԷՄ ԴՈՒԱՆ, մկ. Դէմ դիմաց, հանդէպ: ***Դէմ դուանս*** *դուռն շուկայի՝ է Մըսրի կամ եէնի կոչման (Քէօմ., 31):*

ԴԷՄԷ ԴԷՄ, մկ. Մէկը մէկի փոխարէն: ՀԲԲ *դէմադէմ* նոյն նշ.: *Լեռ (35000) դիան փող էլ Բալասանէն վերնակ առինք, որ* ***դէմէ դէմ*** *փոխեցինք (Կալված., 59):*

ԴԷՎԱՂՈՒՇԻ, գ. Ջայլամ, տե՛ս նաև ՏԱՎԱՅ ՂՈՒՇԻ: *Կա և ազգ մի կենդանի, որ զառնափա ասեն, որ վիզն խիստ երկայն է,* ***դէվաղուշու*** *նման է (Յ. Թուխունջ., 310):*

ԴԸԿԸՏՈՒԻԴ ԱՆԵԼ (հունգ. tagadni «մերժել»), նբ. ՈՒրանալ, հերքել: *Հապա* ***դըկըտուիդ*** *կու անէր, թէ չէ քալուցիլ (Գովր., 51):*

ԴԸՌԲԱՅՕՔ, գ. Դոնքացէք, Ծաղկազարդի երեկոյան եկեղեցու դոնքը բացելու արարողութիւն: *Ամէն մարդ իւր տուն գընաց, եկեղեցիք փակուեցան, Ծաղկազարդին օրն*

գիշերն ***դրոբացօք*** *չեղաւ (Մծ I, 227):*

ԴԺՈԽԱԲԵՐԱՆ, ա. Դժոխային՝ չար բերան ունեցող, չարախօս: *Սուլումանաստր Պասմաճը օղլու կոչեցեալ* ***դժոխաբերանն*** *(Ճեմճ., 260):*

ԴԻԴՕՓԱԼ (վրաց. դեդոփալի), գ. Թագաւորի մայր, Վրաստանի թագաւորների մօր տիտղոսը: ՄՀԲ *դէդեպուլ* «վրաց ազնուական»: *Շահաբաս... զոմն յիշխանաց իւրոց առաքեալ է, զի կամ դարձուսցէ* ***զդիդօփալն*** *ի քրիստոնէութենէ յօրէնս Մահմետի եւ կամ չարաչար մահուամբ կորուսցէ (Դաւրիժ., 143): Մերձ կացեալ ի դուռն* ***դիդօփալին*** *կոչեաց զնա (Դաւրիժ., 145):*

ԴԻՄԱԸՄԲՈՍՏԵԼ, չբ. Հակառակել, դիմադրել: ***Դիմաըմբոստեմ*** *- ընդդէմ զինիմ և հակառակ կամ, զի մի՛ լիցի, և իբր բարձրավզօրէն կիրճ արկանեմ և խանգարեմ զլինելութիւն իրին, լատ. իմպէ՛տիօ (Վ. Յուն., 24):*

ԴԻՊԱՅ, կ. Դէպի: Ն. Բիւզ. *դիպան* նոյն նշ.: *Մեր սղնախի խալղը աչքն մնացել է* ***դիպայ*** *ետ (Եզով, 437):*

ԴԻՊԻՐ, գ. Դպիր: *Գտանելով անդ ոմն* ***դիպիր*** *(Յ. Կոլոտ, 84):*

ԴԻՍԴՈՒԹԻՒՆ (հունգ. tiszt «պաշտօնեայ, սպայ»), գ. Պաշտօն, իրաւասութիւն: *Վօվօր քայլցնու նատ բացայ, նայ պիտոր ունենայ* ***դիսդութիւն,*** *այսինքն ընտօր պիրօվն ու աղաներն ու նօդարիշներն ու սարբսդան... հոս քաղքին մէջ ունենան քալցնելու (Գովր., 30):*

ԴԻՏՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Դիտողի նման՝ ֆնախոյզ կերպով: *Աստուածանման խնամարկելով... Գետոց նման ոռոգելով,* ***Դիտողանման*** *ակնարկելով (Առ էջմ., 194):*

ԴԻՒՐԱԿԻ, ա. մկ. Դիւրութեամբ, անմիջապէս: *Առ ի չճանաչելոյ յումեքէ* ***դիւրակի,*** *օթեցի անդէն (Կամենից, 148):*

ԴԻՒՐԱՃԱԿԱՆ, ա. Դիւրին՝ հեշտօրէն աճող: *Պարտուցն յաճախութիւն զօրէն* ***դիւրաճականն*** *փշոյ՝ էհաս տոկոսեացն աճմամբ (Յ. Կոլոտ, 261):*

ԴՆՋՈՒԹԻՒՆ, գ. Հանգստութիւն, անհոգութիւն: *Մեր մեծ և բարձր ինփրայթօռութեան ողորմութեան հրամանին տակուն լինէք, որ ձեր կալէ համար և ձեր* ***դնջութիւն*** *(Եզով, 393): Դուք տեղն ձեր* ***դնջութեամբն*** *ավադանի(՞) գցէք (Եզով, 393): Ամենայն ժամ յավիդենական* ***դնջութեան*** *միջում կու լինեն (Եզով, 406):*

ԴՈՄԻՆԻԿ, գ. Դոմինիկեան միաբանութեան ներկայացուցիչ, տե՛ս նաև ՏՈՄԻՆԻՔԱՆ: *Առաքեցին ի Հռոմ զպատգամաւորս իւրեանց առ Իննոց. Փափն և առ* ***Դոմինիկայց*** *ենեարալ հայրն (Ստ. Ռօշքայ, 150):*

ԴՈՅԶՆԱԳԻԾ, ա. Սոսկ գիծ ունեցող, սակաւագիծ, փխբ. աննշան, չնչին: *Յետ* ***դոյզնագիծ*** *տրակիս՝ ծառայ քո Եղիաս յատկապէս ծանուցանեմ տեառնդ իմում (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 202):*

ԴՈՐ, մկ. Դէպի ուր (բրբ.): *Թէ գնան՝ ազատ եմ արարել, **դորն** որ գնան՝ օչ ով հետնէրուն բան չունենայ, ազատ ըլին (Սանահն., 150):*

ԴՈՒՐԱՄՈՒՏ, ա. Դիւրին՝ հեշտ կերպով մտած: ՀԲԲ *դիւրամուտ* նոյն նշ.: *Խելայեղեալ ազգն Յունաց շփոթեալք այր զարամբ ելանէր... վասն այնորիկ **դուրամուտ** եղեւ սուլթանն (ՄԺ II, 354):*

ԴՈՆԱՌԱՋ, գ. Սրահի՝ տան հարակից տարածքը, բակ: *Մինչև հասարակաց կալն ու Շալվանց բակերն՝ իր սրահն ու **դոնառաջն** տվինք պարոնտէր Սարգիս եպիսկոպոսին ու վանքին (Սանահն., 144): Մեր կամաւ և օվժար սրտիւ ծախէցինք Համզանց խուց իր մառանով, իր **դոնառաջով** (Սանահն., 159): Շալվիսանց տուն ու կալն ու մարաքն, **դոնառաջն** ծախէցինք (Սանահն., 176):*

ԴՎՈՌԷՑ (ռուս. дворец), գ. Պալատ: *Գոս մեծի ինփրայթօռին **դվոռէցն** և ըգքեզ եավլառես ինստրանըց գել կալէգում (Եզով, 406):*

ԴՐԱԽՏՆԱՍԱՐԱՍ, ա. Դրախտի նման, *սարաս* բղդչ. համար տե՛ս ԱՂԲԻԻՐԱՍԱՐԱՍ: *Իսկ ի մտանել մայիս ամսոյն կանանչացեալ սաղարթախիթ **դրախտնասարաս**, կանանչանայ սար եւ ձոր (Յ. Կարն., 40):*

ԴՐԱՄԱԾԱԽ, գ. Դրամի ծախս, ծախսատարութիւն: *Զեռն ետուն ումեմն նորոգել եւ նորոգեցին շատ **դրամածախիք** (Յիշ. Ուլն., 291):*

ԴՐԱՄԱՏՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Նուիրատուութիւն (դրամի): *Թողումք ասել զայլ եւ այլ վարկպարագի հարկատրութիւնս եւ **դրամատրութիւնս** (Ագուլ. կոնդ., 93):*

ԴՐՈՇՄԱՆԸՇԱՆ, գ. Դրոշմ, դրոշմագիր: *Կանգնեաց մեծ Թէոդոսն այն հէլէն եւ լաթին գրովք եւ գիտնոց **դրոշմանշան** (Քէօմ., 10):*

ԴՐՈՒԱՏԱԲԱՆ, ա. Գովաբանող, ներբողական: *Պարտ էր մեզ յայսմ վայրի գրել ձեզ օրհնութիւնս և շնորհակալութիւնս և ներբողեանս **դրուատաբանս** (Ներբ. Սրապ., 19):*

ԴՐՈՒԱՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Դրուատանմ, ներբողաբանութիւն: *Ո՞ր եդից **զդրուատաբանութիւն** գերամբարձութեանդ (Յ. Կոլոտ, 314):*

ԴՔՍԱԿԱՆ, ա. Դուքսին յատուկ: *Սինկղիտոսն (ծերակոյտ) Ռուչելլայի պաշտօնեայ իրաւագիտութեանն աւագ **դքսական** (Ոիղուր., 276):*

ԴՕՎՈՒԼ ԶՈՒՌՆԱՅ, հրդ. Դհոլ-զուռնա, երգ-երաժշտութիւն: *Զրաւրհնիք Ագուլիս արարի, գետումն ջուր աւրհնեցին **դօվուլ զռնով** (Զ.Ագուլ., 74):*

ԴՕՖԻՆ (ֆրանս. dauphin), գ. Թագաժառանգ: *Եւ տեսաք... մոնսինեօր **դօֆինին**, որ տղայ է եղեր իւրն (Շահմ. յիշ., 318):*

-Ե-

ԵԱԽՈՒ ԱՆԵԼ, հրդ. Սպեղանի դնել: ՀԲԲ *եախու* «ամրացնող՝ կապող սպեղանի»: *Ա դրամ դեղին մոմով* ***եախու անեն*** *և ի վրա ցաւուն դնեն (Բունիաթ, 97): Սեւ ձուի Ա բաժին խառնեն յիրար ի փայծղանն ի վրա* ***եախու անեն*** *(Բունիաթ, 99): Զամենն ծեծեն և եփեն և* ***եախու անեն*** *և ի վրան դնեն (Բունիաթ, 108):*

ԵԱՂՄԱՅ ԱՆԵԼ, հրդ. Ափրել, փշացնել: *Մաշատ սոցա իմամն է, որ շահն յառաջ ուխտ գնաց, ԺԴ օրէն տեղ* ***եաղմայ են արել*** *(Եզով, 258): Կուգան շահին երկիրն* ***եաղմա կանեն*** *(Եզով, 258):*

ԵԱՂՈՒԲԻՔ, գ. Յակոբիկ՝ ասորի քրիստոնէական յարանուանութիւն, ասորի: *Ժողովեցան անբաւ բազմութիւնք քրիստոնէից, ոչ միայն Հայք՝ այլ եւ Հոռոմք, եւ Ասորիք, եւ* ***Եաղուբիք*** *(Դաւրիժ., 410):*

ԵԱՐՄԱՐՔԻ (ռուս. ярмарка), գ. Տօնավաճառ: *Ան տաճիկ ազգն... անթիւ մալ եւ խազնա տարաւ, զմարդիկ ի սուր մաշեց եւ զայլսն գերի տարաւ, վասն զի* ***եարմարքի*** *ժամ էր (Կամենից, 57): 9 զոլաթին մնաց Լոյվու* ***եարմարքի*** *պիտի տայ (Կամենից, 112):*

ԵԴԵՄԱՍԱՐԱՍ, ա. Եդեմի՝ դրախտի նման, հմմտ. ԱՂԲԻՒՐԱՍԱՐԱՍ: *Երկնանման և* ***եդեմասարաս*** *եկեղեցին ունի Դ դրունս (Պատմ. Երուս., 1931, 274):*

ԵԴԻՆԱԼ, չբ. ՈՒշանալ, հետ մնալ: *Հրաման ունիք գալու. միք* ***եդինալ*** *և յամենալ (Եզով, 432):*

ԵԶԵՐԱԲԱՐ, մկ. Սահմանուած՝ սահմանափակուած կերպով, հմմտ. ԱՆԵԶԵՐԱԲԱՐ: *Զոր նշանակէ յոլովութիւն անեզերաբար, զնոյն նշանակէ անուն երրորդութեան* ***եզերաբար*** *(ՄՄ 1756, 58ա):*

ԵԶԵՐԻՉ, ա. Եզերող, փխբ. արգելակող (բոխդ. Եզր-եզերիչ): *Այս ի՞նչ բան է քո արած բանն, զի՞ կամիս երկրորդ եզր լինել՝* ***եզերիչ*** *և խանգարիչ հայոց ազգիս (Թորոս աղբար, 290):*

ԵԶՆԱԲԱՐՈՅ, ա. Եզան բարf ունեցող, փխբ. անմիտ: *Առողք գանձին* ***եզնաբարոյ*** *ազգն Հայոց՝ ո՛չ միայն ոչ շահեցուցին, այլ եւ զգլուխն եւս կորուսին (Դաւրիժ., 149):*

ԵԶՎԱՅԻԴ, ԵԶՎԱՅԻԹ,

ԵԶՎԱՅԻՏ (ֆրանս. jesuite «Յիսուսեան»), գ. Յիսուսեան միաբանութեան անդամ, ճիզվիտ, տե՛ս նաև ՃԵԶՈՒԻԹ: ՀԲԲ *եզուիտ* նոյն նշ.: *Այնուհետեւ գնաց առ եկեղեցականս Ֆռանկաց, որք կան ի մէջ քաղաքին Իլովայ, եւ մանաւանդ առ այնոսիկ, որք ի կարգէն* ***եզվայիտայ*** *(գրչ.* ***եզվայիթայ****) են (Դաւրիժ., 301):* ***Եզվայիտայք*** *(գրչ.* ***եզվայիթայք****) ընդդիմացան եւ ոչ թողին (Դաւրիժ., 305): Եպիսկոպոսն*

յարեցաւ յաբեղայսն Ֆռանկաց, որք էին ***յեզվայիտայ*** *(գրչ. **յեզվայիթայ**) կարգէն (Դաւրիժ., 482):*

ԵԿԱՋԱՆ, ա. Եկած՝ վրայ հասած, բազմազան՞: *Այլք բազումք առնեն անկարգութիւնք ընդդէմ կանոնաց* ***եկազան*** *չարիս (Գալ. Կենս., 212):*

ԵԿԵՂԵՑՆԱԿ, գ. Փոfr եկեղեցի: *Յառաջ գնացեալ տեսաք փոքր* ***եկեղեցնակ*** *մի քարէ եւ շուրջ եկեալ տեսաք բազում խորանս (Սիմ. Լեհ., 116):*

ԵՂԱՆԱԿԱՒՈՐ, ա. 1. Խազագրած, նոտագրած: Ոնի Ն.Բիւզ. առանց մեկն., ԱԲ *եղանակաւոր* «եղանակով» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ *եղանակաւոր* «եղանակ ունեցող, երգուող»: *Գրեցաւ* ***եղանակաւոր*** *տառս ի թուականիս հայոց ՌԽԴ (Գաւազ. Աղթմ., 127):* 2. Քաղցրաձայն, համեղաձայն: *Այլ եւ ծերունի եպիսկոպոս մի՝ քաղցրահամ եւ անուշ* ***եղանակաւոր*** *(Սիմ. Լեհ., 186):*

ԵՂԲՕՐՈՐԴԵԱԿ, գ. Եղբօր որդի (փոխշ.): *Յիշեսջի՛ք զկենդանի* ***եղբօրորդեակն*** *իմ՝ զՏէր Յակոբն (Յիշ. Ուլն., 295):*

ԵՂԵԳՆԵԼ, նբ. Եղեգնի պէս ջախջախել, տապալել, կոտրատել: *Տեսեալ Սմբատ Բագրատունին / Զի ջախջախեալ* ***եղեգնէին*** *(Ս. Ապար., 139):*

ԵՃԵՃ, ա. Զարամիտ: ***Եճեճ*** *- չարաբարոյ, նենգաժէտ (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ԵՆԵՐԱԼ, գ. Գենեռալ, տե՛ս ՃԷՆԷՐԱԼ: *Առաքեցին ի Հռոմ զպատգամաւորս իւրեանց առ Ինոց. Փափն և առ Դոմինիկաց* ***եներալ*** *հայրն (Ստ. Ռօշքայ, 150):*

ԵՆԴԱՅԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Դատողութիւն, մտածում: ԱԲ *ենթադատութիւն* «կարծիք»: *Հանճարամիտ խոհեմ ի խորհրդական* ***ենդայդատողութեան*** *(Դաւան., 122):*

ԵՆԹԱԴԱՏԵԼԻ, ա. Ենթադրելի, փոփոխական՞, հմմտ. ԵՆԴԱՅԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ: *Ապշութիւն... զանգիտեանայ ի* ***ենթադատելի*** *ներկայում եւ հետախնդիր լինել ի յապագայում (ՄՄ 1756, 58ա):*

ԵՆԹԱՏՐՈՀԵԼ, նբ. Բխեցնել, ենթադրել: *Ի վերացուցանել սրբոյ խորհրդոյն՝ իսկոյն* ***ենթատրոհեցին*** *երկաքանչիւրն (Կամենից, 157):*

ԵՆԹԱՏՐՈՀՈՒՄՆ, գ. Ուսումնասիրում, վերլուծում: ***Ենթատրոհումն*** *կոչի առաքինութիւնն այն, որ ներփակէ յինքեան զվճիռ և զիսկական վերլուծումն զիրացն հետագայից, նրբագունիւ հետազօտմամբ, լատ. տիպքէ՛ցիօ (Վ. Յուն., 25):*

ԵՆՓԵՐԱՏՕՐ,

ԵՆՓՐԱԹՈՒ, գ. Իմպերատոր՝ ինքնակալ, կայսր, տե՛ս ԻՄՓԷՐԱԹՕՐ:

ԵՆՓՐԱԹՈՒԻՑ, գ. Կայսրուհի, տե՛ս ԻՄՓՌԱԴՐԻՑԱ:

ԵՆՓՐԱԹՕՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Կայսերական իշխանութիւն: *Մեր* ***ենփրաթօռութեան*** *ողորմութեամբն շատ բարև կասեմք (Եզով, 432):*

ԵՌԱԳՆԱՑ, ա. Երեք ընթացք՞ տարուայ եղանակ ընդգրկող: *Զի՝նչ շահեցաք մինչև ցայժմ* ***եռագնաց****, և որ ի չորրորդ ժամանակի ձմերան*

զի՞նչ յարգիցիմք (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279)։

ԵՌԱԹՇՈՒԱՌԵԱՆ, ա. Եռակի թըշուառ, դժբախտ։ ՄՀԲ *եռաթշուառ* նոյն նշ.։ *Առանց պատժոց դատապարտութեան մի՛ մնասցէ* ***եռաթշուառեանն*** *այն եպիսկոպոս (Դիւան Ժ, 100)։*

ԵՌԱՆԴԱՍԱՐԱՍ, ա. Եռանդուն կերպով, սարաս բղդչ. համար տե՛ս ԱՂԲԻՒՐԱՍԱՐԱՍ։ *Ի վաղ ժամանակաց* ***եռանդասարաս*** *արծարծեալ ի ներքին մարդ օթեցաւ (Յ. Կոլոտ, 235)։*

ԵՌԱՆԴԱՍԷՐ, ա. Եռանդոտ, ջանասէր։ ՀԲԲ *եռանդնասէր* նոյն նշ.։ *Եւ գրել զայս սուրբ տառս մեծաւ տենչմամբ և* ***եռանդասէր*** *սրտիւ (Աղաւն. Միաբանք, 144)։*

ԵՌԱՇԱԲԱԹ, գ. Երեքշաբթի։ *Շաբաթ եւ ի կիրակի՝ յերկշաբաթայն եւ* ***յեռաշաբաթայն*** *(Ք�էօմ., 27)։*

ԵՌԻԻ, մկ. Եռալով՝ վարարած, յորդացած։ *Ամէնն թափելով կէտն տանէր որպէս* ***եռիւ*** *գարնանային (Եզով, 340)։*

ԵՍՕՐ-ՎԱՂՆ ԳԶԵԼ, հրդ. Հետաձգել, ուշացնել։ *Այս Շմաւոնս* ***եսօր-վաղն գձելով՝*** *այս պարտքս մնայ (Զ. Ագուլ., 99)։*

ԵՏՆԱՄՆԱՅ, գ. Սերունդ, հետնորդ, հմմտ. ՅԵՏՆԱԳԱՅ։ ՄՀԲ *ետմնացող, յետմնաց* «ժառանգ»։ *Ինքեանք պատմեսցեն* ***զետնամնացից*** *իւրեանց, զի եւ նոքա ժառանգողք լիցին մասին ի լոյս (ՄԺ I, 249)։*

ԵՏՈՎ, մկ. Հետո, այնուհետև։ *Մահդասի Մէլիքշահայ որդիքն՝ մահդասի Աւետիքն և Գիգորն... շուրչառ էլ* ***ետով*** *կարել տվին (Ակոռ., 211)։*

ԵՏՈՒՍՏ, մկ. Հետեւից։ *Ամենն քշելով տանէին դէպ ի Դաղստանն.* ***ետուստ*** *սուր, ի առաչուստ Կուր կէտն (Եզով, 340)։*

ԵՐԱԾ ՔԱՐՓԻՉ, հրդ. Թրծած աղիւս, տե՛ս ՔԱՐԲԻՉ։ *Աքուլաց սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն... մաղայզէք շինեց, ոմն կիր ու քարով գումբէզի, ոմն* ***երած քարփիչ*** *ու գաջով գումբէզիք (Զ. Ագուլ., 78)։* ***Երած քարփիչով*** *գլուխն փոշիշն արարին (Զ. Ագուլ., 97)։*

ԵՐԱՄԱԳՆԱՅՔ, գ. Երամով՝ խմբով ընթացք, թռիչք։ *Ջանազան երամս հաւուց եւ թռչնոց ընդ երեսս դաշտին սփռեալ լինին* ***երամագնացիւք*** *(Յ. Կարն., 40)։*

ԵՐԱՄ ԿԱՊԵԼ, հրդ. Խումբ-խումբ կազմել։ ***Երամ կապես*** *հետ հարսներուն / ճեմես ի հետ աղջիկներուն (ՈՒՄՀԲ, II, 332)։*

ԵՐԱՆԱԲՈՒՆ, ա. Երանաւէտ։ *Յետ այնքան* ***երանաբուն*** *կենաց կենցաղոյ (Յ. Կոլոտ, 232)։*

ԵՐԱՆԱՏԵՆՉ, ա. Տենչալի, բաղձալի։ *Սակաւք են... որ առնուն* ***երանատենչ*** *ըղձից լրումն (Ագուլ. կոնդ., 100)։*

ԵՐԲԵՄՆՈՒԹԻՒՆ, գ. մկ. Երբեմն։ ***Երբեմնութիւն*** *- անուն բաղկացեալ ի մակբայէն երբեմն և նշանակէ զկիրառումն ժամանակի նովիմբ մակբայիւ (Վ. Յուն., 25)։*

ԵՐԳՆԱԿ (բնստ.), գ. Երգիչ (փղշ.), բանաստեղծ։ *Պահեայ զփեսայն քո, որ է անարատ / Զի*

զխրղճալի ***երգնակս*** *արասցէ ա-զատ (Գալ. Կենս., 164)։*

ԵՐԴՄՆԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. եկեղեցում ծեսից առաջ երդում կատարելը։ *Սուրբ Եկեղեցին ի սկզբանէ սովորեցաւ նախ քան զմկրտութիւն առնել* ***զերդմնեցողութիւն,*** *զոր եւ Հայք անեն (Ստ. Ռօշքայ, 10)։*

ԵՐԵԳ, թ. երեք։ *Յամենայն ոք յաւուրս* ***երեգ*** *նստել ի խրախութիւն ընդ տիւ եւ ընդ գիշեր եւ եղեւ այնպէս (Մծ II, 249)։*

ԵՐԵՍԱՀԱՃ, ա. Արտաքուստ հաճելի, երեսպաշտ։ *Նոքա ըստ մարդեալոյզ եւ* ***երեսահաճ*** *եւ խաբուսիկ բարոյից իւրեանց զամենեսեան հաճեցուցանէին յինքեանս (Դաւրիժ., 167)։*

ԵՐԵՍԱՔԱՐՇ, ա. Երեսանկեալ, բերանխիվայր։ *Ե՞րբ ստահակեցայք ի բանից նոցին, զի կարօտանայք* ***երեսաքարշ*** *տանել առ ձեզ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 316)։*

ԵՐԵՅՓՈԽԱՆ,

ԵՐԻՅՓՈԽԱՆ, գ. Երեսփոխան, պատգամաւոր։ ԱԲ և Ն. Բիւզ. *երեսփոխան* «վերակացու, վէֆիլ», ՄՀԲ *էրէսփոխան* նոյն նշ.։ *Պր. Միխնոյ Կամէնիցու* ***երեցփոխանն****... անզաւակ մեռաւ (Ստ. Ռօշքայ, 170)։ Միաբան ժողովրդենէ և* ***երիցփոխանացն*** *ամենեցուն (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 156)։*

ԵՐԵՒԱԿԵՐՊԵԼ, նբ. Երեւակայել, պատկերացնել։ ԱԲ *երևակերպք* «զիշերային երևոյթներ»։ ***Երեւակերպեցէք,*** *թէ զի՞նչ սիրտ մնայ կատարել զպաշտօն չարչարանաց Տեառն (Դիւան Մխիթ., 73)։*

ԵՐԵՒԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ, գ. Երեւակայութիւն։ *Տրտմութիւն է՛ մքռութիւն իմն, նորում ոք ի պատճառս* ***երեւակերպութեան*** *ուրուք մտաց, զբազումս և զզանազանս խոկմունս յառաջ բերէ (Նոր. Ծաղ., 43)։*

ԵՐԵՒԻՆԱԼ, նբ. Երևալ, ի յայտ գալ։ ՄՀԲ *երեւանալ, երեւենալ* նոյն նշ.։ *Գարնան ծաղկի նման, որ* ***երևինայ*** */ Այսօր զքեզ տեսայ և ուրախացայ (ՈՒՄՀԲ, 166)։*

ԵՐԵՔՍՔԱՆՉԵԼԵԱՆ, գ. ա. Սուրբ Երրորդութեանը տրուող մակդիր։ ***Երեքսքանչելեան*** *- լոյս, ճաճանչ, փաղփուն, լուսերանգ, լուսակիզն, երեքլուսեան, երեքհրէան, բազմալոյս (ՄՄ 2281, 123ա)։*

ԵՐԹԵԿՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Փոխադարձ այցելութիւն։ ***Երթեկցութիւն*** *- կցորդութիւն գնալոյ և գալոյ առ միմեանս, սովորութիւն քաղաքավարիլոյ ի միասին, լատ. քօնվէռսա՛ցիօ (Վ. Յուն., 26)։*

ԵՐԹՆԱԿԵՐՏԵԱՆ, տե՛ս ԵՕԹՆԱԿԵՐՏԵԱՆ։

ԵՐԻՇ* ԱՆԵԼ / ԵԼՆԵԼ (թուրք. yaris «մենամարտ, մրցում»), հրդ. Գը՛ռոհել, հարձակուել։ ՀԲԲ *երիշ* «քայլելու ձևը, յոխորտալով վրայ գալը»։ *Շահ Սաֆին էրեկ գընաց բերդին վերայ, Գ ամիս նստաւ, մարտի ԺԵ օրն* ***երիշ ելաւ*** *բերդին վերայ (Մծ I, 196)։ Հիմա պինդ կուզեն զմեզ ձեռն առնուն այս գարունս և ապա* ***երիշ անեն*** *(Եզով, 433)։*

ԵՐԻՑՓՈԽ, տե՛ս ԵՐԵՑՓՈԽԱՆ: *Հաւատարիմ **երիցփոխաց** եւ գանձապետաց (Ագուլ. կոնդ., 85)։*

ԵՐԿԱԱՄ, գ. Երկու ամ՝ տարի: ԱԲ *երկամի, երկեմեան* նոյն նշ.: *Բայց իննևտասն **երկաամին** / Թիւ մի աւել վերադրրին / Բախշեա՛ զԹուականն տասևին (Դ. Ջեյթ., 184)։*

ԵՐԿԱԱՄԻՍ, գ. Երկու ամիս: *Կիսակ ամսոց այսպէս գործի / Ի Նաւասարդէ առաջ Թուի / Ամէն ամսից կէս-կէս առցի / **Երկաամսոյն** կիսակ կազմի (Դ. Ջեյթ., 183)։*

ԵՐԿԱԹԱԿՈՒՐ, ա. Երկաթով կռած, շինած, երկաթակուռ: *Մաճրի պարոնն... ունէր ԼԹ հոգի **երկաթակուր** (գրչ. երկաթակուռ) պահատուր (Սիմ. Լեհ., 376)։*

ԵՐԿԱԹԱՇԷՆ, ա. Երկաթով շինուած, երկաթեայ: *Սուրբ Յակոբայ դուռն զարմանալի **երկաթաշէն** մեծ, և ունի ի մէջ տեղն փոքր պօլմէ դուռ մի (Ջուար, 1867, 80)։*

ԵՐԿԱԹ ԱՌՆՈՒԼ, հրդ. Խարիսխը քաշել՝ բարձրացնել, տե՛ս նաև ԱՐԿԱԹ ՁԳԵԼ: *Իսկ նաւավարքն յունաց ազգին / Յետ այնորիկ **զերկաթն առին** (ՈՒՄՀԲ, II, 561)։*

ԵՐԿԱԹ ԲԱՆՈՂ, գ. Երկաթագործ, բանուոր: *Ե խալեան կուզէ... պիտի ըրղատ, [պի]տի **երկաթ բանող**, ամէն էսնէֆէ մընացեալ (ՄԺ I, 227)։*

ԵՐԿԱԿՈՂՄԵԱՆ, ա. մկ. Երկու կողմի, երկակի: ***Երկակողմեան** պարտուցս այսց հատուցմունքն պարտին ի ձեռն նուիրակաց լինել (Ագուլ. կոնդ., 108)։*

ԵՐԿԱՅՆԱԴԻՐ, ա. Երկայն դիրքով դրուած՝ տարածուած: *Միւս աղօթանոցն է ի կողմն հարաւոյ, **երկայնադիր** դէպ ի հիւսիս, գմբէթն սագաշէն (Պատմ. Երուս., 1932, 15)։*

ԵՐԿԱՐԱԺԱՄԱՆԱԿ, ա. Երկար ժամանակ, երկարատև, երկար կեանք: *Ով ոք ի հետն [զմրուխտ] պահէ, աչաց ցաւ չտեսնէ, լոյսն աւելնայ, **երկարաժամանակ** լինի, հաւկուր չլինի (Դարիժ., 452)։*

ԵՐԿԱՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, գ. Շատախօսութիւն: *Մի՛ **երկարախօսութեամբ** զզուեցուք զլսելիս ձեր (Ագուլ. կոնդ., 102)։*

ԵՐԿԱՐԱՇԱՐ, ա. Երկարաբան շարադրանքով: *Գրեաց նաև զխրատս վասն ուղիղ հաւատոյ և առաքինութեանց յոյժ **երկարաշար** և պիտանի (Ստ. Ռօշքայ, 107)։*

ԵՐԿԱՐ ԲՌՆԵԼ, հրդ. Երկար տևել, երկար շարունակուել: *Ի Թվին ՌՀ տանուտէրն կարիճն, դեկտեմբերի ԺԸ ձըմըռնամուտին, ձմեռն **երկար բռնեց** և դիժար (ՄԺ I, 209)։*

ԵՐԿԷԹԷ, ա. Երկաթեայ: *Կռոց դարբններն եբեր, **երկէթէ** տատաշ կտրեցին (ՈՒՄՀԲ, 83)։*

ԵՐԿԻՒՂԱԿԱՐԾ, ա. Երկիւղի մէջ ընկած, մտատանջ: *Վասն արիւնաթաթախ գոլոյն **երկիւղակարծ** եղեւ, Թէ մի գուցէ սպանեալ իցեն զպարոնն (Դարիժ., 395)։*

ԵՐԿԻՒՂԱԿԻՐ, ա. Երկիւղ կրած, երկիւղած: *Ջայն տեսեալ զօրացն Պարսից՝ **երկիւղակիր** լեալ զանգիտէին, որով սուղ ինչ պարտեալ երեւիւր կողմն Պարսից (Դարիժ., 66)։*

ԵՐԿՆԱԳՈՒՆԱԿ, ա. Երկնագոյն: *Իսկ զօրք անհաւատիցն... միահամուռ կապուտագեստ եւ* ***երկնագունակ****, երկաթապատ պողոպատիկ զրահիւք հաստատեալ կային ի դիմի (Պատմ. Խոթ., 54):*

ԵՐԿՆԱԷՋ, ա. Երկնից իջնող: *Ղամբար* ***երկնաէջ*** *անաղօտական.../ Սիւն քո ծառայի, լեր յար պահապան (ՈՒՄՀԲ II, 120):*

ԵՐԿՆԱԿԱՅԼԱԿ, ա. Երկնային: *Որպէս անդ ուրեմն առ նախնեօք՝ վտակք* ***երկնակայլակք*** *անվկանդ (Դիւան Մխիթ., 140):*

ԵՐԿՆԱՀԱՄԲՈՅՐ, ա. Երկինքը համբուրող: *Միջնորդութեամբ սմին՝ գլխոյ խոնարհմամբ,* ***երկնահամբոյր*** *շրթամբք... երկրպագութիւն մատուցանեմ (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 185):*

ԵՐԿՆԱՆԿԱՐ, ա. Իբրեւ երկնային նկար, փխբ. Աստծու պատկերը կրող: *Փիլիպպոս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու լուսակառոյց և* ***երկնանկար*** *Սրբոյ Աթոռոյ էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 44):*

ԵՐԿՆԱՏԻՊ, ա. Երկնի տիպը՝ կերպարանքն ունեցող, եթերային: *Տանելով զմերս նեաստութիւն* ***յերկնատիպ*** *սրօբէապար լուսաւորչակերտ ուխտն (Յ. Կոլոտ, 206):*

ԵՐԿՆԵՂՈՒՏ, ա. Երկնային, փխբ. աստուածային: *Ջամենամաքրիչ,* ***զերկնեղուտ*** *մեռոնն բաշխեսցէ ձեզ՝ երկիւղածացդ և սիրելեացդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 113):*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻԼՈՒՍ, գ. մկ. Երկուշաբթի լուսադէմին, լոյս երկուշաբթի, հմմտ. ԿԻՐԱԿԻԼՈՒՍ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻԼՈՒՍ: *Յունիսի Ժ գիշերն* ***երկուշաբթիլուս*** *ազգն յուռուս եկաւ մտաւ ի լիման Կաֆային (ՄԺ I, 211): Մարտի Թ տնտեսին կիրակին* ***երկուշաբթիլուս*** *շարժ եղաւ (ՄԺ I, 222):*

ԵՐԿՏԱՍՆ, թ. Երկու տասը՝ քսան: *Այլ տանուտէր տարու ստուգէ /* ***Երկտասանօք*** *գթիւքըն ձգէ/ Ջցածն է խոյէն առաջ բաշխէ (Դ. Ջեյթ., 186):*

ԵՐԿՐՆԱՒՈՐ, ա. Երկնաւոր, երկնային. ամփոփում *երկնաւոր* և *երկրաւոր* բառերի: *Շնորհք ընդ քեզ և* ***երկրնաւոր*** *խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ ամենակալէ (Դիւան Ն. Ջուղ., 103):*

ԵՐԿՔԱՌ, թ. Երկու քառեակ: *Այլեւ քառից տարերց յօդեալ / Այլ* ***երկքառ*** *տառիւն լուծեալ (Ջաք. Ա, Դ):*

ԵՐՋԱՆԿԱՋԳԻ, ա. Երջանիկ, երջանկատեսակ: *Համապատիւ և գերաթիւ,* ***երջանկազգի*** *և քրիստոսընկալ դասուդ, որք զերկնաւորական տպաւորութիւնն, որ ի Քրիստոսէ Փրկչէ ունիք (Ոսկ. Նամ., 1967, 134):*

ԵՐՋԱՆԿԱՊԱՏԻՒ, ա. Երջանիկ պատուի արժանացած, պատուարժան: *Սրբանըւէր և* ***երջանկապատիւ*** *պանծալի և մեծագոյն եղբօր մերոյ Եղիազար վարդապետիդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 121):*

ԵՐՋԱՆԿԱՊԵՐՃ, ա. Պերճ՝ մեծ երջանկությամբ: *Բարեխօսութեամբ*

Սրբոյ Լուսաւորչին պահեսցէ միշտ հաստատուն եւ ***երջանկապերճ*** *իշխանութեամբ (Ագուլ. կոնդ., 103):*

ԵՐԵՐԱԼ, չբ. Երերալ (գրչ.), դղրդալ: *Շարժեցաւ երկիր, քակտեցան տներ, բարձրանայր ծովն,* ***երերայր*** *և ետս դառնայր (ՄԺ I, 208):*

ԵՓՐԱՅԴՕԼ, ԵՓՐԱՏՕԼ, ԵՓՐԱՏՕՐ, ԵՓՌԱՏՕՌ, գ. Կայսր, միապետ, տե՛ս ԻՄՓԷՐԱՏՕՐ: *Այս քաղաքս* ***Եփրայդօլին*** *երկիրն է (Զ. Ագուլ., 12): Եփրագօլին երկրէն դուրս էլանք, ընդաք Ֆէլամիկի երկիրն (Զ. Ագուլ., 14): Է թագաւորաց մինն այս է, քան զՍպանիօլն եւ քան* ***զեփրատօլն*** *(գրչ.* ***իփրատօլ****) փոքրն այս է (Շահմ. յիշ., 319): Թվոյն 1697 հաշտեցան Ինկիլիզն ու Ֆէլէմէնկն հետ Ֆրանցայու թագաւորին եւ հաշտեցուցին* ***Եփրատօրն*** *այլ ի հետ Ֆրանցուսին (ՄԺ II, 404): Եկ պարոն Խորայէլն* ***Եփռատօռին*** *յերկրէն ի հետ գրովն իրանալթէս լէքտօռ փալթինի (Եզով, 18): Իմացաք զկարողութիւն քո թագաւորութեանդ և* ***Եփռատօռին*** *(Եզով, 17):*

ԵՕԹՆԱԿԵՐԵՏԵԱՆ, ա. Եօթը կերպով կերտուած, եօթը կառոյց ունեցող: *Շառաչմամբ եւ պարփակմամբ ըստ նոյն եղանակի դիմեալ առ աշտարակօքն* ***Եօթնակերտեան*** *(գրչ.* ***Երթնակերտեան****) (Դաւրիժ., 426):*

ԵՕԹՆԱՊՈՐՏ, գ. Եօթը պորտը՝ սերունդը, նախնիներ: *Յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի իւրեան որդւոյն և զաւակացն և ամենայն զարմից կամ* ***Եօթնապորտին*** *(ԴՀՎ VII, 113):*

-Զ-

ԶԱԽԻՐԱՅ (թուրք. zahirc), գ. Պարէն, պաշար, հացամթերք: *Ե նաւ, Ե թափազ,* ***զախիրայ*** *եւ այլ բազում բարութիւն առին գնացին Ազախ (ՄԺ I, 223): Թէ* ***զախիրայէ*** *պակասութեանն և թէ քաղաքիս ամենայն իրաց սղութեանն, ցորեանն ասես՝ հատ մի չկայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 84):*

ԶԱԽՈՆԴԱՆ, գ. ***Զախոնդան*** *- զգայարանք (ՄՄ 1528, 1բ):*

ԶԱՅԻՖՈՒԹԻՒՆ (արաբ dʾaīf «թոյլ»), գ. Թուլութիւն: *Ըռահշա, որ է ձեռացն դողալն, պատճառն Գ ազգ է. Ա՝ զուվաթ-ի մարդիքանուն* ***զայիֆութենէ*** *(Բունիաթ, 71):*

ԶԱՊՈՒՆ ԱՆԵԼ (պրսկ. zebun «նիհար, թոյլ»), հրդ. Թուլացնել: ՄՀԲ *զապուն* «արաբ. պարսկ. տկար, խեղճ»: *Եւ ետ այնորիկ խանդամուրն ետեւանցն եկաւ ի Պաղչա-Սարայն, Դ քովը պտրտեց ու մէջ իառ, ամիսն լման հանց* ***զապուն արաւ*** *(ՄԺ I, 214):*

ԶԱՊՈՒՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Նեղութիւն, տե՛ս ԶԱՊՈՒՆ ԱՆԵԼ: *Խոտ չիքարամ ըռնէ. ձրմեռն ալ այսպէս ե-*

դաւ, անասու[նքն] ***զապունութիւն*** *քաշեցին (ՄԺ I, 220)։*

ՁԱՌԲԵՐԱՆ, ա. Հոյակապ, սմանչելի։ ***Ձառբերան*** *- հոյակապ, զեղուն, հոյծ, բազմաբեր, ծոհ, լիապատառ, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա)։*

ՁԱՌՆԱՓԱ, գ. Ընձուղտ։ *Կա և ազգ մի կենդանի, որ* ***զառնափա*** *ասեն, որ վիզն խիստ երկայն է (Յ. Թութունջ., 309)։*

ՁԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ (արաբ. պրսկ. zarar, zarar), գ. Վնաս, վնասակարութիւն։ ՀԲԲ և ՄՀԲ *զարար* «արաբ. պարսկ. վնաս»։ *Պարսից երկիրն խռդվէց և կտրվէց՝ և էն ժամանակումն մեր սօվդայգարներն... մեծ* ***զարարութիւն*** *ան տվել (Եզով, 353)։*

ՁԱՐԴՈՒՅԻՁ, ա. Ձարդարող։ *Ըզձեզ գովեմք, ո՜վ հոգեսունք... ծառք կըրկնոստեղք քաղցրաբանիչք եւ* ***զարդուցիչք*** *բարձրաթըռիչք բազմաձագունք (Յ. Կոլոտ, 94)։*

ՁԱՐՁԱՐԴԱՐ, գ. Ծաղկազարդի ժող. անուանումը։ *Որք մերձ են՝ փութով գան խաչին եւ Յիսնակաց... այլք Մեծ Պահոց սկիզբն մինչ* ***Ձարզարդարի*** *շաբաթն (Սիմ. Լեհ., 262)։*

ՁԱՐԹՈՒՅՈՂԱԿԱՆ, ա. Արթնացնող, սթափեցնող։ *Դաշտիկ ծաղկալի, որոյ սկիզբն է նախազգուշացումն խոստովանահարց եւ կոչնակիկն* ***զարթուցողական*** *(Գալ. Կենս., 291)։*

ՁԱՐՄԱՆ (բնստ.), գ. ա. Ձարմանմ, զարմանալի։ *Է հանդիպող այս գերեզման / Պատմեմ ձեզ բան յոյժ է* ***զարման*** */ Լսել բանին շարադրութեան (Յ. Քիւրտ., 39)։*

ՁԱՐՄԱՆԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Ձարմանալի կերտուածք՝ շինութիւն։ ԱԲ և ՀԲԲ *զարմանակերտ* «շէնքը զարմանալի»։ *Ձգեղեցկութենէ և պայծառ* ***զարմանակերտութենէ*** *դամբարանի սուրբ գլխոյ առաքելոյն ոչ ոք լեզու կարէ պատմել (Պատմ. Երուս., 1931, 275)։*

ՁԱՐՄԱՆԱՇԱՐ, ա. Ձարմանալի կերպով շարուած։ *Սահմանաւորեալ արեգածագ կողմամբն* ***զարմանաշար*** *աղբերակօք (Յ. Կոլոտ, 204)։*

ՁԱՓՈՐՈՀՑԻՔ, գ. Կազակ, այդպէս էին անուանում Ձապորոժիէի կազակներին։ *Գայ հասանէ զօրագլուխն Ռուսաց՝ անուանեալն Պորոտաւքա, եւ ընդ նմա խե հազար հեծեալս խազախաց, որ կոչին* ***Ձափորոհցիք*** *(Պատմ. Խոթ., 47)։*

ՁԲԱՂԱՁԵՐԾ, ա. Ձբաղմումից զերծ՝ ազատ։ *Վասն հարկի սրբութեանդ և մեր* ***զբաղազերծ*** *ազատմանն յանձն առաք, զոր ինչ և հրամայեցեր կատարել ծառայաբար (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 253)։*

ՁԳԱՅԱԿԱՆ, ա. Ձգայական, զգայութեամբ տրուող։ *Յաղագս չորս արուեստին, որ են իմաստութիւն* ***զգայական*** *ի աշխարհս (Տէֆթ., 376)։*

ՁԵՆԱԹ, **ՁԷՆԷԹ**,

ՁԻՆԱԹ, ա. Շքեղութիւն, հանդիսաւորութիւն։ *Յորժամ թագաւորն ի դուրս ելանէ, այս է* ***զինաթն՝*** *ԻԴ յեդաք, ԻԴ շաթիր և ԻԴ խաչալամ, Լ դաւուլխանայ (Յ. Թութունջ., 303)։*

Որքան ***զէնէթ*** *որ ունի, ինքն նոյն-պէս այլ ունի կինն (Յ. Թուխունջ., 308): Եւ յորժամ թագաւոր դուրսն ելանէ, այս է* ***զենաթն*** *(Յ. Թուխունջ., 308):*

ԶԷԹՈՆ, գ. Զեյթուն: *Թէ՛* ***զէթոնն*** *և թէ՛ խաղողն այս տարի սակաւ է (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 84):*

ԶԹԱՓԵԼ, չբ. Սթափուել: ***Զթափեա՛ց*** *յանխելութենէ և միտքդ ժողովէ և զօգուտն քո ընտրեա՛ (Դիւան Ն. Ջուղ., 88):*

ԶԻՆԱԽԱՂԱՑ, ա. Զէնֆով վարժ խաղացող՝ կռուող, զինավարժ: *Էր այրս այս Մխիթար երեւելի ի մէջ քաղաքին Վանայ... վասն զի կարի ձիավար էր եւ* ***զինախաղաց*** *եւ ուժնդակ (Դաւրիժ., 414):*

ԶԻՊԻԼՆՈՅ, գ. Աղբանոց: *Հէօճճէթ Եաֆայու մեր վանուց վերայ* ***զիպիլնոց*** *պախճային (Երուս. դիւ.):*

ԶՂՋԱՆԱԼԻ, ա. Զղջալի: ԱԲ *զղջալի* «լի զղջմամբ, զղջացող, ողբական»: *Բարկութիւն է առաւել* ***զղջանալի****, քանզի առաւել ունի առ ի բանականութենէ (ՄՄ 1756, 34բ):*

ԶՈՒՌԻԱԹ (արաբ. պարսկ. zahcr «երևելի, բացորոշ»), գ. ա. Իրային, տոհմակից: *Շիխի* ***զուռիաթն****, որ թագաւորութիւն ա արել, Շահիսմէիլն ԻԴ տարի այ, Շահ Թամազն ԾԴ տարի այ (Սանահն., 65): Մեր* ***զուռիաթ*** *մարդ էլ մատնարկի միջումն բան չունինք՝ ո՛չ մեք, ո՛չ մեր որդիք (Սանահն., 140):*

ԶՉԱՓԱՒ, մկ. Զափաւոր, fիշ: ***Զչափաւ*** *ես գրեցի, զբաւանդակն Սրբութիւնդ գիտացէ (Կ. Ամատ., 57):*

ԶՐԱՍԱՅ, գ. ա. Զրախուս, դատարկախուս: *Աստուած դատ արացէ ընդ իս և ընդ* ***զրասացսն,*** *և հրամանուցդ աղօթք և օրհնութիւն մի՛ վերացի յինէն (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 24):*

ԶՐԱՒՆՔ, գ. Գագաթ: ***Զրաւնք*** *- կատարք, գագաթք, ոլորտք, անգորդանք, անգաւանք (ՄՄ 2281, 129բ):*

ԶՕՌԻՎ,

ԶՕՌՈՎ, մկ. Ստիպմամբ, հազիւ: *Անօրէնի ասկի ձեռնից* ***զօռիվ*** *ազատենք (Եզով, 356): Իւր քաջութեան* ***զօռովն*** *ոչ տայր հանգիստութիւն Իսմայելացոց (Սանահն.,62):*

-Է-

ԷԱՊԱՏԻՒ, ա. գ. Պատուաւոր, առաջնորդ: *Դէտ,* ***էապատիւ****, առաջնորդ, ագոր (ՄՄ 2019, 167ա):*

ԷՄՆՈՒԹԻՒՆ (արաբ. emin «մամսապետ»), գ. Մամսապետութիւն: *Ո՛չ մաքս ունել, ո՛չ* ***էմնութիւն****, ո՛չ կօմրուկ եւ ո՛չ այլն, որպէս ի Լեհ կամ ի Տաճկաստան (Սիմ. Լեհ., 170):*

ԷՄՐ (արաբ. amr, թուրք. emir «հրաման»), գ. Հրամանագիր, կար-

գաղրութիւն: **ՄՀԲ** *ամր* նոյն նշ.: *Եւ ետ այնորիկ թագաւորէն* ***էմր*** *եղաւ թէ՝ Օւզուն բերթ պիտի խորդակըւի (ՄԺ I, 213): Անկից մէկ բարէպաշտ քրիստոնեամն* ***էմր*** *էառ եկաւ, թէ՝ Բ ոսկի թող առնուն (ՄԺ I, 221): Դու գիտես, որ առանց* ***էմրի*** *այստեղ գործ առաջ չի գնար, թէ որ շիտակ* ***էմր*** *և պարաթ ունիս և խէթիշէրիֆ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 282):*

ԷՄՐ ԱՆԵԼ, հրդ. Հրամայել, հրաման արձակել: *Ճանպէքէրէյ խանն* ***էմր արաւ,*** *յունիս ամսու ոչխարազէն պայրամ արին (ՄԺ I, 220): Մէկ դատաւոր մի կայր...* ***էմր չարաւ*** *(ՄԺ I, 221):*

ԷՍԻՐ (թուրք. esir), գ. Գերի, ծառայ: *ՀԲԲ եսիր* նոյն նշ.: *ԽՌ էլ* ***էսիր*** *են տարել զզլպաշիցն (Եզով, 258): Այս* ***էսիրներն*** *որ տեղս գայ, հրամանք առես թագաւորական աւգն գմրուկ չառնեն* ***էսիրայ*** *գլուխ Ջճ (Եզով, 370):*

ԷՍԿԱԼԷ (իտալ. scala, թուրք. iskele), գ. Նաւահանգիստ: *Ղինու Ը օր գնացաք Ղուրսէր, որ է Հնդկաց ծովու* ***էսկալէն*** *(Յ. Թուխունջ., 307):*

ԷՍՆԷՖԷ (արաբ. թուրք. esnaf), գ. Արհեստաւոր, վարպետ: *Ե խալեան կուզէ... պիտի ըրդատ, պիտի երկաթ բանող, ամէն* ***էսնէֆէ*** *մընացեալ (ՄԺ I, 227):*

ԷՍՔԻՃՈՒԹԻՒՆ (թուրք. eskici), գ. Հին իրերի վաճառականութիւն, հնավաճառութիւն: *Ո՛չ պախալ, ո՛չ խանութ նստիլ եւ ո՛չ այլ ինչ, բայց միայն հին ու մին ծախել,* ***էսքիճութիւն*** *առնել (Սիմ. Լեհ., 170):*

ԷՐԵՍՓԱՌԱՇ (հայ. «երէց» եւ պարսկ. farras «սպասաւոր»), գ. Սպասաւոր, կամքը կատարող: *Ես՝ հնազանդ* ***էրեսփառաշ*** *էջմիածնայ Բարսեղ եպիսկոպոսս իրիցի այգին փոխէցի ի վրէն վէրէք էլավ ի Ա լաւ գոմէշ իրանց կամիւ տվին (Սանահն., 170):*

ԷՐԷՎԱՅՐԻ, գ. Վայրի երէ՝ որս: ***Էրէվայրի*** *- ոչխար կամ ած* (ՄՄ 1127, 139բ):*

ԷՐՈՒՇՏԱ ԱՊՈՒՐ, հրդ. Արիշտայով ապուր: *Դեղն այն է, որ շիրիկ ձիթով ըսպանախ և* ***էրուշտա ապուր*** *ուտէ (Բունիաթ, 94):*

ԷՓԻԿՌԱՄՄԱՅ (յուն. epigramma «մակագրութիւն»), գ. Ոտանաւոր, արձանագրութիւն: *Ջոտանաւորս վերտառեալ քաջաներբողս՝ կարդացեալ ի հելլէն բարբառ* ***էփիկռամմայ*** *(Դիւան Մխիթ., 145):*

ԷՔԼԷՍԻԱՍՏԱԿԱՆ (յուն. ekklesiastes), ա. Եկեղեցական, հոգեւորական: *Խահակ վարդապետն ետ ինձ գաւազան* ***էքլէսիաստական*** *իշխանութիւն ի վերայ դամբարանի սուրբ Առաքելոյն, ի տօնի Պէնտէկոստէին (ՄԺ I, 310):*

-Ը-

ԸՂՁԱՏՈՉՈՐ, ա. Իղձերով տոչորուած՝ վառուած, բաղձալի: *Այս Փիլիպպոս կաթուղիկոս հանապազ **ըղձատոչոր** եւ խանդակաթ տենչմամբ փափագէր, թէ որո՞վ արդեօք իցէ հնար, զի առեալ զսուրբ Աջն բերցէ ի սուրբ Էջմիածին (Դաւրիժ., 261):*

ԸՆԴԱԳՐԵԼ, նբ. Ստորագրել, ստորին մասում գրել: ***Ընդագրել** - խոբագրել (ՄՄ 2019, 172բ):*

ԸՆԴԲԱՑՐԵԼ, նբ. Վանել, հեռացնել: ***Ընդբասրեմ** - ի բաց մերժեմ և հեռացուցանեմ յինէն, բացասեմ հրաժարմամբ, լատ. ռէքուզո (Վ. Յուն., 29):*

ԸՆԴՀՈԾ, ա. Հոծ, անտրոհ, խիտ: ***Ընդհոծ** - յաճախագոյն և երկարաձիգ, երբեմն նշանակէ խիտ առ խիտ (Վ. Յուն., 29):*

ԸՆԴ ՔԱՐՇՍ, մկ. Քարշ տալով, գետնաքարշ: *Զօրականք եւ ծառայք եւ սպասաւորք իշխանացն... հարկանէին, ապտակէին, զարկուցանէին զգետնի եւ **ընդ քարշս** տանէին (Դաւրիժ., 363):*

ԸՆԹԱԹՐԵԼ, նբ. Ենթադրել: ***Ընթաթրել** - ենտել* (ՄՄ 1127, 139բ):*

ԸՆԿԵՐԱՆՄԱՆ, ա. Ընկերոջ նման՝ ընկերաբար: *Ջուարթնոց նման պահպանելով... **Ընկերանման** յորդորելով (Առ էջմ., 194):*

ԸՆԿԷՐԵԼ, չբ. Օգնել, աջակցել: Ն. Բիւզ. *ընկերեմ* «1. մէկտեղ ըլլալ, 2. օրհնել», ՄՀԲ *ընկերել* «թոյլ տալ» (իմաստափոխ.): *Հէլլէտ ուզէր մէկ սումամն բոդակ շահու հասարակէն, որ **ընկէրէր** հասարակն գկրօֆն (գրաֆ) (Գովր., 155):*

ԸՆԿՉՄԷՋ, գ. (բսբ.) Ընկոյզի միջուկ: *Գ օր հանապազ կաթ տան, անօթուց ամրաւ **ընկզմէջ** տան, զայս դեղերս արա՝ խիստ լաւ է (Բունիաթ, 95):*

ԸՆՃԵԼ, նբ. ***Ընճել** - ձգել կամ կոխել (ՄՄ 1127, 139բ):*

ԸՇՏԱՊԳՆԱՅ, ա. մկ. Արագընթաց: ***Ըշտապգնայ** - շուտգնաց (ՄՄ 1127, 140ա):*

ԸՌԱՄԱՆԻ, գ. Նռան գոյն, տե՛ս ՌԱՄԱՆԻ:

ԸՌԱՄԻԿ,

ԸՌԱՄԿԱԿ, գ. Ռամիկ, շինական: *Մեծ և փոքր իշխեցողք, գլխաւորք և **ըռամիկք** (Եզով, 418): Պահ մի նմանիմք **ըռամկակին** / Կարօտ մընամք դահեկանին (ՈՒՄՀԲ II, 308):*

ԸՌԱՏԱՀԱՆ, գ. Պաշտօնեայ կամ անձնանուն, թերեւս վրաց. Ratevani (ծան. հրատ.): *Հրամանաւ Ռօստոմ խանի եկինք Լօռի **ըռատահան** Ամիլախօրի ազնի որդի Իւանի բէժինէն (Սանահն., 150):*

ԸՌՈՒՍ,

ԸՌՈՒՏ, գ. Ռուս, տե՛ս նաև ՌՈՒՍՏ, ՕՌՈՒՍ: ***Ըռուստի** թագաւորն թատարիք է տեսնում (Եզով, 258): **Ըռուստի** և մեր բարեպաշտ և աստուածայսէր թագայորիս մերոյ (Եզով, 427): Աստուծոյ ողորմութեամբ մեք՝ Կատարինայ ենփրաթ-*

ոից, ինքնակալ ամենայն ***ռուսի*** *երկրի (Եզով, 431)։*

ՌՈՒՍՏԷՎԱՐ, գ. ա. Ռուսերէն, ռուսական։ *Հրամայական թուխտ, որ է* ***ռուստէվար*** *ուքազ կասեն (Եզով, 395)։ Էսպէս էլ նմայնապէս ուքազ աղարկեցինք* ***ռուստէվար*** *Բաքոյ (Եզով, 396)։*

ԸՍԳԱՍՏ,

ԸՍԳԱՍՏՈՒԹԻՒՆ, ա. գ. Ջգաստ, զգաստութիւն։ *Եւ* ***ըսգաստն*** *Գիւլինար աչ ըսգինն տղային տա հանապազ եւ ձախն՝ աղչրկանն (ՄԺ I, 246)։ Նոքա խիստ* ***ըսգաստութեամբ*** *այս կողմն և այն կողմն կարծիք կանեն (Եզով, 163)։*

ԸՍԳԵՆՈՒԼ (գրբ. զգենուլ), նբ. Հագնել։ *Անկեալ դնէաք ի ներքոյ ծանր պարտուց Ղՙ զոշի, զոր արարեալ էր Արևելցի Դաւիթ եպիսկոպոսն* ***ըսգենլով*** *խաֆթան (Դիւան Ժ, 86)։*

ԸՍԳԻՆ, գ. Ստինմ։ *Եւ ըսգաստն Գիւլինար աչ* ***ըսգինն*** *տղային տա հանապազ եւ ձախն՝աղչրկանն (ՄԺ I, 246)։*

ԸՍԼՈՒԿԱ (ռուս. слуга), գ. Ծառայ, սպասաւոր։ *Աւան ուզպաշի,* ***ըսլուկա*** *Կարապետ Իւան (Եզով, 382)։*

ԸՍԼՕՊՕԹ, գ. Հրաման, տե՛ս ՍԼՕՊՕԹ։

ԸՍԿԵՍՐՕՐ, գ. Սկեսայր։ *ՄՀԲ սկէսէր նոյն նշ.։ Մեք՝ Խոջայ Մէլիք Աղէ որդի և թոռունք և հարսունք մեր, հայր և պապ և* ***ըսկեսրօր*** *Մէլիք Աղէ յիշատակն հոգևոր որ թողեր էր (Յ. Քիւրտ., 10)։*

ԸՍՊԱՀԻ, գ. Հեծեալ զորք, տե՛ս **ԻՍՊԱՀԻ**։ *Ոչ տեսեալ էին և ոչ լսեալ, որ ծառայք և իշխանք ենկիչերիք և* ***ըսպահիք*** *միաբան լինի և թագաւորն սպանեն (ՄԺ I, 211)։* ***Ըսպահիք*** *ջարդեցին, զոմանս թրով, սրով սպաննեցին, զոմանս ղեղդեցին, զոմանս ծովըն ձգեցին (ՄԺ I, 220)։ Է նաև* ***ըսպահի*** *քաղաքս դառ[ն]ացուցին (ՄԺ I, 223)։*

ԸՍՊԱՆՏ (պրսկ. sepand), գ. (բսբ.) Վայրի փեգենայ, Peganun harmala։ *Հուլպա,* ***ըսպանտ,*** *տուղտ եփէ ջրով և դիր ի վրա տեղոյն (Բունիաթ, 75)։*

ԸՍՊՕՍԱԿԱՆ, ա. մկ. Ջբօսնելիս, հարեւանցի կերպով։ *Արդ որք դիպիք* ***ըսպօսական*** *և ընթեռնուք սիրով այսքան, մի՛ խնայէք զհայր մեղայն (ԴՀՎ VII, 244)։*

ԸՍՏԱՄՈՔ, գ. Ստամոխ։ ***Ըստամոքին*** *պուխարէն լինի, որ գլուխն ելանէ (Բունիաթ, 62)։ Երեսին գունն ի սևութիւն զարնէ, և* ***յըստամոքն*** *քամի շատ լինա (Բունիաթ, 66)։ Որ քաղցենալու լինի, որ ուռի* ***ըստամոքն*** *(Բունիաթ, 89)։*

ԸՍՔԱՆՋԵԼԻՔ, տե՛ս ՔԱՆՋԵԼԻՔ։

ԸՐԷԽԷՄ, գ. Հրվարտակ, պաշտօնական գրութիւն, տե՛ս ՐԱՂԱՄ։ *Ջամենայն հարկաւոր զգիրսն, եթէ* ***ըրէխէմ*** *և եթէ այլ հուքմեր... պարոն քէլէնթէր խոճայ Աւետիսի գիտութեամբն և կամակցութեամբն առաքեսցէ առ մեզ (Դիւան Ն. Ջուղ., 63)։*

ԸՐՔՆԻՍԱՆ (արաբ. rak-al-nisā), գ. (բժշկ.) Նստատեղի նյարդի բորբոքում, Ichias: ***Ըրքնիսան*** *ի յոսկրացաւուն կու բաժանի (Բունիաթ, 106)։*

-Թ-

ԹԱԲԻ, գ. Հպատակ, ենթակայ: *Այս թագաւորս ևս **թաբի** է Հապաշոյ թագաւորին (Յ. Թուխունջ., 305):*

ԹԱԲՕՐ, գ. Թափոր, եկեղեցական հանդէս, տե՛ս նաև ԹԱՓՈՒՐ: *Ուրուֆաթով եւ քահանայիւք գան **թաբօրով** ի սուրբն Պետրոս, երկու երկու (Սիմ. Լեհ., 161):*

ԹԱԳԱՅՈՐ, գ. Թագաւոր: *Ըռուստի և մեր բարեպաշտ և աստուածայսէր **թագայորիս** մերոյ (Եզով, 427):*

ԹԱԳԱՒՈՐԱՊԵՐՃ, ա. Թագաւորի նման պերճ: *Աստուածազարդ և **թագաւորապերճ**, իմաստնապաճոյճ և հրաշափառ դղեկի, հասցէ գիր սիրոյ և նամակ գգուական առ ամենայն հայկասեռ ազգդ (Ոսկ. նամ., 1967, 134):*

ԹԱԳԱՒՈՐՋԱԴԱՅ, գ. Թագաւորազն, թագազարմ: *Տէզն եկաւ Սէֆիղուլի խան, որ առաջի անունն Ալխաս-Միրզայ էր, սորայ ասլն **թագաւորզադայ** է, որ է լակզի Դաղստանու (Զ. Ագուլ., 68):*

ԹԱԳՆԱԳՆԱՅ,

ԹԱՔՆԱԳՆԱՅ, ա. Թաֆուն, գաղտնի ուղիներ ունեցող: *Այրն քանզի հմուտ էր վայրացն, ընդ **թաքնագնայ** (գրչ. **թագնագնայ**) ձորակ ինչ, նախ քան զանցանելն Զօմարին զկապն, փութանակի եհաս ի գիւղն (Դաւրիժ., 389):*

ԹԱԳՈՒՆ, ա. Թաֆուն: *Բազում չարչարանօք [զՆահապետն] սպանին **թագուն** ի մէջ բանտին (Մխ I, 285):*

ԹԱԳՐԱՐ,

ԹԱՔՐԱՐ, մկ. Դարձեալ, վերստին: *Ի գալն 20 աւուր ճանապարհ գետ ի վեր, և եկաք **թագրար** անցաք զգետն (Յ. Թուխունջ., 310): Ժ աւուր ճանապարհ ևս եկանք ի գետի վերայ և **թաքրար** անցաք զգետն (Յ. Թուխունջ., 305): Այնոր ներքևն **թաքրար** տեսաք այլվի ե հավուզ մեծ (Յ. Թուխունջ., 316):*

ԹԱԴԷՈՍԱՆՔ, գ. Քրիստոնէական յարանուանութիւն ուշ միջնադարում, որ ծագել է հայերից՝: *Եւ այս է թագաւորութիւնս Բ ազգ աղանդ են... միւս ազգն ասի **թադէոսանք**, որ ի յազգէն հայոց յառաջ են եկեալ (Յ. Թուխունջ., 304):*

ԹԱԹԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Դաժանութիւն, խստութիւն՝ իբրեւ հոմանիշ «թաթար» անուանը: *Կարի և դիւր էր ինձ **զթաթարութիւնն** ի գործ ածել և զչափ անձինն գիտացուցանել (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 253):*

ԹԱԼԼԵԼ, նբ. Թալանել, առգրաւել: ՀԲԲ *թալլել՝* «տե՛ս թալանել»: *Անիծած Նողայն Դ քովն աւիրեց, որ **թալլեց** տըներ ու տեղրանք քակեց, ոչխար ու տաւարն քիշեց (Մխ I, 214): Ոմանս **թալլեց**, ոմանս ի սուր*

մաշեց (ՄԺ I, 217)։ Մեծատունք դոնէդուռ անկան՝ զատի, նայիպ, որտեղ ցորեն իմանային, կու ***թալլէին*** *(ՄԺ I, 223)։*

ԹԱԼՊԻՍ, ա. Խաբեբայ։ *Եթէ ես ձեռնամխիլ կամիցիմ այսց վիճակացս՝* ***թալպիս*** *լինիմ և յանցաւոր (Գաւազ. Աղթմ., 133)։ Թէ ձեռնամխիլ կամիցիմք յայս վիճակս,* ***թալպիս*** *և խաբեբայ եղիցուք (Գաւազ. Աղթմ., 134)։*

ԹԱԽԾԱԿԻՑ, ա. Թախծին հաղորդակից, թախծոտ։ *Ով* ***թախծակիցք*** *իմ թէմանք լուսոյ, թարգմանօրէն հասկացուցէք ինձ / Ուր է թագն մեր ընդելուզեալ (Ներբ. Սրապ., 21)։*

ԹԱԽՍԻՐՈՒԹԻՒՆ (պարսկ. toxs), գ. Խաղդաւանք, չարութիւն։ ՄՀԲ *թախսիր* «մեղք, յանցանք»։ *Ով էս բանիս* ***թախսիրութիւն*** *անէ կամ այլ և այլ անէ, Աստուածածին իրանն և իր որդանցն խռով կենայ (Սանահն., 170)։*

ԹԱՄԱՍՈՒԿ,

ԹԱՄԱՍՈՒՔ (թուրք. temessük), գ. Մուրհակ, պարտատոմսագիր։ *Ստեփաննոս վարդապետն* ***թամասուկ*** *է գրեր մեր կողմենէ և Մեսրոպ վարդապետին կողմանէ (Դիւան Ն. Ջուղ., 87)։ Պարոն Աւետին չորս հարիւր թումանի* ***թամասուկն*** *տայք խանին մլազումն (Դիւան Ն. Ջուղ., 92)։ Հայ՛ր սուրբ, Ստեփաննոսն այս տեղս ինքար արար զիւր տված* ***թամասուքներն*** *խօճա Պաղտասարին (Դիւ. Ս. Յակ., 1940_202)։*

ԹԱՆՀԱ (պարսկ. tanha «միայնակ»), ա. Անմարդ՝ աշխից հեռու տեղ։ *Առ զուռուշուն Լ դրամ, Բ օրն մէկ* ***թանհա*** *տեղ մի նիստ (Բունիաթ, 114)։*

ԹԱՆՃԱՐԱ (թուրք. tencere), գ. Կաթսա, մեծ ման։ *Աստուած աւրհնէ Ամիրճանէնց պառաւն. մին* ***թանճարա*** *[երետ Սբ. Յակոբայ] (Ակոռ., 201)։*

ԹԱՆՏԷՄ (լատ. tandem), շ. Ի վերջոյ, վերջապէս։ ***Թանտէմ*** *գտեալ զկոպար լճին՝ անցի ի գեօղն (Կամենից, 150)։* ***Թանտէմ*** *տաժանմամբ մեծաւ հասինք ի դղեակն Սթառօշէլի (Կամենից, 153)։* ***Թանտէմ,*** *յերեկոյին անագան հասինք յաւան (Կամենից, 158)։*

ԹԱՊԱԼԻԼ, ԹԱՊԼԿԻԼ,

ԹԱՊԿԱԼԻԼ, չբ. Թաւալուել։ ՄՀԲ *թապալ* «թաւալ, թաւալում»։ *Թաւալիմ,* ***թապալիմ*** *(գրչ. թապկալիմ, թապլկիմ) ի վերայ վարդի (ՈՒՄՀԲ, 126)։*

ԹԱՊՈՒՌ (թուրք. tabur), գ. Ջօրմ, զօրամաս։ *Ելան ի վերա խըրիմին, եկան խՌ հայով եւ նաւղայով, մայլըպաշով եւ* ***թապուռով*** *եւ համաթալից դարձան (ՄԺ I, 215)։*

ԹԱՌԼԱԹՄԱ (թուրք. terletme), գ. Քրտնեցում, քրտնելը։ *Սապան այն է, որ սարսամէն կամ ի* ***թառլաթմայէն*** *յետև լինի (Բունիաթ, 64)։*

ԹԱՎԼԱՅ (պրսկ. tavlic), գ. Ախոռ։ *Սոյն թվին ներքի պուռն, գոմերն եւ* ***թավլէքն*** *շինեցաք, որ ի շարժէն բլաւ ամէնն (ՄԺ I, 309)։*

ԹԱՏԱՐԻՔ,

ԹԱՏԱՐՈՒՔ (թուրք. tedarük), գ. Պատրաստութիւն։ *Մեք մինչի*

*լոթիկի **թէտարիք** կանեմք... զմեզ շուտ չաշմիշ կանեն (Եզով, 422)։ Մեզ խապար եբեր, թէ օսմանլուն կռուի **թատարիք** ունի (Եզով, 257)։ **Թատարուք** տեսաք, որ գնանք Նիազով էլլուն դէմ, որ մեզ այդ կողմն ճամփէ, Իսրայէլի նէզիր պուլղարն (Եզով, 318)։ Ուրիշ տեղ էլ հրաման անք արել, որ էլ **թադարիք** ան տեսման (Եզով, 357)։*

ԹԱՐԱԽԱԾՈՒ, ա. Թարախալից, թունալի։ *Զ**թարախածու** մնացորդ բաժակն ախորժանօք ըմպէր՝ կոչելով զանուանս գոդեացն իշխանս և կուրոպաղատս (Ստ. Ռօշքայ, 101)։*

ԹԱՐԵՂ,

ԹԱՐԻՂ (թուրք. tarig), գ. Թուական, ամսաթիւ, նաև՝ կարգ, սովորութիւն։ *Ուրէնքն էլ պիդամաղ եղան թողափուլ տուին մինչի գրոյս Գ գրեալ **թարեղն** և **թարեղումս** լսեցին, թէ չնդրալ եկել ա Պաքու (Եզով, 425)։ Այլ և այս **թարիղէս** մին փոքր յառաջ օսմանլուէն ԶՈ մարդ մեզ վերայ զօշուն եկին (Եզով, 422)։ Որ **թարեղումտ** ուրէնց տեղն որ կալմնան, ասկար աղարկի և տիրութիւն առի (Եզով, 406)։*

ԹԱՐՃԻՄԱՆ (պարսկ. terjeman), գ. Թարգման, նաև մի պաշտօն միջնադարեան արևելքում։ *Ի միւսում օրն վաղվաղակի **թարճիմանի** ձեռովն ի Ծննունդն էին ուղարկեալ, կարծելով թէ դու ի Ծնունդն ես (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41)։ Նա **զթէրճիմանք** ուղարկեց մէհքէմէն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41)։*

ԹԱՐՓԱՏԵՂ (պարսկ. tarf «շահ, օգուտ, նուաճում» բառից), գ. Որսատեղ, ձկնորսատեղի։ ՀԱԲ ունի *թարփ* կամ *թարբ* «ձուկ որսալու համար ջրի առաջ դրուած կողով»։ *Դօլիկանցէ իւր **թարփատեղօվն** (Սանահն., 166)։*

ԹԱՑԵԱԼ, ա. Թրջուած, թացացած։ ՄՀԲ *թացվիլ* նոյն նշ.։ *Զունկս անկեալ և երեսս կետինն **թացեալ**... ազդ արարից (Եզով, 344)։*

ԹԱՒԱՄԱՐՄԻՆ, ա. Թաւ մարմնով, մազոտ։ *Նա ոչ հաւանէր մտօք նորա, զի **թաւամարմին** էր (ՄԺ II, 323)։*

ԹԱՒԼԱՅ (իտալ. tavola «սեղան»), գ. Սեղան, նաև՝ խնջոյք։ *Ի թագաւորի սէրայն Բ **թաւլայ** կայ, որ սէրայի դիմացն է. **թաւլայ** ասելն տիվանխանայ է (Շահմ. յիշ., 317)։*

ԹԱՒՈՍՏ, ա. Թաւ մորթի ունեցող, զոհաբերութեան կենդանի՞։ *Հրամայեաց եւ սրբոյն Գրիգորի զոհել նմա եւ **Թաւոստս** մատուցանել կռոցն Անահտայ (Ստ. Ռօշքայ, 30)։*

ԹԱՒՈՒՋ ՂՈՒՇԻ, գ. Սիրամարգ։ *Տեսանք... **Թաւուզ ղուշի**, Հնդստանայ կատու եւ այլ կերպ կերպ կենդանիք (Շահմ. յիշ., 317)։*

ԹԱՓԱՆՑՆԻ, ա. Թափանցիկ։ ՄՀԲ *թափանց* «թափանցող»։ *Յեամանի լաւն սեալին է, այսինքն որ **թափանցնի** (Դաւրիժ., 445)։ Ժանկահարի գոյն է այս քարս եւ **թափանցնի** (Դաւրիժ., 448)։*

ԹԱՓԼՎԻԼ, կբ. Հրաժարուել: *Լսիլ է պ. պրասդավան, թէ կու **թափլվին** ֆունտագօրութենէ (Գովր., 252):*

ԹԱՓՇԻ (պարսկ. tepši), գ. Մեծ ափսէ, մատուցարան: *Ատուած աւրհնէ Քոսակ Յովանէս և իւր որդի մահդասի խաչատուրն, Բ արծաթէ **թափշի** ետ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 201):*

ԹԱՓՈՒՐ, գ. Թափոր, տե՛ս ԹԱԲՕՐ: ***Թափուր** ելաք մէմրն ման եկաւ վարդապետն... գընաց պառկեցաւ, լեզուն կապեցաւ, հոգին առ աստուած աւանդեաց (ՄԺ I, 219):*

ԹԱՔԻՒ, մկ. Թաքուն: *Ճաճանչափայլ լուսացընցուղ պըճնեցար **թաքիւ** (Յ. Կոլոտ, 200):*

ԹԵԿՆԱԹԵԿ, ա. Ոլորապտոյտ: Աբ *թեկն ի թեկին* «ուսերը շարժելով, կոտրտուելով»: *Յորդընթաց գետով եւ **թեկնաթեկ** հեզաքայլ առուիւ՝ ոլորտախաղացեալ առ հարաւով (Յ. Կոլոտ, 205):*

ԹԵՐԱՏԱՇ, ա. Թերակատար, անտաշ, անվարժ: *Տրդատ կազմողս **թերատաշ** (Դիւան հայ վիմ. IV, 65):*

ԹԵՒԱԿՏՈՒՐ, ա. Թեւերը կտրած՝ կոտրած, փխբ. թեւաթափ: Հբբ *թեւակոտոր* նոյն նշ.: *Կու կամին ամէն իրաց **թեւակտուր** առնել մեզ (Եզով, 139): Հաստատեն զմեզ **թեւակտուր** առնել և կորուսանել (Եզով, 162):*

ԹՁԱՒ, մկ. գ. Թզաչափ, մէկ թիզ: *Մայիսի է ձիւն եկաւ, ցուրտ և հողմ սաստիկ, Սուլղախա (Սուլխաթա՞) դաշտերն ու սարերն ի սպիտակացուց **թզաւ**, կանկնեցաւ բուքն (ՄԺ I, 210):*

ԹԷԶ ԹԷԶ, մկ. Արագ-արագ: *Կաշին նօսր լինի, աչիչ ուժն պակաս լինի, զաչքն **թէզ թէզ** թարթէ (Բունիաթ, 66):*

ԹԷՀՐԻՐ ԱՆԵԼ (թուրք. tahrir), հրդ. Ցուցակագրել, մարդահամար անել: *ՌՂԲ Ջաֆարն **թէհրիր երաւ** Արզրումայ փաշալիս եւ օգօստոս ամսոյն մահ անկաւ (ՄԺ I, 242):*

ԹԷՄՊՈՒՐ, գ. Երաժշտական լարային գործիք: *Այս յատուկ իլմ-ըլ մըսուգուն զարուեստն և զմըգամքն գրամք, որ է սազն և զգոյնքն սազերաց՝ **զթէմպուրն**, սէնթուրն և զմուղնին գրեցաք (Տէֆթ., 376):*

ԹԷՏԱՐԻՔ, տե՛ս ԹԱՏԱՐԻՔ:

ԹԷՐՃԻՄԱՆ, տե՛ս ԹԱՐՃԻՄԱՆ:

ԹԷՐՃԻՄԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Թարգմանութիւն, թարգմանի պաշտօն, տե՛ս նաև ԹԱՐՃԻՄԱՆ: *Պատկերն... վերոյգրեալ Պապն **թէրճիմանութեան** ժամանակին քաշել տուեր է (Զուար, 1867, 205): Եաֆայու **զթէրճիմանութիւնն** վաճառեալ ոմն առ այլ ոմն եւ զկնի սակաւիկ եւ այլ ոմն (Երուս. դիւ.):*

ԹԷՐՍԽԱՆԱ (թուրք. tersanc), գ. Նաւարան, նաւամատոյց: *Հասին ի Կ.Պոլիս եւ մտին ի **թէրսխանան** (Գալ. Կենս., 85):*

ԹԷՕԼՕՂՈՍ (հուն. theologos), գ. Աստուածաբան: *Պատուով հանգուցին զնշխարսն... **թէօլօղոս** Ղրիգորի եւ հրիսոստոմայն զսուրբ Յոհան (Քէօմ., 27):*

ԹՐԻԱՀԱՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Թուահաշիւ, տոմար: *Գրեցաւ նամակս ի **թրա-***

հաշութեան մերոյ ՌՃԺԳ (1664) յամսեանն նոյեմբերի ի Իէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 122):

ԹԹԱՔԱՂ, գ. Թթահաւաք, թուք թափ տալը: *եւ համաձայն **ԹԹաքաղին** / Ածեալ ի միտ զպատգամս նոցին / եւ տաղեցից զերգս առածին (Ս. Ապար., 149):*

ԹԻԿՆԱՍՏԱՆԴԵԼ, նբ. Դրժել, ուրանալ: ***Թիկնաստանդեմ** - ստեմ և փոխեմ զասացեալս իմ, ոչ կամիմ գալ առ իրն առաջադրեցեալ և պատճառեմ զբանս պէսպէս, լատ. թէռճիվէ՛ռսօռ (Վ. Յուն., 30):*

ԹԻԿՆԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Թիկունք կանգնելը, աջակցութիւն: *Միաբանութեամբ եւ միմեանց **թիկնեղելութեամբ** պատուհասակոծ առնել դաշինս (Յ. Կոլոտ, 262):*

ԹԻՒՆԱԼԻՐ, ա. Թոյնով լի, թունաւոր: ԱԲ *թունալից* նոյն նշ.: *Յայսմ վշտալի եւ տրտմակսկիծ, դառնաշունչ եւ **թիւնալիր** ամի (Ագուլ. կոնդ., 95): Սուտակասպաս և **թունալիր** նենգաւոր արք սպրդողք և օձտողաբար պատառողք, որոց ունկնդիր լինելով իմ՝ բարեկամ համարեցայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 119):*

ԹԻՒՐԱԽՕՍՔ, գ. ա. Թիւր՝ կեղծ խօսող: *Եզրակացուցանելով զխնդիրն ի կարկամումն լեզուաց **Թիւրախօսիցն** ըստ իւրոց արդեանց (Նոր. ծաղ., 23):*

ԹԻՒՐԸՆԹԵՐՑ, ա. Դժուարընթեռնելի (բոխղ. դիւրընթերց-թիւրընթերց): *եւ թէպէտ գովելի չէ զգիր սորին / Այլ **թիւրընթերց** է դիտողին (Ջեռ. յիշ. ժէ, 349):*

ԹՂԹԱԲԱՑՈՂ, գ. Թուղթ՝ նամակ բացող: *Ի Վեննայ չիցէ ոք **թղթաբացող**, որպէս յոյժ կասկածեմ զուսմեմնէ (Դիւան Մխիթ., 41):*

ԹՈՂԹ, գ. Թուղթ: *Զունիմք կարողութիւն այդ կողմն խօսակցութիւն ուղարկել կամ **թողթ** կամ գանձ (Եզով, 156): Այս **թողթս** կարգեցաք ուղարկել (Եզով, 163):*

ԹՈՅԼԱՄԱՐՄԻՆ, ա. Մարմնով թոյլ, թուլակազմ, տկար: *Կանայք նոցա եւ դստերք **թոյլամարմինք** եւ քաղաքացիքն ամէն մէյհանաճիք (Սիմ. Լեհ., 171):*

ԹՈՌԷԹՈՌ,

ԹՈՌՆԻ ԹՈՌ, գ. Թոռան թոռ, կոռ: *Ես՝ Բարսեղ արհի եպիսկոպոս **Թոռէթոռն** պարոն Արղութին, տվի վախմ Սամծէրու Բ էգին իւր ընձանովն (Պատմ. Հաղբ. 163): Մենք, մեր որդիքն կամ թոռունքս, ծոթոռ, **թոռնի թոռ**, որ... այգոյն մալ առնելոյ լինինք (Կալված., 158):*

ԹՈՐ, գ. Գոյն: ԲՀ և ԱԲ *թոյր* նոյն նշ.: ***Թոր** - գոյն (ՄՄ 2019, 193ա):*

ԹՈՐՎԱՆ ԽՈՅԱՏ, հրդ. խեցու կտոր: ***Թորվան խոցատ**, որ է թոնրի խեցի կտոր (ՄՄ 6275, 195բ):*

ԹՈՒԱՉԱՓ, մկ. (Այս) թուի չափով՝ քանակով: ՀԲԲ *թուաչափ* «գ. գործիք, որ մեքենայօրէն կատարում է թուաբանական գործողութիւնները» (իմաստափոխ.): *Ի **թուաչափ** քանակութեան համարոյ (Աղան. Միաբանք, 252):*

ԹՈՒՋՄ, ա. Խաւար: ԲՀ ունի *թուզ* «գիշեր կամ մթին»: ***Թուզմ*** *- խաւար, մառն, մռեղն, ախուրք, խաւարակուրբ, արջնաթոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԹՈՒՎԱՄՈՂԹՈՒԹԻՒՆ, գ. Թոպամորթութիւն: *Իմացեալ Շապհոյ* ***զթուլամոլթութիւն*** *Արկադեա՝ խօսի ընդ նմա զիսաղաղութիւն (ՄԺ II, 325):*

ԹՈՒՃ, գ. Վենետիկի և Ջենովայի հասարակապետութիւնների գաւերէցի պատուանունն է, դօժ, տե՛ս ՏՈՒԿՍ: *Դեռ եւս պատերազմի է ընդ* ***Թուճին*** *Վանատիկայ (3. Կարն., 27):*

ԹՈՒՐԼՈՒ ԹՈՒՐԼՈՒ,

ԹՈՒՐԼԻ ԹՈՒՐԼԻ (թուրք. türlü «տեսակ»), ա. մկ. Տեսակ-տեսակ, զանազան: *Տեսաք գեղեցիկ շինուածք... Ը կամար մէկ մէկի վերայ, արծաթեղէն եւ* ***Թուրլու Թուրլու*** *ամարաթով (Շահմ. յիշ., 315): Հավուզների մէջն [կայր]* ***Թուրլու Թուրլու*** *ծաղիկ շինովի (Շահմ. յիշ., 316): Յամէն դռան մէջ ԼԶ* ***Թուրլու*** *շինուածք ունի (Շահմ. յիշ., 316): Անցաւ քանի մի օր, ելաւ* ***Թուրլի Թուրլի*** *դռներ եբաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 202):*

Թ(ՈՒ)ՐՔԱՂՎԱՆՔ, գ. Աղուանքում բնակութիւն հաստատած թուրքալեզու ցեղեր: *Միհրահմէտ* ***Թրքաղվանից*** *իշխանն յայսմ ամի առնու գթարապաթ (Ստ. Ռօշքայ, 199): Իսկ* ***Թուրքաղվանքն*** *նախ քան զտիրելն Ասպահանայ բռամբ առին ի Ջուղայեցւոց հայոց եօթանասուն հազար թուման (Ստ. Ռօշքայ, 199): Սոքա* ***Թուրքաղվանքն*** *էին հայք Աղուանք ի Շիրուան գաւառին (Ստ. Ռօշքայ, 199):*

ԹՈՒՐ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Սուրը վրա բերել՝ հարուածել, յարձակուել: *Ներկեաց զինքն չարախօսութեամբ և մուրթաթ Սարգիս աբեղայն* ***Թուր կու քաշէ*** *վերայս (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 284): Դարձաւ սուլթան իւր զօրօքն եւ* ***Թուր քաշեց****, այնպէս պատերազմեցաւ՝ յերկիր սասանեցաւ (Մանր ժամ. I, 225):*

ԹՈՒՐՔԱՎԱՐ, 1. ա. Թուրքի նման, թուրքական: *Աքուլիս որ մին* ***Թուրքավար*** *մանսար շինեցին, տվին Մէլիք-Օվին (Զ. Ագուլ., 139)*: 2. գ. Թուրքերէն: *Անտի առաք ընդ մեզ թարգման մի* ***Թուրքավար*** *գիտացօղ, որ էր մաճար (Դիւան Մխիթ., 22):*

ԹՈՒՐՔՆԱԿ, գ. Թուրքերէն: *Սոքա եւս ուխտ եկին յերուսաղէմ մեծաւ հաւատով, հայոց լեզու խօսին,* ***Թուրքնակ*** *չի գիտեն (Սիմ. Լեհ., 306):*

ԹՈՓԱՊԵՏ, գ. Հրետանու պետ, թուրք. *Թոփչի բաշի* «հրետանային զորամասի պետ»: *Ապա դարձուցին զԹոփսն ի մի կողմն եւ ուղղեալ ճարտարութեամբ զերկուսն միայն եւ այնպես հարին* ***զԹոփապետն*** *Տաճկաց, որ յերկուս հերձաւ (Պատմ. Խոթ., 64):*

ԹՈՓ ԵՒ ԹՖԱՆԿ,

ԹՕՓ ԵՒ ԹՈՒՖԱՆԿ (թուրք. top «թնդանոթ» եւ tüfenk «հրացան»), հրդ. Ջէնք զինամթերք, հրազէն, բոց. թնդանոթ և հրացան: *Սկսան հարկանել ի հրաբոր-*

բոք ***Թոփից եւ ի Թֆանկիցն*** *մինչեւ ցիրիկունն (Պատմ. Խոթ., 50): Կրիցեն զզարհուրեցուցիչ զէնան, որ* ***Թոփ եւ Թֆանկք*** *կոչեն (Յ. Կամենացի, 42): Սկսան հարկանել ի հրաբորբոք* ***Թոփից եւ ի Թֆանկիցն*** *մինչեւ ցիրիկունն (Յ. Կամենացի, 50): Քանի մարդ մեռաւ սրով և թրով,* ***Թոփով և Թուանկով*** *(Դիւան ժ, 26): Մեռաւ սրով և թրով,* ***Թոփով և Թուանկով****, սովով և ծարաւով (Դիւան ժ, 26):*

ԹՐԸՄԻԹ,

ԹՐԷՄՊԷԹ (իտալ. trombette «փող»), գ. Երաժշտական փողային գործիք: *Յորժամ Թագաւորն ի դուրս ելանէ, այս է զինաթն՝ ԻԴ շաթիր և ԻԴ խաչալամ, Լ դաւուլխանայ, արծաթէ* ***Թրըմիթ*** *(Յ. Թութունջ., 303): Այս է զենաթն... ԻԴ խաչալամով, Լ դապուշխանայ* ***Թրէմպէթով*** *(Յ. Թութունջ., 308):*

ԹՐԾԱԾ ՔԱՐԲԻՃ, հրդ. Թրծած աղիւս, տե՛ս ՔԱՐԲԻՁ: *Անտի երեւէր եօթն մարանքն... մեծամեծք երկայն եւ բարձր եւ լայն,* ***Թրծած քարբիճէ****, շէնքն աւեր (229):* _

ԹՕԽՄԱՔԱՆ (պարսկ. tukhma «դժուարամարսութիւն»), գ. (բժշկ.) Շատ ուտելուց առաջացած ստամոքսացաւ, ստամոքսի խանգարում: *Ի յաջ ձեռաց ուսայլիմէն երակ առնեն,* ***Թօխմաքանին*** *ըզկաթն տան (Բունիաթ, 96):*

ԹՕՓ ԿՊՈՅՑ, հրդ. Ռումբ արձակեց: *Ժե օրն ՌՇԳ* ***Թօփ կպոյց****, երեք դիհաց փլոյց զբերդի պարիսպն (Դաւրիժ., 482): Թվին ՌՀԷ խօսրով փաշայն վազիր եղաւ, եկեալ ի վերայ Արզրումու՝ ԺԷ օրն ՌՇԳ* ***Թօփ կպուց*** *Գ դիմաց (ՄԺ II, 269):*

ԹՕՓ ԶԳԵԼ, հրդ. Թնդանոթով կրակել: *Սինան աղայս, որ ենկիչար աղասի էր, ի վերին բերդէն սկսաւ* ***Թօփ ձգել*** *ի վերայ ապարանից փաշային (Դաւրիժ., 383): Ծովէն յանկարծ* ***Թօփ ձգեցին*** */ Յահէ ձայնոյն սարսափեցին (ՈՒՄՀԲ, II, 557):*

ԹՖԱՆԿԱՒՈՐ, ա. գ. Հրացանակիր զինուոր: *Զօրավար ոմն Վայիս անուն՝ գլուխն Ալամանացն զօրաց, հասանէ ի տեղին այնմիկ չորս հազար* ***Թֆանկաւոր*** *արամբ (Պատմ. Խոթ., 58):*

ԹՖԱՆՔ ԶԳԵԼ, հրդ. Հրազէնով կրակել: *Եւ եկեալ մերձ բերդին Նախչուանու բանակ եդեալ նստաւ, այնքան մերձ, որ թէ* ***Թֆանք ձգէին՝*** *հասանէր (Դաւրիժ., 67): Մի՛* ***ձգէք Թֆանք*** *կամ նետ, զի ես սակաւ արամբք գամ առ ձեզ խօսել ընդ ձեզ բանս ինչ իրաւամբ (Դաւրիժ., 67):*

-Ժ-

ԺԱՄԱՍՈՂ, գ. եկեղեցական արարողութիւն՝ ժամերգութիւն կատարող, ժամասաց: *Յիշեցէք... զտէր Թորոս եպս., ժամարար և* ***ժամասող*** *ոչ վերջանայ իւր կարգէն (Աղան. Միաբանք, 348):*

ԺԱՄԱՏՆԱԿ, գ. ժամատուն (նուազ.): *Կայր անդ երեքհարիւր տուն հայի եւ փայտէ* ***ժամատնակ*** *մի եւ հինգ էրէց (Սիմ. Լեհ., 34):*

ԺԱՄՐԱՐ, գ. ժամարար, պատարագիչ քահանայ: ՄՀԲ ունի *ժամրարութիւն* «ժամարար՝ պատարագիչ լինելը»: *Սա հաստատեաց ամենայն եկեղեցիս լուսարար,* ***ժամրար****, զի ի տվէ եւ ի գիշերի անխափան կատարեսցեն աղօթք (Սիմ. Լեհ., 280): Ամէն եկեղեցի ունէր երկու իրեք քահանայ տեղացի եւ դրսեցի, լուսարար,* ***ժամրար*** *(Սիմ. Լեհ., 332):*

ԺԽՈՐՏԵԼ, չբ. ***ժխորտել*** *- խառնակամտել (ՄՄ 1127, 141ա):*

ԺՈՂՈՎԱԿԵՏՂ, գ. ժողովատեղի (ջրերի): *Եւ օր մի գնացաք ի* ***ժողովակետղ*** *ջուրց, որ ի հորս, փողոցս եւ ի ձորս թողուն (Սիմ. Լեհ., 220):*

ԺՊՏՈՒԹԻՒՆ, գ. ժպիտ, խնդութիւն: *Յոգնաթախանձ* ***ժպտութեամբ*** *խնդրիք ի յԱստուածասիրութենէ ձերմէ ի փառս Քրիստոսի (Ղուկ. նամ., 122):*

ԺՐԱՆՄԱՆ, ա. ժիր կերպով: *Թեւոց նման վեր բերելով,* ***ժրանման*** *աշխատելով (Առ էջմ., 194):*

-Ի-

Ի ԱՌԱՋՈՒՍՏ, մկ. Առջեւից, առաջը: *Ամենն քշելով տանէին դէպ ի Դաղստանն. ետուստ սուր, ի* ***առաջուստ*** *Կուր կէտն (Եզով, 340):*

ԻԵՐՍՈՒՆ, թ. Երեսուն: *Տասն ոբեւլեան զամէնն գնա /* ***Իերսուն*** *ւ՚երկուք այլ ընդ նոցա / Թիւ նոր տարուն է, որ մնայ (Դ. Ջեյթ., 184):*

Ի ՋԱՏ ԿԵՆԱԼ, հրդ. Հեռու՝ զերծ մնալ: *Խմէ քացխով և զինքն ուտէ և սավտա ընծայող կերակրոցն* ***ի զատ կացիր*** *(Բունիաթ, 100):*

Ի ԺՄՈՒՆ, մկ. Ժամում, ամէն ժամը մէկ: ՄՀԲ *ժմու(ն)* «ժամանակին, հարմար պահին»: *Զամէն դեղերն այդ ջրովդ շաղվէ և հապ արա և տուր* ***ի ժմուն*** *Գ տրամ (Բունիաթ, 96): Շահմ-ի հանտալ Ա. Ա տրամ, հացի աղ՝ կէս տրամ, հապ արա և տուր* ***ի ժմուն*** *Ա տրամ (Բունիաթ, 75):*

ԻԼԻՆ,

Ի ԼԻՆՔ (գրբ. ի լի), ա. մկ. Լիքը, լեցուն: *Առաջին նարտվանն կայր ե հավուզ ջրով* ***իլին*** *(Շահմ. յիշ., 316): Աշխարհս վարդով* ***ի լինք****, քեմ դուն մենակ չես (ՈՒՄՀԲ, 113):*

ԻԼԼՈՒԹՐԻՃԻԱ (իտալ. la Liturgia), գ. Պատարագամատոյց, խորհրդա-

տեառ: *Բայց վասն **իլլութրիճիայի** խնդրեմ յղել կա՛մ զօրինակ նորին, քանզի խղճմտանք իմք նեղեն զիս (Ոսկ. նամ., 1966, 302): Վասն այն մէկ քանի բանից ուղղելոյ **իլլութրիճիէն** (Ոսկ. նամ., 1966, 302):*

Ի ՀԱՃՈՒԿՍ, մկ. Ի հաճոյս: *Թերեւս ասասցէ զբան ինչ **ի հաճուկս** սուխտայիցն եւ զերծուսցէ զանձն իւր ի մահուանէ (Դաւրիժ., 416):*

Ի ՀԵՐՈՒՆ ՀԵՏԷ, մկ. Նախորդ տարուանից, վաղուցուանից: *Այլ եւ ոչ գիտելով զսրբոյ եւ զանսրբոյ **ի հերուն հետէ** եւ ի վաղ ժամանակէ ի փողոցի անկեալ ոսկերք (Դաւրիժ., 458):*

ԻՂԲԱՐ (պարսկ. eqrar) գ. Խոստովանութիւն, գիտակցութիւն: *Ու՞ր է քո **իղբարն**, ու՞ր է զօվլն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 40): Այլքն իւրեանց բերանով **իղբար** արին ինձ մատ, թէ մեր յօժար կամօք ծախեցինք (Սանահն., 96):*

ԻՄԱՊԻՍԻ, ա. Իմ տեսակին պատկանող, իւրային: *Թէ՛ իմ տուեալ կոնդակն և թէ՛ այլոց **իմապիսից** կոնդակքն վասն Հաղբատու վանից (Կալվաձ., 173):*

ԻՄԱՍՏՆԱԿԵՐՏ, ա. Իմաստուն կերպով կերտուած՝ շինուած: *Ի ներքոյ արեգական ոչ գտանիր այնպէս **իմաստնակերտ** և հանճարաշէն շինուածք և յօրինուածք, որպէս պատմէ Աստուածաշունչն (Պատմ. Երուս., 1932, 15):*

ԻՄԱՍՏՆԱՆՄԱՆ, ա. Իմաստունի նման՝ իմաստնաբար: ***Իմաստնանման** իմաց տալով, Լուծողանման բանս յայտնելով (Առ էջմ., 194):*

ԻՄԱՍՏՆԱՊԱՃՈՅՃ, ա. Իմաստուն, իմաստնութեամբ պաճուճուած՝ պարուրուած: ***Իմաստնապաճոյճ** և հրաշափառ դղեկի հասցէ գիր սիրոյ և նամակ գգուական առ ամենայն հայկասեռ ազգդ (Ոսկ. նամ., 1967, 134):*

ԻՄԱՍՏՆԱՊԵՐՃ, ա. Իմաստնութեամբ պերճ: *[Թուղթ] աստուածակացոյց տանդ և **իմաստնապերճ** կառավարչիդ և խնամատարիդ հասարակաց, յԱստուծոյ հօրէ ընտրեցելոյ (Ղուկ. նամ., 117):*

ԻՄԱՍՏՆԱՎՃԻՌ, ա. Իմաստնաբար արուած վճիռ: *Արդարև ի քեզ ճշմարտես զբանս **իմաստնավճիռ** (Ղուկ. նամ., 121):*

ԻՄԴԱԴԵԱՅ, **ԻՄՏԱՏ**,

ԻՄՏԱՏԻԱՅ (թուրք. imdat), գ. Օգնութիւն: *Ո՛չ միայն հասարակօրէն զնուիրակութիւնն խնդրեմք յայս տարի ի ձէնջ, այլ յատկապէս **զիմտատիայ** (Ագուլ. կոնդ., 93): Ընդ նուիրակութիւնն եւ ընդ **իմդադեային** զամէնն մի ըստ միոջէ յանձնէք (Ագուլ. կոնդ., 96): Մեզանով պիտի լինի մեզ **իմտատ** աշխարհի և ամենայն քրիստոնէից (Եզով, 19):*

ԻՄՓԷՐԱԹՕՐ, **ԻՆՓՐԱՅԹՕՌ**,

ԻՓՐԱԹՕՐ (լատ. imperator, իտալ. imperatore), գ. Կայսր, միապետ, տե՛ս նաև ԵՓՐԱՏՕՂ: *Բարեպաշտօն տիրող և իշխող ծովու և ցամաքի... Պետր Ալէքսէիջ **իմբրատռ** (Եզով, 360): Գլուխն Դումպիոյ թագաւորն է իբրև **իմփէրաթօր** (Յ.*

Թութունջ., 307)։ Ահա մալիմ լինի մերս սահապ մեծի Պետր Ալէքսէիճ ինքնակալ ***իմփէռայթօռիդ*** *(Եզով, 371)։ Մեք խորհրդի բան ունինք շահական* ***իմփէռաթօռին*** *ասելոյ (Եզով, 371)։ Քաջամարտ և հզօր* ***իմփրատօր*** *(Եզով, 421)։ Աստուծոյ ողորմութեամբ մեք՝ Պետրոս Առաջին,* ***ինփրայթօռ,*** *ինքնակալ բովանդակ ըռուստի երկրի (Եզով, 353)։ Մեր տէր Պետր Ալէքսէիջ* ***Իփրաթօր*** *Աստուծով զօրացեալ (Եզով, 381)։ Պետր վէքիլ* ***իփրատօր*** *ծովու և ցամաքի աստուածապար իշխեցօղի (Եզով, 418)։ Հոկտեմբերի 1 եկի ի Վիեննա, որ է Պէջ եւ է թախտ* ***ենփերատօրին*** *(ՄԺ II, 404)։*

ԻՄՓՌԱԴՐԻՑԱ,

ԻՆՓՐԱԹՕՐԻՑԱ (ռուս. императрица), գ. Կայսրուհի, թագուհի, նաև՝ **ԵՆՓՐԱԹՈՒՑ**։ *Մեծ* ***ինփրաթօրիցէս*** *քօմակ որ աղարկում ենք ձեզ (Եզով, 430)։ Մեծ* ***իմփռադրիցին*** *ղուլ ենք գրվել (Եզով, 437)։ Աստուծոյ ողորմութեամբ մեք՝ Կատարինայ* ***ենփրաթռից,*** *ինքնակալ ամենայն ըռուտի երկրի (Եզով, 431)։*

ԻՆՓՌԱԴՕՌՈՒԹԻՒՆ,

ԻՆՓՐԱՅԹՕՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Կայսրութիւն, տէրութիւն։ *Պատուական հայոց ասկին... մեր* ***ինփրայդօռութեան*** *ողորմութեամբն շատ բարև ունեմք (Եզով, 353)։ Դուք նորայ պիրկ հաստատ հավատէք և մեր* ***ինփռադօռութեան*** *ողորմութեանն ամենայն խորհուրդն յայտնէք Պատուական ուզբաշոցդ և կլխաւորացդ... մեր* ***ինփրայթօռութեան*** *ողորմութեամբ շատ բարև հասցէ (Եզով, 393)։*

Ի ՅԱՆ ԼԻՆԵԼ (բժկ.), հրդ. խելագարուել։ *Մէկ մարդ որ սիրոյ տէր լինի, հանապազ ի մտացն չերթար, միտքն ու խելքն* ***ի յան կու լինի,*** *ի քնէ կու կտրի (Բունիաթ, 75)։*

Ի ՅՂԵՂՆ ԵԼՆԵԼ, հրդ. խելքը թոցնել, խելաթափուել։ *Որ կինն այրիկ չունենա և յաւելի սերման գոլոշն* ***ի յղեղն ելնէ*** *(Բունիաթ, 105)։*

Ի ՅՈՒՐ, մկ. Որտեղ, որտեղ որ, ուր։ ***Ի յու՛ր*** *որ թագաւորի ծառայ գտանէր, կու սպանանէր (Դիւան Ժ, 38)։*

ԻՆԿԼԻՋ, գ. Անգլիացի։ *Թվոյն 1697 հաշտեցան* ***ինկիլիզն*** *ու ֆէլէմէնկն հետ Ֆրանցայու թագաւորին եւ հաշտեցուցին եփրատօրն այլ ի հետ Ֆրանցուսին (ՄԺ II, 404)։*

ԻՇԱՆՈՅ, գ. Փարախ։ *Մէկ ծայրն* ***իշանոցն*** *էր դիպել, զայն գնեցի 0-ղուզիցն և վախմ արարի Սուրբ Աստուածածնիս Սանահնոյ (Սանահն., 120)։*

ԻՇԱՎԱՃԱՌ, գ. Էշ վաճառող։ *Նա զայրացեալ յոյժ կոչեաց զկրօնաւորն* ***իշավաճառ*** *և յանդիմանեաց զնա (Նոր. ծաղ., 128)։*

ԻՇԽԱՆԱՇՔԵՂ, ա. Վեհաշուք։ ԱԲ *իշխանաշուք* «իշխանական պատուով»։ *Թէպէտ եւ* ***իշխանաշքեղ*** *պետութեամբն քան զյոլովս էր գերազանցեալ (Յ. Կոլոտ, 232)։*

ԻՍԿ ԲԱՆԻՑ, գ. Բանի, խօսքի, գործի իսկութիւնը, էութիւնը։ *Հրամայեաց նո-*

ցա գնալ մինչ ի Ջուղայ, տեսանել եւ ի-մանալ ***զխակն բանից*** *եւ բերել նմա համբաւ ճշմարիտ (Դաւրիժ., 88):*

ԻՍԿԷԼԷ, գ. Նաւահանգիստ, տե՛ս ԷՍԿԱԼԷ: *Ապրիլի 17 մտանք ի Մառսիլեայ, որ է... լաւ* ***իսկէլէ*** *(ՄԺ II, 406): Ղինու Ը օրէն ճանապարհ է մինչև Ղուրսէլ, որ է Հնդկաց ծովու* ***իսկէլէն*** *(Յ. Թուխունջ., 301):*

ԻՍՀԱԼ (արաբ. ishal), գ. (բժշկ.) Լուծ, Darhorrea: *Թէ* ***Իսհալն*** *զէտ աղեց սրկրթուքի պէս գա, շատ գէր կդտա (Բունիաթ, 91):* ***Իսհալն*** *արիւն և թարախ խառն գայ (Բունիաթ, 91):* ***Իսհալն****, որ տաքութիւն շատ լինի, խածկած գարով ճաւաւ եփեն և տան (Բունիաթ, 125):*

ԻՍՊԱՀԻ (թուրք. sipahi), գ. Ձիաւոր, հեծեալ զօրք, այրուձի, տե՛ս նաև **ԸՍՊԱՀԻ**: *Զգեօղս եւ զանդաստանս տա գնովք ծառայ իւրոց եւ* ***իսպահի*** *անուանէ (ՄԺ II, 354):*

ԻՍՏԱԿԱՊԷՍ, ա. մկ. Մաքուր, մաքրապէս (յստակ>իստակ): *Բնակին լիսնկունք միշտ ի տեղս մաքուրս և ցամաքս, վասն* ***իստակապէս*** *պահելոյ զինքեանս (Նոր. ծաղ., 191):*

ԻՍՏՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուինակութիւն, յատկութիւն: *Տրտմութիւն է՛* ***իստունակութիւն*** *իմն զբնաւից խորհրդոց, բանից և գործոց, որով ոք ախտացեալ ոչ զօգտակարս ստորասցէ (Նոր. ծաղ., 42):*

Ի ՎԱՂՆ ԶԳԵԼ, հրդ. Հետաձգել, ձգձգել: *Զայս օուր դատաստան* ***ի վաղըն ոչ ձգեն*** *(Յ. Թուխունջ., 303): Դատաստանագիրքն առաջևներն՝ այս օրէն դատաստանն* ***վաղն չեն ձգել*** *(Յ. Թուխունջ., 308):*

Ի ՎԱՅՐ ԹԱՓԵԼ, նբ. Ցած թափել: *Զբազումս* ***ի վայր թափէին****, և դիակունք արիւնաշաղախ թաւալէին (Դիւան ժ, 35):*

Ի ՎԱՅՐ ՂՐԿԵԼ, հրդ. Ներքև իջեցնել, մղել: *Խառնուածն... ժողվի ի յղեղն, և բնութիւն զինքն ի* ***վայր ղրկէ*** *(Բունիաթ, 82):*

Ի ՎԵՐԱՅ ՀԱՍԱՆԻԼ, հրդ., Վրայ հասնել՝ հասկանալ, ըմբռնել: *Եթէ ոք կարդայ, կարէ դիւրաւ հասկանալ եւ* ***ի վերայ հասանիլ*** *եւ ապա սովաւ յարտաքին գիրքն ձեռնարկել (Դաւրիժ., 322):*

ԻՒՂԱԹՈՐ, ա. Իտլից՝ հիւթից թորուած, ցամաքած, վտիտ: *Կուսանքն և օրիորդքն հոլանի եղեալ,* ***զիւղաթոր*** *մի ցցունս և վարսս յանդգնաբար մերկացեալ (ՄԺ I, 183):*

ԻՒՆԱՆԵԱՆ, ա. Յունական, յունացի: *Տասնեւութն դուռն Ֆէնէդի՝ ներս եւ դուրս ազինք* ***իւնանեան*** *(Քէօմ., 39):*

ԻՒՐ ԳԼԽՈՒ, հրդ. Ինքնագլուխ, ինքնուրոյն: *Ազարէն գնայ, Բ իրիցի* ***իւր գլխու*** *պսակել կուտայ, տանէ (Զ. Ագուլ., 78):*

ԻՒՐԵԱՆՑԷ, դ. Իրենցից, իւրայիններից: *Տարան ի վերայ հորի միոյ և* ***իւրեանցէ*** *մէկ տաճիկ ազատ արարին, որ այլոց գլուխն կտրատեաց (Սանահն., 64):*

ԻՓՐԱՏՕԼ, գ. Կայսր, տե՛ս ԻՄՓԷՐԱԹՕՐ: *Յայս երկիրս կայ է թագաւոր քրիստոնեայ, որ մեծն և առաջինն Թումպիոյ թագաւորն է, որ է*

իբրև ***իփրատօլ*** *ի վերայ այլոցն (Յ. Թուխունջ., 302):*

Ի ՔԱԿԻ, մկ. Վերջանալուն մօտ, ի քակի գալ՝ «սպառուել»: *Յորժամ դրամն* ***ի քակէ*** *գայցէ, տեսցուք թէ յորու՛մ պատշաճ իցէ և ո՛րն հարկաւոր (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 252):*

-Լ-

ԼԱԼԱԹՈՐ, ա. Լալագին, արտասուադէմ: *Ընկալցի Տէրդ իմ զձօնեալս երկրպագութիւն... ողորմելի և* ***լալաթոր*** *դիմօք (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385):*

ԼԱԼՈՒԱԿ, գ. Խեղճ, լալկան՝ լացի արժանի (մականուն): *Մխիթար Վարդապետ Մոկացի* ***Լալուակ*** *Մխս կոչեցեալ (Կամենից, 128):*

ԼԱՅՆԱՍԻՐՏ, ա. Լայն՝ մեծ սիրտ ունեցող: *Յերկիրն Դիադինու աչօք մերօք տեսեալ աղչիկ մի վեցամեայ, իբր զկատարեալ երիտասարդ պիղով և մօրուսով, մեծերես և* ***լայնասիրտ*** *(ՄԺ I, 285):*

ԼԱՅՆԱՍՄԲԱԿ, ա. Լայն՝ մեծ սըմբակներով, արագընաց, պնդակազմ: *Ոնէր նա ազնիւ ձի մի՝ կապուտ գունով, բարձր հասակաւ,* ***լայնասմբակ,*** *երկարապարանոց (Զաք. Բ, 24):*

ԼԱՆՑ (հունգ. lancz), գ. Շղթայ: Դաշտին մէջ մէյ մէկ կտոր հող, զոր հին ատեն շղթայով կը չափէին (ծան. հրատ.): *Եւ ըզԱղաչայ Մանուկն Խսիգուցեանց դըրանք վէքիլ ըրթին վրայ, այսինքն խոտանոցինը եւ* ***լանցինը*** *ըրթին բոլորը (Գովր., 106):*

ԼԵԹԱՏ, ա. Թլուատ, թոթով: *Մին փոքր լեզուն* ***լեթատ*** *է, և անունն այս մետրապոլիտին Իգնատիոս կու անուանի (Զուար, 1867, 132):*

ԼԵԿՏԱՄՈՒՍ (լատ. Lactamus «ուրախ լիցուք»), գ. Հոգևոր արարողութիւն: *Ի Կամենից քաղաքն մեծ ուրախութիւն կատարեցին, այսինքն է որ կոչի* ***Լեկտամուս*** *(Կամենից, 51):*

ԼԵՌՆԱԲՈՒՂԽ, ա. Լեռներից բխող: *Պսակեալ անուշահամ* ***լեռնաբուղխ*** *աղբերակօք (Յ. Կոլոտ, 206):*

ԼԵՌՆԱՀԱՆԳՈՅՆ, ա. Լեռան հանգոյն՝ լեռան նման, բարձրաբերձ: ԱԲ *լեռնահանգէտ* «լեռնանման»: *Յորժամ սակս զերգս գրեցի / Լեռնահանգոյն զմեզս յիշեցի (Գալ. Կենս., 152):*

ԼԵՐԿ ԵՒ ԼՐԻԿ, հրդ. Լուտ, խոնաբեռ: *Գրեցաւ... ձեռամբ Թումայ* ***լերկ և լրիկ աբեղայի*** *(Աղաւն. Միաբանք, 156):*

ԼԷԿՕԼԱՊ (հունգ. lcgalabb), մկ. Առնուազն: *Ալ քիչ քան 20 բէրսօնայ ներկայ չի գտվի, որ* ***լէկօլապ*** *քրսան հօգի ըլան խորհուրդին մէջ (Գովր., 363):*

ԼԷՀԷՅԻ, գ. Լեհ, լեհացի: *Թվին Ռ՚ՃԽԸ կրկին խաւարեցաւ արեգակն: Սոյն*

օրս առին ***լէհէցիք*** *զԿամենից բերդն Օսմանցոցէն յետ եւ զաֆտեցին (ՄԺ I, 306):*

ԼԷՀՆԱԿ, գ. Լեհերէն: *Լովայ Հայքն հայնակ չի գիտեն, այլ* ***լէհնակ*** *եւ խբչակնակ զրուցեն (Սիմ. Լեհ., 346):*

ԼԷՇԿԵՐ, գ. ա. Լէշ՝ դիակ ուտող (մականուն): *Այս Բաքըր փաշայս զխօջայ Ալիասն կախեաց ի փայտէ, որոյ մականուն* ***Լէշկէր*** *ասէին (Դիւան Ժ, 107):*

ԼԷՎ, ա. Լաւ: *Նոցայ* ***լէվ*** *պիրկ սիրով պախես և նոցայ խէտ* ***լէվ*** *սիրով ճանապար[հ] գնաս (Եզով, 395):*

ԼԻԱՊԱՏԱՌ,

ԼԻԱՊԱՏԱՐ, ա. Լիարժեք, հոյակապ: *Համակալ-ծոհ,* ***լիապատառ,*** *բազմաբեր (ՄՄ 2281, 126ա):* ***Լիապատար****-հոյակապ, զառբերան, բազմաբեր, ծոհ, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԼԻԱՌՆՈՏ, գ. Լեռնոտ, լեռնային վայր: *Ամենայն ախիւ գայ ի Յայրարատ ի* ***լիառնոտին*** *միում ի դաշտավայրի (ՄԺ II, 301):*

ԼԻԿԱՏԱՐ, ա. Լիակատար, լիարժէք: ***Լիկատար*** *և դու գրուիս ի գիրն կենդանեաց (Եզով, 157):*

ԼԻԿԻՈՆ (լատ. legion), գ. Լեգեոն: *Կոչի այս կամարս վերինն Երուսաղէմ...* ***լիկիոն****, որ է գունդ (Տէֆթ., 379):*

ԼԻՆԹԻԼՕՄ, տե՛ս ՋԻՆԹԻԼՕՄ:

ԼԻՄԱՆ (իտալ.>թուրք. liman), գ. Ծովածոց, նաւահանգիստ: *Յունիսի Ժ գիշերն երկուշաբթիլուս ազգն յուռուս եկաւ մտաւ ի* ***լիման*** *Կաֆային (ՄԺ I, 211): Ապրիլի 17 մտանք ի Մառսիլեայ... է քաղքին մէջ տեղն* ***լիմանն*** *(ՄԺ II, 406): Թօլօն Ֆռանցայու թագաւորին է եւ է մեծ* ***լիման*** *(ՄԺ II, 406):*

ԼԻՍ, ա. Լիքը, լեցուն: ՀԲԲ *լիս* «լոյս» (համանուն): *Զմեծամեծ համբարանոցս* ***լիս*** *ցորենովք եւ ամենայն բարութեամբք իբրեւ միջաբեր զաւակի թողի ի ժառանգութիւն սմա (Յիշ. Ուլն., 294):*

ԼԻՎՕՎ, ա. մկ. Լաւ կեռպով: *Ալ իվելի դոքա* ***լիվօվ*** *ձեզ կու պահեն և հավադով կու լինէաք (Եզով, 394):*

ԼԻՒՍԴՐԱԴՈՐ (լեհ. lustrator), գ. Քննիչ, տեսուչ: *Հրամանաւ թագաւորին երեք իշխանք եկին ի Կամենիցս, որք էին* ***լիւսդրադորներ*** *(Կամենից, 39):*

ԼԾԵՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Լուծ կրելը, լուծի տակ ընկնելը: *Ես վասն այնորիկ զփախուստ առի, զի յուսալին ձեր* ***լծենարկութեան*** *եղանակն յայլ իմն փոխեսցի (Դիւան Մխիթ., 127):*

ԼԾՆԱԿԻՑ, գ. Լծակից, ամուսին: *Ես՝ Տէր Խաչատուրի* ***լծնակից*** *Մարին, որքս փոխեցա առ այն, որում ցանկայի (ԴՀՎ VII, 269):*

ԼԾՈՒԱՐ, գ. Մաճկալ: *Մաճակալ -* ***լծուար*** *(ՄՄ 1127, 146ա):*

ԼՄԱՆՕՎ, մկ. Ամբողջութեամբ, լրիւ: *Քրիստոնեականն* ***լմանօվն*** *տպելու ժամանակն է (Պօղ. նամ., 91):*

ԼՄԸԼՏԵԼ, չբ. ***Լմբլտել*** *- խռով կենալ կամ ճմլել (ՄՄ 2019, 173ա):*

ԼՆԿԱԼ, չբ. Կաղալ (ձիու մասին): ՀԲԲ *լնկալ* «մի ոտոով կաղալ»: *Ձին էր վատաքայլ եւ ոտոոստմամբ* ***լնկայր*** *(Կամենից, 153):*

ԼՈՂՈՒՆՔ, գ. Լողացող կենդանի(ներ): *Թուրլու թուրլու թռչունք, ւ՛անասունք, գազանք, սողունք, **լողունք**, զամէնն շինած է, ամէնու բերնէն ջուր կու թռչի (Շահմ. յիշ., 316):*

ԼՈՄԱՅԱՍԱՐԱՍ, ա. Լումայի պէս, փխբ. չնչին, աննշան, սարաս բղդչ. համար տե՛ս ԱՂԲԻՒՐԱՍԱՐԱՍ: *Որոց հաճոյ և ընդունելի երևիցի այս **լոմայասարաս** աշխատն իմ (Տէֆթ., 318):*

ԼՈՄԱՅԵԿ, գ. Մի փոքր լումայ, փխբ. չնչին մի բան: *Գոնէ մօր մերոյ զմեզ ծնողի **լոմայեկ** իմն ընծայեսցուք (3. Կոլոտ, 213): **Լոմայեկս** այրուոյ զոր արկանեմ ըստ իմ կարի (3. Կոլոտ, 238):*

ԼՈՅՍԵՐԱՄ, ա. Լոյսի նմանող: *Ով **լոյսերամ** դասք քահանայից և խումբք սարկաւագաց (Հնատիպ, 14):*

ԼՈՒԱՑՈՂՔ, գ. Լուացք անող, լուացարար: *Մասն ինչ առնուն աստ **լուացողք**՝ մեք լուացեալ եմք բազում անգամ (Քէօմ., 16):*

ԼՈՒԱՅՈՒՆՔ,

ԼՈՒԱՅՈՆՔ, գ. Լուացքի մնացորդները, մնացած ջուրը: ՆՀԲ *լուացանք* «ջուր, որով լինի լուանալ զսուրբ բաժակն յետ ըմպելոյ զսուրբ արիւնն»: *Բերեալ դնեն ի մէջ առուին մէկ եւ երկու օր ի թրջոց, եւ ապա լուանան, եւ **լուացունք** (գրչ. **լուացոնք**) ջուրն դարձեալ թափի յառուն ի մէջ ջրոյն՝ որով պղծի ջուրն (Դաւրիժ., 351):*

ԼՈՒԱՅՈՒՔ, գ. Մսից արտադրուող հեղուկ: ՀԲԲ *լուացուք* «լուացքից յետոյ մնացած ջուրը»: *Գնացածն ի փորուն՝ մսի **լուացուք** նմանի (Բունիաթ, 91):*

ԼՈՒԹԷՐԱՆ, գ. Լութերական, գերմանացի բարեփոխիչ Մարտին Լութերի (XV-XVI դդ.) վարդապետութեան հետեւող, լութերականութիւն ընդունող, տե՛ս նաև ԼՕԹԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ: *Եթէ ոչ արասցէ զմեծարանս սրբազնասրբոյ խորհրդոյն՝ ստոյգ **լութէրան** է (Կամենից, 157):*

ԼՈՒ Ի ԼՈՒ, մկ. ա. Մէկ առ մէկ, բերան-բերան: ԱԲ *լու ի լու* «լուսիլը» (իմաստափոխ.): *Հրաշալի տեսիլ երեւեցաւ Սբ. Գրիգոր Լուսաւորչին, զոր ինքն **լու ի լու** ամենեցուն պատմեաց (Ստ. Ռօշքայ, 33):*

ԼՈՒԼՈՒԻ (արաբ. lulu «մարգարիտ»), ա. (բժշկ.) Մարգարտանման: *Պաւասիրն... Գ ցեղ կու լինի. Ա մանր սիկիլներ, և որ տաճիկն **լուլուի** կասէ (Բունիաթ, 122): Այն սունկն, որ **լուլուի** կասեն, սավտայի մօտ է (Բունիաթ, 123):*

ԼՈՒԾՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Լուծողի՝ մեկնողի նման, ինչպէս մեկնիչը: *Իմաստնանման իմաց տալով / **Լուծողանման** բանս յայտնելով (Առ էջմ., 194):*

ԼՈՒՍԱԲՈՒՂ (գրբ. լուսաբուղխ), ա. Լոյս բխող, լուսաւոր, հմմտ. ԼՈՒՍԱՓՈՒԽ: *Դաւիթ վարդապետն նըւիրակ եկաւ մեզի էջմիածնէն, նորընծայ տէր Յակոբ կաթողիկոսէն, **լուսաբուղ** մեռոնաւն, մէկ յաբեղայ սարկաւագով (ՄԺ I, 227):*

ԼՈՒՍԱԿԱՌ, ա. Լոյսով կառուցուած: ՄՀԲ-ն ունի *լուսակառոյց* նոյն նշ.: *Յակոբ կաթողիկոս ամենայն հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու... **լուսակառ** և քրիստոսանկար Սուրբ Աթոռոյս Էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 53): Պատրիարգ Վաղարշապատու **լուսակառ**... Սրբոյ Աթոռոյ Էջմիածնի (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ԼՈՒՍԱՀԵՏ, ա. Լուսաւոր: ***Լուսահետ** գիտութիւնս ի մէջ ամենայն ազգիս մերոյ առսփռեաց (Յ. Կոլոտ, 205):*

ԼՈՒՍԱՄԱՔՈՒՐ,

ԼՈՒՍՈՅՄԱՔՈՒՐ, ա. Լոյսի նման մաքուր, սրբակրօն: *Իւր քահանայքն փիլիսոփայ, **Լուսամաքուր** (գրչ. **լուսոյմաքուր**) շատ աբեղայ (ՈՒՄՀԲ, 170):*

ԼՈՒՍԱՇԱՂԱԽ, ա. Լոյսով շաղախուած: *Եռու յիշատակ... աստուածընկալ **լուսաշաղախ** Սբ. Գերեզմանին (Աղան. Միաբանք, 261):*

ԼՈՒՍԱՇԱՂԵԼ, չբ. Լոյսը բացուել: *Հասի ի տափարակն անշէն, ուր եւ **լուսաշաղեցաւ** այգն (Կամենից, 149):*

ԼՈՒՍԱՇԷՆ, ա. Լուսակառոյց: *Լուսաւորեսցէ... Տէր Կարապետ վերադիտողի սրբոյն Գլակայ **լուսաշէն** վանից (Յ. Կոլոտ, 206):*

ԼՈՒՍԱԻՈՐԶԱԴԱՒԱՆ, գ. Հայ առաքելական եկեղեցու հետևորդ: Ն. Բիւզ. *լուսաւորչեան* նոյն նշ.: *Գան ի ներքոյ գաւազանի ինքնակալի կայսերն մեծի... յազգիս Հայոց **լուսաւորչադաւան** քրիստոնեայք (Ղուկ. նամ., 125): Կիրակի և չորեքշաբթի զՔրիստոս պատարագեմք անդ առ ի քաւութիւն և ի թողութիւն բոլոր **լուսաւորչադաւան** Հայոց ազգի (Պատմ. Երուս., 1931, 209): Աստուածային բազմապատկի օրհնութիւն ի վերայ **լուսաւորչադաւան** քրիստոնէից (Դիւան Ն. Ջուղ., 65):*

ԼՈՒՍԱԻՈՐԶԱԾԻՆ, ա. Գր. Լուսաւորչով ծնուած՝ հաստատուած: *Սրբազան հօրդ մերում և **լուսաւորչածին** երամոցս... մատուցանեմք ողջոյն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41): Անվթարելի պահեսցէ յամերամ կենօք ի պարծանս մեր և հանուրց **լուսաւորչածին** հօտին (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201):*

ԼՈՒՍԱԻՈՐԶԱԿԵՐՏ, ա. Գր. Լուսաւորչի կերտած՝ հիմնած: *Տանելով զմերս նաստութիւն յերկնատիպ սրօբէապար **լուսաւորչակերտ** ուխտն (Յ. Կոլոտ, 206):*

ԼՈՒՍԱԻՈՐԶԱԿՐՕՆ, ա. Գր. Լուսաւորչի կրօնի՝ դաւանանքի համապատասխան: *Ժամանեսցի թուղթ սիրոյ... **լուսաւորչակրօն** եւ միաբնադաւան հաւատացելոցդ ի Քրիստոս (Ագուլ. կոնդ., 104):*

ԼՈՒՍԱԻՈՐԶԱՇԱՒԻՂ, ա. Գր. Լուսաւորչի շաւիղը՝ ուղին ընդունող: *Ամենայն սահմանաց դորին պարադրունակ զետեղելոց մերազնէից՝ **լուսաւորչաշաւիղ**, քրիստոսազգած լուսերամիցդ (Ագուլ. կոնդ., 84):*

ԼՈՒՍԱԻՈՐԶԱՇԷՆ, ա. Գր. Լուսաւորչի շինած՝ հիմնած: *Նորոգեաց... զեղրդուտի **լուսաւորչաշէն** վանացն զսագերն (Յ. Կոլոտ, 207):*

ԼՈՒՍԱՓՈՒԽ, ա. Լուսաւոր, լուսաբուխ, հմմտ. ԼՈՒՍԱԲՈՒՂ: *Խաչա-*

*տուր վարդապետն եկաւ էջմիածնայ **լուսափուխ** մեռոնաւ, որ էր նիւիրակ նորընծա տէր Մովսէս կաթուղիկոսի (ՄԺ I, 217)։*

ԼՈՒՍՆ ՍՐԲԵԼ, ճրդ. Տեսողութիւնը բացուել՝ լաւանալ։ *Իրով խառնէ և դիր ի յաչքդ, զթանձր կոպսն նօսրացնէ և **զլուսն սրբէ** (Բունիաթ, 77)։*

ԼՈՒՍՈՅՄՕՏ, գ. Լոյսի՝ լուսանալուն մօտ, առաւօտ։ *Թվին ՌՃԶԱ ապրիլի Ա օր, որ օրն է շաբաթ **լուսոյմօտն**, Ովսէփն մօրէն ընծայեցաւ, աշխարհ եկաւ (ՄԺ I, 294)։*

ԼՈՒՍՈՎԽՈՐՈՑ, գ. Ջերմութիւն (արեգակի)։ *Արեգակն - **լուսովխորոց** (ՄՄ 2019, 180բ)։*

ԼՈՒՍՐԱՐ, գ. Լուսարար, եկեղեցու ներքին բարեզարդութեանը հսկող եկեղեցական։ *Կայր հայոց **լուսրար** մի սուրբ եւ առաքինի, ճգնաւոր եւ պահեցող (Սիմ. Լեհ., 253)։ Զսա հրաւիրեալ օրհնեցին մոնոզոն եւ **լուսրար** (Սիմ. Լեհ., 278)։*

ԼՈՔՆԱԼ, շբ. Լողալ, հայ. լոգանալ բառից։ *Ի վայրս երեւէր Տիբերական ծովն. որք իջեալ ի լեռնէն՝ **լոքցաք** ի ծովն (Սիմ. Լեհ., 309)։*

ԼՍԱԿ, գ. Լսողութիւն, լսողութեան զգայարան։ *Ծանօթութիւնս այս յառաջագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսակէ, որ է յաչս, ի **լսակէ**, որ է յականջս... (Նոր. ծաղ., 4)։*

ԼՍԻՉ, գ. Լսող, ունկնդիր։ *Այլ ի լերինն կատարի, թէ ասոյդ լինիս **լսիչ** (ՈՒՄՀԲ, 334)։*

ԼՎՈՏ, ա. Լուերով առատ։ *Յոյժ ջերմ է անդ եւ **լվոտ** (Սիմ. Լեհ., 221)։*

ԼՐԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ջարախօսութիւն, բամբասանք։ ***Լրարկութիւն** - չարախօսութիւն կամ վատաբանութիւն զումեմնէ (Վ. Յուն., 35)։*

ԼՐԲՎԵԼ, շբ. Լրբութիւն անել՝ վիճել, դրժել։ ՄՀԲ *լրբենալ* «լրբանալ, լիրբ դառնալ»։ *Ով **լրբվի**, մեր ազգէ կամ մեր ընդանուց հակառակի, դաւի անէ՝ Աստուածածնի խոռվանքն ընկնի (Սանահն., 170)։*

ԼՕԹԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Մարտիմ Լութերի վարդապետութիւնը, տե՛ս նաև ԼՈՒԹԷՐԱՆ, ԼՕԹՌԱՆ։ *Յայտնապէս քարոզէ **զլօթերականութիւն** (Գալ. Կենս., 106)։*

ԼՕԹԿԱ (ռուս. лодка), գ. Նաւակ։ *Քուռ գետն լօթկով կանցանուի, **լօթկէն** զզլպաշի և զարապօրկի ձեռին է (Եզով, 422)։ Մեք մինչի **լօթկի** թէտարիք կանեմք... զմեզ շուտ շաշմիշ կանեն (Եզով, 422)։*

ԼՕԹՌԱՆ, տե՛ս ԼՈՒԹԷՐԱՆ։ *Էր Նէմցայու սէրազգէրն քուրվիրշտն Սաքսն, որ է **լօթռան** (ՄԺ II, 404)։ Թագաւոր քուրվիրշտն Սաքսն ի Լէհաց ազգին, որ էր **լօթռան** եւ եղեւ կաթուլիկ (ՄԺ II, 404)։*

-Խ-

ԽԱԲԷԱԲԱՐ, ա. մկ. Խաբէութեամբ, դաւադրաբար: *Յոմանց լուաք, թէ **խաբէաբար** գունտք հայոց ի ձեռս անկեալ սրախողխողք եղեալ են (Դիւան Մխիթ., 27):*

ԽԱԲԻՏԱՆ, գ. Կապիտան, տե՛ս ԿԱՓԻՏԱՆ: *Երեւ հետ մեզ **խաբիտանն** իրեք ղատրղայ (Սիմ. Լեհ., 211):*

ԽԱԲՈՎ, մկ. Խաբէութեամբ: *Այլեւ գժոռն սորա եւս **խաբով** տարան ի Ստամբօլ եւ գնա եւս սպանին (Դաւրիժ., 63):*

ԽԱԶԱԽ, գ. Կազակ: *Գայ հասանէ զօրագլուխն Ռուսաց՝ անուանեալն Պորոտաւքա եւ ընդ նմա խն հազար հեծեալս **Խազախաց**, որ կոչին Զափորոհցիք (Պատմ. Խոթ., 47):*

ԽԱԶԱՏԵՏՐ, գ. Խազագրուած տետր՝ գիրք: *Այս **խազատետրս** Տէր Սարգիս եպիսկոպոսի է (Աղաւն. Միաբանք, 470):*

ԽԱԶՄԱՍԷՐ, ա. Կռւասէր, խռովարար: ***Խազմասէրքն** եւ խռովարարքն ի ժողովրդականաց, որք վասն փառասիրութեան... գումարտակ լինէին (Դաւրիժ., 273):*

ԽԱԹԵՐ ՀԱՄԱՐ,

ԽԱԹՐԻ(Ն) ՀԱՄԱՐ, հրդ. Ի պատիւ, ի սէր, յանուն: *Վասն Աստուծոյ **խաթրին համար** կու կատարիմք (Եզով, 156): Էլլին մեր **խաթրին համար** վիզ էկալ հետ տանելոյ (Նշխարք, 8): Մեր հաւատի **խաթրի համար** մենք էս ճանապարհից ետ դառնալու չենք (Եզով, 436): Վասն Աստուծոյ **խաթեր համար**... փոքր ինչ տնչութիւն տուր (Գալ. Կենս., 232):*

ԽԱԼԱԹԱԳԻՆ, գ. Նուէր, փոխհատուցում: ՄՀԲ *խալաթ* «իբրեւ նուէր տրուած թանկագին հագուստ»: *Արղութէցոնց ջամահաթովն մեզ մի աւրավար հող **խալաթագին** երետ պարոնտէրն (Սանահն.,148):*

ԽԱԼԲԱԼՈՒԵԼ, չբ. Վրդովել, խռովուել: ԱԲ *խարբալել* «մաղել, վրդովել, վտանգել», ՄՀԲ *խարբալել* «ոչնչացնել, փչացնել» (իմաստափոխ.): *Անօրէնքն կու **խալբալուին**, միջակտուր կու լինին (Եզով, 155):*

ԽԱՂԱՂԱՁԻԳ, ա. Խաղաղ ու ձիգ՝ երկար (տարիներ): *Որում լիցի յարամնալ պարագայց ամօք և **խաղաղաձիգ** աւուրբք (Դիւան Ժ, 90):*

ԽԱՂԱՂԱՅՈՅԶ, ա. Խաղաղ յոյզեր ունեցող, հանդարտամիտ: *Սիրագործ նորոգատարապ շարադրութեանց բանիցն **խաղաղայուզից** համաձայնեալ և մեր (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200): Արդ ի ժամս **խաղաղայոյզ** ճշմարտասիրութեան զիջեալ ըստ կարծիս քում (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԽԱՂԵՏՂ, գ. Խաղալու տեղ: ***Խաղետղ** - հրապարակ և տեղի խաղուց (Վ. Յուն., 35):*

ԽԱՂԵՑՆԵԼ, պբ. Խաղաղացնել՝ հանգստացնել: *Տուր զամենն ի*

պառկելուն ժամն Ե-Զ հեղ կու քիսէ, զցաւն կու ***խաղեցնէ*** *(Բունիաթ, 107):*

ԽԱՂԻՉ, գ. Սարմի շարժուող մասը, սլաք: *Անդամանդ... զբեւեռն ցուցիչին* ***զխաղիչն*** *այսով առնեն (Դաւրիժ., 447):*

ԽԱՄՀԱՏ (պարսկ. xām «անմշակ, խակ» բառից), գ. Խոպան, անմշակ հող: ՄՀԲ *խմահատ* «մշակուած խոպան, հերկուած կորդ» (իմաստափոխ.): *Մեր* ***խմհատն*** *բացածն ու բացվէլուն մինչև Բրտայ ծախէցինք մեր կամաւ (Սանահն., 140): Թուրքէրի տներն և հողերն Աստուածածնի* ***խմհատ*** *էր արարած (Սանահն., 146):* ***Խմահատի*** *տեղ վանքին ըլի (Սանահն., 175):*

ԽԱՅԾԱՏԵԼ, նբ. Խայթել, խոցոտել: ՆՀԲ *խայծոտեմ /-իմ* «անկանիլ խայծից կամ խայտից ի խաղողս», ԱԲ *խայծոտիմ* «խայծոտ՝ խատուտիկ ըլլալ»: *Գազանք ճոռնի* ***խայծատեցին*** */ Սուրբ մարմին վիրաւորեցին (Կ. Ամատ., 55):*

ԽԱՅՐԻԿ, գ. Բեռ, արդիւմք: ԲՀ, ԱԲ և ՀԲԲ ունեն *խայրի* «պտուղ, բեռ, արդիւմք»: ***Խայրիկ****-հասկ, բերք, բեղուն, մուրկ (ՄՄ 2281, 129բ):*

ԽԱՆԾԱԼ, չբ. Պարծենալ, խրոխտանալ: ԲՀ *խանծալ* «պանծալ»: ***Խանծալ*** *- խրոխտալ, պարծել, կոկորդալի խօսել, պսպուզել, կոկոտել (ՄՄ 2281, 125ա):*

ԽԱՆՈՐԱՅՔ, գ. Խաներ, իշխանազուններ (յոգ.): *Երկիրն մեր սղութիւն է, առուտուր չիքայ,* ***խանորայք****, պարոնայք տարտարոսի եւ ժողովուրդն երերմնի (ՄԺ I, 223):*

ԽԱՆՏԷԿ, գ. Խրամ, ական, պատնեշ: ԱԲ, Ն.Բիւզ. և ՄՀԲ ունեն *խանդակ* «փոս, խրամ»: *Գոն պահապանք յայն կողմն, եւ* ***խանտէկն*** *յոյժ ցած է (Պատմ. Խոթ. 59): Բազում պատերազմ եղաւ ՃԽ հազար ճէնկճիով, ՃԻ հազար* ***խանտէկ*** *փորողով (ՄԺ II, 408):*

ԽԱՇԱՄ,

ԽԷՇԱՄ (արաբ. khasham), գ. (բժշկ.) Քթի լոռնաթաղանթի հիւանդութիւն: ***Խաշամ****, որ է քթին ցաւիլն, այն է, որ քիթն բռնվի և հոտ չառնէ (Բունիաթ, 79): ԺԸ դուռն, որ յիշէ զքթին ցաւն, որ է* ***խէշամն*** *(Բունիաթ, 79):*

ԽԱԶԱԿԱՌ, ա. Խաչաձև կառուցուած: *Վանքս՝ նորակերտեալ կրամած* ***խաչակառ*** *կաթուղիկէիս եւ բախատես բնակարանիք (Յ. Կոլոտ, 205):*

ԽԱԶԱՀԱՆԳԻՍՏ,

ԽԱԶԱՆԳԻՍՏ, գ. Հոգեհանգստի եկեղեցական արարողութիւն: *Նոյն ժամանակն հանել տուաք և* ***խաչահանգիստ*** *արարաք (Զուար, 1868, 147): Կու կամի, թէ* ***խաչանգիստն*** *ինձ անել տայ, եւ ես առաջմանէ տեսեալ էի սուրբ թագաւորին զորութիւնն (Զուար, 1869, 183): Սկրսանք շարական եւ արարի* ***զխաչահանգիստն****... այս մուրատնուս այլ հասաք (Զուար, 1869, 183):*

ԽԱԶԱՀԱՆՈՂ,

ԽԱԶ ԽԱՆՈՂ, գ. Խաչ հանող՝ Յիսուսին խաչող: ՀԲԲ *խաչահանել* «երե-

սին խաչ հանել», ՄՀԲ *խաչահանել* «խաչը հանել՝ խաչել», ԱԲ *խաչահան* «զՔրիստոս խաչ հանող, հրեայ եւ մեղաւոր»: ***Խաչահանողացն*** *մասնակից լինի (Կալված., 85): Ով չի տայ ու խակառակի, զանէծք Կա[յ]ենին առցէ եւ* ***զխաչ խանողացն*** *(Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 463):*

ԽԱՉՈՐԴԻ, գ. Խաչի որդի՝ սանիկը կնքահօր համար: *Օրհնէ զքեզ տամք եւ տեղօք / Զքո* ***խաչորդիքն*** *միաբան (ՈՒՄՀԲ II, 235):*

ԽԱՉՈՒՎԱՌ, գ. Խաչվառ՝ կտաւի կամ վահանի վրայ նկարուած խաչ: Ն.Բիւզ. *խաչվառ* «խաչ և վառ բառերից, դրօշ», ՄՀԲ *խաչվառ նոյն նշ.*: *Աստուած աւրհնէ Շնհաւորն և իւր դուստր Մարիամն. Ա* ***խաչուվառ*** *եռուն (Ակոռ. 205):*

ԽԱՊԱՐԱԲԵՐ, գ. Տեղեկաբեր, խաբար՝ լուր բերող: ***Խապարաբերքն*** *ումն չաշուտ հուտ համարեալ և ումն ի ճանապարհի կապեալ կանք (Եզով, 371):*

ԽԱՊԱՐԻ ՆԱՅԵԼ, հրդ. Լուրի սպասել, յուսալ: *Մեր աչքն ի ճանապարհին է,* ***խապարի կու նայինք*** *(Դիւան Ս. Յակոբայ, 1940, 203):*

ԽԱՌՆԱԿԱՄՏԵԼ, չբ. Խառնակ՝ պղտոր մտքեր ունենալ: *Ժխորտել -* ***խառնակամտել*** *(ՄՄ 1127, 141ա):*

ԽԱՌՆԱԿՎԵԼ, կբ. Կենակցել: *Ոմանք մարդիք զմեզ են թակում... մեր աղջկերանց հետ* ***խառնակվում*** *են (Եզով, 415):*

ԽԱՌՈՒԱԾ, գ. Խառնուրդ: *Այս ցաւերս... ի պալղամի և ի սավտայի* ***խառուածոց*** *է (Բունիաթ, 73):*

ԽԱՍԱՏԱՐ (պարսկ. xās-dār «առանձնաշնորհեալ»), ա. Երեւելի, մեծատուն: *Ես՝ Ականաթէրէցի պարոն Յեկանս* ***խասդարի*** *վկայ եմ (Սանահն., 157):* ***Խասատար*** *Նազարն վկայ [եմ] (Սանահն., 158):*

ԽԱՐԴՈՒՔ, գ. Մետաղի խարտում, փշրում: ՄՀԲ *խարտուկ* նոյն նշ.: *Հանց որ ոսկւոյ եւ երկաթի եւ պղնձի եւ այլ* ***խարդուք*** *որ ի մէկ տեղ լինի (Դաւրիժ., 448):*

ԽԱՐՃԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ (թուրք. harç «ծախս»), գ. Ծախսատարութիւն, «ծախս, որ վճարում էին ոչ թե դրամով, այլ ուտելիքով» (ըստ Բ. Զուգասզեանի): *Ես՝ Գէորգ անարժան եւ յոգնամեղ վարդապետս... բազմաշխատ տքնութեամբ յորդաջան աշխատութեամբ եւ յոլով* ***խարճագնացութեամբ*** *եռու շինել (ՄԺ I, 311):*

ԽԱՐՑ, Անստոյգ նշ.: *Շրջակն ածեալ՝ տեսի* ***զխարցն*** *իմն ընդարձակ ի հանդիպոջ արեւելեան հարաւոյ (Կամենից, 149): Նշմարեցի ի մէջ* ***խարցին*** *մարդանման (Կամենից, 150):*

ԽԱՒԱՐԱԿՈՒՐԲ*, ա. Խաւար, մթին: ***Խաւարակուրբ*** *- խաւար, մառն, մռեղն, ախուրք, թուզմ, արջնաթոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԽԱՒԱՐԱՄՈՅԾ, ա. Խաւար մուծանող, փխբ. սատանայ: ԲՀ *խաւարամած* «խաւարածին, որ է սա-

տանայ»: *Խաւար, առջնաթեւր,* ***խաւարամոյծ****, որ է սատանայ (ՄՄ 2019, 162բ):*

ԽԱԻԱՐԱՆՄԱՆ, ա. Խաւարի նման: ***Խաւարանման*** *(գրչ.* ***խամուրանման****) խրատ տալով, Ծնօղանման հոգ տանելով (Առ էջմ., 194):*

ԽԱԻՐԵՂԲԱՐ, գ. Հօրեղբայր, տե՛ս նաև ՀՈՂՈՐԲԱՐ, ՀՈՐԱՂԲԱՅՐ: *Յիշեցէք ի Քրիստոս... խանիկն Մէրիկն եւ* ***խաւրեղբաւր*** *որդի Բարդամն (Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 316):*

ԽԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ, գ. Խաբար բառից՝ խաբարութիւն, լուր: *Ուրէնքն ոչինչ բանի* ***խաբարչութիւն*** *մինչև ի գոլէ (՞) ժամանական (Եզով, 357):*

ԽԲԴԻ, գ. Ղպտի: *Կային հոռոմք,* ***խբդիք****, ֆռանկք, բայց հայք՝ ոչ (Սիմ. Լեհ., 213):*

ԽԲՁԱԿՆԱԿ, գ. Ղփչաղերէն: *Լովայ Հայքն հայնակ չի գիտեն, այլ լէհնակ եւ* ***խբչակնակ*** *զրուցեն (Սիմ. Լեհ., 346):*

ԽԵԼԱԹԻՐԵԱԼ, ա. Խելագարուած, խելքը-միտքը կորցրած: *Ոմանք* ***խելաթիւրեալք*** *եւ մոլեգնեալք վասն մեծի աղետիցն եւ կորստեան ընչիցն (Սիմ. Լեհ., 395):*

ԽԵԼԱՊԱՏՈՒՄՆ, գ. Ուշաթափութիւն, խելքից գնալը: *Ի* ***խելապատմանէ*** *գլխոյս պատճառաւ հարհրրման մթնաշաղէին լուսարանքս (Կամենից, 153):*

ԽԵԼԱՑ ԵՐԹԱԼ, հրդ. Խելքը գցել: ՄՀԲ *խելաց թափիլ* նոյն նշ.: *Թէ հիւանդն ի* ***խելացն երթա****, զըստածումն չընդունի և դեղն չօգնէ (Բունիաթ, 81):*

ԽԵԼԱՑՆՈՐԱԺԷՏ, ա. Խելապակաս, խելագար: ***Խելացնորաժէտ*** *- ախտացեալ հիւանդութեամբ խելացնորիւ, լատ. ֆռէնէ՛թիքուս (Վ. Յուն., 37):*

ԽԵԼՈՒՆԱԿ, ա. գ. Խելացի, ընդունակ: *Օվիտէոս ասէ. «Բարկութիւն խելառից է՛ ի բանս, իսկ բարկութիւն* ***խելունակաց*** *է՛ ի գործս» (Նոր. ծաղ., 55):*

ԽԵԼՔՈՒԿ, գ. Խելք (փղշ.): *Յաշխարհս ես ի շուրջ եկի /* ***Ձխելքուկս*** *ի վրայ բերի (ՈՒՄՀԲ II, 93):*

ԽԵՌԱԼ, չբ. Գոռալ: ԲՀ ունի *խեռ* «էն կամ նախանձ», ԱԲ *խեռամ* «հեռալ, հինանալ, մխալ» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ *խեռալ* «չարանալ, նեղանալ»: ***Խեռալ*** *- գոռալ, ոգողել, քինալ, ոխալ (ՄՄ 2281, 124ա):*

ԽԵՐԻՔ, մկ. Բաւական, հերիք: ***Խերիք*** *արա, Ստեփանոս, վայ եւ եղուկ կարդա զօրն ի բուն (ՈՒՄՀԲ, 417):*

ԽԵՑԵԱԼ (գրբ. խցեալ), ա. Փակուած, խցուած: *Բացին զՆոր դուռն Ամթայ... որ մէկ դուռն ի մէջ բերդին էր, ել եւ մուտն* ***խեցեալ*** *զնա, որ անուանի Ջրդուռն՝ հրամանաւ թագաւորին (Դաւրիժ., 428):*

ԽԵԻ ԳԱԼ, հրդ. Խելքը թոցնել, խելագարուել: *Ջծոցդ ես բացեր զէտ դրախտի դուռ / Ջիմ խելքս տարիր,* ***խեւ կու գամ*** *ի ժուռ (ՈՒՄՀԲ, I, 119):*

ԽԷԹԻՇԷՐԻՖ, գ. Հրամանագիր, տե՛ս ՀԷՏԻ ՇԷՐԻՖ: *Դու գիտես որ առանց էմրի այստեղ գործ առաջ չի գնար, թէ որ շիտակ էմր և պա-*

բաթ ունիս և ***խէթիշէրիֆ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 282)։ Մինչև Ըստամպօլու փաթրըկութիւնն* ***խէթիշէրիֆ*** *մուճըպունճայ չի լինի (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315)։*

ԽԷՉՔԱՐ, գ. Խաչքար։ *Եւ՝ Գուլազիզս, Երազիզս, Սարգիսս մեր* ***խէչքարի*** *չէրկի թեղէց հողն... վախմ տվինք Սանահնու Սուրբ Աստուածածնին (Սանահն., 170)։*

ԽԷՎՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգեկան խանգարում։ *Ճունուննին, որ է* ***խէվութիւն****, Դ ազգ կու լինա, մեկին ասեն սապա (Բունիաթ, 64)։ Մանիա ասելն պարսկերէն* ***խէվութիւն*** *ասել է (Բունիաթ, 65)։*

ԽԷՏ, կ. Հետ։ *Դաբ ձեր Հայոց երկիրն ճանապարհ լինի, որ մին զմինոյ* ***խէտ*** *ամենայն ինչ որ զարուր լինի, հազրեմք (Եզով, 357)։ Նորա* ***խէտ*** *աղարկիցինք աշկար և բաց (Եզով, 357)։*

ԽԷՐՆ ՏԵՍՆԵԼ / ՏԵՍՆՈՒԼ, հրդ. Օգուտ քաղել՝ ստանալ, շահ ունենալ։ *Գալուստ վարդապետն էառ, զոր բարեաւ և ուրախութեամբ վայելեսցէ և* ***խէրն տեսնու*** *(Կալվածագր., 94)։*

ԽԷՐ-ՇԱՌ (պարսկ. xcir-šur «լաւ ու վատ»), հրդ. Բարի ու շար, լաւ ու վատ։ *Այս առուտրումս մեր աւճախին գիր առանք, որ... ամէքս մեր հողի* ***խէրի-շառի*** *տէրութիւն անենք (Սանահն., 152)։*

ԽԺԱՐԱՆ, ա. Խժական՝ խժացող, բարձրագոչ։ ***Խժարան*** *ձայնիւ զաղաղակ եդեալ, անզերծ զամենեսեան ի բուռն առնուլ կարծէին (Սանահն., 60)։*

ԽԻՏԱԼ, չբ. Գոռալ։ ԲՀ ունի *խիտալ* «կասկածել»։ *Խիտալ - գոռալ, ոգոզալ, միամարտել (ՄՄ 2281, 135ա)։*

ԽԼԲՌՅՆԵԼ, չբ. Խելքահան անել, խենթացնել։ *Շատ անխելքներ ի խելք բերես, եւ շատ խելօք ալ* ***խլբռցնես*** *(ՈՒՄՀԲ, 76)։*

ԽՂՃԱՆՔ, գ. Խղճմտանք։ *Վասն Աստուծոյ թողէ՛ք զմեզ, մարդի՛կ, ի մեր* ***խղճանքն*** *և ի տառապանքն (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318)։*

ԽՄԱՅՀԱՏ, ԽՄՀԱՏ, տե՛ս ԽԱՄՀԱՏ։

ԽՄԲԱՓԱՌ, ա. ***Խմբափառ*** *- զարդասէր (ՄՄ 2019, 173ա)։*

ԽՆԱՄԱՇԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Մեծ խնամք՝ հոգածութիւն։ *Գրեն մեզ զբազմագոյն գոհունակութիւնս* ***զխնամաշատութենէ*** *քրիստոսազօրի և ամենաբարեպաշտի ինքնակալ կայսերն մեծի (Ղուկ. նամ., 125)։*

ԽՆԱՄՔ ՏԱՆԵԼ, չբ. Խնամել, պահպանել։ *Աղաչեմ զդասս ընթերցողաց սուրբ Աստուածաշնչիս, որ լաւ* ***խնամք տանիք****, ի հրոյ եւ ի ջրոյ պահէք (Թորոս աղբար, 397)։ Որ սիրով եւ հաւատով ընթեռնու եւ լաւ* ***խնամք տանէ*** *(Թորոս աղբար, 397)։*

ԽՆԴՐՎԱՅԿ, գ. Խնդրանք, խնդրուածք։ *Մեք պեթկական տեղիս կացող հայոց* ***խնդրվացկօվն*** *դատեցինք (Եզով, 354)։ Ակին* ***խնդրվացքն*** *և ամենայն բանն յայտնի առնի (Եզով, 354)։ Մեք*

ձեր ***խնդրվացկօվն*** *ըզձեզ մեր թագաւորութեան հրամանին տակն կու բերեմք (Եզով, 357)։*

ԽՆԿԱՏՈՒՓ, գ. Տուփ, ուր խունկն են պահում, գործածում։ *Ի ձեռն իւրեանց ունին* ***զխնկատուփն*** *(Զուար, 1868, 377)։*

ԽՆՋՈՅՍ, գ. Խաղի մի տեսակ։ ՄՀԲ ունի *խնջիկ* «բացականչական նշան», ՀԲԲ *խնջակ* «խրտուիլակ»։ ***Խնջոյս*** *- լկքի խաղ (ՄՄ 1528, 2ա)։*

ԽՈՁԱՆՁՈՒԿ, գ. (կենդ.) Դելֆին։ ***Խոզանձուկն,*** *որ է տիլֆին (ՄՄ 6275, 200ա)։*

ԽՈՀԱՐԱՆԱԼ, չբ. 1. Տառապել։ ***Խոհարանալ*** *- թշուառանալ, տառապել, մաւրկանալ, անկածանալ։* 2. Ծուլանալ։ ***Խոհարանալ*** *- ծուլանալ, յանգել, ջերանիլ, անկուածիլ (ՄՄ 2281, էջ 135բ)։*

ԽՈՀԵՄԱՁԳՕՆ, ա. Խոհեմ, ուշիմ։ ***Խոհեմազգօնի*** *մեծի եղբօրդ իմոյ Սարգսի (Յ. Կոլոտ, 179)։*

ԽՈՀԵՄԱՇԱՏ, ա. Շատ խոհեմ, խոհուն, լրջմիտ։ *Երեմիա* ***խոհեմաշատ*** *վարդապետն յղեալ էր ի քաղաքս մեր (Կալված., 149)։*

ԽՈՂԽՈՄԵԼ, նբ. Ոռոգել։ ԲՀ ունի *խողոմել,* ԱԲ *խոխոմել* նոյն նշ.։ ***Խողխոմել*** *- ոռոգել (ՄՄ 2281, 128բ)։*

ԽՈՅԱԿԱՊ, ա. Թագակապ՝ գմբէթաւոր։ ԱԲ և ՀԲԲ *խոյակապ* «հոյակապ» (համանուն)։ ***Խոյակապ*** *- թագակապ և թագէ կաթուղիկէն (ՄՄ 1528, 2ա)։*

ԽՈՍՏԱՑԱԿԱՆ, ա. Խոստացուած։ *Երդումն է կրկին, այսինքն՝ հաստատական... եւ* ***խոստացական,*** *որ է յաղագս հանդերձելոյն (ՄՄ 1756, 53ա)։*

ԽՈՍՏՈՎ ԼԻՆԵԼ, գ. Խոստովանել։ ***Խոստով լերուք*** *զմեղս մարնոյ, Մեղայ ասացէք ի դէմս Աստուծոյ (ՈՒՄՀԲ, 559)։*

ԽՈՏԱԴԷՁ, գ. Խոտի դէզ։ *Վհատեցեալ նստայ ընդ* ***խոտադիզաւ*** *միով ի հանգչել (Կամենից, 150)։*

ԽՈՏԱԼԻՐ, ա. Խոտով լեցուն։ ԱԲ և ՀԲԲ ունեն *խոտալից* նոյն նշ.։ *Ունի գիւղս գովելիք բազումս ծաղկաւէտ ու* ***խոտալիր*** *(Յ. Կարն., 9)։ Եւ անտի է գաւառ մի գեղեցկաշէն յոյժ, պարոնանիստ,* ***խոտալիր*** *եւ ջրաւէտ (Յ. Կարն., 10)։*

ԽՈՏԱՀԱՐ, ա. Հնձած խոտի նման։ ՄՀԲ ունի *խոտահար* «գ. խոտահարք, խոտատեղ» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ *խոտահար* «խոտ հարող՝ հնձող»։ *Ի դրանէ այրին մինչեւ ցբուն իսկ ներսի յանկիւնս այրին, իբրեւ* ***զխոտահար*** *զամենեսեան ջարդեալ ի վայր թափեցին (Դաւրիժ., 85)։*

ԽՈՐԱԳԷՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Խորագիտութիւն, խորին իմացութիւն։ *Դարձեալ Սարգիս վարդապետին կողմանէ... ****խորագէտագիտութեամբ*** *սկսաւ տեղւոյս առաջնորդ եղեալքն որսալ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 121)։*

ԽՈՐԴԱԿԲԻԵԼ, կբ. Կործանուել, խորտակուել։ *Եւ ետ այնորիկ թա-*

գաւորէն էմր եղաւ թէ՝ Օւզուն բերթ պիտի ***խորդակըւի*** *(Մժ I, 213)։*

ԽՈՐՀԱԳԷՏ, ա. Խորագէտ, իմաստուն։ *Քանզի ոչ էր այր խորագէտ (գրչ.* ***խորհագէտ****), այլ պարզամիտ, վասն որոյ հաւանեցաւ (Դաւրիժ., 394)։*

ԽՈՐՀԱՒՈՐ, ա. Անտեսանելի։ ***Խորհաւոր*** *- քողասուզեալ, պատրուակեալ, աներևակի, որջասուզեալ (ՄՄ 2281, 123բ)։*

ԽՈՐՀՐԴՈՒՆԱԿ, ա. Ուինակ, հմուտ։ *Եցոյց ինձ Մօնսինեօռ Պալտէսքի՝* ***խորհրդունակ*** *սրբազանի համագումարին զսերեցմանէ հաւատոյ (Կամենից, 128)։*

ԽՈՒԺԿՈՒ, ա. Հուժկու։ *Սա* ***խուժկու*** *եւ յաղթող լեալ քան զհարսն իւր եւ հնազանդեաց զէէհ քաղաք, որ է Հօթուն (Մժ II, 358)։*

ԽՈՒԾԱԾ, ա. Ջար, գէշ (ծան. հրատ.)։ *Հաւանութիւն տվիլ է հասարակին խորհրդին. զէրայ հասարակն* ***խուծած*** *խորհուրդ արած ը-լար նայ, գրած պիլեր թէ չի անինք (Գովր., 234)։*

ԽՈՒՏՈՒԿՑՆԵԼ, պբ. Խուտուտ տալ։ ՀԲԲ *խուտուկ* «խտիկ, խուտուտ»։ *Հանց կու խայթեն որպէս ասեղ,* ***խուտուկցնեն*** *որպէս զդև (ՈՒՄՀԲ, 517)։*

ԽՈՒՐՏԱՆ (պարսկ. khurda), գ. (բժշկ.) Ոտի թաթի մանր ոսկորները։ *Թէ յամէ և դեղ չառնեն և իջնու ի յոտիցն ի* ***խուրտանին****... և դեղն դժար կու լինի (Բունիաթ, 106)։*

ԽՈՒՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Խոովութիւն։ *Եւ լեալ մեծ* ***խռողութեան*** *եւ յելուզակաց ոմանց նախարարացն... յարեան պատերազմ երկոքին արքայքն (Ստ. Ռօշքայ, 52)։*

ԽՈՒՎԱՆՔՆ ԸՆԿՆԵԼ, հրդ. Խոովիին՝ նզովիին արժանանալ։ *Ով որ այս բանիս հակառակի, Աստուածածնի* ***խռովանքն ընկնի*** *(Սանահն., 143)։*

ԽՈՒՎԱՐԿ, ա. Խոովութիւն արկանող՝ գցող (անձ)։ Աբ *խռովարկու* «խովարար»։ *Պատուիրեմ հարկիւ եւ սպառնալեօք,* ***խռովարկ****, կռուազբօս եւ չարանիւթ անձանց ոմանց (Գալ. Կենս., 341)։*

ԽՍԱԴԱՐ, ա. Երևելի, տե՛ս ԽԱՍԱՏԱՐ։

ԽՏՏԱՑԱՒ, գ. (բժշկ.) Աչքի հիւանդութիւն։ ***Խտտացաւ*** *- հիւանդութիւն իմն աչաց, որ շառագունէ զսպիտակոյց նորին և ուռուցեալ զկոպսն, յետս շրջէ իբր զարիւնատեսիլ և զկեղունակս, լատ. օֆթալմիայ (Վ. Յուն., 39)։*

ԽՐԱՄԱՏԱՁԳԱԾ, ա. Վտանգի, վնասի զգացողութիւն։ ***Խրամատազգած*** *- զգածեցեալ վնասաբերիւ և աւերածեաւ խորհրդով կամ դիտաւորութեամբ կամ մտածութեամբ կամ իրակութեամբ կամ բանիւ և այլով համայնիւք (Վ. Յուն., 38)։*

ԽՐԱՏԱՊԱՏԺԵԼ, նբ. Պատժել խրատով, կշտամբել։ ***Խրատապատժեմ*** *- կշտամբեմ բանիւք կամ պատժեմ քինախնդրութեամբ և խրատու, լատ. քասթի՛կօ (Վ. Յուն., 38)։*

ԽՐԸՄՑԻ, գ. Ղրիմեցի, տե՛ս ՂՐԸՄՑԻ:

ԽՐԹՆԱՋԳԻ, ա. Բնաւորութեամբ բարդ, դժուարիմանալի: *Եւ էր պատրիարգն հայոց վարդապետ մի Կեսարացի Գրիգոր անուն, **խըրթնազգի** եւ խստակրօն (Սիմ. Լեհ., 8):*

ԽՐՈԽՏԱՌՈՅԵԼ, նբ. Խրոխտանալ, սպառնալ: ***Խրոխտառոյեմ*** - *շարժեմ գգլուխս հանդէպ կրծոյս՝ահացուցանելով զոք և կամ սպառնամ միանգամայն զբանս խրոխտս և զոգորալիս ելուզանելով (Վ. Յուն., 39):*

ԽՐՈՀՏ, ա. Խրոխտ: ***Խրոհտ*** *են և քաջ գիտուն (ՈՒՄՀԲ, 211):*

ԽՐՈՒԱՏԼԻ, գ. Խորուաթ: *Ի Վարատինու ցորենն **խրուատլիի** երկիրն տանելոց են (Դիւան Մխիթ., 55): Ոմանք ի նոցունց կողմն **խրվատլիու** գնան (Դիւան Մխիթ., 55):*

ԽՑԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Խցում բնակուելը, ճգնակեցութիւն: *Բնակեալ են բազմահոյլ միաբանք, որք ունին զկարգաւորութիւն ամենայն իրաց, ժամատեղաց եւ սեղանատեղաց, զգեստուց եւ **խցակացութեան** (Դաւրիժ., 239):*

ԽՕՎ,

ԽՕՒ, մկ. Խոմ, արդեօք, չէ՞ որ: *Երեւանայ բերի Աքուլիս, թէ կէնան, **խօվ** կացին ոչ (Զ. Ագուլ., 117): Էս **խօւ** մեզ հախու պարտք ու վաճուլ և կարի հարկաւոր է (Դիւան Ն. Ջուղ., 50):*

ԽՕԲՕՐ ՏՂԱ / ՈՐԴԻ, գ. Հօրեղբօր որդի: *Մեռանելիս ժամանակին կտակ է արել և իւր **խօբօր տղա** Աստուածատուրն վաքիլ է արել (Կալված., 75): Ոչ ով խօսող չլինի հետ մեր Սուրբ Վարդանայ եկեղեցուն՝ ո՛չ որդոց և ո՛չ դստերաց, ո՛չ **խօբօր որդոց** և ո՛չ հաքուր որդոց (Կալված., 132):*

ԽՕՍՔ ԲԵՐԵԼ, հրդ. Լուր բերել՝ հաղորդել: *Հաշթարխանու մեր մարդն եկին մեզ **խօսք բերին** (Եզով, 258):*

ԽՕՍՔՆ ՓՈՒՉ ԼԻՆԻ, հրդ. Խօսքը անտեսուի: *Թէ մեր ազգէն դաւի անօղ լինի, **խօսքն փուչ լինի** (Կալվածագր., 87):*

ԽՕՐՈՋԽՕՍ, գ. Աքլորականչ: ՄՀԲ *խորոզ* «աքաղաղ»: *Կէս գիշերուն ձայն հանեցին / **խօրոզխօսուն** թրատեցին (ՈՒՄՀԲ II, 320):*

-Ծ-

ԾԱԿԾԱԿԵՐԵՍ, ա. Ծակ-ծակ՝ ծաղկատար երես ունեցող: *Քանզի էր... **ծակծակերես** եւ պեպենոտ, շեկագոյն եւ պակասամօրուս (Զաք. Ա, 48):*

ԾԱՂԵԼ, նբ. Ծախել: *Թնդոցի հողի կէսն ծախած էր, կէսն էլ նոր ծա-*

*խեցինք (գրչ. **ծաղեցինք**) ի վերայ Սարգիս պարոնտիրին (Սանահն., 156)։*

ԾԱՂԷԿ, գ. Ծաղիկ։ *Որ թէ զխօրոտմօրոտն սեսն չէ նման... Ոչ մանուշակ **ծաղէկն՝** նշան գարնան (ՈՒՄՀԲ, 188)։*

ԾԱՂԿԱՀԱՆ, գ. Ծաղկող, ներկարար։ *Ի վերոյ պէկլիկ են արք ներկարարք, որք են **ծաղկահան** (Քէօմ., 11)։*

ԾԱՂԿԱՆՄԱՆ, ա. Ծաղկի նմանող։ *Յիշել հայցեմ զմեզ անխափան / Եւ զընտանիսն ազնըւական / Որք լինելոց են և որ կան / Զղեռաբողբոջ **ծաղկանման** / զԱստուածատուրն և զՈւստիան (Պատմ. խոթ., 82)։*

ԾԱՂԿԱՓԹՈՅԹ, ա. Ծաղկափթիթ, փխբ. մատաղահասակ։ *Երջանիկ եւ գեղեցիկ ծաղկայզարթ, **ծաղկափթոյթ,** ազատ ազգէ ազատածին Կոհառ Իգիթ, որ փոխեցաւ էս տարի (Դիւան հայ վիմ. II,108)։*

ԾԱՂԿԵՀԱՄ, ա. Ծաղկի համ ունեցող, անուշահամ։ *Ջուղայեցիք պատուեցին զնա համադամ կերակրօք եւ **ծաղկեհամ** գինեաւ (Դաւրիժ., 69)։*

ԾԱՆԵԱԿ, գ. ա. Ծանօթ։ ՄՀԲ *ծանեակ լինել* «ծանօթ՝ յայտնի լինել»։ *Ողջոյն տամ փոքրաւորաց քոց, այսինքն՝ Սուքիաս վարդապետին և քոյին մեծ և փոքր սպասաւորացդ, որ ոչ եմ **ծանեակ** նոցին (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 186)։*

ԾԱՆՐԱԾԱՒԱԼ, ա. Մեծածաւալ, լայնատարած։ *Անհուն շնորհօք եւ լրացեալ / Իբրեւ զծով **ծանրածաւալ** (ՈՒՄՀԲ II, 81)։*

ԾԱՆՐԱՁՄԵՌ, ա. գ. Ծանր՝ ցուրտ ձմեռ։ *Ձմեռնն այն **ծանրաձմեռն** եւ ձիւնամեծ էր, վասն որոյ բեռնակիր անասունքն ամենեքեան վաստակեալ մնացին ի ճանապարհին (Դաւրիժ., 106)։*

ԾԱՆՐԱՇԷՆ, ա. Ծանրաւուն, փխբ. թանկագին։ *Ապա սկսաւ վատնել եւ կորուսանել զինչս եւ զխազինայս... **զծանրաշէն** բուռվառսն, մեծագին քշոցսն (Սիմ. Լեհ., 411)։*

ԾԱՆՐԱՊՈՅՐ, գ. Թանկարժէք մի քար։ ***Ծանրապոյր,*** *որ է մառճան սպիտակ (ՄՄ 6275, 200բ)։*

ԾԱՆՐԱՎԱՃԱՌ, ա. Ծանր՝ թանկ վաճառուող։ *Ի Սպահան քաղաքն ամենայն ինչ՝ թէ ուտելի եւ թէ զգենլի եւ թէ այլ ինչ, ամենայն **ծանրավաճառ** եւ թանկագին է (Դաւրիժ., 148)։*

ԾԱՌԱՏԱԿ, ա. մկ. Ծառի տակ։ *Այլքն **ծառատակնին** դֆաքով նշան չափէին (Սիմ. Լեհ., 155)։*

ԾԱՌԱՆՈՑ, գ. Ծառաստան, փխբ. դրախտ։ ***Ծառանոց*** *- դրախտ, թփուտ (ՄՄ 2281, 130բ)։*

ԾԵՐԱՄԻՏ, ա. Ծեր՝ իմաստուն միտք, խոհուն։ *Ո՞վ ծառայակիցք իմ **ծերամիտք**, ծանուցէք ինձ / Ու՞ր է ծնողն մեր հոգևոր (Ներբ. Սրապ., 21)։*

ԾԵՐՈՒՆԱԿ, ա. Ծերունական։ *Եկեալ պատմեսցէ ձեզ... զաղանեբամ բազմայօյլութեանց եւ կամ զմերոյ **ծերունակ** տկարութեանց (Ագուլ. կոնդ., 94)։*

ԾԵՐՈՒՆԻԿ, գ. Ծերունի (փոխ.): *Աղաչեմ յիշել... զիս՝ զեղկելի* ***Ծերունիկս՝*** *զՍարգիս մոնոզոնիկս (Ջեռ. յիշ. ԺԷ, 404):*

ԾԷԾԷԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատերազմ, ճակատամարտ: *Մինք ալ մեր կարողութեանը գօրայ ընկերութիւն տանք մեր թագուհոյն, ունենալով* ***ԾԷԾԷԼՈՒԹԻՒՆ*** *հետ Բրուսին (Պրուսիային) (Գովր., 129):*

ԾԸԾՄԱՆ ՋՈՒՐ, հրդ. Ծծմբաջուր: *Ջսևուկ հնտիկն քացխով դրջես... հանապազ լուա* ***Ծրծման ջրով*** *(Բունիաթ, 103):*

ԾԻԼ (վրաց. cili), գ. Մաս, բաժին, հասանելիք: *Ջումի* ***Ծիլն*** *և զՄորանց ծիլն ճալէնովն գնեցինք և զՍամծերու Գոգիպանց* ***ծիլ*** *այգին առանք և վախմ հաստատեցինք (Սանահն., 113): Մեր հայրական* ***ծիլ*** *Քիստում տուն և իր առաջի կալն հաւասար ծախեցի (Սանահն., 142):*

ԾԻՐԱՆԱՍԳԵԱՑ, ա. Ծիրանազգեստ, արքայական ծիրանի հագած: *Օգոստափառ և* ***Ծիրանասգեաց*** *Պէտրէ Ալէքսի ինքնակալ թագաւորին (Եզով, 335):*

ԾԻՐԱՆԳՈՅՆ, գ. Ծիրանագոյն: *Հայերէն շափիւղայ* ***ծիրանգոյն****, արապերէն ճապալաղում (Դաւրիժ., 441):*

ԾԼՈՒԿ, գ. Ձեռք: *Դաստակ - ձեռն, բազուկ,* ***ծլուկ*** *(ՄՄ 2019, 164ա):*

ԾԽԱԿԵՐԱԿԱՆ, գ. Ծխատէր քահանայ(ներ): ԱԲ *ծխակեր* նոյն նշ.: *Ջմատակարարութիւն սուրբ խորհրդոյն և զայլ հանդիսութիւնս եկեղեցականս, որք* ***ծխակերականք*** *են (Դիւան Մխիթ., 157):*

ԾԾՄԲԱՂԱՄՆԴԻԿ, գ. Ծծմբային քիմիական նիւթ: *Ամենայն տարերաց և տարրացեալ գոյից սկզբնասերմն ասի* ***ծծմբաղասնդիկ****, որ է գոլորշումն և շոգունակ զօրութիւն իմն (Տէքթ., 379):*

ԾԿԱԿԵԼ, չբ. Կտուցը բացուխուփ անել: ԲՀ ունի *ծկծկել* «ձայն ձայնել», ՀԲԲ *ծկակել* «սաստիկ ծարաւ զգալ» (իմաստափոխ.): *Անասունի նման կու հէծային եւ կու տառապէին եւ հաւձագի պէս կու* ***ծկակէին*** *(Ջեռ. յիշ. ԺԷ, 315):*

ԾԿՏԱԼ, չբ. Ջկոտալ, գխտալ: ՀԲԲ *ծկտալ* «ոգելից ըմպելիքից կոկորդը այրուել» (իմաստափոխ.): *Նշանն այն է, որ կերակուր չուգենա, որ* ***ծկտա*** *և փսխէ և փորն պինտ լինի (Բունիաթ, 97):*

ԾՆԿՍԵԼ, չբ. Ծնրադրել, ծունկի գալ: *Շինած էր զկինն* ***ծնկսած*** *առ սուրբ խաչն (Սիմ. Լեհ., 120): Երբեմն* ***ծնկսէր*** *եւ երբեմն կանգնէր (Սիմ. Լեհ., 120): Մինն* ***ծնկսեալ*** *աղեղն քարշէր, եւ միւսն քար վերացուցեալ կամէր հարկանել զնա (Սիմ. Լեհ., 155):*

ԾՆՇԵԼ, նբ. Հիւծել: ***Ծնշել*** *- ծիւրել, ծմրել (ՄՄ 2281, 126բ):*

ԾՈՀ, ա. Լեցուն, լիքը՞: ***Ծոհ*** *- զառբերան, բազմաբեր, լիապատառ, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԾՈՄԱՐՁԱԿ, ա. Ծոմից արձակ՝ դուրս, ծոմարձակ լինել՝ ծոմից դուրս գալ: *[Հրամայէ]* ***ծոմարձակ*** *լինել եւ գինի խմել (Ճեմճ., 261):*

ԾՈՎԱՇՈՒՐՋ, ա. Ծովապատ, ջրով շրջապատուած: *Ի թվին ՌՃԻԲ եկի ի* ***ծովաշուրջ*** *Անապատն Լմայ, հանդերձ հոգևոր որդւովք իմովք (Դիւան ժ, 57):*

ԾՈՎԵՐԵՍ, գ. Ծովի երես՝ մակերեւոյթ: *Ամպարն ի ջօհարի կարգ չէ, ապա ի ջօհարի կարգէ բանած ի յեամանի* ***ծովերեսն*** *կու լինի (Դաւրիժ., 55):*

ԾՈՒՎԻԼ, չբ. Ծուլանալ: ԱԲ ունի *ծուլալ,* ՄՀԲ *ծուլնալ* նոյն նշ.: *Շուշալ -* ***ծուլիլ*** *կամ հեղգալ (ՄՄ 1127, 148բ):*

ԾՌԹՈՌ, գ. Ծոռ: *Մենք, մեր որդիքն կամ թոռունքս,* ***ծռթոռ,*** *թոռնի թոռ, որ... այգոյն մալ առնելոյ լինինք (Կալվաձ., 158):*

ԾՐԱՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Ծածկախօսութիւն: ***Ծրարաբանութիւն*** *- ոճ իմն խօսելոյ, որ համանմանիւք և երկիմացիւք բանիւք զքօղէ զիմացն ուղղական և իբր ներածրարէ զի՛սկն իրին (Վ. Յուն., 40):*

ԾՕԴԻԱԿՈՒՍ, գ. Զոդիակ, կենդանակերպ: *Ներ եթերականին եւ* ***ծօդիակուսին*** *ստորեւ կանն պարագրեալք (Յ. Կոլոտ, 240):*

-Կ-

ԿԱԶԵԼ (ռուս. **каз**-ать), նբ. Դատել, պատժել: *Որիշ եւ զատ դատաստան ունին եւ սուր, որ զհայ գողս եւ զաւազակս* ***կազեն*** *եւ գլխատեն (Սիմ. Լեհ., 338):*

ԿԱԹԼԻԿ, գ. Կաթիլ (փոքշ.), փխբ. շնչին մի բան: *Զմեզ ի կեանս կոչողին իբրու* ***կաթլիկ*** *մի առ նըւիրեսցուք (Յ. Կոլոտ, 213):*

ԿԱԹՆԱՄԵՂՐԱԲՈՒԽ, ա. Մեղր ու կաթ բխեցնող, փխբ. սուրբ: *Հասեալ մերոյս անարժանութեան ի* ***կաթնամեղրաբուխ*** *աւետեացն քաղաք (Յ. Կոլոտ, 210):*

ԿԱԹՆԱՌՈՒ, ա. Կաթնակեր, կաթ ուտող: ՄՀԲ *կաթնարբու* նոյն նշ.: *Յորոյ... լեալ էր ասպնջական և պատսպարան և փոխաբերաբար* ***կաթնառու*** *իմաստից (Աղան. Միաբանք, 61):*

ԿԱԹՈՒԼԻԿ, գ. Կաթոլիկ: *Թվոյն 1697 յօգոստոսի 15 թագաւոր քուրվիրշտն Սաքսն ի Լէհաց ազգին, որ էր լութերական եւ եղեւ* ***կաթուլիկ*** *(ՄԺ II, 404):*

ԿԱԼՈՒԻՆՔ, գ. Կաթոլիկ ռեֆորմատոր Ժան Կալուինի (XVI դ.) վարդապետութեան հետեւող, կալուինականութիւն ընդունող, տե՛ս նաև ԳԱԼՎԻՆՔ: *Ինչ զոր եդեալ են լութերականքն եւ* ***կալուինք*** *ի վերայ մերոյս դաւանութեան (Դաւան., 108):*

ԿԱԽԵԿ, գ. Պտղի կոթ: ***Կախեկ*** *- բարկագոյն և խիստ մասնիկն այն ամենից պտղոյ, յորմէ կախին յոս-*

տոյ ծառոյն, զոր ռամկորէն կոթ անուանեն (Վ. Յուն., 41)։

ԿԱԾԿԻՐԱՆ, գ. (բսբ.) Քաջավարդ, գորտնուկազգիների ընտանիքին պատկանող բույս։ ***Կածկիրան**, որ է խաչափայտ (ՄՄ 6275, 201բ)։*

ԿԱԾԿԸՏՈՒՆ,

ԿԱԾԿՏՈՒԿ, գ. Կայծակ, որոտ։ *Անձրեւ եկաւ, որոտում եղեւ, **կածկըտուն**, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն (ՄԺ I, 219)։ Փայլակ - **կածկտուկ** (ՄՄ 1127, 156ա)։*

ԿԱՄԱՆԵԼ, ա. Քրեական, տե՛ս ԿՐՄՆԱԼ։

ԿԱՄԱՐԱԿԵՐՏ, ա. Կամարակապ, կամարով շինուած։ *Ի մէջ յայնմ աւերակ շինուածոյն գոյ գմբեթաշէն յարկ մի՝ բոլորաձև, **կամարակերտ** ձևով յօրինեալ (Պատմ. Երուս., 1931, 212)։*

ԿԱՄԱՐԱՁԳԵԱԼ, ա. Կամարի նման ձգուած։ ԱԲ և ՄՀԲ *կամարաձգութիւն* «կամարի ձգուածք»։ *Գոյ եկեղեցի մի ևս՝ մարմարոնեայ քարիւ **կամարաձգեալ** (Պատմ. Երուս., 1931, 275)։*

ԿԱՄԱՔԱՐՇԵԼ, չբ. Ստիպմամբ՝ ոչ կամովին քաշել, ներգրաւել։ *Երկոտասան եպիսկոպոսօք դաշնակից կամեցան, յորոց մի էր Ներսէս Լամբրոնացին, **կամաքարշեալ** եւ ոչ կամաւ (Առ էջմ., 161)։*

ԿԱՄԷՆՅԱՅԻ, գ. Կամենիցի (քաղաք Լեհաստանում) բնակիչ։ ***Կանմէնցացիք** թղթովք իւրեանց պարոն Ստեփանին, որ էր դուքս Ռուզաց, առաքեցին յէջմիածին (Ստ. Ռօշքայ, 157)։*

ԿԱՅԾԱԳՈՅՆ, գ. Կայծի գոյն, հրագոյն։ ***Կայծագոյնն** լաւ է, կարկեհան ասեն (Դաւրիժ., 441)։*

ԿԱՅԾԱԿՆԱՏԵՍ, ա. Կայծակի տեսքով, կայծակնացայտ։ ԱԲ *կայծակնատեսիլ* «որ կրակի կը նմանի»։ *Որ և մի ի շառաւիղացդ փայլակնանման **կայծակնատես**՝ ժամանեաց ի կայսերանիստ և ի փափաքնակ քաղաքն ի մեծն Հռոմ (Աղաւն. Միաբանք, 111)։*

ԿԱՅԾԸՆԿԷՑ, ա. Կայծ սփռող՝ տարածող։ *Զորոտումն **կայծընկէց** եւ հրացան ամպոց դողացուցանէր զամենայն մսեղիս (Դաւրիժ., 273)։*

ԿԱՅՆԵԼ, նբ. Կառուցել, կանգնեցնել, տե՛ս նաև ԿԱՆԿԱՅԵԼ։ ՄՀԲ *կայնել* «կանգնել»։ *Թվ ՌՃԽԴ (1695) ես՝ Վարդան, որդի Թանկրի Վարմիշին, **կայնեցի** Սուրբ Խաչս բարէխաւս Շէխումին (ԴՀՎ IV, 349)։*

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՊ, ա. Կայսեր նման, փխբ. կայսերակերպ։ ***Կայսերակապ** նմանն մեծին Ապկարու և Կոստանդիանոսի, շքեղակապ զարդարեալ փառօք (Եզով, 340)։*

ԿԱՅՍԵՐԱՍԷՐ, ա. Կայսերը սիրող, հաւատարիմ։ *Պէտր Մաթվ աթմիռալիդ և **կայսերասիրի**... Մակարով սէքրէթարիդ և այլօք խորհրդակցօք (Եզով, 371)։ Ահա յուշ լիցի աստուածապաշտ և **կայսերասէր** իշխանութեանն ձերում (Եզով, 371)։*

ԿԱՅՍԵՐՈՒՀԻ, գ. Թագուհի, կայսրուհի։ *Գրեաց և խնդրեաց ի քրիստոսապսակեալ ամենաբարեպաշտուհի **կայսերուհւոյն** Ռուսաց (Ղուկ. նամ., 121)։*

ԿԱՅՍՐԱԽՕՍ, ա. Կայսրին յատուկ (խօսք): *Ընդ **կայսրախօս** համարձակեալքդ և բարձրահրաման ինքնակալեալքդ գիջեալ աստանօր զխաղաղութիւն մարգէք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ԿԱՆԱՉ ԳԼՈՒԽ, ա. Կանաչ գլխանոց կրող,- այդպէս էին անուանում մահմեդական մի աղանդի ներկայացուցիչներին, սեիդներին՝ Ալիի հետնորդներին, կանաչ գլխափաթթոցի համար: ՀԲԲ *կանաչագլուխ* նոյն նշ.: *Յայնմ ժամու եկեալ այր ոմն մահմետական, որ էր ինքն ամիր եւ **կանաչ գլուխ** (գրչ. կանաչագլուխ), հայհոյեաց զխաչատուրն (Դաւրիժ., 405)։ Նոր ղատին յունիսի ԺԹ եմուտ ի քաղաքս, **կանաչ գլուխ** է և շինտիլիկ, աղէկ մարդ կ՚երևայ (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1941, 84)։*

ԿԱՆԱՒՈՐ, գ. (բսբ.) Կանեփ: ***Կանաւոր**, որ է կանեփ (ՄՄ 6275, 201բ)։*

ԿԱՆԱՓԵԱՅ, ա. Կանեփից պատրաստուած: *Ճգնաւոր եւ խարազնազգեաց [էր], ագանէր մազեղէն եւ **կանափեայ** գօտով շրջէր (Ժամ. Պող., 277)։*

ԿԱՆԽԱՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ, գ. Նախապէս շարժուելը, զօրքի՝ դէպքերից առաջ զօրաշարժը: *Զօրքն պարսից մեծաւ պատրաստութեամբ **կանխաշարժութեամբ** չուեալ [էլ] (Դիւան Մխիթ., 47)։*

ԿԱՆԽԱՍՈՎՈՐ, ա. Նախապէս սովոր: *Նոյնպէս ի բանիլ այնց պատճառաց՝ տացէ դարձեալ զպատուղ իւր **կանխասովոր** յորդորմամբ (Յ. Կոլոտ, 265)։*

ԿԱՆԽԻՒ, մկ. Վաղ, կանխահաս: *Այս է շիրիմս հանգստի /...Իւր անունն է Ֆռանկուլի / Քսան ամաց նահատակի / **Կանխիւ** մահուամբըն կատարի (ԴՀՎ VII, 113)։*

ԿԱՆԿԱՅԵԼ, չբ. Պէտք է լինեւ կանգնեցի, բայց վիմ. արձ.-ում հստակ երեւում է՝ **կանկայեցի**, տե՛ս ԿԱՅՆԵԼ: *Ես՝ Լտիլխանս **կանկայեցի** Սուրբ խաչս եղբայր Ակոբին (ԴՀՎ IV, 237)։*

ԿԱՆՈՒՄ, գ. Կանոն, «Ը կանում»՝ ութ կանոն, սաղմոսի ութ բաժանումներից ամէն մէկը: *Ե տարի կարդացի Ը **կանում** սաղմոսն, այլ բազում գրանք համբար արի (Նըշխարք, 5)։*

ԿԱՆՉՆԱԼ, չբ. Կանաչել: ՄՀԲ *կանչանալ* «կանաչել, կանաչով պատուել»: *Աշուն էր, եղաւ գարուն, **կանչցաւ** երես դաշտերուն (ՈՒՄՀԲ, 416)։*

ԿԱՆՑԼԱՐ (գերմ. Kanzler), գ. Կանցլեր, Գերմանիայում կառավարութեան գլխաւոր՝ վարչապետ: ՀԲԲ *կանցլեր*: ***Կանցլար** գրաֆ Գավոէլ Գլօվգին (Եզով, 406)։*

ԿԱՇԱՌԱԿՈՒՐ, գ. Կաշառակեր, հմմտ. կերա**կուր**: *Իսկ նա, որ առեալ էր ի պատրեացն զոսկի դահեկանսն, ոսկեաւն այնու **կաշառակուր** լեալ էր տեսարան մտաց նորա (Դաւրիժ., 171)։*

ԿԱՇԿԱՆԴՈՒԹԻՒՆ, գ. Միակցութիւն, անբաժանելիութիւն: *Համայար և սեռօրէն **կաշկանդութեամբ** ի*

տարուստ իբր ի մօտոյ բացատմէջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։

ԿԱՊԱՆԱՏԵՂԻ, գ. Կիրճ, անմատոյց վայր։ *Գնացեալ ի յանկեան ուրեք ինչ իւրոյ աշխարհին՝ բնակէր ի մացառս եւ ի* ***կապանատեղիս*** *(Դաւրիժ., 464)։*

ԿԱՊԱՐԱԳՄԲԷԹ, ա. Կապարեայ՝ մետաղեայ գմբեթով, տանիքով։ *Շատ խանութք են քարակիրք՝* ***կապարագմբէթ*** *կառուցման (Քէօմ., 32)։*

ԿԱՊՈՒՏԱՋԳԵՍՏ, ա. Կապոյտ զգեստով։ *Իսկ զօրք անհաւատիցն... միահամուռ* ***կապուտազգեստ*** *եւ երկնագունակ, երկաթապատ պողոպատիկ զրահիւք հաստատեալ կային ի դիմի (Պատմ. Խոթ., 54)։*

ԿԱՌԱՓՏԵԼ, նբ. Հարուածել, ծեծել։ *Յիսուս Նազովրեցին բարձեալ զխաչ իւր՝ տանէին ծեծելով և* ***կառափտելով*** *(Զուար, 1868, 331)։*

ԿԱՌԵԼ, նբ. Քարանալ՝ անշարժանալ, փխբ. պապանձուել։ Հմմտ. ՀԱԲ *կառ* «կանգնեցնել», *կարկառ* «քարակոյտ»։ *Յայնժամ* ***կառեցան*** *կապեցան բերանք ձեր, ոչ միայն զայս, այլ և զլոկ պատասխան թղթոց մերոց տալ մեզ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 317)։*

ԿԱՍԿԱԾՈՒՏ, ա. գ. Կասկածելի՝ երկիւղալի (տեղեր, վայրեր)։ Ն. Բիւզ. *կասկածոտ* «ուր գոյ կասկած՝ երկիւղ»։ *Նմանին շողոքորթիչք յուշկարպարկաց, որոց կէսն ձկան է և կէսն կնոջ և բնակին ի յապառաժս և ի* ***կասկածուտս*** *տեղիս (Նոր. ծաղ., 86)։*

ԿԱՏԱԿԱՐԱՐ, գ. Կատակներ անող՝ զուարճախօս։ *Մարդիկն... խորագէտք եւ բանաստեղծք, առակախօսք,* ***կատակարարք*** *եւ ուրախացուցիչք (Սիմ. Լեհ., 329)։*

ԿԱՏԱՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ,

ԿԱՏԱՐԱԿՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Աւարտ։ ՀԲԲ *կատարագործել* «կատարել, իրագործել»։ *Ըստ իւրաքանչիւրոց ծայրից բաժանելոյ փութացեալք լինէին առաջի եղեալս ինքեանց յիրին* ***կատարագործութիւն*** *(գրչ.* ***կատարակործութիւն****) (Դաւրիժ., 426)։*

ԿԱՏԱՐՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Կատարում, լիացում։ *Զարդարեցեր սիրով Աստուած Սուրբ Հոգւոյն... ի լրումն* ***կատարնութեան*** *բարեաց գործոց ճանաչելոյ աշխարհի (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279)։*

ԿԱՐԷՑՆ ԱՆԵԼ, ճրդ. Կարիք(ներ)ը հոգալ։ *Ծախեցի Փոխոտաց տուն ու մառան... հախն առայ, իմ* ***կարէցն արի*** *(Սանահն., 160)։ Մեր խմհատն բացածն ու բացվէլուն մինչև Բրտայ ծախէցինք... իւր չորս կոպարովն, հախն առանք, մեր* ***կարէցն արարինք*** *(Սանահն., 135)։*

ԿԱՐԻՉ, գ. Կարիճ։ *Բարձցէ ի ձէնջ Տէր Աստուած մեր... զպատուհասն, զյանկարծականն, զթոթոն, զօսն, զարօսն, զմարուխն,* ***զկարիչն*** *և զփորփորիչն եւ զամենայն զոր ինչ կա յերկրի (Եզով, 140)։*

ԿԱՐԾԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ, գ. Կասկածամտութիւն։ Հմմտ. ՀԲԲ *կարծեխօս* «երևակայող»։ ***Կարծախօսու-***

թիւն-անհաւաստութիւն և տարակուսական իմն զօրութիւն բանից, որ ի կարծիս և ի տարակոյս արկանէ զլսօղսն (Վ. Յուն., 41)։

ԿԱՐԾՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Քննասիրութիւն, նաև՝ կասկածամտութիւն։ ՄՀԲ *կարծոտ* «կասկածաւոր»։ *Նենգագործութիւն է՛ խոկումն չարեաց վասն մերձաւորին, յորմէ ծնանի և յառաջագայի մոլութիւն* ***կարծոտութեան*** *(Նոր. ծաղ., 118)։* ***Կարծոտութիւն*** *է՛ չարավարկութիւն իմն զումեմնէ, վասն թեթևի ուրուք դատողութեան (Նոր. ծաղ., 118)։*

ԿԱՐԿԱՉՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Անմտութիւն, զրախօսութիւն։ ***Կարկաչոտութիւն*** *- լեզուագարութիւն ախմարական, որ ո՛չ զվայելս ունի խօսելոյ և ոչ իսկ զժամանակ և զորպիսութիւն խօսիցն ընտրէ (Վ. Յուն., 42)։*

ԿԱՐԿՏԱՆ, գ. Կարկատան։ *Սկսան... թուք եւ ապտակ ի յերեսն եւ զմուրոսն ճողել եւ սեւ* ***կարկտան*** *մի ի վերայ աջոյ ուսին կարել (Դաւրիժ., 471)։*

ԿԱՐՁՆՈՒԼ, գ. (բսբ.) Նուշի դառը միջուկ։ ***Կարձնուլ****, որ է դառն նուշ (ՄՄ 6275, 202բ)։*

ԿԱՐՃԱԲՈՅՍ, ա. Կարճ բուսած՝ աճած (մազեր)։ *Արտևանունք - վերջնագոյն մասն ճակատոյն, որ մակաչաց վերակայի, ծածկեցեալ հերօք* ***կարճաբուսիք*** *(Վ. Յուն., 14)։*

ԿԱՐՃԱՇՈՒՆՉ, ա. Կարճ շունչ ունեցող։ *Եւ* ***կարճաշունչ*** *նուազաձայն / Շրթունքս թոյլ եւ սխալական (ՈՒՄՀԲ II, 87)։*

ԿԱՐՃԱՒՐ, գ. ա. Կարճ օր՝ կեանք, տե՛ս նաև ԿԷՍԱՒՐԵԱՅ։ *Այս է հանգիստ պարոն Աւաքին, որ* ***կարճաւրաւք*** *ելաւ, էառ անդառամ պսակն (ԴՀՎ III, 18)։*

ԿԱՐՄԻՐԵՐԵՍ, ա. Կարմիր երես ունեցող, թխագոյն, փխբ. առողջ։ *Կանայք նոցա յոյժ գեղեցիկ եւ փափուկք են,* ***կարմիրերես*** *(Սիմ. Լեհ., 331)։*

ԿԱՐՄԻՐ ՈՍԿԻ, հրդ. Օսմանեան ոսկեդրամ։ *Կաշառս ետուն Վանայ փաշային ութ հարիւր* ***կարմիր ոսկի*** *ձեռամբ Աղթամարայ աղին (Դիւան ժ, 54)։*

ԿԱՐՄՈՃ գ. Կամուրջ։ *Վէնէտիկ քաղաք ԺԲ մեծ պարոնի ձեռն այ... ԶՈՒ* ***կարմոճ*** *կայ մէջն (Հայ-Վենետ, 459)։*

ԿԱՐՄՐԱԽԱՌՆ, ա. Կարմիրով խառն, կարմիրեռանգ։ *Այս քարիս... լաւն այն է, որ հարեն՝* ***կարմրախառն*** *սեւագոյն զարնէ (Դաւրիժ., 454)։*

ԿԱՐՄՐԱՏԵՍԱԿ, ա. Կարմիր տեսքով, կարմրագոյն։ ԱԲ *կարմրատեսիլ* ա. «կարմիր տեսքով»։ *Ծաղիկ պայծառ ես, գունով* ***կարմրատեսակ****, հոտով անուշ ես (ՈՒՄՀԲ II, 218)։*

ԿԱՐՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Կարող կերպով, ունակ։ *Ծնօղանման հոգ տանելով / Կարողանման ձեռն տուելով / Հայրանման գութ շարժելով (Առ էջմ., 194)։*

ԿԱՐՏԱՅՆԵԼ, պբ. Ուսուցանել, բոց. կարդալ տալ։ ***Կարտայնէ*** *մեր մանկունքն (Ե. Մուշ., 497)։ Քրիստոնէից ժամանակն կայր դասատուն, որ է արտաքոյ դռան. անդ*

*տղաք **կարտացներ** (Զուար, 1868, 117)։*

ԿԱՐՕՏԱՏԱՆՋ, ա. Կարօտից տանջուող։ *Մինն ի գետ Յորդանանու շընորհեցեր յինքեան, առ ի մխիթարութիւն **կարօտատանջ** սրտի իւրոյ (Պատմ. երուս., 1931, 274)։*

ԿԱՅՔԱՐ, գ. Կայծքար։ *Ոչ ունի լոյս, ոչ **կայքար**, ոչ աբերթ և ոչ ծծումբ, զի արասցէ լոյս հնարից (Ե. Մուշ., 245)։*

ԿԱՒԱՏԵՂ, գ. Կաւի տեղ՝ կաւահանք։ *Եղեւ Աստուծով առնուլ եւ **կաւատեղ**՝ վասն ջրոյն ոռոգման (Յիշ. Ուլն., 287)։*

ԿԱՓԻՏԱՆ (գերմ. Kapitän, ռուս. капитан), գ. Կապիտան, սպայ, նաև՝ նաւապետ, տե՛ս նաև ԽԱԲԻՏԱՆ։ *Այս խօսքի համար շահն մէկ **կափիտան** էր դրել հետն (Եզով, 258)։*

ԿԵՂՈՒՏԵՂ, գ. Տուն ու տեղ, բոց. գիւղ ու տեղ։ ***Կեղուտեղ** կոտորեցինք, Բ փաշան ևս սպանեցինք (Եզով, 419)։*

ԿԵՆԱԿԻՐ, ա. Կեանքը կրող (հոգի)։ ***Կենակիր** - նախապետական իմն զօրութիւն հոգւոյն, որ յաջողակօրէն յարդարէ զբնաւս նորին ներգործութիւնս, և իբր յինքեան կրէ զկեանս, լատ. սփի՛րիթուս (Վ. Յուն., 42)։*

ԿԵՆԱՄԱՇ, ա. Կեանքը մաշող։ ***Կենամաշ** աշխատութեամբ ի բազում ժամանակաց հետեւեալ՝ արարի զերկնային և զերկրային բոլորոկագունդս (Տէֆթ., 380)։*

ԿԵՆԴԱՆԱՏԵՍԻԼ, ա. Կենդանու տեսք ունեցող։ ՀԲԲ *կենդանատեսակ* նոյն նշ.։ *Ու՞ր է զամիկէն աստուածային... Մի՞թէ առ **կենդանատեսիլ** չորեքկերպեան իմանալիսն համբարձաւ (Ներբ. Սրապ., 23)։*

ԿԵՍԱՌՈՍ, գ. Կեսար՝ կայսր։ *Սընեալն էր ի Կեսարիայ առ Վիկիանոս **կեսառոս** Դիոկղետիանոսի (Մծ II, 316)։*

ԿԵՐ,

ԿԵՐՈՒԱԾ(Ք), գ. Տերմին, որ ցոյց է տալիս աշխարհիկ կամ հոգևոր առաջնորդի իշխանութեան եւ կարողութեան սահմանները։ ՄՀԲ *կերուած* «ուտիչ, կերիչ, մաշիչ» (համանուն)։ *Այս է թէմ եւ վիճակ Արզրում նստող փաշային **կերուածքն** (Յ. Կարն., 24)։ Ի հիւսիսոյ կողմն մինչ ի Տրապիզոն եւ Ախըլցխոյ փաշային **կերուածն** (գրչ. **կերուաց**) է (Յ. Կարն., 25)։ Եւ իշխող է սա մինչեւ ի Բալու Համթայ փաշային **կերն** (Յ. Կարն., 25)։*

ԿԵՐԱԿԻՐ, գ. Կերակուր կրող՝ մատուցող։ ***Կերակիր** - որ առբերէ զխորտիկս ի սեղան։ Առ իշխանս է՛ արժանապատիւ իմն կերակրութիւն, զոր լաթինացիք տափիֆէռ վերակոչեն (Վ. Յուն., 43)։*

ԿԵՐԱՐԿ, գ. Ուտելիք, մատուցուող կերակուր։ ***Կերարկ** - ամենայն ինչ, որ տրի վասն ուտելոյ և ըմպելոյ, որպէս և ռոճիկ անուանի ամենայն ինչ, որ առ ի ուտել ի զգենուլ և յայլ պէտս առատրին (Վ. Յուն., 43)։*

ԿԵՐԿՐԵԼ, նբ. Կերակրել, փխբ. պատսպարել։ *Պահեց զԿարապետ*

աշակերտն ի քովն ի Սուրբ Նշան, ***կերկրեց*** *ու մխիթարեց (Սիմ. Լեհ., 189):*

ԿԶԱԿԱՏԵՍ, ա. Կզակը տեսնող, փխբ. աղքատ, ծերունի: *Եւ՝* ***կզակատես*** *խեղճուկ պանդոյր, Աբրահամ իբր սպասաւոր Պալաթեցի (Ազաւն. Միաբանք, 8):*

ԿԷՍԱՒՐԵԱՅ, գ. ա. Մատաղահասակ, վաղաժամ (մահացած): ՄՀԲ *կիսօրեայ* «կեանքի օրերը նոր կէս եղած, վաղամեռիկ», հմմտ. ԿԱՐՃԱՒՐ: *Այս է հանգիստ Շապանին, որ* ***կեսաւրեայ*** *փոխեցաւ ի Քրիստոս (ԴՀՎ II, 120): Այս է հանգիստ Մլքայպէկին, որ* ***կէսաւրեայ*** *փոխեցաւ ի Քրիստոս (ԴՀՎ IV, 140)*

ԿԷՍՈՒՍՈՒՄՆ, ա. Կիսատ ուսմամբ, փխբ. մատաղահասակ, հմմտ. ԿԷՍԱՒՐԵԱՅ: *Այս արկ տապանի եւ հանգիստ Ասլանայ, որ* ***կէսուսումն*** *գոլով բանն կենաց փոխեցաւ առ արարիչն (ԴՀՎ II,127):*

ԿԷՏ ԿՈՉՄԱՆ, հրդ. Կանչման՝ դատաստանի պահը, ցմահ: *Հաստատուն պահեսցէ մինչև ի* ***կէտ կոչման*** *մերում, յաներկբայ ստօք և առանց ամօթու կատարել յանգ ծառայութեան մերում (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1941, 201):*

ԿԸԿՂԱԿԱՆ, ա. Տաքուկ, հայ. կակուղ բառից: *Մերկացնեն անդ զվարդապետն՝ ի ներքոյ ջրոյն* ***կըկղական*** *(Քէօմ., 17):*

ԿԸՉԳԱԼ, գ. Կրծկալ: *Թէ հայնակ ու թէ մաճըրնակ եւ ոչ* ***կըճգալնու*** *վերայ մէկ միայն ոսգու կամ արծըթէ շինօրն եւ սըրգըլապէն դուս (Գովր., 45):*

ԿԸՐՏՍԵՐԱՄԵԱՆ, ա. Կրտսեր տարիքով, մանկահասակ: *Յիշել հայցեմ զմեզ անխափան / Եւ բարեպաշտ մայրն իմ Համայն / Զ Պօողոս եղբայրս* ***կըրտսերամեան*** *(Պատմ. Խոթ., 82):*

ԿԹՈՑԵԱԼ (հայ. կթոց «տկար» բառից), ա. Թուլացած, ուժասպառուած: ՀԲԲ ունի *կթուցեալ* «դողդոջուն, տկար»: *Մեր իշխանքն եւ մեծամեծքն թուլասիրտ են դարձել եւ ձեռքն լքեալ եւ ծունկքն* ***կթոցեալք****, մանաւանդ յուտել եւ ի ըմպել եւ արբենալ (Կամենից, 37):*

ԿԻՆԵԼ, չբ. Գնալ (բրբ.): *Առջի քաղաքն Վան, էնկից* ***կինեցի*** *Հիզու քաղաքն... էնկից* ***կինեցի*** *Եանուայայ (Ճենովա՞) (Հայ-Վենետ, 459):*

ԿԻՇԵՌԵԼ, ներ. Կշռել (բրբ.): ՄՀԲ ունի *կիշռել* նոյն նշ.: *Դրսէն* ***կիշեռեն*** *զխաղողն և զէմպելով աստի տան ներս (Զուար, 1867, 208):*

ԿԻՇՏԱՆԱԼ, չբ. Կշտանալ: *Քանի ջուր խմէ, չի* ***կիշտանա****, բերանն ցամաք, լեզու դեղին... գոզն դեղին լինի (Բունիաթ, 96): Մի՛ նստիր ի մարդու քով / Որ* ***կիշտանաս*** *քիչ մի հոգով (ՈՒՄՀԲ I, 181):*

ԿԻՍԱՄԵՌԻԿ, ա. Կիսամահ: ՀԲԲ ունի *կիսամեռ* նոյն նշ.: *Եւ իջուածոյ լուծման դիպեալ ըստ մարմնոյ / Յամս բազում* ***կիսամեռիկ*** *խեղճ գոլով (Թորգ. Տապան., 173):*

ԿԻՍԱՌ, ա. Կիսատ, կէս-արարած (բոխդ.՝ կայսր-կիսատ): *Եթէ մարթասցի, առցուք բարեխօս առ կայսր կամ առ պիղծ* ***կիսառ*** *իւր*

(Դիւ. Ս. Յակ., 1931, 146)։ Զի եթէ պիղծն այն ***կիսառ*** *սատակիւր, յաստուստ ևս դիւրին էր զամբաստանօրէն առ կայսր բողոքել (Դիւ. Ս. Յակ., 1931, 146)։*

ԿԻՍՈՒ ԿՏՐԵԼ, ճրդ. Պարտմի կէսը զեղչել։ *Մարդ ընգաւ մէջ, որ բէրին,* ***կիսու կտրեցին****. գիր տվին, թէ չուրի ժԸ ամիս* ***կէսու կտրածն*** *տանք (Զ. Ագուլ., 72)։ Դարցեալ այս* ***կիսու կտրածս*** *այլ տվին ոչ (Զ. Ագուլ., 73)։*

ԿԻՐԱԿԻԼՈՒՍ,

ԿԻՐԱԿԼՈՒՍ, մկ. Կիրակի վաղ առաւօտեան, լոյս կիրակի, հմմտ. ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻԼՈՒՍ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻԼՈՒՍ։ *Թվին Ռկե... գիշեր* ***կիրակլուս****, ազգն յուռուս կոխեց Կաֆան և աւիրեց բազում տեղի, քաղաքս այս կրկին նորոգեսցի (ՄԺ I, 208)։ Յուլիսի Ե աւր* ***կիրակիլուս****, Խարասու քաղաքին Աստուած բարկացաւ, վասն մեղաց մերոց (ՄԺ I, 219)։*

ԿԻՒՐՃԻ, գ. Վրացի, տե՛ս ԿՈՒՌՃԻ։ *Յաւուրս* ***կիւրճի*** *Մէհմէտ փաշային, որ վաթսուն օր տևեաց, միտրապոլիտն Քիոս կղզւոյ... էր կարի անհնազանդ պատրիարգին իւրեանց (Դիւան ժ, 85)։*

ԿՂՊԱԿԱԳՈՐԾ, գ. Կողպէֆ, երկաթեայ իրեր պատրաստող, դարբին։ *Մեսրոպ վարդապետն էր արհեստիւ դարբին, այսինքն* ***կղպակագործ*** *չիլինկիր (Գալ. Կենս., 242)։*

ԿՂՏԱԼ, չբ. Գղտալ, զկոտալով կերակուրը վեր գալ, զկոտալ։ *Թէ իսհալն զէտ աղեց սրկրթուքի պէս գա, շատ գէր* ***կղտա*** *(Բունիաթ, 91)։*

ԿՄԱԽԻՔ, գ. ճիչ, վայնասուն։ ԲՀ ունի *կմախել* «կարթահարել կամ ջլատել»։ ***Կմախիք*** *- ճիչք, աւաղ, սրթաթաւումն*, վկանդ, անկաղէտ, վարանք (ՄՄ 2281, էջ 135բ)։*

ԿՆԿՂՎՈՐ, ա. Վեղարաւոր, փխբ. հոգևորական։ ԱԲ ունի *կնկղաւոր* նոյն նշ.։ *Առնուին մարդագլուխ, այլ եւ կանանց՝ չորս երեսօք ոսկի, իրիցնուն երկու, հաբեղայից, եպիսկոպոսաց, վարդապետաց եւ* ***կնկղվորաց*** *եւ ոչ փող մի (Սիմ. Լեհ., 254)։*

ԿՆՃՌՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Կնճիռ՝ շլուծուած խնդիր։ ՀԲԲ *կնճռոտութիւն* «կնճռոտ լինելը»։ *Առանց* ***կնճռոտութեան*** *իրիք կարող լինել ճանաչելոյ զտնտեսական վիճակ եկեղեցւոյն (Ոիզուր., 286)։*

ԿՆՔԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Կնքահայր լինելը, կնքահօր պաշտօն։ *Սուրբ աւազանն ու* ***կնքահարութիւն*** *ի մէջ դրիր ու տէր կոչեցար (ՈՒՄՀԲ, 68)։*

ԿՇՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Կուշտ լինելը, յագեցածութիւն։ *Դուք ձեր հանգըստութիւն... կշտութեամբ մեզ քաղցելոցս մի՛ մանրագոյնս բրդիցէք (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318)։*

ԿՈԹՈՂԻԿՈՍ, գ. Կաթողիկոս։ *Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Յակոբ* ***կոթուղիկոս*** *ամենայն Հայոց (Կալվաձ., 159)։*

ԿՈԽԵԼ, նբ. Արշաւել, գրաւել։ *Թվին Ռկե... գիշեր կիրակլուս, ազգն յուռուս* ***կոխեց*** *Կաֆան և աւիրեց բազում տեղի, քաղաքս այս կրկին նո-*

բոգեսցի (ՄԺ I, 208)։ Շահինքէրայ սուլթանն գիշերով ***կոխեց*** *եւ զինքն փախուց (ՄԺ I, 213)։ Պօղտան* ***կոխեց*** *անցաւ գնաց եւ նոքայ միամտեցան, թէ մեք ասի չեմք, մեք Օսմանլրի ծառայ եմք (ՄԺ I, 225)։ Յունվարի ԺԷ-ումն* ***կոխել*** *են գեղերանք, ողջ զաֆթել են՝ թէ՛ ձի... թէ՛ չալթուկ (Եզով, 415)։*

ԿՈԽՎԵԼ, կբ. Պարտութեան մատնուել, տե՛ս նաև ԿՈԽԵԼ։ *Ի Թաւրէզ պատերազմեցան եւ* ***կոխվեցաւ*** *Ջըղալօղլին եւ փախեաւ (Դաւրիժ., 478)։*

ԿՈԿՈՐԴԱՊԱՏՐԻՔ, ա. Կոկորդը լիացնող, փխբ. շատակեր, ցոփ։ *Այն ինչ ախորժականքն ի կերլեայց* ***կոկորդապատրիք*** *են եւ բոպէաբար ուշարարք հեշտութեան (Յ. Կոլոտ, 232)։*

ԿՈՂԱՅԳԻՑ,

ԿՈՂԱՅԿԻՆՑ, գ. Կողակից, ամուսին։ *Շինեցի եկեղեցիս հայրն իմ Ամիրխան եւ* ***կողայգիցն*** *իմ Փերին (ԴՀՎ V, 157)։ Յիշատակ է... իւր* ***կողայկինց*** *Սառանն, իւր որդիքն՝ Մէլիքն, Հօհանէսն (Հնատիպ, 60)։*

ԿՈՂԲՅԻ ԱՂ, գ. Հայաստանի Կողբ գիւղից ստացուող աղը, քարաղ։ ՄՀԲ *կողբացի* նոյն նշ.։ ***Կողբցի աղ****, որ է Կողբայ աղ, որ է քարաղ, որ է ղազմայտուղի (ՄՄ 6275, 202բ)։*

ԿՈՂՄԵԼ, նբ. Բաժանել։ ՀԲԲ ունի *կողմել* «կողմնել», վերջինս էլ՝ «կողմի ընկնել, ընկողմանել, պառկել»։ ***Կողմել*** *- բաժանել, մեկնել, քեցել, պողել (ՄՄ 2281, էջ 135ա)։*

ԿՈՂՄՆԷ, մկ. Կողմից։ *Զէ հնարք մին* ***կողմնէ*** *օգնութիւն անել դոցա (Եզով, 163)։*

ԿՈՂՈՎԱԿ, գ. Փոքր կողով։ *Եցոյց մեզ օլուխնի եւ լուլանի իբր* ***գկողովակս*** *արճճէ զուգած (Սիմ. Լեհ., 151)։*

ԿՈՂՔ, գ. Կազմ (գրքի)։ *Յիշատակ է սուրբ Աւետարանիս արծաթեայ* ***կողքն*** *Վանեցի մհտ. Մարգարին (Աղաւն. Միաբանք, 407)։*

ԿՈՄԵՆՏԱՏ, **ԿՈՅՄԱՆԴԱՆԹ** (գերմ. Kommandant, ռուս. комендант), գ. Կոմենդանտ՝ պարեւ, նաև՝ նաւապետ։ *Այս գրիս ասլն թողեցինք, սարեցին* ***կոմենտատին*** *մօտ Ավան ուզպաշին մհրովն (Եզով, 442)։ Էլ էս գոլող անուն վերոյտեղեքին* ***կոյմանդանթէրաց*** *վերայ, որ ով ոք ուր ֆամիլովն գնայ էն ըռուստէվար ուքազն, տանեն ետուրանէնցն (Եզով, 396)։*

ԿՈՅՇՏ (բրբ. կուշտ) մկ. Մօտ, կողքը։ *Մէկ անիծածն իզարկ սուլթանին* ***կոյշտն*** *թըւաքով, արուսն ի գոգըն լըցվան, ի հօն հոգին առ Աստուած աւանդեց (ՄԺ I, 220)։*

ԿՈՉՆԱԿԻԿ, գ. Փոքրիկ կոչնակ։ *Դաշտիկ ծաղկալի, որոյ սկիզբն է նախազգուշացումն խոստովանահարց եւ* ***կոչնակիկն*** *զարթուցողական (Գալ. Կենս., 291)։*

ԿՈՉՈՂՔ, գ. Կանչող՝ հրաւիրող, մունետիկ։ *Իբրեւ եկին* ***կոչողքն****, ասաց [ցնոսա] (Ստ. Ռօշքայ, 107)։*

ԿՈՐՓՈՐԱԼ (լատ. corporalis, իտալ. corporalc), գ. Պատարագի ժամանակ օգտագործուող ճերմակ կտաւ։ *Աստուած աւրհնէ եա-*

*ղուպի որդի մահդասի Թեղանն և որդիքն. մէկ ջոխտ լաւ արծաթէ քշոց, մէկ էլ զառ **կոռփուռայ** եսուն Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 203)։*

ԿՈՏՈՒՐ ԸՆԿՆԵԼ, հրդ. Կոտր ընկնել, սնանկանալ: *Այս չուխէս գնայ խորմաց երկիրն (Ղրիմ), մեր չուխէն **կոտուր կու ընկնի** (Չ. Ագուլ., 131)։*

ԿՈՐԱԴԷՄ, ա. Կոր՝ կռացած դէմքով: ***Կորադէմ** Մարտիրոս աբեղայս ոչ սակաւ աշխատութեամբ գրեցի գներքի լուսանցքին անուանս (Աղաւն. Միաբանք, 262)։*

ԿՈՐԱԿՆԵԱԼ, ա. Ընկճուած, կռացած: ԲՀ *կորակնել* «խորշիլ կամ կորակոր», ՀԲԲ *կորակնել* «աչքը ներքև խոնարհեցնել, գետին նայել, փխբ. ամօթահար լինել», ԱԲ *կորակնեմ* նոյն նշ.: ***Կորակնեալ** - կորացեալ, ընկճեալ, քահեալ, հոլեալ (ՄՄ 2281, 125ա)։*

ԿՈՐԵԿԱԽԱՌՆ, ա. Կրեկով խառնուած: *Եբեր եւ մածուն, եւ կոգի, եւ հաց **կորեկախառն** (Զաք. Ա, 24)։*

ԿՈՐԻԽՆԱԿՈՐՈՅՍ, ա. Կորիւնը՝ ձագը կորցրած, հմմտ. ՁԱԳԱԿՈՐՈՒՍՏ: *Առաւել կասկածիլ պարտ է ի յիմարաց կատաղեաց, քան ի յառջից **կորիւնակորուսից** (Նոր. ծաղ., 100)։*

ԿՈՐԾԱՆԱԿԻՐԹ, ա. Կործանարար, կործանաբեր ուսմունք պարունակող: *Եւ զլոքունս մոլորեցուցին ի **կործանակիրթ** կրօնս այսակրին եւ խաբուսկին Մահմէտի (Պատմ. խոթ., 34)։*

ԿՈՐՈՎԱԽՈՀ, ա. Կորովի խոհ՝ մտքեր ունեցող: ԱԲ *կորովախորհ* նոյն նշ.: *Ընդէ՞ր այդ քեզ մարթացաւ և ո՛րպէս այդ յոքնիմաստիդ և **կորովախոհիդ** դէպ եղև (Դիւ. Ա. Յակ., 1932, 278)։*

ԿՈՒԼՈՒԽ (թուրք. küllük), գ. Ծառայութիւն: ՄՀԲ *ղուլուխ*, նոյն նշ.: *Թէ **կուլուխ** ուզոխ ըլի, յետ ու առաջ տվող ըլի (Սանահն., 157)։*

ԿՈՒՄԱՆԴԵՐ,

ԿՈՒՄԱՆՏՕՐ (ռուս. командир), գ. Հրամանատար, նաւապետ: *Մեր **կումանդերոց** վերայ, որ է անունով Գելան, Բաքու և Դարբանդ (Եզով, 405)։ Ամենայն տեղի **կումանդէրի** վերայ տեղիցս աղարկած այ (Եզով, 405)։ Արզ լինի, որ այն **կումանտօր** Ոէնդն... ոչ ծովու բան գիտէ, ոչ նաւի (Եզով, 259)։*

ԿՈՒՌՃԻ, գ. 1. Վրացի, տե՛ս նաև ԿԻՒՐՃԻ: *Սկսաւ պատերազմել հետ **կուռճուն** (Եզով, 17)։ **Կուռճուն** և մեր ազգէն որչափ քրիստոնեայք... կու դարձուցանեն ի մոլութիւնս իւրայնոց (Եզով, 19)։ Որչափ քրիստոնեայք՝ թէ հոռոմ և թէ սրիեան, թէ **կուռճի** և կամ հայ (Եզով, 162)։* 2. Վրաստանցի, նաև վրաստանաբնակ հայ: *Եկեալ են... ընդ նոցա **կուռճի** Տէր Գափրելն (Դիւան Մխիթ., 117)։*

ԿՈՒՌՃԻՍՏԱՆՑԻ, գ. Վրաստանցի, նաև՝ վրաստանցի հայ, տե՛ս ԿՈՒՌՃԻ: *Այժմուս հալէպցիք, **կուռճիստանցիք**, սպահանցիք, թէվրիզցիք խորհուրդ եղեալ... և վճարեալ զպարտսն (Զուար, 1868, 372)։*

ԿՈՒՐ (բրբ. կուտ), գ. Կողմ: *Հախնազարանց չօնգուր հողի վերի* ***կուրն՝*** *մէկ ծէրն գնում այ Սուլուխանանց Ըռշտարի հողն (Սանահն., 227):*

ԿՈՒՈՒԱՋԲՕՍ, ա. Կռուաբար, կռիմեռով՝ վէճերով տարուած: *Պատուիրեմ հարկիւ եւ սպառնալեօք, խռովարկ,* ***կռուազբօս*** *եւ չարանիթ անձանց ոմանց (Գալ. Կենս., 341):*

ԿՏԱԿ, գ. Գդակ (կ>գ): *Արզրում եւս ամր ղրկեցին.... ամենայն քրիստոնէից գլուխն սեաւ* ***կտակ*** *անցուցին (ՄԺ I, 242):*

ԿՏՈՒԱԾ, ա. Թեփահան արուած: Ն.Բիւզ. *կտուեմ* «կեղևել, ի կտև բաղէն, որ է կեղև», ՄՀԲ *կտուած* «ածն, ածնապակի» (համանուն): *Առ յունապ Ի հատ... գարի* ***կտուած*** *ժ տրամ (Բունիաթ, 70):*

ԿՏՐԻՃԻԿ, ա. Կտրիճ (փղէշ.): ՄՀԲ *կտրճակ* նոյն նշ.: *Զիւր հօրն անուն ասեն Խոտիկ, Խիստ անաղէկ* ***կտրիճիկ*** *(ՈՒՄՀԲ, 310):*

ԿՐԱԿ ՏԱԼ, հրդ. Այրել, կրակի մատնել: *Տեսաք ամենայն ապրանքն թալանած, շատ տուն և վանք* ***կրակ տուած*** *երած, դապն դատարկ ժողովուրդն մնացին Աստուծոյ փառք տալով (Նշխարք, 8):*

ԿՐԱՆՏՈՒՔԱՅ, տե՛ս ԳՌԱՆԴՈՒԿ: *Կայր սահմանակից Փափին եւ մերձ* ***կրանտուքայ*** *ֆլօրէնս, որ է մեծ դուքս (ՄԺ II, 173): Ինքն իւրեան տուքայ է, որպէս որ* ***կրանտուքն*** *ֆլօրէնցայու (ՄԺ II, 406):*

ԿՐԱՒԵԼ, նբ. Գրաւել: *Աստուծով կատարելապէս* ***կրաւիսցուք*** *ի հնազանդութիւն (Եզով, 360):*

ԿՐԱՖ, տե՛ս ԳՐԱՓ: ***Կրաֆին*** *և մեր էֆէնտի Շաֆիրովին գլուխ կուտամ (Եզով, 319):*

ԿՐԿՆԱԿԱԲԱՐ, ա. մկ. Կրկնակի, երկիցս: *Բնաւից քոյոց* ***կրկնակաբար*** *եղէ վերահասու (Դիւան Մըխիթ., 11):*

ԿՐԿՆԱՄԵԾԱՐ, ա. Կրկնակի մեծարուած: *Իսկապէս վերապատուեալ ծերունի հաւր հայոց* ***կրկնամեծար*** *ալէծաղկութեամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԿՐԿՆԱՁՈՒ, ա. Կրկնաթոիչ՝ կրկնակի թռիչքով օժտուած: *Առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող արթնաձայնին սրբոյ ի շաւիղս* ***կրկնաչուս*** *առձեռնելի և արդար և վաստակախոնջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԿՐԿՆԱՊԱՏԿԱԲԱՐ, ա. մկ. Կրկնակի չափով, առաւելապէս: *Արժէք կալուածոցն հարկ է, զի առաւելագոյն իցեն, քան զմայրագումարն և զշահն, և այն* ***կրկնապատկաբար*** *յերիս մասունսն (Ոիղուր., 288):*

ԿՐԿՆԱՊԱՏԿԵԱՆ (բնստ.), ա. Կրկնակի, երկտակ: ՄՀԲ ունի *կրկնապատ* նոյն նշ.: *Ի մէջ դրանէս մրտնումք՝ պարիսպ է աստ* ***կրկնապատկեան*** *(Քէօմ., 39):*

ԿՐԿՆՈՍՏԵՂՔ, ա. Բազմաճիւղ: *Ըզձեզ գովեմք, ո՜վ հոգեսունք... ծառք* ***կրկնոստեղք*** *քաղցրաբանիչք եւ զարդուցիչք բարձրաթըռիչք բազմաձագունք (Յ. Կոլոտ, 94):*

ԿՐՄՆԱԼ, (իտալ. criminalc «քրեական»), ա. Քրեական: *Գրով դատաստան առնեն, թէ՛ չիվէլ, թէ՛* ***կրմնալ*** *և զայս օուր դատաստան ի վաղրն ոչ ձգեն թէ՛ չիվէլ, թէ՛*

*կրմնալ (Յ. Թութունջ., 303): Այս օրէն դատաստանն վաղն չեն ձգել, թէ չէրվիշ, թէ **կամանել** (Յ. Թութունջ., 308):*

ԿՕՃԿԵԼ, նբ. Վերջացնել, լրացնել, աւարտին հասցնել: *Խորհուրդ անինք եւ տեսնունք, թէ ինչխտար ըսդակ պի կարէնանք ունենալու, որ հօն հասդատ բան **կօճկըվի** (Գովր., 134):*

ԿՕՌՕՆԱՅԻՈՆ (ռուս. коронация), գ. Թագադրութիւն, կայսեր օծում: *Հոս է եփրայտորին թագն եւ հոս կու լինի **կօռօնայցիոն** (Մծ II, 406):*

-Հ-

ՀԱԲԵՂԱԹԱՂ, գ. Աբեղաների՝ հոգեւորականների թաղամաս, կացարան: *Ի մտանելն ի ներս՝ ֆռանկաց **հաբեղաթաղն** է (Զուար, 1868, 118):*

ՀԱԳԱԳ, գ. Թանկարժէք քարերի հղկիչ, ողորկիչ (ծաս. հրատ.): Աբ *հագագ* «ձայն հանող շունչ» (համանուն): *Այս լոսած ալմաստովն զմեծագին ալմաստն թրաշ կու անեն **հագագներն** (Դաւրիժ., 444):*

ՀԱԳԵՍՏ, գ. Հագուստ: *Ի գլուխս մեծաց եւ փոքունց... գօտի զարօվ եւ փաթանի (փաթաթան՞), **հագեստն** ամենայն արանց աթլաս եւ ծիրանի (Յ. Կարն., 39):*

ՀԱԳՄԱՆՈՅ (արաբ. ḥākim «բժիշկ»), գ. Բժշկանոց, հիւանդանոց: *Պաղչանի եւ դարպասնի, այլ եւ բազում օթեւանք հիւրոց, հիւանդաց, **հագմանոց** (Սիմ. Լեհ., 68):*

ՀԱԳՄՈՒԹԻՒՆ, գ. Բժշկութիւն: *Զայն ոչ վասն ագահութեան, այլ վասն **հագմութեան**, որպէս կատուն վասն գօթութեան (Սիմ. Լեհ., 90):*

ՀԱԳՈՒՆ ԿԱՊՈՒՆ, գ. Հագ ու կապ, տարազ: *Ֆօռ ազգն գեղեցիկ են, և մեծ թագաւոր են, գօրեղ և մէրտում են, հայասէր են, **հագուն կապուն** օսմանցու պէս (Տէֆթ., 463):*

ՀԱՂԱՐ ԲԵՐԱՆ, հրդ. Հազար անգամ, բազմիցս: *Վայ եւ եղուկ **հազար բերան** / Ազգիս Հայոց, որ ի Լով կան (ՈՒՄՀԲ, II, 112):*

ՀԱԹԵՐ, գ. Խաթր, տե՛ս նաև ԽԱԹԵՐ ՀԱՄԱՐ: *Եւս առաւել հարկ ի վերայ քո դնեմ, վասն Սուրբ Աթոռիս **հաթերն** և մեր ծերութեանն (Դիւան Ն. Ջուղ., 61):*

ՀԱԽԷՆ ԳԱԼ, հրդ. Հախից գալ՝ պատժել, հարցերը լուծել: *Զգողն քո ցոյց տո՛ւր մեզ, որ մենք **հախէն գամք** (Յ. Կարն., 56):*

ՀԱԽԻՍԱՅ (արաբ. պարսկ. ḥaq և ḥays «բաժին»), գ. Հասանելիք բաժին ընդհանուրից: *Ղազարի Հովիկի հողն... և այլ **հախիսայ** որ ունի ի վերայ մեր, ներսն հսապէցինք (Սանահն.,148):*

ՀԱԽՆ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Հաշիւը ստանալ: *Իմ յօժար սրտիւ ծախեցի...*

Հախնազարանց չօնգուր հողի վերի կուռն, հախն առանք (Յ. Ղր.,162):

ՀԱԿԱՃԱՌՕՂ, գ. Հռետոր, ընդդիմախօս: *Ջուղայեցի Սիմոն վարդապետն... քաջաբան* ***հակաճառօղ*** *[էր] ընդդէմ ամենից ազգաց (Ժամ. Պող., 281):*

ՀԱԿԱՌԱԿԱԴԱՐՁ, գ. Հակառակութիւն, վրդովմունք: ***Հակառակադարձ*** *- խազմ, վրդով, դերձիկք, փարազմունք, կղամ (ՄՄ 2281, 124ա):*

ՀԱԿԵՑՈՒՑԱՆԵԼ, նբ. Հակել՝ թեքել, հակուած լինել: *Սէրն բնական ընդ անձնիշխանութեամբ մարդկան ոչ անկանի, զի ստիպէ և* ***հակեցուցանէ*** *բնականաբար զյօժարութիւն իւրաքանչիւրոյ ուրուք առ ի սիրել զնմանին իւր (Նոր. ծաղ., 13):*

ՀԱՄԱԳԵՂԱԿԻՑ, գ. Համագիւղացի, համերկրացի: *Յովհաննէս ճգնազգեաց վարդապետ* ***համագեղակից*** *իմ (Յիշ. Ուլն., 287):*

ՀԱՄԱԸՆԾԱՅԵԼ, նբ. Ընծայել, ամենին բաշխել: *Ողջոյն եւ սէր* ***համաընծայեմ*** *ողջ կելոյն ի Տէր (Յ. Կոլոտ, 179):*

ՀԱՄԱԹՈՒԵԼԻ, ա. Զուգակից, համահաւասար: ԱԲ *համաթիւ* «զուգաթիւ», ՀԲԲ *համաթուել* «ուրիշների հետ միասին թուել»: *Նա [էր] ի մէջ նախամեծար հռետորացն* ***համաթուելի*** *(Ստ. Ռօշքայ, 107):*

ՀԱՄԱԿԱԼ, ա. Հոյակապ: ***Համակալ*** *- հոյակապ, զառբերան, բազմաբեր, ծոհ, լիապատառ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՀԱՄԱԿԱՏԱՐԱԾ, ա. Համատարած, ընդհանուր: *Եսայէ, որ եմ ի երկրէն Պարսայու, ի գեուղէն, որ և կոչի Գուլստան* ***համակատարած*** *տանս Աղուանից (Եզով, 340):*

ՀԱՄԱԿԱՐԳԱԳԼՈՒԽ, ա. Համակարգը՝ վանքը կամ միաբանութիւնը գլխաւորող, վանահայր: *Ընդ այլ* ***համակարգագլուխ*** *բաբունեացն (Յ. Կոլոտ, 205):*

ՀԱՄԱՀԱՒԱՆԱԿԱՆ, ա. Բոլորի հաւանութեանն արժանացած: *Ոնէր առ ինքն* ***զհամահաւանական*** *եւ զվկայական թուղթն (Յ. Կոլոտ, 121):*

ՀԱՄԱՀԵՏԵՒՈՒԹԻՒՆ, գ. Հետեւողութիւն, պատճառաբանուածութիւն: *Լինելութիւն միոյ ոչ է ապականութիւն միւսոյն, եթէ ո՛չ* ***համահետեւութեամբ*** *(ՄՄ 1756, 70բ):*

ՀԱՄԱՅԱՐ, ա. Միակից, կամակից, միանման: ***Համայար*** *և սեռօրէն կաշկանդութեամբ ի տարուստ իբր ի մօտոյ բացատմէջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՀԱՄԱՌՕՏԱԽՕՍ, ա. Համաոտ խօսող, համաոտագիր: *Թէպէտ առաջին թարգմանեալն Ստեփաննոսի Սիւնեցւոյն գոյր ի մէջ մեր, այն* ***համառօտախօս*** *եւ դժուարահասկանալի էր (Դաւրիժ., 323):*

ՀԱՄԱՌՕՏԱՐԱՆ, գ. ա. Համաոտութիւն, համաոտած (գիրք): *Աստուածաշունչ գրոց* ***զհամառօտարան*** *այլաբանական մեկնութիւն (Յ. Կոլոտ, 250):*

ՀԱՄԱՎԱՐԿԵԼ, նբ. Ձևափոխել, վերաձեւել: *Բարեմիտն ես, յամենայնի*

յորդ... զթերին լիագոյն ***համավարկէր*** *(Յ. Կոլոտ, 314):*

ՀԱՄԱՐՁԱԿԱԲԱՆ, ա. Համարձակ խօսող: *Խօսիւք ճարտասան եւ ի հրապարակս* ***համարձակաբան*** *իշխանաց (Ագուլ. կոնդ., 85):*

ՀԱՄԱՐՈՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Թուաբանութիւն: ԱԲ *համարողութիւն* նոյն նշ.: *Յաղագս չորս արուեստին, որ են իմաստութիւն զգալական ի աշխարհս. նախ՝ աստղաբաշխութիւն, Բ. երկրաչափութիւն, Գ.* ***համարողականութիւն,*** *Դ. երաժշտականութիւն (Տէֆթ., 376):*

ՀԱՄԱՐ ՏԱԼ, հրդ. Հաշիւ տալ, պարտքն ու պահանջը քննել: *Նոքա տքնին վասն հոգւոց ձերոց, որպէս թէ* ***համարս տալոց*** *են ընդ ձեր առաջի Քրիստոսի (Կալվածագր., 167): Գրգռեն զԱստուած ընդ մեզ բարկանալոյ / Եթէ ներես, նայ դու ունիս* ***համար տալոյ*** *(ՈՒՄՀԲ II, 648):*

ՀԱՄԲԱՐ ԱՆԵԼ, հրդ. Ընթերցել, աշխի անցկացնել: *Ե տարի կարդացի Ը կանում (կանոն) սաղմոսն, այլ բազում գրանք* ***համբար արի*** *(Նըշխարք, 5):*

ՀԱՄԲԱՐՆԱԼ, չբ. Համբառնալ: *Որք ընդդիմասցին սոցա, երկինս* ***համբարնան*** *(Ստ. Ռօշքայ, 34):*

ՀԱՄԲԱՒՈՒՆԱԿ, ա. Համբաւաւոր, համբաւ ունեցող: *Պարսից դեսբան Յիեահիբեկին և պերճապատիւ և* ***համբաւունակ*** *վաճառական պարոն Մօվսէսին (Ե. Մուշ., 30):*

ՀԱՄԵՍՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Համեստութիւն, խոնարհութիւն: *Պարկեշտութեան մասունք են՝ բարեկարգութիւն, զարդ,* ***համեստաբանութիւն*** *(ՄՄ 1756, 151բ):*

ՀԱՄԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Ընկերակցութիւն, համագործակցութիւն: *Հաճեսցի մխիթարել զմանկուհին, զորս* ***համընկերակցութեամբ*** *տիկին մատամային Պակավուլթ... ետ բերել (Դիւան Մխիթ., 65):*

ՀԱՄՇԱՀՐԻՆ, գ. Համաքաղաքացի: ***Համշահրին*** *- ի մի քաղաքէ (ՄՄ 1528, 2ա):*

ՀԱՄՏԵՍԱԿ, գ. *Տակառապետ -* ***համտեսակ*** *կամ գաւաթ բռնող (ՄՄ 1127, 154բ):*

ՀԱՄՐԱԼԵԶՈՒ, գ. Համր, փխբ. անկիրթ: *Անվարժքն եւ* ***համրալեզուքն*** *զիա՞րդ կարեն վարժապետաց եւ ճարտարախօսից բանս ուսուցանել (Թորոս աղբար, 284):*

ՀԱՄՓՍՈՆ, ա. Սեղանակից, խնջոյքի մասնակից: ***Համփսոնն*** *- մի սեղան (ՄՄ 1528, 2ա):*

ՀԱՅԱՅԹԱՂ, գ. Թաղում հայկական աւանդութեամբ: ՀԲԲ *հայաթաղ* «հայաբնակ թաղ» (համանուն): *Շատ ապրեցաւ, հայութիւն արար,* ***հայայթաղ*** *արարին (Զ. Ագուլ., 89):*

ՀԱՅԱՔԱՂԱՔ, գ. Հայերի հիմնած և հայերով բնակեցուած քաղաք. այդպէս էր կոչւում, օրինակ՝ Գեոլա քաղաքը Տրանսիլվանիայում, տե՛ս նաև ԱՐՄԵՆՈՊՈԼՍԵՑԻ: *Իբրև զամս երիս յամեցեալ վասն ընդունելոյ զԲրիվիլէկոս ի կայսերէն հաստատելոյ զազատութիւն նորաշէն քաղաքին Շօմուշույվարի (Գեոլա), որ այժմ* ***Հայաքաղաք*** *կո-*

չի (Ստ. Ռօշքայ, 198)։ Կարլոս կայսրն... շնորհեաց զբրիվիլէկոս և զիշխանութիւն, որ էր Շօմուշուվար, փոխեալ կոչեաց ***Հայաքաղաք*** *Armenopolis (Ստ. Ռօշքայ, 200)։*

ՀԱՅԵՑԱՐԱՆ, գ. Բեմ, ներկայացում։ ***Հայեցարան*** *- տեղի, ուր խաղք և պէսպէս հրճուանք հասարակականք հրապարակին. մերթ ասի և ինքեան հայեցմանն առ յայսպիսիս, լատ. սփէքթա՛քուլում (Վ. Յուն., 46)։*

ՀԱՅԿԱՍԵՌ, գ. Հայազգի, հայ։ *Հասցէ գիր սիրոյ և նամակ գգուական առ ամենայն* ***հայկասեռ*** *ազգդ՝ վասն բարեբարոյ և քիստոսակիրթ աբեղայիդ (Ոսկ. Նամ., 1967, 134)։*

ՀԱՅԿՈՒՆԿ, գ. (բսբ.) Իբրև դեղ և օծանելիք օգտագործուող խեժ, կնդրուկ, հայխունկ։ ***Հայկունկ****, որ է քունդուր, որ է կնդրուկ (ՄՄ 6275, 204ա)։*

ՀԱՅՀԱՅԵԼ, չբ. Հայհոյել։ *Այլ եւ* ***հայհայեն*** *զհաւատացեալս «Նասրանի...» ասելով (Սիմ. Լեհ., 270)։*

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Հայութիւն անել՝ ապրել որպէս հայ։ *Շատ ապրեցաւ,* ***հայութիւն*** *արար, հայայթաղ արարին (Զ. Ագուլ., 89)։*

ՀԱՅՏՈՒՔ (բուլղ. hayduk), գ. Հայդուկ, ապստամբ։ ՄՀԲ *հայտուտ* «ավազակ, ելուզակ»։ *Ի Կամենիցս* ***Հայտուքներն*** *եկին ի Մաճարք, որք էին թագաւորին Ստեփանոսին (Կամենից, 50)։*

ՀԱՅՐԱՇԱՐԺԵԼԱԿ, ա. Հօրից շարժուած՝ առաջ եկած։ ***Հայրաշարժելակ*** *- ի հօրէ շարժեալ (ՄՄ 1127, 143բ)։*

ՀԱՅՐԵՆԱՄԵՌ, ա. Հայրենիքի համար մահացած։ *Որոյ վասն եւ որդիքս* ***հայրենամեռք*** *եղաք ի վարատման (Յ. Կոլոտ, Յ. Կոլոտ, 24)։*

ՀԱՅՐԵՆԱՊԱՏՈՒԷՐ, ա. Հայրենի աւանդներն ունեցող։ *Կաթուղիկոսունքն էջմիածնի իբրեւ* ***զհայրենապատուէր*** *կտակ, աւանդութիւն ունէին ի մէջ իւրեանց (Դաւրիժ., 338)։*

ՀԱՅՐԻԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հայրութիւն՝ հոգեւոր առաջնորդութիւն։ *Եղև ի հայրապետութեան տեառն Յակոբայ և արհիեպիսկոպոսի մերոյ տեառն Նիկոլայոսի, զորոյն սրբասնեալ* ***հայրիկութեամբ*** *հաստատեաց ընդունել ախտաժետք ամենայն ի փարատումն (ԴՀՎ VII, 198)։*

ՀԱՆԱՊԱԶԱՏԱՆՋ, ա. Մշտապէս տանջող։ ***Հանապազատանջ*** *վիշտն... ընդ ամենայն տեղիս պատմեալ հնչեցաւ (Ագուլ. կոնդ., 101)։*

ՀԱՆԱՊԱԶԵԱՅ, մկ. Հանապազօրեայ, յարատեւ։ *Ի լուսապաճոյճ եւ ի գերահռչակ Տալիթայէդ հովանացի շնորհք, սէր եւ* ***հանապազեայ*** *խնամ անխիզ միացելոյդ (Թորոս աղբար, 401)։*

ՀԱՆԳՍՏԱԼԻՔ, գ. Աւարտ, վերջ։ ***Հանգստալիք*** *- վախճան, աւարտ, սահման, դադարումն (ՄՄ 2281, 124բ)։*

ՀԱՆՃԱՐԱՅԵՂ, ա. Հանճարեղ, շնորհիներով լեցուն։ ՀԲԲ *հանճարայեղց* նոյն նշ.։ *Ա՛խ, եղբարք, զկնի Փառակեցի Իսահակ շինայսէր եւ շինարար արքեպիսկոպոսին եւ* ***հանճարայեղ*** *վարդապետին ո՞վ ոք*

է նստելոց ի սուրբ աթոռս Թադէոսի Առաքելոյն (Մժ I, 308):

ՀԱՆՃԱՐԱՇԷՆ, ա. Հանճարեղ կերպով շինուած: *Ի ներքոյ արեգակն ոչ գտանիր այնպէս իմաստնակերտ և **հանճարաշէն** շինուածք և յօրինուածք, որպէս պատմէ Աստուածաշունչն (Պատմ. Երուս., 1932, 15):*

ՀԱՆՃԱՐԱՐՈՒԵՍՏ, ա. Հանճարեղ արուեստ ունեցող: *Զամս 17 հետեւեալ այս չքնագագիւտ և ճըշգրիտ **հանճարարուեստ** Տօմարիս (Տէֆթ., 318):*

ՀԱՆՐԱՋՆ(Ն)ԻՆ, ա. Ընդհանուրի՝ հանրութեան քնութանն արժանացած: *Ընդունակն այսօրիկ ևս ի **հանրաջնին** տեսութենէ նորին ընտրի և պատրաստի (Ղուկ. նամ., 118):*

ՀԱՆՐԱԿԱՐՕՏ, ա. Այն, որի կարիքը հանրութիւնն ունի: *Սրբոյ Կարապետին, այսինքն՝ ընդ **հանրակարօտ** գահին Տարոնոյ (Յ. Կոլոտ, 220):*

ՀԱՆՐԱԿԵՑՈՅՑ, ա. Հանրութեանը՝ մարդկանց կեանք տուող: *Հան**ր**ակեցոյց ողորմութեամբ և պահպանութեամբ... այլ և հոգետած շնորհօք և զօրութեամբք և նոյնամուխ արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն (Ղուկ. նամ., 117):*

ՀԱՆՐԱՔԱՐՈԶ, ա. Հանրութեանը՝ ամենքին քարոզ բերող: *Հասանիլ աւարտ տպեցման... ընդ **հանրաքարոզ** գրքիս (Յ. Կոլոտ, 220):*

ՀԱՇԻՄ ԵՒ ՄԱՇԻՄ, հրդ. Հալումաշ լինել, տանջուել: *Արդ ծանուցեալ հեծեն, յոգւոց հանեն, **հաշին եւ մաշին**, զի թերեւս զերծցին յաշխարհէն Պարսից (Դաւրիժ., 97): Ահա տասն տարի է տանջիմ, **հաշիմ և մաշիմ** և հառաչմամբ սրտիւ ապաշաւեմ ի ներքոյ խիղճ մտաց հոգեկանաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 120):*

ՀԱՇՈՒԵՄՈՒՏ, գ. Շահոյթ, ստացուածք (բերքի): ***Հաշուեմուտ** պտուղ և շահ տարեկան, զոր ժողովեմք ի ստացուածոց մերոց, յանդեայց, յանդաստանաց, ի տանց, ի քաղաքաց, լատ. փռուէնթուս (Վ. Յուն., 46):*

ՀԱՀՄՉԵԼ, չբ. Հաչել, փխբ. վայրահաչել: *Երեք չորս անգամ գիր եկաւ ի Շամայ Սարգիս իրիցէն... աւելի պակաս **հաչմչելն** (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41):*

ՀԱՊ ԱՆԵԼ (արաբ. Habb «դեղահաբ»), հրդ. (բժշկ.) Մի քանի դեղամիջոցների դեղախառնուրդ պատրաստել, որ ուներ մանր կլոր ձեւ: *Շահմ-ի հանտալ Ա. Ա տրամ, հացի աղ կէս տրամ, **հապ արա** և տուր ի ժմուն Ա տրամ (Բունիաթ, 75): Զամէն դեղերն այդ ջրովդ շաղվէ և **հապ արա** և տուր ի ժմուն Գ տրամ (Բունիաթ, 96):*

ՀԱՍԱԿԱԼԵԼ, ներ. Հասնել ցանկացածին: ***Հասակալեմ** - հասանեմ իրին ցանկացելոյ և իւրացուցանեմ զնա (Վ. Յուն., 46):*

ՀԱՍԲԼ ՀԱՐՃ (թուրք. hasil «արդիւնք, բերք», harc «խարճ»), գ. եկամտահարկ: *Եւ ետ այնորիկ կաֆացուս խարաճն եկաւ, **հասբլ հարճ** կասեն, անունն անիծած ու*

զինքն մարդոյ գլուխ Գ-Գ ոսկի (Մծ I, 221)։

ՀԱՍ ՈՒ ՉՀԱՍ, ճրդ. եկեղեցական օրէնքներով թոյլատրուող կամ արգելուող ամուսնութիւն ազգականութեան պատճառով։ *Այլ եւ դատ եւ իրաւունք առնեն եւ դատաստան* ***հաս ու չհաս*** *(Սիմ. Լեհ., 337)։*

ՀԱՍՏԱԲՈՅՐ, ա. Բուրումնաւէտ։ *Բուրաստան անթառամելիս եւ միշտ* ***հաստաբոյր*** *(Դիւան Մխիթ., 119)։*

ՀԱՍՏԱԴՈՔ, ա. Հաստահիմն։ ***Հաստադոք*** *- որ ունի զտուար իմն և զամրագոյն արմ, և կամ որոյ կողմն ներքին հաստագոյն է, քան զկողմն վերին (Վ. Յուն., 47)։*

ՀԱՍՏԱՎԻՋ, ա. Հաստ վիզ ունեցող, փխբ. անընկալունակ, բութ։ *Ոմանք* ***հաստավիզ*** *և բարձրապարանոց եղեալ՝ խրոխտացեալ կան ընդդէմ հրամանաց Մեծի Աթոռոյս (Դիւան Ն. Ջուղ., 108)։*

ՀԱՍՏԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաստատուն գիր, հաստատութիւն։ Հմմտ. ԱԲ *հաստատագրութիւն* «հաստատութիւն»։ *Առ ամենեսեան կարծեմ գոլ կատարելապէս ի նախնեաց վիպագրացն, զոր* ***հաստատագրութեամբ*** *հասուցին մինչ ի մեզ (Պատմ. Խոթ., 34)։*

ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՌՈՅՑ, ա. Ամրակառոյց, պինդ կառուցուած։ *Հիմնեցաւ* ***հաստատակառոյց*** *ի վերայ հիման առաքելոց (Կամենից, 260)։*

ՀԱՍՏԱՏՀԱՒԱՏ, ա. Հաստատուն հաւատք ունեցող։ *Յիշեցէ՛ք, ողորմեցէ՛ք* ***հաստատհաւատ*** *քրիստոնեաք (ՈՒՄՀԲ II, 38)։*

ՀԱՎԱՐԻ, գ. Ցորենի բոված ալիւր։ ***Հավարի,*** *որ է լուացած ցորենին ալուրն և բարակ մաղած և եփած (ՄՄ 6275, 205ա)։*

ՀԱՏՈՒԱԾԵՒ, ա. Հատուածաձեւ, հատուածներով։ *Մագաւդն* ***հատուածեւ*** *ցուցաւ գրեալ ի սկզբանէն կարգս ոսկեղէն գրով (Ստ. Ռօշքայ, 62)։*

ՀԱՐԱԶԱՆ, գ. Խարազան։ *Հարկանեն ուժգին* ***հարազանաւ*** *ի վերայ մերկ գագաթան նոցա մինչեւ վա՜յն ճչէ (Սիմ. Լեհ., 170)։*

ՀԱՐԱԶՆԱԶԳԵԱՑ, ա. Խարազնազգեստ։ *Աւելի էին քան զութսուն ոգի՝ ԻԴ վարդապետք եւ այլքն աբեղայ եւ* ***հարազնազգեաց*** *կրօնաւորք (Մծ II, 352)։*

ՀԱՐԱՆՑ-ՊԱՊԱՆՑ, ճրդ. Պապական, նախնիներին պատկանող։ *Եւ ազգն նետողաց սմա հնազանդեցաւ / Զի էր* ***հարանց-պապանց*** *թաղթն, որ նա նստաւ (ՈՒՄՀԲ II, 128)։*

ՀԱՐԿԱՄԻՏԻԼ, նբ. Հարկադրել, ստիպել։ ***Հարկամիտիմ*** *- ստիպիմ իբր ի հարկէ առ ի հետեւիլ առաջադրեցելոյ իրին (Վ. Յուն., 47)։*

ՀԱՐԿՈՂ, ա. Հարկադրող, ստիպողական։ ***Հարկող*** *հրամանաւ սրբազան պատրիարգին մեծի Պօլսոյս (Յ. Կոլոտ, 285)։*

ՀԱՐԿՈՎԻ, ա. Հարկուող, հարկման ենթակայ։ *Թուրքերի տներն և հողերն Աստուածածնի խմհատ էր արարած* ***հարկովի*** *հողերն (Սանահն., 146)։*

ՀԱՐՄԵՂ, գ. ժող. ստուգ. «Հայր մեր»-ի: *Ով հանդիպող գերեզմանի, մին բերան* ***հարմեղ*** *ասի (ԴՀվ II, 65):*

ՀԱՐՅԱՋՆՆԵԼ, նբ. Հարցաքննել, հարցուփորձ անել: ***Հարցաքննեմ*** *զիարդն եւ զորպէսն քոյոյ բարեպէս կելոյդ (Դիւան Մխիթ., 56):*

ՀԱՐՅՄՈՒՆՔ, գ. Գրիգոր Տաթեւացու «Գիրք հարցմանց»-ի կրճատ անուանումն է: ՄՀԲ *հարցմունք* «հարցում, հարցնելը»: *Ազարիայն Ա. Ճաշու գիրք, Ա. փոքրիկ* ***Հարցմունք*** *վախմ եւ Սբ. Յակոբին (Ակռ., 212):*

ՀԱՐՅՆԱՏԵՍ, գ. Շարականների հարցը ստուգելու գիրք (ըստ ՀԲԲ-ի): *Ոչ ունէր կարիս քարոզգրքի կամ* ***հարցնատեսի,*** *այլ առ ձեռն պատրաստ զինչ եւ պատշաճ պիտոյանայր ժամուն (Դաւրիժ., 320):*

ՀԱՅԱԾԱԽ,

ՀԱՅԱԾԱՂ, գ. Հացի վաճառանոց՝ խանութ, հացատուն: *Ոչ գտանէին կերակուր ամենեքեան մարդիք եւ անասունք զի փակեալ եղեն ամենայն դրունք եւ ամենայն մրքածաղք, մսածաղք եւ* ***հացածաղք*** *(ՄԺ I, 212): Վարպետքն* ***հացածախից*** *ի հայոց ազգէս ամենայն (ՔՂօմ., 37): Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն...* ***հացածախներն*** *եւ խասապներն, պաւզաճիք եւ մէյխանաճիքն (ՄԺ I, 219):*

ՀԱՅԳԻՆ, գ. Հացի՝ սնունդի գումար, տուրքի տեսակ Երուսաղէմում ուխտի գնացածների համար: *Յակոբայ միաբանիցն* ***հացգին*** *տան (Աղաւն. Միաբանք, 467):*

ՀԱՅԵՓՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաց եփելը, հացթխութիւն: *Մահտասի Ամբակումս բարեմիտ եւ հաւատարիմ այր էր... ի գործս* ***հացեփութեան*** *օտարաց ծառայելով (Դաւրիժ., 403):*

ՀԱՒԱՍԱՐԱԿԱԲԱՐ, ա. մկ. Հաւասարապէս: *Համանգամայն - համազոյգ, միանգամայն,* ***հաւասարակաբար*** *(ՄՄ 2019, 163բ):*

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՏ, ա. Հաւատարիմ, հաստատուն: *Քոյդ դաշն ուխտ... առ իս առաւել* ***հաւատարմատ*** *հաստատութեամբ պահեցաւ անշիջանելի (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՀԱՒԱՏԻՍ, գ. Լուր: *Լաւ վատ եօլայ կ'երթանք... եւս նոր* ***հաւատիսներն*** *շուռութովն ծանուցանես (Պօղ. նամ., 93):*

ՀԱՒԿԹԱՋԱՓ, ա. Հաւկիթի չափ, ձուաչափ: *Զմրուխտք, լալ* ***հաւկթաչափ*** *եւ ալմասէ զէքիրնի, գաւաթնի, եւ չի գիտէ մարդ զո՞րն գնէ կամ յո՞րն հայի (Սիմ. Լեհ., 18): Կայր աւագ խորանին առջեւ իրեք լալ մեծ* ***հաւկթաչափ*** *(Սիմ. Լեհ., 57):*

ՀԱՒԿՈՐ, գ. Հաւկուրութիւն, աչքի հիւանդութիւն: Ն. Բիւզ. ունի *հաւկոյր* նոյն նշ.: *Ով որ ի հետն [զմրուխտ] պահէ, աչաց ցաւ չտեսնէ, լոյսն աւելնայ, երկարաժամանակ լինի,* ***հաւկոր*** *չլինի (գրչ. հաւկոյր, հաւկուր) (Դաւրիժ., 452):*

ՀԱՒ, դ. մկ. Հոս, այստեղ: *Եւ կողակիցի հաւս չէր, Բ աւուրն ետոյ եկաւ և իւր կինն ոչ գտաւ (ՄԺ I, 209):*

ՀԱՓՍ (թուրք. haps, hapis), գ. Բանտ, բանտարկութիւն: *ԼԳ հոգի մանզուլ փաշային ծառաներուն* ***հափսէն*** *ելան ցորեկով, բարով մտան նաւըն, ելան գընացին, քաղքին մարդիք ապուշ մնացին (ՄԺ I, 216)։*

ՀԱՓՍ ԱՆԵԼ, հրդ. Բանտարկել, բռնագրաւել: *Խուլան* ***հափս արին,*** *ելան գընացին թէ՝ նաւըն կու կոխեմք, խազնան կառնումք (ՄԺ I, 221)։*

ՀԱՔՈՒՐ, գ. Հօրաքոյր: *Ոչ ով խօսող չլինի հետ մեր Սուրբ Վարդանայ եկեղեցուն՝ ո՛չ որդոց և ո՛չ դստերաց, ո՛չ խօրօր որդոց և ո՛չ* ***հաքուր*** *որդոց (Կալված., 132)։*

ՀԵՂԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Խոնարհութիւն, համեստ արտայայտուելը, խաղցրախօսութիւն: *Մարդավարութիւն, որ ըստ Պրիսկիանոսի կայանայ ի յերիս. նախ ի քաղաքականութիւնս և ազատականութիւնս, երկրորդ՝ ի բարեբարոյութիւնս, և երրորդ՝ ի* ***հեզաբանութիւնս*** *(Նոր. ծաղ., 190)։*

ՀԵԹՄԱՆ (լեհ. hetman, գերմ. Hauptman «պետ»), գ. Կազակների հրամանատար: *Արդ՝ եթէ կամ իցէ քում թագաւորութեանդ վեհագունուց, առաքեսջիք նախ զմեծ իշխանն մեր* ***զհեթման*** *Լիթեւաքին զկոչեցեալն Գարուլ Խոտքեւիչ (Պատմ. Խոթ., 44)։ Ի միւս դրանէն մեծ* ***հեթմանն*** *Խոտքեւիչ տեսեալ զգալուստ անօրինացն՝ բարկանայ յոյժ (Պատմ. Խոթ., 52)։*

ՀԵԼԹԱՆ, գ. Թան: *Հելթան, որ է թան (ՄՄ 6275, 206ա)։*

ՀԵԾԵԱԼ ՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ, հրդ. Հեծեալների արշաւանք, զօրաշարժ, պատերազմ, հմմտ. ՀԷԾԷԼՈՒԹԻՒՆ: Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ ունեն *հեծելշարժութիւն* «ասպատակութիւն»: *Աւաղ զիմ հոգիս, հայրք և եղբայրք, թէ քանի՛ շարիք գործեցաւ ի յայս* ***հեծեալ շարժութեանցս*** *(Դիւան Ժ, 28)։*

ՀԵԾԵԼ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Հեծեալներին՝ այրուձիուն մարտի հանել, արշաւել: *Մահմուտ աղան* ***հեծել քաշեց*** *եւ վրան գնաց եւ նա հեծելն չարդեց, Մահմուտ աղան ճորով ազատեցաւ (Մանր ժամ. I, 213)։*

ՀԵԾՆԱԼ, չբ. Հեծնել (ձի): *Ամէնն եզ կու բանեցնեն, աղ եւ բեռն բառնան, այլ եւ* ***հեծնան*** *(Սիմ. Լեհ., 193)։ Ոչ թողուն այլ տավար* ***հեծնալ՝*** *զատ իշոյն (Սիմ. Լեհ., 329)։*

ՀԵՂԻՆԵԿ, գ. Հեղինակ: *Հոգայ քաղաք աստուածապահ / Հեղինեկիս միոյ զմահ / Հայաստանեաց շիջաւ մեծ ջահ (Առ էջմ., 186)։*

ՀԵՇՏԱԼՐԱԿԱՆ, ա. Հաճութեամբ ունկնդրող, խաղցրալուր: *Յորդառատ սիրով եւ* ***հեշտալրական*** *քաղցրութեամբ ընծայեցէք (Կամենից, 258)։*

ՀԵՌԱՇՈՒՐՋ, ա. Հեռաւոր, հեռուներից: *Զհամայն աշխարհաց բերեալն... թէ ականց եւ զումաշից՝* ***հեռաշուրջ*** *որք վաճառական (Քէօմ., 31)։*

ՀԵՌԻԱՍՏԱՆ, մկ. գ. Հեռու, հեռաստան: *Իշխանքներս և մելիքներս ի* ***հեռիաստանէ...*** *անկանիմք ի յոտս նազելի և ինքնակալ թագաւորիդ (Եզով, 17)։*

ՀԵՏԱԽՆԴԻՐ, ա. Հետամուտ: *Բան երկակի առեալ լինի, այսինքն՝ նեղաբար եւ յայտնապէս, ըստ որում անուն բանի առեալ լինի ի* ***հետախնդիր*** *լինելոյ (ՄՄ 1756, 28բ):*

ՀԵՏԱՄՂԵԱԼ, ա. Հետ մղուած, հակադարձ (ուժով): *Նոյնպէս եւ երանելի գաշդալանն Բոլոցքի...* ***հետամղեալ*** *բարկութեամբ մեծաւ եւ քաջապէս մարտուցեալ դարձուցանէր զձախ թեւ գնդին (Պատմ. Խոթ., 53):*

ՀԵՏԵՒԱԿԱԿՈՅՏ, ա. Հետեւակ զօրքի կուտակումով: *Ոմնէր ընդ իւր արս իբրեւ երկոտասան հազար. նա եւ այլ եւս յոլովից ազատագունդ հեծելոց եւ* ***հետեւակակոյտ*** *զօրաց, որք փութաշաւիղ հետեւմամբ դիմեցին ի մայրաքաղաքն Իլով (Պատմ. Խոթ., 45):*

ՀԵՏԵՒԱՄԱՐՏ, ա. Հետեւակ, հետեւազօր: *Ըստ ժամանակին առ հասարակ դիւցազանց* ***հետեւամարտքն*** *ի վերայ ուսոց ձիոց բերեալք և... պարածածկեալք (ՄԺ I, 269):*

ՀԵՏԵՒՈՂՈՒՀԻ, գ. Քրիստոնէութեան հետեւող կին: *Ճշմարտապէս լինին* ***հետեւողուհիք*** *Յիսուսի եւ Մարիամու (Դիւան Մխիթ., 100):*

ՀԵՏՄՏԵԼ, նբ. Հետապնդել, հետեւել: *Իբրև սկսան ի փախուստ դառնալ զաւրքն նոցա, յայն ժամ զաւրացն մերոց* ***զհետմտեալ***՝ *զամենեսեան զնոսա սրոյ ճարակ տային (Սանահն., 52): Փախուցեալ զզաւրքն Ղազախի և* ***զհետմտեալ***՝ *կոտորեալ որպէս արտ ոճորէից (Սանահն., 63):*

ՀԵՐԵՏԻԿՈՍԱԳԼՈՒԽ, գ. Հերետիկոսների՝ ուղիղ հաւատից շեղուածների գլուխ՝ գլխաւոր: *Կամելով խոյս տալ յերկուց* ***հերետիկոսագլխաց*** *(Յ. Կոլոտ, 255):*

ՀԵՐՁՈՒԿ, գ. Հերձուած՝ աղանդաւոր (մականուն): *Եւ էր Նէմցայու սէրազգէրն տուքա տը Լօրէնքն, որ* ***Հէրձուկ*** *կասէին ալամանակ (ՄԺ II, 406):*

ՀԶՕՐԵՂԱԲԱՐ, ա. Հզօրապէս, զօրեղ կերպով: *Որք եկեալ* ***հզօրեղաբար*** *յաղթեցին Պարսից (ՄԺ II, 325):*

ՀԷԾԷԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատերազմ, զօրաշարժ, հմմտ. ՀԵԾԵԱԼ ՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ: Ն.Բիւզ. ունի *հեծելութիւն* առանց մեկն., ՀԲԲ *հեծելութիւն* «ձի հեծնելը» (իմաստափոխ.): ***Հէծէլութեան*** *առենները կամ Աստուած հերի անէ, մէկ զօր փախ մը ըլար (Գովր., 195):*

ՀԷՏԻ ՇԷՐԻՖ (արաբ. hatti sherif), գ. Սրբազան (նաև՝ սուլթանի) հրամանագիր, տե՛ս նաև ԽԷԹԻ-ՇԷՐԻՖ: *Եւ շինեաց զքակեալ պարիսպն Խոսրով եւ եդիր փաշա զԹայեարն Ուրհաեցի եւ ետ* ***հէտի շէրիֆ*** *(ՄԺ I, 241):*

ՀԷՐԱՊԵՏ, գ. Հայրապետ: ՄՀԲ *հարպետ* նոյն նշ.: *Դամբարան վարդապետացն Ներսէսի Բաղիշեցոյ, միւս Ներսէսի* ***հէրապետի****... որք եդեալ են ի շիրմի ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին (ՄԺ II, 362):*

ՀԷՐԷՆԻԳ, գ. Հայրենիք ժառանգութիւն, ժառանգական կալուածք: ՄՀԲ հէրէնիք նոյն նշ.: *Մեր կամաւ մեր հօր* ***հէրէնիգն****... զամէնն ծախէցինք (Սանահն., 140):*

ՀԷՕՃՃԷԹ, գ. Դաշնաթուղթ, տե՛ս նաև ՀՈՒՃԱԹ: *Գոյ մի* ***հէօճճէթ****, յորոյ վերայ գնոյն նօմերայն եդաք: Հէօճճէթ վասն Բ եւ Գ նօմերայի մաղազայիցն (Երուս. դիւ.):* ***Հիւճէթ*** *ցոյց տուաք, նայ տիրութիւն արաւ (Զուար, 1867, 131):*

ՀԻ՞, դ. Ինչու՞, խի՞ (խսկց.): *Ո՞րպակ և* ***հի՞*** *բերիցէ եղանակ կայման Տեառնդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 384):*

ՀԻՄԱԿՈՒ, մկ. Հիմա, այժմեան, ներկայիս: ՄՀԲ *հիմակ* նոյն նշ.: *Բրինձ ապուր...* ***հիմակու*** *ժամանակս ցեղ մի այլ դեղով կստածեն (Բունիաթ, 117):*

ՀԻՄՆԱՒԵՐ, ա. Հիմնահատակ աւերուած: Ն. Բիւզ. *հիմնաւեր* «որոյ հիմունքն աւերեալ են»: *Զազգն Գաւրաց արտասահման արարեալ... եւ բերեալ էած ի* ***հիմնաւերն*** *ի Սպահան (Դաւրիժ., 357):*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻԼՈՒՍ, մկ. գ. Հինգշաբթի առաւօտեան, լոյս հինգշաբթի, հմմտ. ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻԼՈՒՍ, ԿԻՐԱԿԻԼՈՒՍ: *Նոյեմբերի Լ և լուսնի ԺԵ խաւարեց չորեքշաբթի գիշեր Դ ժամին մինչև ի Ե ժամն, առաւօտն* ***հինգշաբթիլուս*** *որոտաց և երեկ անձրև (ՄԺ I, 209):*

ՀԻՆԴՈՒԱՆԱ, գ. (բսբ.) ***Հինդուանա,*** *որ է ձմերուկ (ՄՄ 6275, 206ա):*

ՀԻՆՁՈՒԿ, շ. Երբ, երբ որ: ՄՀԲ *հինչու* նոյն նշ.: *Ղուլինճ մի այլ կա, որ ի բարակ աղիքն լինի, որ շիտակ է,* ***հինչուկ*** *ի տափոխն կու իջնու (Բունիաթ, 94):*

ՀԻ ՈՐ ՄԷԿ, դ. Որևէ մէկը: *Օսգով կամ արծրթով շուխերն ապրշումէ շդրինֆներըն թէ տղայ կընտոց եւ թէ աղջիկնու եւ կամ* ***հի որ մէկին*** *արգիլված պիլայ (Գովր., 46):*

ՀԻՏ, կ. Հետ: *Հայն եկաւ եւ ոչ կար[աց առնուլ], ծեծվեցան* ***հիտ*** *թուրքին եւ [ետ դ]արձան (ՄԺ I, 227):*

ՀԻՐԵԼ, նբ. *Մղել -* ***հիրել*** *(ՄՄ 1127, 146ա):*

ՀԻՒԱՆԴԱՀՈՏ, ա. Գարշահոտ: *Մի՛* ***հիւանդահոտ*** *եղիցի եւ կսկծելի բնակելոցն ի վանատունն (Յիշ. Ուլն., 292):*

ՀԻՒԱՆԴԱՊԵՏ, գ. Հիւանդանոցի պետ, բժշկապետ: *Պաշտօնատեարք... հինգերորդ՝* ***հիւանդապետ*** *կամ տեսուչ հիւանդանոցին (Ոիղուր., 270):* ***Հիւանդապետն*** *կամ տեսուչն հիւանդանոցին պարտի խնամ տանել այնմ ամենայնի (Ոիղուր., 271):*

ՀԻՒՃԷԹ, տե՛ս ՀԷՕՃՃԷԹ:

ՀԻՔԵԼ, նբ. Պարսաւել, ամբաստանել: ***Հիքել*** *- պարսաւել, բամբասել, լուտալ, բարքօղել (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՀՄԱՐ, կ. Համար: *Ամենայն ջաթատան հաւադալէ* ***հմար*** *աղարկեց (Եզով, 405):*

ՀՄՏԱԲՈՒՆ, ա. Հմուտ, խելացի: *Գիտենալ ա՛յլ տեսողք. բայց շատ գրամուտ և* ***հմտաբուն*** *պիտի լինի, որ զիսառնիխուտն իմանայ (Տէֆթ., 318):*

ՀՆԱՁԱՆԴԱԼՈՒՐ, ա. Հնազանդ ու լսող: *Խորհրդով իմաստուն ծերոց, ուղղաշաւղընթաց երիտասարդաց, հպատակաց հօր եւ* ***հնազանդալուր*** *մօր պատանեկաց (Ագուլ. կոնդ., 85):*

ՀՆԱՐԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճարտարութիւն, վարպետութիւն: *Յորում յօրինեալ զանազան եւ պէս պէս նկարս եւ տեսակս շուշանաց եւ կենդանակերպից... պէս պէս* ***հնարակերպութեամբ*** *(Դաւրիժ., 87):*

ՀՆԱՐԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Հնարամտութիւն, գաղտնի հնար: *Ոմանք ասացին պատճառ զծածուկ ներքնագործ* ***հնարակերտութիւն*** *Մելքիսէթ կաթուղիկոսին (Դաւրիժ., 193):*

ՀՆՈՂԱԿ, գ. *Սարգիսոստայն -* ***հնոզակ*** *կամ սարփուստայ (ՄՄ 1127, 151բ):*

ՀՈԳԱՐԿՈՒ, ա. Հոգացող, խնամատար, հոգածու: *Ոչ է ազգս մեր* ***հոգարկու*** *իբրեւ զազգս զայլս առ ի գրել զյիշատակարան ժամանակաց (Յիշ. Ուլն., 285):*

ՀՈԳԵԱԳՈՅՆ, ա. Սիրելի, հոգեակ: ***Հոգեագոյն*** *քաջ մըշակ / Ի Քրիստոսէ առեալ պըսակ (Կ. Ամատ., 54):*

ՀՈԳԵԲԱԺՆԱԿԱՆ, ա. գ. Եկեղեցում տրուող հոգեւոր տուրք՝ բաժին: *Տուեալ էք նմա... զհոգեկան տուրսն ձեր՝ զնուիրականանն,* ***զհոգեբաժնականանն,*** *զգանձանականանն եւ զայլս այսպիսիս (Ագուլ. կոնդ., 108):*

ՀՈԳԵՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, գ. Ջուտ կեանքը պահպանելու համար սնուելը, ֆչակերութիւն: ՄՀԲ և ՀԲԲ ունեն *հոգեպահ, հոգեպահիկ* նոյն նշ.: *Երկու իրեք օրն մի անգամ ճաշակելով եւ զայն սակաւ պաքսիմատս վասն* ***հոգէպահութեան*** *(Սիմ. Լեհ., 278):*

ՀՈԳԵՎՆԱՍ, ա. Հոգին վնասող, վնասարար: *Բառնամ ի ձէնջ զայն ամենայն խռովութիւնս եւ* ***զհոգեվնաս*** *եւ զմարմնատոյժ տարաձայնութիւնսն (Գալ. Կենս., 339):*

ՀՈԳԵՏԱԾ, ա. Հոգին խնամող, սնուցող: *Հանրակեցոյց ողորմութեամբ և պահպանութեամբ... այլ և* ***հոգետած*** *շնորհօք և զօրութեամբք և նոյնամուխ արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն (Ղուկ. նամ., 117):*

ՀՈԳԵՏԱՐՓ, ա. Հոգևոր՝ ոչ մարմնական տարփանք՝ սէր ունեցող, հոգեպարար: *Յորմէ ճշմարիտ սիրով,* ***հոգետարփ*** *կարօտիւ և փրկչաւանդ ողջունիւ սրբով, հանդերձ յարամնացական օրհնութեամբ և նախախնամութեամբ (Ղուկ. նամ., 117):*

ՀՈԳԵՏԻՊ, ա. Հոգու տիպը՝ պատկերը կրող: ***Հոգետիպ*** *եւ աստուածագործ իւղն օծութեան (Ագուլ. կոնդ., 107):*

ՀՈԳԵՒՈՐՏԷՐ, գ. Հոգեւոր առաջնորդ: ***Հոգեւորտէրն*** *մէկ օրհնութեան նամակ էր առաքեր ի վերայ մեր (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 203): Խնդրեմք...* ***հոգեւորտիրոջ*** *աջն համբուրես և բարեխօս լինիս (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 203): Ծանի՛ր,* ***հոգեւորտէ՛ր,*** *թէպէտ ամենայն եղեալն գրեցանք (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315):*

ՀՈԳՈՅ ՏՈՒՆ, հրդ. Հոգու տուն, փխբ. Ս.Էջմիածին: ՀԲԲ *հոգետուն* «մարդու գանգը»: *Ձեր Աթոռին*

խնայեցէք, որ ձեր ***հոգոյ տուն*** *է (Դիւան Ն. Ջուղ., 104):*

ՀՈԳՈՒՀԱՆ, ա. գ. Հոգին հանող՝ տանջող, չարչարող: *Ի՞նչ խրատ կու տաս, ա՛յ* ***հոգուհան*** *(ՈՒՄՀԲ, 102):*

ՀՈԳՈՒՆԱԿԱԲԱՐ, ա. մկ. Հոգու ունակութեամբ, կամեցողութեամբ: ***Հոգունակաբար*** *թէ կամենայ պատրիարգն, կարէ զբնաւս ըմբռնել (Ճեմճ., 268):*

ՀՈԳՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգու ունակութիւնը՝ պարունակելը: ԱԲ *հոգիունակ* «ունող զՀոգի Սուրբ»: *Զերիս կարեմք իմանալ այլովք անուամբք, այսինքն՝ խորհրդով և* ***հոգունակութեամբ*** *(Նոր. ծաղ., 90):* ***Հոգունակութիւն*** *է նախատեսութիւն իմն զիրաց հանդերձելոց (Նոր. ծաղ., 90):*

ՀՈԳՍՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգացողութիւն, խնամատարութիւն: *Զեզ պարտ է ցաւել և հոգալ մեծաւ* ***հոգսունակութեամբ*** *զհոգան ձերոյ հոգւոյ քաւարանի Տանն (Կալված., 168):*

ՀՈՂԱՅԱՐՄԱՐ, ա. Հողով յարմարուած՝ կառուցուած, հողաշէն: *Գրեցաւ... ի քրիստոնեայ ժողով վայրիս ի* ***հողայարմար*** *տներս առ ափս եզեր գետոյն (Աղաւն. Միաբանք, 518):*

ՀՈՂՄԱՀԱՐՈՅՔ, գ. Որոտմունք: ***Հողմահարոց*** *- աղաղակ և որոտմունք (ՄՄ 2281, 127բ):*

ՀՈՂՈԹԱՓ, գ. Հողաթափ, մաշիկ: *Շորեղէն՝ երեք զառ շուրջառ, Դ մաղաշ, այլև հինգ* ***հողոթափ*** *(Սանահն., 115):*

ՀՈՂՈՐԲԱՐ, գ. Հօրեղբայր, տե՛ս նաև ԽԱՒՐԵՂԲԱՐ, ՀՈՐԱՂԲԱՅՐ: *Յիշեցէք... մին* ***հողորբարն*** *իմ՝ Վարդան եւ կին իւր Մուլքիճանին (Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 314):*

ՀՈՅԱԿ, գ. Խոյակ: *Սկսանի շինել գաւիթ մեծ ի վերայ կաթուղիկէին... ինն* ***հոյակօք*** *՝ի վերայ չորից սեանց (Ջաք. Գ, 14):*

ՀՈՅՍԿ (գրբ. հուսկ), մկ. Ամենից հետինը, վերջինը: *Ես՝ նուաստս և* ***հոյսկն*** *յամենից և տկար տրուպս յառաջնորդաց Բարսեղ (Սանահն., 114):*

ՀՈՌԻՄ, գ. Կաթոլիկ: *Այս աշխարհս բնաւ հոռոմ չկայ, միայն Լով երկու իրեք տուն* ***հոռիմ*** *(Սիմ. Լեհ., 347):*

ՀՈՌՄԻ ՀԱՒԱՏ, հրդ. Կաթոլիկութիւն: *Ջաբեղաներն և զերեցնին զբլեղներն ածիլեցին / Հոռմի հաւատ մկրտեցին (Նշխարք, 54):*

ՀՈՌՄՅԻ ԹՈՒՐՔ, հրդ. Հոռոմի՝ Բիւզանդիայի թուրք. երբեմն այսպէս էին կոչում օսմանեան թուրքերին: *Յառաջմէ ևս ազդեալ եմք տէրութեանդ, որ* ***հոռմցի թուրքն*** *Թիֆլիզ, Երևան, Նախջուան իւրեանց երկրովն և վալիաթովն առաւ (Եզով, 419):*

ՀՈՎԱՆԱՆԱԼ, նբ. Հովանի լինել, պատսպարել: *Բազուկ քո* ***հովանասցէ*** *և աջ քո կնքեսցէ (Հնատիպ, 14):*

ՀՈՎԱՐԱՆ, գ. Ամառանոցավայր: *Տուաք շինել եկեղեցիս անուամբ սրբոյն Գրիգորիսի՝* ***հովարան*** *Սուրբ աթոռոյն Ամարասա (ԴՀՎ V, 164): Նորոգեցի Սանահին... եկեղեցու խաղտեալ տեղիքն կոփվածովք վի-*

*մօք, քանզի նա ի բնէ կացարան և ապա **հովարան** է սուրբ վանացս (Սանահն., 118)։*

ՀՈՏԵՑՈՒՑԻՉ, ա. գ. Հոտած, գարշահոտ։ *Հետօքն իւրեանց զեկեղեցիս եւ զհասարակութիւնս ապականեն՝ արկանելով **զհոտեցուցիչ** եւ զապականիչ թասկիրայս յեկեղեցիս (Գալ. Կենս., 341)։*

ՀՈՏՈՏԱԿ, գ. Հոտառութիւն, հոտառութեան զգայարան։ *Ծանօթութիւնս այս յառաջագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսակէ, որ է յաչս, ի լսակէ, որ է յականջս, ի **հոտոտակէ**, որ է ի քիմս, ի ճաշակէ, որ է ի բերանն և ի շօշափակէ, որ է ի ձեռս (Նոր. ծաղ., 4)։*

ՀՈՐԱՂԲԱՅՐ, գ. Հորեղբայր, տե՛ս նաև ԽԱՒՐԵՂԲԱՐ, ՀՈՂՈՐԲԱՐ։ *Հորաղբայր Սմպատայ (ԴՀՎ III, 113)։*

ՀՈՐՍԱԳԱՀ,

ՀՈՐՍԱՅԳԱՅ, գ. Որսատեղ։ *Ծախեցի... թէ՛ պահէզատեղ, թէ՛ ջուր, թէ՛ ջաղաց, թէ՛ մեր **հորսագահ**, թէ՛ արաւտգահ (Սանահն., 153)։ Իւր ծիլ հող ու ջուրն, սարում, ձորումն, խմհատումն **յորսայգահ**, արօտգահ (Սանահն., 154)։ **Հորսայգայ** առաջ իմ հէրն տվել էր իր հոգուն համար (Սանահն., 172)։*

ՀՈՒԶԱԶ (արաբ. huzāz), բժկ. Գլխի հիւանդութիւն, գլխուղեղային նեարդերի բորբոքում։ *Թաշանուշ և **հուզազ** Բ ազգէ՝ ի մաթիայէ, որ զաֆիլ լինի (Բունիաթ, 74)։*

ՀՈՒՃԱԹ, տե՛ս ՀԷՕՃՃԷԹ։ *Մեզի մէկ լաւ ֆաթվա տըւաւ, և մեք տարաք զայն **հուճաթ** ևս արարաք (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 463)։*

ՀՈՒՄԱԿԱՇԻ, գ. ա. Անմշակ կաշի, փխբ. տկար, վտիտ։ *Միս եմ ու **հումակաշի**, զոսկերս կու հալես (ՈՒՄՀԲ, 123)։*

ՀՈՒՌՎԱՌ, գ. Բուրվառ։ *Ոչ գոյր **հուռվառ** եւ խունկ, եւ սալարկ յատակ եկեղեցւոյն քանդքանդեալ՝ եղեալ որջք գեռնոց (Դաւրիժ., 251)։*

ՀՈՒՐԹՈՒՆԱՅ (յուն.>թուրք. firtina), գ. Փոթորիկ։ *Գիտես թէ Աստուած բարկացաւ, քամի եղաւ, **հուրթունայ** եղաւ ան գիշերն, չախչրներ կոտրրտեցաւ, (ՄԺ I, 220)։*

ՀՈՔՆԱ ԱՅՆԵԼ, հրդ. (բժշկ.) Հոգնա անել։ *Թզի շարապ և կուլանկուպին տան և **հոքնա այնեն** (Բունիաթ, 102)։*

ՀՌՈՒՄ, գ. Կաթոլիկ, հռոմէական, լատինական, հմմտ. ՀՈՌԻՄ։ *Մին **հռում** վարդապետ, անունն Անաստաս... եկն Աքուլիս ժողով անելու (Զ. Ագուլ., 129)։*

ՀՌՉԱԿԱԼՈՒՐ, ա. Հռչականուն, անուանի։ *Առ **հռչակալրոյ** եւ գերապատուելոյ տեառն Մխիթար վարդապետի (Դիւան Մխիթ., 11)։*

ՀՌՉԱԿԱՎԷՊ, ա. գ. Հռչակաւոր (վէպ), փխբ. Ս.Գիրք։ *Նախագասես զիմաստն ոգեւոր նիւթականին, ըստ առածին **հռչակավիպի** (Դիւան Մխիթ., 4)։*

ՀՍԱԲՆ ՏԱԼ / ՏԵՍԱՆԵԼ, հրդ. Հաշիւը տալ, հաշուետուութիւն ներկայացնել, տե՛ս ՀՍԱՊԵԼ։ *Սայ վերայկացու դրեց... Ոհան-բաբէն, որ սարքարութիւն անէ, **հսաբն տայ***

Շմաւոնին (Զ. Ագուլ., 82)։ Իւր խորհրդականքն նստին եւ ընդ երեսփոխանին ***հսապ տեսանեն*** *եւ գիտենան, թէ այս տարւոյս մուտն ինչ է եւ ելն ինչ է (Կտակ Յակ., 329)։*

ՀՍԱՊԵԼ (արաբ. hisab, պարսկ. hesab «հաշիւ»), նբ. Հաշուել։ *Այլ հախիսայ որ ունի ի վերայ մեր, ներսն* ***հսապէցինք*** *(Սանահն.,148)։*

ՀՐԱԲՈՒՆԱՊԵՏ, գ. Բաբունապետ, հմմտ. Ն.Բիւզ. ***հրաբունական***։ *Կաճարս աստուածային վերատին կառուցաւ... առաջնորդութեամբ Յակոբա քաջ* ***հրաբունապետին***, *քարգործ Գրիգորին և Տօնականին (ԴՀՎ VII, 118)։*

ՀՐԱՄԱՆՔԸ ԲՌՆԵԼ, հրդ. Հրամանը պահել, հրամանին հետևել։ *Հոգևոր տէրն իմացաւ, մեզ վերայ օրհնութեան թուխտ զրկեց. հոգևոր տիրոջ* ***հրամանքն բռնեցինք*** *(Սանահն., 143)։*

ՀՐԱՄԲՈՒՆ, ա. Հրեղէն, հրեշտակային։ ԱԲ *հրաբուն* «հրեշտակային», ՀԲԲ *հրաբուն* «աստուածային»։ *Բազմութիւն* ***հրամբուն*** *զօրացն լնուին զստորին զաշխարհս (Ագուլ. կոնդ., 89)։*

ՀՐԱՆԻՑԱ (լեհ. granica, ռուս. граница), գ. Սահման։ *Ոմն իշխան Վոյնիցքիյ ընթացաւ յետ նորա եւ եհաս նմա ի* ***հրանիցան*** *(Կամենից, 45)։*

ՀՐԱՇԱԿՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Հրաշագործութիւն։ *Առնեն յամենայն ժամ* ***հրաշակործութիւնս*** *օգնող արքայիդ (Եզով, 345)։*

ՀՐԱՇԱՐԻ, ա. Հրաշալի։ *Վարդապետք ամէն գան, որ ես* ***հրաշարի*** *ջուր աւրհնէք անեմ (Զ. Ագուլ., 120)։*

ՀՕՎԱՐԱՆ, տե՛ս ՀՈՎԱՐԱՆ։

ՀՕՐԱՀՐԱՇ (բնստ.), ա. Հօր՝ Աստծու հրաշալի (խօսքեր)։ *Շարժեալ բերանն աստուածահրաշ / Շրթանցն բղխէր բան* ***հօրահրաշ*** *(ՈՒՄՀԲ II, 13)։*

-Զ-

ԶԱԳԱԿՈՐՈՒՍՏ, ա. Զագին կորցրած, հմմտ. ԿՈՐԻՒՆԱԿՈՐՈՅՍ։ Ունի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.։ *Շահն փոնգայր, մոնչէր, հնչէր եւ գոչէր որպէս* ***ձագակորուստ*** *առիւծ (Զաք. Ա, 29)։*

ԶԱԳԱՍԷՐ, ա. Զագին սիրող, գուրգուրող։ ***Զագասէր*** *հաւալասան հաւուն նման ես (ՈՒՄՀԲ, I, 87)։*

ԶԱԽԵԱԼ, ա. Զախ շեղուած՝ մեղսագործ դարձած։ ԱԲ *ձախանալ* «վատթարանալ», ՄՀԲ *ձախել* «ձախողուել»։ ***Զախեալ*** *էի՝ յաջ դասեցեր, Ղօղեալ էի՝ ամրացուցեր, Ճնշեալ էի՝ անդորրեցեր, Մեկնեալ էի՝ պատուաստեցեր (Առ Էջմ., 193)։*

ԶԱԽՈՏՆ, գ. Զախ կողմը, քաղաքի ձախ հատուածը։ ***Զձախոտն*** *քաղ-*

քիս տեսցուք՝ յարեւմուտս զեօթ-նեակ կըլայն (Քէօմ., 5)։

ՁԱՅՆԱՆՄԱՆ, ա. Ձայնի նման։ ***Ձայ-նանման*** *ազդ առնելով, Ղեկանման միշտ ուղղելով (Առ էջմ., 194)։*

ՁԱՅՆԱՌԻԿ, գ. Երգ ու պարի, երաժշտութեան ձայն։ ***Ձայնառիկ***- *երգք, պարք, տաւիղ (ՄՄ 2281, 128ա)։*

ՁԱՅՆԱՒՈՐ ԳԻՐ (Ք), հրդ. Նոտագրած, խազագրած (գիրք)։ ԱԲ *ձայնաւոր* «ձայն ունեցող, ձայնեղ երգելու յարմար», ՀԳԲ *ձայնաւոր* գործիք «երաժշտական գործիք», ՄՀԲ *ձայնաւոր* «խթաղիք» (համանուն)։ *Տէր Յոհան և իւր հայր Գրիգորն ետուն մէկ Յիսուս Որդի, մէկ* ***Ձայնաւոր գիրք****, մէկ գիրքակալի շապիկ (Ակռ., 208)։ Յայսմ ժամանակի Մեսրովպ սքանչելի այրն Աստուծոյ եգիտ* ***զՁայնաւոր գիրսն****, տուելովն Աստուծոյ ի վիմին տպաւորեալ ի Բալու (ՄԺ II, 326)։*

ՁԱՐ (ռուս. царь), գ. Ցար, կայսր։ *Ունէր և զայլ թուղթս առ կայսրն Լէօբոլտոս, առ Բալադին էլէքթօրն և առ* ***ձարն*** *Մոսկովաց (Ստ. Ռօշքայ, 190)։ Երթայ առ* ***ձարն*** *և այնքան խորագիտութեամբ շրջի և ի սմանէ դեսպան լինի առ Պարսից արքայն (Ստ. Ռօշքայ, 190)։*

ՁԵՌԱՅ ԳԻՐ,

ՁԵՌԳԻՐ, հրդ. գ. Ձեռքի գիր՝ ստորագրութիւն, ձեռագիր։ *Ուղիղ սրտիւ դրինք զմօրն և* ***զձեռաց գիրն*** *մեր այս թղթիս (Եզով, 19)։ Դրի իմ մօրն* ***ձեռաց գիր****. ինձ դապուլ այ (Եզով, 20)։ Ես՝ Պաղտասարի որդի Մելքոն իմ* ***ձեռգրովս*** *մրրովս ինձ դապուլ է (Եզով, 157)։ Ես՝ Շահնի որդի Սուքիաս իմ* ***ձեռգրովս*** *մօրրովս ինձ խապուլ է (Եզով, 157)։*

ՁԵՌԱՅ ԽԱՉ,

ՁԵՌՆԱՅԽԱՉ, հրդ. գ. Հոգևորականի ձեռքի խաչ, որ գործածում է արարողութիւնների ժամանակ։ *Տէր Իսրայէլն և իւր որդի Յակոբն տվին մէկ խալիչայ, մէկ լաւ փոքր* ***ձեռաց խաչ*** *(Ակռ., 205)։ Մահդասի Աւետիքն և Գիգորն ետուն Ա արծաթէ* ***ձեռաց խաչ*** *(Ակռ., 211)։ Գրիգորն մէկ լաւ* ***ձեռնայխաչ*** *ետ Սբ. Յակոբայ (Ակռ., 213)։*

ՁԵՌԲԱԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Ձեռքից բռնել և ման ածելը։ ՀԲԲ *ձեռբածութիւն* «ձեռնարկ մի բանի»։ ***Ձեռբածութիւն*** *և ձեռնածութիւն - ըմբռնումն ի ձեռանէ և առաջնորդումն. լատ. մանուտուցիո (Վ. Յուն., 48)։*

ՁԵՌՆԱՁԱՓ, գ. ա. Ձեռքի ափի չափ՝ փոքր (տարածութիւն)։ *Ձամենայն փափուկ տեղիս մարմնոյն ծակոտեցին ծայրիւ սրոյ, յորոյ մարմինն ոչ մնաց* ***ձեռնաչափ*** *տեղի մի անծակ (Դաւրիժ., 420)։*

ՁԵՌՆԱՌԱՏ, ա. Առատաձեռն։ *Երկիրն է յոյժ խաղաղութիւն, որ ոչ գող կայ և ոչ բոզ, ոչ մարդասպան և ոչ գօմրուկ, և թագաւորն է խիստ* ***ձեռնառատ*** *(Յ. Թութունջ., 306)։*

ՁԵՌՆ ԱՌՆՈՒԼ / ԲԵՐԵԼ, հրդ. Ձեռք գցել՝ գրաւել, հնազանդեցնել։ *Հիմա պինդ կուզեն զմեզ* ***ձեռն առնուն*** *այս գարունս և ապա երիշ անեն (Եզով, 433)։ Թշնամին եկն պատեաց զմեզ... Թիլիզ, Երևան,*

Գանջայ, Թաւրէզ առեալ են, հիմա կամին զմեզ ***ձեռն բերել*** *(Եզով, 432)։ Իսկ թէ էլ շատ ետացաք՝ զմեզ* ***ձեռն բերին****, դժուար կը լինի (Եզով, 433)։*

ՁԵՌՆՏՈՒՈՂ, գ. Օգնող, ձեռք գցող։ *Ապա դարձեալ այցելութեանց ամենահնար* ***ձեռնտուողին*** *ծագեալ նշոյլ ի սիրտ բանականութեանս՝ նախադէմ խոնարհութեամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126)։*

ՁԵՌՔ ՏԱԼ, ֆրդ. 1. Ձեռնարկել, սկսել։ *Ագուլիս Ներքի թաղի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին այսօր* ***ձեռք տվեցին****, վեր կալան, որ շինեն (Ջ. Ագուլ., 63)։ Մեր տներն* ***ձեռք տվիք*** *շինելու, Ալէքսան էլ* ***ձեռք տվեց****, ինքն էլ շինեց (Ջ. Ագուլ., 90)։* 2. Հարմար լինել։ *Եռանէնցն* գոս Գելան կամ Բաքու, ինչպէս ձեզ* ***ձեռք տայ*** *(Եզով, 406)։*

ՁԵՍԱՐ, գ. Կայսր։ *Ոմանք* ***զձեսարին*** *որդին կամէին, ոմանք զՄոսքովին իշխանն կամէին (Կամենից, 43)։*

ՁԵՐԱԿԱՆ, ա. Ձեր, ձեզ պատկանող։ *Կեամ ըստ արժանեաց իմոց* ***ձերական*** *սուրբ աղօթիւքն և շնորհօք Տեառն (Ոսկ. նամ., 1966, 294)։*

ՁԵՐՊ, գ. Ծերպ։ *Բնակեն ի յայրս և ի* ***ձերպս*** *քարանձաւաց լինելով (Եզով, 344)։,*

ՁԷԽ (գերմ. zechc), գ. Արհեստաւորական ընկերութիւն, միաբանութիւն։ *Աւուրը ամէն դի կամ ամէն շաբաթ կու քալին* ***ձէխերը*** *(Գովր., 197)։*

ՁԸՄԸՌՆԱՄՈՒՏ, մկ. գ. Ձմեռնամուտ՝ ձմռան սկիզբը։ *Ի թվին ՌՀ տանուտէրն կարիճն, դեկտենբերի ԺԸ* ***ձըմբռնամուտին****, ձմեռն երկար բռնեց և դիժար (ՄԺ I, 209)։*

ՁԸՆԱՄԵԾ, ա. Ձիւնառատ։ ՆՀԲ ձիւնամեծ «ուր իցէ ձիւն մեծ կամ առատ»։ *Ձըմեռըն դիժար եղաւ եւ* ***ձընամեծ****, մահ անասնոց եւ խաշանց (ՄԺ I, 227)։*

ՁԻԹԱՏՈՒՆ, գ. Ձիթիանմ, ձիթանոց։ *Անդ է* ***ձիթատունն****. համարեցի մինչև 17 քուբ, թող զմանտրերն (Ջուար, 1867, 203)։*

ՁԻՒՆԱԲԱՐԴ, ա. Ձիւնով բարդուած՝ կուտակուած։ *Յաւէտընթաց յառաջախաղաց վտակս ջուրցն, որ ի գլխոց* ***ձիւնաբարդ*** *սպիտակափայլ բարձրաբերձ լերանց առ ի ստորեւ հոսեալ իջանէ (Դաւրիժ., 87)։*

ՁԻՒՐԱՍԷՐ, ա. Ձիւր՝ ձիրք սիրող։ *Ո՞վ ձեռնտուք իմ* ***ձիւրասէրք****, ձայնեցէք ինձ / Ու՞ր է ձրի բաշխողն իմաստից (Ներբ. Սրապ., 21)։*

ՁՄԵՌՆԱՏՈՒՆ, գ. Ձմեռանոց։ *Մէկ մեծ* ***ձմեռնատուն*** *էր, որ գիր կէր գրած, ԲՃԸ տարի էր շինած (Ջ. Ագուլ., 90)։*

-Ղ-

ՂԱԼԷՕՆ (իտալ. galcóne), գ. Մեծ նաւ, առագաստանաւ: *Թօնուզն ծովուն վերայ* ***ղալէօն*** *ունի, կու ծեծվի ֆռանկի հետն (Տէֆտ., 463):*

ՂԱՄԱՐԱՓԱՅԼ (արաբ. qamar «լուսին»), ա. Լուսնի փայլով շողացող: ***Ղամարափայլ*** *ծառեր պտղով զանազան / Որ տեսութեամբ անհաս է յաչս մարդկան (ՈՒՄՀԲ, 297):*

ՂԱՅԵԽ,

ՂԱՅԵՂ (պարսկ. ğaycğ, թուրք. kayık), գ. Նաւակ: ՄՀԲ *ղայխայ* «նաւակ, մակոյկ»: *Մեր* ***ղայեղ*** *էր, Ռշ ուռուս մեռաւ (ՄԺ II, 269): Թվին ՌՀԴ ուռուզն առաւ զՏրապիզոն Մեր* ***ղայեխներով*** *եւ ի սոյն ամի Վրացի Մովրով ջարդեաց (ՄԺ II, 358): Ղուրսէլու* ***ղայեխով*** *ի վերայ Կարմիր ծովուն կու գնայ, Լ աւուր ճանապարհ է մինչև ի Սովաքի (Յ. Թութունջ., 301): Յայսմի ամի հարիւր եւ քառասուն* ***ղայեխ*** *ըռուս եկն ի վերայ Տրապիզոնայ (Ժամ. Պող., 279):*

ՂԱՅՐԷԹ (արաբ. qayrat), գ. Ջանք, ջանադրութիւն, աշխատանք: *Մեք տեսաք զնորա* ***ղայրէթն*** *և զզահմաթն հրամանուցդ և մեզ համար (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 316): Զինչ որ քումդ մեծութեանն կու վայելէ, զայն դու գիտես և քո* ***ղայրէթն*** *(Դիւ. Ս. Յակ.,1934, 124):*

ՂԱՆԱԼ, չբ. Ծուլանալ: ***Ղանալ*** *- ծուլանալ, յանգել, ջերանիլ, խոհարանալ, անկուածիլ (ՄՄ 2281, 125ա):*

ՂԱՆՏԱԿ, գ. Խանդակ՝ խրամ, փոս: *Մօսքովն* ***ղանտակի*** *փորել էին, ամրոցնի շինել եւ առ լերամբ բանակ բանակ նստել: Դիզել էին բլուրնի իբրեւ* ***ղանտակ*** *(Սիմ. Լեհ., 372):*

ՂԱՊԱՐ (արաբ. ghibar), գ. Փոշի կամ ցան: *Նշանն այն է, որ համակ ի քուն լինին՝ յիմէ* ***ղապար*** *չունենա (Բունիաթ, 70):*

ՂԱՏԱՂԱՅ, գ. Մուսետիկ (ծան. հրատ.): *Հրամայէ պնդապահս առնել ի ճանապարհին, այսինքն՝* ***ղատաղայ*** *(Ջաք. Ա, 37):*

ՂԱՏԻՄ (պրսկ. qadim), ա. Հին, նախկին: *ՋԴարքն* ***ղատիմի*** *կայր և Պարսից խլած և զեպիսկոպոսի գեղն, որ հաստատ կայր նախնեաց մերոց (Սանահն., 113):*

ՂԱՏՐԱ ՂԱՏՐԱ (արաբ. katra katra), ա. մկ. Կաթիլ-կաթիլ: *Գոզն կաթ կաթ գայ,* ***ղատրա ղատրա*** *պավվ, երկուքին գեղն այլ մէկ է (Բունիաթ, 103):*

ՂԱՐԱԵԱՆԻՍ (թուրք. kara yanik, բոց. «սև թախիծ»), գ.(բժշկ.) Հոգեկան խանգարում: *Սարսամն, որ ի տաքէ լինի այն, որ* ***ղարաեանիս*** *կասեն (Բունիաթ, 60):*

ՂԵԿԱՆՄԱՆ, ա. Ղեկի նման: ***Ղեկանման*** *միշտ ուղղելով, ճարտարանման հիմնարկելով, Մայրանման ողորմելով (Առ էջմ., 194):*

ՂՈՒԼ ԳՐՎԵԼ (թուրք. kul «ստրուկ, ծառայ»), հրդ. Ծառայութեան մտնել, հպատակութիւն յայտնել: *Մեծ իմփռադրիցին* ***ղուլ ենք գրվել*** *(Եզով, 437):*

ՂՈՒՄԱՇԱԳՈՐԾ, գ. *Տարազագործ -* ***ղումաշագործ*** *(ՄՄ 1127, 154բ):*

ՂՈՒՇԽԱՆԱ, գ. Թոչնարան, հաւանոց: *Ելանք անտի, գնացինք ի* ***ղուշխանան.*** *տեսանք անհուն թռչունք՝ ազգ և ազգ կերպ թռչունք (Շահմ. յիշ., 317):*

ՂՐԸՄՅԻ, գ. Ղրիմեցի, Ղրիմի բնակիչ (հայ): *Առաջնորդութեան տէր Խաչատուր վարդապետի եւ տէր Թորոս հայրապէտի եւ* ***խրըմցի*** *տէր Մովսէսի աւրհնութեան արժանացաք աջով նոցին (ՄԺ I, 212): Հաւատացեալք ժողովեցան՝* ***ղրըմցիք,*** *գեղացիք, այրք եւ կանայք, վանուց դուռն հասին, դուռն փակեցին, ներս մտին (ՄԺ I, 224):*

-Ճ-

ՃԱՀԱԿԻՑ, ա. գ. Ճահ՝ կարգ, կարգակից, կրօնակից: *Ով* ***ճահակիցք*** *իմ ճոխագոյն, ճառեցէք ինձ / Ո՞ր է ճշմարիտ որթն (Ներբ. Սրապ., 21):*

ՃԱՃԱՆԱՁԱՁԵԻ, ա. Ճաճանչի՝ ճառագայթի ձեւ ունեցող: *Դամբարանն է* ***ճաճանչաձև*** *մարմարոնեայ փորուածքով և մանրաշար բազմագոյն քարամբք զարդարեալ (Պատմ. երուս., 1931, 275):*

ՃԱՄԱԿԱԼԵԼ (պարսկ. jam «ապակի» բառից), նբ. Ապակեպատել (լուսամուտները): *Մահդասի էվազն... փանջարէքն ամէն* ***ճամակալէց*** *(Ակռ., 205):*

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԳԻՐ, գ. Քարտեզ: *Գրիգոր արքեպիսկոպոսն երթայ յերուսաղէմ... որպէս ցուցանէ երուսաղէմայ գօմիսարին* ***ճանապարհագիրն*** *(Ստ. Ռօշքայ, 165): Նիկողայոս արքեպիսկոպոսն Լէոպոլսի հայոց առեալ ի Վլատիսլաւէ թագաւորէն Լեհաց* ***զճանապարհագիր,*** *գայ ի Հռոմ (Ստ. Ռօշքայ, 175):*

ՃԱՆԱՉՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճանաչութիւն՝ ծանօթութիւն: *Մեզ գրեր էին, թէ քո մեծութենէդ անիք մին* ***ճանաչութիւն*** *(Եզով, 162):*

ՃԱՇԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճաշակ ձեւաւորելը: *Ամենայնից բաղձանաց լցուցիչ ունելով* ***զճաշակարարութիւն*** *(Յ. Կոլոտ, 311):*

ՃԱՊԱՂԳԵԼ, նբ. Ճապաղել՝ տարածել, սփռել (-գ- յաւելաճնչիւնով): *ԶԱրտաշէսէ, զհարսանեաց նորին,* ***զճապաղգելոյն*** *դահեկանս արքային ի գուռն տաճարին (Ստ. Ռօշքայ, 15):*

ՃԱՎԶԻ ՊԱՒԱՅ (արաբ. djawz-i buwa), գ. (բսբ.) Մշկընկոյզի պտուղը, Myristica officinalis: *Առ խասմիան, որ է կղբու ձու...* ***ճավզի պաւայ*** *Ա տրամ (Բունիաթ, 85):*

ՃԱՐՈՎԻ, ա. Ճարուղ, ձեռքբերովի՝ ի տարբերութիւն գնուող բաների:

Իմ ստացելոցս՝ թէ ճարովի իցէ եւ կամ գնովի... տասանորդն լիցի կաթողիկոսին (Կտակ Յակ., 329)։

ՃԱՐՏԱՐՄԱԿ, ա. Ճարտարախոս։ ***Ճարտարմակ*** *- ճարտար կամ յոխորտախօս (ՄՄ 2019, 173բ)։*

ՃԱԻԱՀԻՐԵՂԷՆ, գ. Գոհարեղէն, թանկագին քարեր։ *Տեսաք գեղեցիկ շինուածք՝ ոսկեղէն* ***ճաւահիրեղէն*** *(Շահմ. յիշ., 315)։*

ՃԵՋՈՒԻԹ, գ. Յիսուսեան միաբանութեան անդամ, տե՛ս ԵՋՎԱՅԻԴ։ *Յորժամ որ կամեյին* ***ճեջուիթ*** *պատրիքն գնալ առ տնեցիս Շերմանցւոց առ ի հովւել նոցա (Ե. Մուշ., 126)։*

ՃԵԼԱԼՈՒԹԻՒՆ (թուրք. jelalı «խռովարար, ապստամբ» բառից), գ. Խռովութիւն, աւազակութիւն։ *Շատ անօրէնութիւն եւ չարիք եւ* ***ճելալութիւն*** *արել էր, պէկլէրպէկիք սպաննել էր (ՄԺ I, 226)։*

ՃԵՄԲԱՐ, ա. Բարակ։ ԲՀ *ճեմաբար* նոյն նշ.։ ***Ճեմբար*** *- բարակ (ՄՄ 1127, 145ա)։*

ՃԵՊԱՄԵՐԹ, ա. Յաճախակի։ ***Ճեպամերթ*** *- յաճախապէս, բազմիցս, լատ. ֆռէգուէ՛նթէր (Վ. Յուն., 48)։*

ՃԵՐՄԱԿ ՋՈՒՐ, հրդ. Օղի։ ***Ճերմակ ջուր*** *փոքրիկ գաւաթով [եմ] (Ջուար, 1867, 132)։*

ՃԷՆԷՐԱԼ (լատ. generalis «ընդհանուր, գլխաւոր»), գ. Գեներալ, տե՛ս նաև **ԵՆԵՐԱԼ**, **ՃՆԴՐԱԼ**։ *Մէկ քանի* ***ճէնէրալ*** *ինկաւ, մէկն* ***ճէնէրալ*** *Հայեզլերն է, այլոց անուն չեմ գիտեր (ՄԺ II, 404)։*

ՃԷՆԹԼՈՒՄ,

ՃԷՆԹՈՒԼՈՒՄ, տե՛ս **ՋԻՆԹԻԼՕՄ**։ *Հանգուցեալ էր առ Քրիստոս պայծառագոյն և* ***ճէնթլում*** *Վէնէցիոյ քաղաքիս (Հայ-Վենետ, 482)։ Այս* ***ճէնթուլումիս*** *կտակին կայ գրեալ, ի Բուրկուրաթիա տի Ջիթրան ի մէջ նոցա տէֆթէրի (Հայ-Վենետ, 483)։*

ՃԷՏՎԷԼ, գ. Աղիւսակ։ *Այս գիրքս ամենայն տումարական արուեստից և աստեղաբաշխական* ***ճէտվէլից*** *և մեկնութեանց Տէֆտէր է (Տէֆթ., 317)։ Հարցեալ և ժողովեալ անհամար մեկնութիւն և* ***ճէտվէլ*** *աղիւսակք (Տէֆթ., 318)։*

ՃԻՊԱՅ (պարսկ. ĵib «գրպան»), գ. Փոսորակ, խորը ընկած տարածք։ ՄՀԲ *ջիպպէ, ջուպպայ* «արևելեան տարազի երկար և լայն վերնազգեստ» (իմաստափոխ.)։ *Մեր յոժար սրտիւ ծախեցինք ի վերայ Բարսեղ պարոնտէրին Ջրանցի ջամփի տակի* ***ճիպէքն***... *Ջումանց* ***ճիպէքի*** *վերի կուռն (Սանահն., 227)։*

ՃԻՐԱՔԿԱԼ, գ. *Աշտանակ - շամտան կամ* ***ճիրաքկալ*** *(ՄՄ 1127, 134բ)։*

ՃԻՂԱՀԱՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Տոհմի ճիւղաւորութիւն, տոհմածառ։ *Բնաւ մի՛ մխեսցին ի գործ եկեղեցականի, որ վերաբերի գաւառին եպիսկոպոսի՝ թէ՛ աստիճանի, թէ՛* ***ճիւղահաշութեան*** *սակս գէեզական ախտին (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 155)։*

ՃԼԼԱՄԱՀ, ա. (վրաց. glerki ճլէք, ճլերք՝ «թռխախտ»), գ. Կիսամեռ (ըստ Մ.Բրոսսեի)։ *Երեքին աբեղայքն որք այնքան տանջեցան...*

ճլամահ կենօք կային եւ ըղձային մահու (Դաւրիժ., 387):

ՃԿՆԱԾ, ա. Ճգնած: *Մարիամ Մակդաղենացուն* ***ճկնած*** *մաղարան հոս է (Մժ II, 406):*

ՃՆԴՐԱԼ, գ. Գենեռալ, տե՛ս ՃԷՆԷՐԱԼ: *Մեծի իշխանաց իշխան Ալիանաս Միխայէլիջ* ***ճնդրալիդ*** *Դարբանտու (Եզով, 432):*

ՃՇՄԱՐՏԱՅՈՅՁ, ա. Ճշմարտութիւն յուզող՝ տարածող: *Յորմէ ժամանեսցի գիր սիրոյ եւ օրհնութեան...* ***ճշմարտայոյզ*** *վարդապետացդ, արեւելականացդ եւ արեւմտականացդ (Գալ. Կենս., 339):*

ՃՇՄԱՐՏԱՈՒՍՈՒՑԻՉ, ա. գ. Ճշմարիտ ուսուցիչ: *Տէր Մխիթար* ***ճշմարտաուսուցիչ*** *աստուածաբանութեան վարդապետ (Դիւան Մխիթ., 6):*

ՃՈԽԵԼ, նբ. Ճոխացնել, զարգացնել: ՄՀԲ *ճոխել* «փետել» (համանուն): *Ջանայր զուսումն* ***ճոխել*** *ազգիս նախնի սրբոց յար հանգէտ (Թորգ. Տապան., 176):*

ՃՈԽԻՄԱՍՏ, ա. Ճոխ իմաստ ունեցող: *Մեծ վարդապետս՝ դեռ մանկութեան սուրբ հաւատովն բնաւորեալ* ***ճոխիմաստ*** *(Թորգ. Տապան., 176):*

ՃՈՂԱՃԵՄ, ա. Շուայտ: ԱԲ *ճոխաճեմ* «շատ»: ***Ճողաճեմ*** *- ցոփաքայլ (ՄՄ 2019, 173բ):*

ՃՈՂՈՒԼ, նբ. Սափրել: ԱԲ *ճողել* «մազերը քաշել՝ փետել», Ն. Բիւզ. *ճողիմ* «խուզել, կտրել»: *Մշոյ Ղարապանտայ խանն հրովարտակ եհան ի վերայ քրիստոնէից՝ ի վերայ աջ թեւին կարել սև կարկտան և* ***ճողուլ*** *զմորուն (Դիւան Ժ, 60):*

-Մ-

ՄԱԳԻԱԴ, գ. Մագաղաթ (ըստ Ստ. Ռօշքայի): *Եւ* ***մագաղն*** *հատուաձեւ, որ ցուցաւ գրեալ ի սկզբանէն կարգս ոսկեղէն գրով (Ստ. Ռօշքայ, 62):*

ՄԱԹԻԱ (արաբ. madda «նիւթ»), գ. Ըստ բնագրի՝ նիւթարտադրութիւն: *Այսոնց երկուքին այլ սարսամին և պաղ սարսամին* ***մաթիէն*** *է (Բունիաթ, 63):*

ՄԱԼԱՔ (արաբ. melek), գ. Հրեշտակ: ***Մալաք*** *Մահմատ փաշայ անուն, որ մալայիք հրեշտակ թարգմանի, ըստ իւրեանց բառին, բայց ես կարծեմ թէ ի հրեշտակաց սատանայի էր (Մժ II, 395):*

ՄԱՀՏԵՍԱՅՈՒ, գ. Մահտեսի՝ Երուսաղէմի ուխտի գնացած: *Հեզահոգի* ***մահտեսացու*** *խօճայ Յակոբ (Յ. Կոլոտ, 236):*

ՄԱՂԿԱՏԱԼ, չբ. Մղկտալ: ԱԲ և ՄՀԲ *մաղկատումն* «մղկտալը», Ն. Բիւզ. *մաղկատանք* նոյն նշ.: *Ոմանց թեւքն խախտեալք էին ի տեղւոջէ իւրեանց, եւ այլք այլ կեր-*

պիւ ***մաղկատային*** *(Գալ. Կենս., 246):*

ՄԱՂՋԱԹԱՓ, ա. Մաղձը՝ թոյնը թափող՝ բուժող: *Ըմպել* ***զմաղձաթափ*** *օշարակս եւ զայլ դարմանս առնել (Յ. Կոլոտ,84):*

ՄԱՃԱՌ,

ՄԱՃԱՐ (արաբ. պարսկ. majar), գ. Աղբիւրներում այդպէս էին անուանում հունգարացիներին եւ Հունգարիան: ՄՀԲ *մաճար* նոյն նշ.: *Դաղմատք... են սահմանակիցք Ալամանաց եւ* ***Մաճառաց,*** *Պողտանաց (Պատմ. Խոթ. 35): Յաւուրս այս Մահմետի յարեան Ֆռանկքն, որ* ***Մաճարք*** *կոչին, ի վերայ ծովու բազում նաւօք (ՄԺ II, 247): Ի սոյն ամսոյ եփրատօրն իւր որդին թագաւոր արաւ* ***Մաճարու*** *ի Փօժօն (ՄԺ II, 405):*

ՄԱՃԸՐՆԱԿ, ա. գ. Մաճարական՝ հունգարական, հունգարերէն: *Թէ հայնակ ու թէ* ***մաճըրնակ*** *եւ ոչ կրձգայնու վերայ մէկ միայն ոսգու կամ արծըթէ շինօրն եւ սըրգըլապէն դուս (Դովր., 45):*

ՄԱՅՏԵՍԻ, գ. Մահտեսի: *Այս է տապան ողորմած հօգի մեծ խաթունին՝ կողակցուն պարոն Յակովբին,* ***մայտեսի*** *Մինասին որդուն (ԴՀՎ VII, 224):*

ՄԱՅՐԱԳՈՒՄԱՐ, գ. Մայր գումար, դրամագլուխ: *Արժէք կալուածոցն հարկ է, զի առաւելագոյն իցեն, քան* ***զմայրագումարն*** *և զշահն, և այն կրկնապատկաբար յերիս մասունսն (Ոիզուր., 288):*

ՄԱՅՐ ԼՈՒՍՈՅ, հրդ. Այդպէս էին անուանում Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը և նուիրապետական այլ աթոռներ: *Յորմէ ժամանեսցէ ողջոյն ի վերայ հոգևորապէս սիրեցեալ զաւակիդ* ***Մօրս Լուսոյ*** *շքեղաշուք և ճոխափառ խօճայ Յակոբջանիդ (Դիւան Ն. Ջուղայի, 47): Դարձեալ ծանի՛ր, լուսածնունդ զաւակ* ***Մօրս Լուսոյ*** *Սուրբ Էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղայի, 61): Յօժարեցան ի շինումն և ի նորոգումն* ***Մօրն Լուսոյ*** *քրիստոսագիր սուրբ Աթոռոյն Էջմիածնի (Դիւան Ժ, 47):*

ՄԱՆԱՎՇԱ,

ՄԱՆԱՒՇԱ (պրսկ. banafsha բառի թուրքերէն ձեւն է), գ. (բսբ.) Մանուշակ: *Ի տամարէն երակ առնի ցաւցած դիրէն և* ***մանավշա*** *շարապով զականջն լուան (Բունիաթ, 78):* ***Մանաւշա,*** *խաթմի, սուսամի... զամէնն ջրով եփէ, տաք տաք ի մէջն դիր (Բունիաթ, 74):*

ՄԱՆԿԱԿԵՐՏ, գ. Մանուկ: ՀԲԲ *մանկակերտ* «ած. երեխայի կերտած՝ շինած»(իմաստափոխ.): ***Մանկակերտ*** *- պարմանի, մանկտիս, արբուն (ՄՄ 2281, 129բ):*

ՄԱՆՋ ԺՈՂՈՎԵԼ,

ՄԱՆՋ ԺՈՂՈՎՕՂ, հրդ. Տղայ ժողովելը Օսմանեան կայսրութիւնում, տե՛ս նաև ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎԵԼ: *Դարձեալ ի նոյն թուին սուլթան Սէլիմն արար* ***զմանչ ժողովելն*** *(Դաւրիժ., 474): Դարձեալ ի սոյն թուին* ***մանչ ժողովողն*** *եկ (Դաւրիժ., 480): Ի սոյն թվին դարձեալ* ***մանչ ժողովողն*** *եկ (Ժամ. Պող., 279):*

ՄԱՆՐԱՇԱՐ, ա. Մանր շարուածքով: *Դամբարանն է* ***մանրաշար*** *բազմագոյն քարամբք զարդարեալ*

(Պատմ. Երուս., 1931, 275)։ ***Մանրաշար*** *քարամբ յօրինեալ պատուի և մեծարի (Պատմ. Երուս., 1932, 12)։*

ՄԱՆՐԱՐՈՒԵՍՏ, ա. Մանր՝ նուրբ արուեստով շինուած։ *Երկաթի մարդիք որ զանկակ զարնեն, եւ ազգի ազգի* ***մանրարվեստ*** *սահաթնի, որ տեսողացն է աքանչելի (Սիմ. Լեհ.,159)։*

ՄԱՇԱԿ, գ. Աշխատաւոր, մշակ։ *Գիր տվինք Սանահնու Բարսեղ եպիսկոպոսին, որ տուն Դ ուր* ***մաշակ*** *գնաք թէ բոկանայ կայ, թէ բունիաթ տուն Ե Կոնայ սար ի վէց չափ քաղցու (Սանահն., 158)։*

ՄԱՌԱՆԱՏՈՒՆ, գ. Մառան, ամբարանոց։ *Զոր ինչ ի* ***մառանատունսն*** *եւ ի մութպաղն... գրով յանձնեցի նոր առաջնորդ որդեկին իմոյ (Յիշ. Ուլն., 294)։*

ՄԱՄՆԻՉ, գ. Ժամանակի միաւոր։ *Ժամ - մանրամաս,* ***մամնիչ*** *(ՄՄ 2019, 163բ)։*

ՄԱՍՈՒԼ, գ. ***Մասուլ,*** *որ է թթու կաթն (ՄՄ 6275, 212բ)։*

ՄԱՏԱՄԱՅ (ֆրանս. madame), գ. Տիկին։ *Հաճեսցի մխիթարել զմանկուհին, զորս համընկերակցութեամբ տիկին* ***մատամային*** *Պակավուլթ ետ բերել (Դիւան Մխիթ., 65)։*

ՄԱՏ ԳԻՐ, հրդ. Մատով գիր՝ ստորագրութիւն։ ***Մատ մի գիր*** *ետու մօհրովս (Պոդ. նամ., 91)։ Ահա այս Բ տարի է, որ զքո մէկ* ***մատն գիրն*** *տեսած չեմ (Եզով, 435)։ Բուռն եւ սաստիկ հրաման ունին Օսմանցիքս, որ մէկ* ***մատ գիր*** *ուղարկեն ուր են կամի (Յ. Կարն., 26)։ Միթէ՞ Մեսրոպ վարդապետի* ***մատ մի գիրն*** *քան զմեր հրամանն այլ բարձր այ (Դիւան Ն. Ջուղայի, 87)։*

ՄԱՏ ԴՆԵԼ / ԿՈԽԵԼ, հրդ. Ստորագրել, առնանագրել։ *Ես՝ Ջլաւի որդի Պիլիպոսս* ***մատս դրի,*** *ինձ զապուլ է (Կալվածագր., 79)։ Ես՝ Գրիգորս մոհրն չունի,* ***մատս դրի*** *և ինձ զապուլ է (Կալվածագր., 146)։ Մովսէսի կողակից Մարիամս վասիի գոլով իմ կողմանէս և իմ եթիմ Գևորքիս կողմանէ* ***մատս կոխեցի*** *(Կալվածագր., 152)։*

ՄԱՏՆԱՐԳ (հայ. մատն+արկ), գ. Խաղողի նոռատունկ այգի, նորք։ ՄՀԲ *մատնարկ* նոյն նշ.։ *Մեք մեր կամաւ և յաւժար սրտիւ...* ***մատնարգի*** *Քարագլխի հողն իր Դ սամթով ծախէցինք ի վերայ Սարգիս պարոնտէրին (Սանահն., 141)։*

ՄԱՐԳԱՄԷՋ, գ. Մարգեր մէջ (առու)։ ՀԲԲ *մարգամիջի* «խնձորի մի տեսակ, մանր ու քաղցր» (համանուն)։ *Է ձորակն, յորում է առու* ***մարգամէջ*** *(Կամենից, 158)։*

ՄԱՐԴԱՇԱՀՈՒԹԻՒՆ, գ. Մարդ շահելը՝ սիրտը գրաւելը, սիրաշահութիւն։ ԱԲ *մարգաշահ* «մարդ շահող»։ *Արի եւ քաջ լե՛ր յիշխանութեան եւ ի* ***մարգաշահութեան*** *(Զաք. Ա, 6)։*

ՄԱՐԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Մարդավարութիւն, քաղաքավարութիւն։ *Ոնին եւ* ***մարդավարութիւն*** *(գրչ.* ***մարդավառութիւն****) եւ են մեծ վաճառականք (Սիմ. Լեհ., 320)։*

ՄԱՐԴԻՍ, գ. Լաջուարդի նմանող քար։ ***Մարդիս*** *ինքն քար է, և գունն ի լաճուվարդի գունն կու նմանի և հոտն ի գինու հոտ կու նմանի (ՄՄ 6275, 213ա)։*

ՄԱՐԶՊԻԿ, գ. փոխշ. մարզպան-ի, փոխr մարզպան: *Զկնի Վարդայ Վահրամ* ***մարզպիկն*** *մարտիրոսացաւ (Ստ. Ռօշքայ, 70)։*

ՄԱՐՄԱՀԻՃ, գ. (կենդ.) ***Մարմահիճ,*** *որ է օձաձուկն (ՄՄ 6275, 213ա)։*

ՄԱՐՄԱՉԵԼ, նբ. ***Մարմաչել*** *- ախորժել (ՄՄ 1528, 2ա)։*

ՄԱՐՄԱՌԱԿԱԼԱԾ, ա. Մարմարապատ: *Տան դուս տեղն ամէն* ***մարմառակալած*** *և վերէն խիստ հիանալի մեծ եկեղեցի է շինած (Նըշխարք, 21)։*

ՄԱՐՄՆԱՏՈՅԺ, ա. Մարմնին տոյժ՝ վնաս պատճառող, վնասաբեր: *Բառնամ ի ձէնջ զայն ամենայն խռովութիւնս եւ զհոգեվնաս եւ* ***զմարմնատոյժ*** *տարաձայնութիւնսն (Գալ. Կենս., 339)։*

ՄԱՐՈՒՆԻ, գ. Մարիոնիտ, քրիստոնէական յարանուանութիւն: *Կայր չորս եկեղեցի հուպ միմիանց մերձ Դարպասին՝ մէկ բակ, մէկ* ***մարունի,*** *մէկ հոռմի, երկու հայի (Սիմ. Լեհ., 318)։*

ՄԱՐՔԻԶ (ֆրանս. marquis), գ. Ազնուական տիտղոս Եւրոպայի մի քանի երկրներում, **մարկիզ**: *Թագաւորն սեղանի վերին դիմն կու նստի, Դ կողմն սեղանին որչափ մեծամեծք կան՝ վէզիր, փիրիյօլ,* ***մարքիզ*** *(Շահմ. յիշ., 317)։*

ՄԱՒՐԿԱՆԱԼ, չբ. Թշուառանալ: ***Մաւրկանալ*** *- թշուառանալ, տառապել, խոհարանալ, անկածանալ (ՄՄ 2281, 127բ)։*

ՄԱՔՍԱՐԱՆ, գ. Մաքսատուն: *Ի վէնէտիկու եկեալ գրեանց սնտուկսն ներ* ***մաքսարանի*** *բանիցին (Ճեմճ., 277)։ Զեւ եւս էր գնացեալ առ* ***մաքսարանն*** *(Ճեմճ., 277)։*

ՄԱՔՐԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Սրբազնութիւն, սրբակենցաղութիւն: *Ստիպեցայ այս առաջադրութիւն՝ առ ի անմեղադրելի պահել զպատիւն* ***մաքրազանութեանդ*** *(Դիւան Մըխիթ., 132)։*

ՄԱՔՐԱՏԵՍ, ա. Մաքրասէր: Աբ *մաքրատեսակ* նոյն նշ.: *Լուսատես, հրաշատես,* ***մաքրատես*** *(գրչ. մաքրատեսակ) ի մի / Առ իս ցուցանելով ի սէր բորբոքէ (ՈՒՄՀԲ II, 183)։*

ՄԱՔՐՈՅ, գ. Մաքրող՝ մաքրագործող միջոց: *Խոստովանիմ զպարտութիւն, որ սպառեալ գտաւ ի բերանս դասուն լքելոյ, քանզի* ***մաքրոցն*** *է այս նիւթ պակաց և պատժապարտիցն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ՄԱՔՐՈՒՀԻ, ա. գ. Մաքրասէր, մաքրակենցաղ կին: *Զբքնաղ* ***մաքրուհի*** *ձկնորսք անդ զեռմամբ ընթացեալ փութան (Քէօմ., 24)։*

ՄԵԾԱԻՂՁ, ա. Մեծ իղձ ունեցող: ***Մեծաիղձ*** *կարօտիւ եւ ջանիւ եւ բազում գանձս ծախելով նորոգեաց գեղեցկաշէն, ի հիմանց մինչեւ ցգագաթ գմբէթին (Դաւրիժ., 267)։*

ՄԵԾԱԼԻՐ, ա. Մեծ, նշանաւոր: *Եկին առ Բաթու, հայր Սարգսխին,* ***մեծալիր*** *եւ մօտ ազգական ղանին (Մխ II, 346)։*

ՄԵԾԱՄՕՐՈՒՍ, ա. Մեծ մօռուով: *Ահա երեւեցաւ ոմն* ***մեծամօրուս*** *ի լեռնակողմէն (Դիւան Մխիթ., 35)։*

ՄԵԾԱՊԱՐ, ա. Խոշոր, զանգուածեղ: ***Մեծապար*** *ճամին ի կողմն, զոր շինեաց Վալիտէ բուլթան (Քէօմ., 32):*

ՄԵԾԱՎԱՐՁ, ա. Մեծ վարձ՝ ծախս պահանջող: *Զկատարումն* ***մեծավարձ*** *իրակութեանս մերոյ առաջադրեցելոյ ի քեզ արկանեմք առ ի հոգալ կարեկցաբար (Ղուկ. նամ., 125):*

ՄԵԾԱՏԱԺԱՆ, ա. Տառապալից, տաժանակիր: *Յոյժ* ***մեծատաժան*** *գիշեր եղեւ այն ինձ (Կամենից, 148):*

ՄԵԾԱՐԱՆԱԼ, նբ. Մեծարել, մեծարանմի արժանացնել: *Ո՛վ տէր մեր վարդապետ իմ, ողջունիւ զքեզ* ***մեծարանան*** *(Քէօմ., 4):*

ՄԵԾԱՐԱՐՔ, գ. Իշխաններ, մեծատրներ: ՀԲԲ ունի *մեծարար* «մեծագործ»: *Օլախի* ***մեծարարքն*** *ստեցին զիւրեանց երդումն (Կամենից, 20): Գլխատեցին զայդ պիղծ զՏոմշա ընդ նմա եւ զիւր* ***մեծարարքն*** *(Կամենից, 35): Յետոյ եկին* ***մեծարարքն*** *իւր եւ եպիսկոպոսն իւրեանց (Կամենից, 42):*

ՄԵԾԵՐԵՍ, ա. Մեծ՝ լայն երես ունեցող: *Յերկիրն Դիագինու աչօք մերօք տեսեալ աղչիկ մի վեցամեայ, իբր զկատարեալ երիտասարդ պիղով և մորուսով,* ***մեծերես*** *և լայնասիրտ (ՄԺ I, 285):*

ՄԵԾԻՐԱՊԷՍ, ա. մկ. Մեծ չափով, խիստ: ***Մեծիրապէս*** *- կարի, յոյժ, սաստիկ, լատ. մակնօ՛փէրէ (Վ. Յուն., 51):*

ՄԵԾ ՄԱՄ, հրդ. Տատ: *Այս տներս, որ վերստին շինեցի, թէպէտ փոքր, ապայ գիտեմք թէ գրոց, թէ բրոց, թէ* ***մեծ մամիս****, որ էր Բանաւշայ, հարցանելով իմացայ (Զ. Ագուլ., 91): Յիշատակ...* ***մեծ մամուն*** *Կիւլչիչէկին (Աղաւն., 31):*

ՄԵԾ ՊԱՊ, հրդ. Պապ: *Յիշատակ է* ***մեծ պապուն*** *Կարապետի (Աղաւն. Միաբանք, 31): Յիշեցէք... և* ***զմեծ պապուն՝*** *Տէր Աստուածատուրին և կողակցին Խոնդին (Աղաւն. Միաբանք, 455):*

ՄԵՂԱԲԱՒՈՒԹԻՒՆՔ, գ. *Վհուկ - որովայնակոչ,* ***մեղաբաւութիւնք*** *(ՄՄ 2019, 169ա):*

ՄԵՂՈՒԱԿ, գ. Մեղու (փղջ.): *Զո՞րս արդեօք հաւաքեցից ծաղիկս* ***մեղուակս*** *մեղուաշէն (Յ. Կոլոտ, 313):*

ՄԵՂՈՒԱՇԷՆ, ա. Մեղուի շինած: *Զո՞րս արդեօք հաւաքեցից ծաղիկս մեղուակս* ***մեղուաշէն*** *(Յ. Կոլոտ, 313):*

ՄԵՂՍԱՄԱԿԱՐԹԵԱԼ, ա. Մեղրեռով լեցուն, մեղսագործ: ԱԲ *մեղսամակարդ* «մեղրով թաթախուած»: *Ես՝ ամենանուաստ մոլորամիտ և չարայուշ և բոլորովիմբ* ***մեղսամակարթեալ*** *անձին Սիմէօն խաբեբայի և ոչ աբեղայի (Հնատիպ, 14):*

ՄԵՂՍԱՏԷՐ, ա. Մեղաց տէր՝ մեղապարտ: *Մեք* ***մեղսատէր*** *եղաք, մինչ ըմբռնեցիք զոմանս եւ բերիք մեզ (Դիւան Մխիթ., 63):*

ՄԵՆԷԿԱԿ, ա. մկ. Միայնակ, առանձնացած: *Հարիկ, քանի՞ կենաս* ***մենէկակ*** *ի մէջ օձին (ՈՒՄՀԲ, 84): Կաղօթէ ինք* ***մենէկակ*** *ի մէջ յօձին (ՈՒՄՀԲ, 86):*

ՄԵՌՈՆԱՇՈՒՇ, գ. Մեռոնը պահելու ամաս՝ շիշ: ՀԲԲ *մեռոնաշիշ* «մեռոնի շիշ»: *Մուսէլէնց Մարտիրոսն*

եբեր Ա. արծաթէ ***մեռոնաշուշ,*** *Ա. պղընձէ բուրվառ (Ակռ., 211):*

ՄԵՐԱՆԱԽՆԵԱՆ, ա. Մեր նախնիներին պատկանող: *Տէր Յակոբ կաթողիկոսդ ի գահն հայրապետական և յաթոռն* ***մերանախնեան*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՄԵՐԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Մահ, վախճան: *Վճարի ի կենացս և հրաշալի նշան տեսեալ ի* ***մերելութեան*** *զօրապետին տաճկաց (Ստ. Ռօշքայ, 82):*

ՄԵՐԻ,

ՄԷՐԻ, գ. ա. Մշակած, արդիւնաւոր հող (ծան. հրատ.): ՄՀԲ և ՀԲԲ *մէրի* «անտառ» (իմաստափոխ.): *Ինչ որ Դոլիկի տղէն ծիլ ունենայ՝ թէ՛* ***մերի,*** *թէ՛ խմահատի տեղ, վանքին ըլի (Սանահն.,175): Մեր գեղի գլխի խմհատն տվինք, կէսն բաց, կէսն՝* ***մէրի*** *(Սանահն.,152):*

ՄԵՐՁԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Մօտիկութիւն, մօտ լինելը: *Հրաժարեալ էր ի զինուորութեան անուանէն եւ ի նորին յարդեանցն եւ ի* ***մերձակալութենէ*** *այլազգեացն (Դաւրիժ., 326):*

ՄԵՔ ՔԱՆԻ, դ. Մի քանի: ՄՀԲ *մէկ քանի* նոյն նշ.: *Ի վրա աչացն դիր* ***մեք քանի*** *հեղ՝ շատ օգտէ պալղամէ եղածին (Բունիաթ, 77):*

ՄՁՄՁՈՒԿ, ա. Բարակ մազանման թելեր ունեցող, մազմզուկ: *Ջկեղեւն ծեծեն, զի* ***մզմզուկ*** *է, եւ անտի պարան օլորեն՝ բարակ եւ հաստ (Սիմ. Լեհ., 233):*

ՄԷԿ ԲԵՐԱՆ, մկ. Մեկ անգամ, նաև՝ միաբերան, միասին, տե՛ս նաև ՄԻՆ ԲԵՐԱՆ: *Որ կարդաք,* ***մէկ բերան*** *ողորմի ասէք (ԴՀՎ V, 241):*

ՄԷԿՆ Ի ՄԷԿԷՆ, մկ. Մէկ առ մէկ: *Այսոքիկ են թագաւորք Օսմանցւոց... եւ այս է նոցա զարմն* ***մէկն ի մէկէն*** *մինչեւ ցայսօր ժամանակիս (Դաւրիժ., 431):*

ՄԷԿՆ ԼԷ, դ. Մէկն էլ: *Ա. սահրատն Հին Լաւռին այ, մին՝ Շէկ բերթն այ, մէկն՝ Լաճվարդն այ, մէկն՝ Ճալէ այ,* ***մէկն լէ՝*** *Ճենայ (Սանահն., 85):*

ՄԷԿ ՈՒ ԿԻՍԿԱՆ, մկ. Մէկ ու կէս չափով: ՄՀԲ *մէկ ու կէս* «մէկի և նրա կէսի չափով»: *Մանաւշայ խաթմի* ***մէկ ու կիսկան*** *բաժին ծեծեն ի վրան եախու անեն (Բունիաթ, 87):*

ՄԷԿ ՔԱՆ ԶՄԷԿ, մկ. Մէկը մէկից (շատ): *Բերդս այս պարսպաւոր է, եւ* ***մէկ քան զմէկ*** *բարձր աշտարակ (Յ. Կարն., 30):*

ՄԷԿ ՔԻՉ, մկ. Մի քիչ: *Եւ մեք* ***մէկ քիչ*** *յորդորեցաք զնոսա և մխիթարեցաք որչափ որ մեր կարն էր (Զուար, 1867, 130):*

ՄԷՀՄՈՒՆ, գ. Կապիկ: ՄՀԲ *մայմուն* նոյն նշ.: *Շատ կերպ գազան [կայ], և է մայրի, առաւել ֆիլ, առիւծ, քէրկէրտան,* ***մէհմուն*** *(Յ. Թութունջ., 302): Այս 12 աւուր ճանապարհիս շատ կերպ գազան կայ, ևս առաւել ֆիլ, քարքեարդան,* ***մէհմուն,*** *առիւծ (Յ. Թութունջ., 307):*

ՄԷՐԵՆԻՔ, գ. Ամուսնացող աղջկան որպէս օժիտ տրուող ինչ՞ տուն, այգի, վարելահող և այլն: ՄՀԲ *մայրենիք* «մօրից ստացած ժառանգութիւն»: *Ես՝ խուռումի դուստր Յեղիսէս, իմ* ***մէրենիք*** *դարի արտի կէսն իմ մօր հոգոյն վախուպ*

տվի Սուրբ Նախավկային (Գալված., 65):

ՄԷՐՄԷՐ, գ. Մարմար: *Ի շար պատուար պարիսպս՝ սրբատաշ **մէրմէր** գուլէն այն (Քէօմ., 6):*

ՄԸԳԱՄ, գ. Մեղեդի, եղանակ: *Այս յատուկ իմ-ըլ մըսուգուն զարուեստն և **զմըգամքն** գրեմք, որ է սազն և զգոյնքն սազերաց՝ զթէմպուրն, սէնթուրն և զմուղնին գրեցաք (Տէֆթ., 376): Են գտողք ձայնիցս և **մըգամացս** յառաջ՝ քաղդէացիք (Տէֆթ., 376):*

ՄԹՆԱԳԻՇԵՐ, գ. ա. Մութ գիշեր, անթափանց մութ: *Ժամանեաց գիշերն ի վերայ, սկսաւ անձրեւ թորիլ եւ լինել սաստիկ **մթնագիշեր** (Դաւրիժ., 224):*

ՄԺԵՌ, գ. ա. *Մժեռ - մռայլ և մռախուղ* (ՄՄ 1528, 2ա):*

ՄԻԱԲՆԱԴԱՒԱՆ, ա. Հաւատակից, միաբնակութեանը դաւանակից: *Ժամանեցի թուղթ սիրոյ լուսաւորչակրօն եւ **միաբնադաւան** հաւատացելոցդ ի Քրիստոս (Ագուլ. կոնդ., 104):*

ՄԻԱԶՈՒՆ, ա. Միաբան, համերաշխ: *Եւ բաժանելոց են **զմիազուն** ազգս մեր յիրերաց և պատառելոց են զմեր հօտս Քրիստոսի ի մասունս բազում (Դիւան Ն. Ջուղ., 110): Խնդրեսցէք ի Սուրբ Աթոռս և ի **միազուն** ազգս մեր (Դիւան Ն. Ջուղ., 110):*

ՄԻԱՀԵՂՈՒՆ, մկ. ա. Միատեղ, միանուագ: ԱԲ *միահաղոյն* «մէկ անգամ»: *Միւս պատկերքն նոյն ձայնով **միահեղուն** ձայնակցին ընդ Գաբրիէլի (Ջուար, 1867, 206):*

ՄԻԱՀՐԱՄԱՆ, ա. Մէկ հրամանով: *Շնորհաւք ամենասուրբ Երրորդութեանն... և **միահրաման** հաստողին էիցս համայնից (Սանահն., 88):*

ՄԻԱՆԴՐ, գ. Նշանող, մրցանող: ***Միանդր** - կոչի ձողաձև նիշն, զոր կառուցանեն նաւպարիսում, վասն խաղուց ընթացականաց, լատ. մէ՛թա (Վ. Յուն., 52):*

ՄԻԱՒՈՐԱԿ, գ. Ռետինային անուշահոտ խեժ: ***Միաւորակ**, որ է չոր զուկին (ՄՄ 6275, 213բ):*

ՄԻԱՓՈՒՆՋ, ա. Մէկ փունջով: *Գարնանային ի հովիտս լերանց շրջելով՝ զգեղեցիկս ժողովէ եւ **միափունջ** կապեսցէ (Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 407):*

ՄԻԹՐՈՒԲՕԼԻԴ (յուն. mētropolitēs), գ. Մետրոպոլիտ, արքեպիսկոպոս, թեմի առաջնորդ: ԱԲ ունի *մետրապօլիտ*, ՄՀԲ *մետրապալիտ* նոյն նշ.: *Ներս եւ դուրս ազինք խնանեան... եւ **միթրուբօլիդքն** ընդ նմայն (Քէօմ., 39):*

ՄԻ(Ն)ԱԼԹՈՒՆ (թուրք. binaltun), գ. Հազար ոսկի: *Ով որ յետ ու յառաջ տայ՝ ԳՃԺԸ յարպետած նզոված ըլի, իր հէգիմին ԺԲ **միալթուն** (գրչ. **մինալթուն**) ջարիմայ տայ (Սանահն., 159):*

ՄԻՆ ԲԵՐԱՆ, մկ. տե՛ս ՄԷԿ ԲԵՐԱՆ: *Օվ հանդիպող գերեզմանի, **մին բերան** հարմեղ ասի (ԴՀՎ II, 65):*

ՄԻՆ ԴԱՌՆԱԼ, հրդ. Միաւորուել, միանալ: *Ասլան փաշէն, որ էր Ախլցխու փաշէն, յետ Շահնազար խանին յետ **մին այ դառած** (Զ. Ագուլ., 152):*

ՄԻՆԷՕՐ, տե՛ս ՄՈՆՍԻՆԵՕՐ:

ՄԻՆԹԱՅԻ, գ. Կալախ. Կալախիայի լեռնային մասը կոչտում էր

Մունտենա (Լեռնաստան), այս անունից էլ առաջ է եկել հայկական աղբիւրների Մունտանի, Մինտանի անուանումը (ծան. հրատ.): *Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն զբովանդակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս զզՊողտանիցս,* ***զՄինթացիս*** *(Պատմ. Խոթ., 62):*

ՄԻՆ ՓՈՔՐ, մկ. Մի փոքր, մի քիչ: ***Մին փոքր*** *լեզուն լեթատ է, և անունն այս մետրապօլիտին Իգնատիոս կու անուանի (Զուար, 1867, 132):*

ՄԻՆՔ, դ. Մենք: ***Մինք*** *մնացինք շուարած և գլուխ ի կոր դառանք (Եզով, 337):*

ՄԻՇՏԱՅԱՒԷՏ, ա. Մշտապէս, յաւիտեան: *Ամենազօրն Աստուած անթառամ պսակացն,* ***միշտայաւէտ*** *խնդութեանն և ցնծութեանն արասցէ արժանի (Դիւան Ն. Ջուղ., 49):*

ՄԻՋԱԲԵՐ, ա. Միջնեկ՞: *Զմեծամեծ համբարանոցս լիս ցորենովք եւ ամենայն բարութեամբք իբրեւ* ***միջաբեր*** *զաւակի թողի ի ժառանգութիւն սմա (Յիշ. Ուլն., 294):*

ՄԻՋԱԳԵՏ, ա. մկ. Գետի մէջ, միջագետ լինել՝ ընկղմուել գետի մէջ: Հմմտ. ԱԲ *Միջագետք* «Եփրատի և Տիգրսի մէջ եղած» (համանուն): *Ծնողքն մեծաւ աշխատութեամբ ի գետն անցուցանէին զտղայն և ի վերայ այլոցն դառնային* ***միջագետ*** *եղեալ (ՄԺ I, 183):*

ՄԻՋԱՍԵԻ, ա. Սեւ մաշկ ունեցող: *Ազգ մի կայ ապապտ անուն... իւրեանք սաչու են, չալախ են,* ***միջասև*** *են (Տէֆթ., 461):*

ՄԻՍԻՕՆԱՐ (ֆրանս. missionnaire), գ. Քարոզիչ, միսիոներ: *Յոյր սակս պարտաւոր է խորհրդակից լինել զայսմ ամենայնէ ընդ* ***միսիօնար*** *քահանայիցն (Ոիզուր., 265):*

ՄԻՐԻԿ, ա. ***Միրիկ*** *- հակադարձ, հակառակ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՄԻՍՈՅ (ֆրանս. monsieur), գ. Պարոն, մսյո, տե՛ս նաև ՄՈՒՍԻ: *Եւ տեսաք* ***զՄիւսոյ*** *Թաքիէնն, որ ըզՍախսն փլոյց (Շահմ. յիշ., 318):*

ՄԻՍ ՎԱՂՆ, հրդ. Վաղը չէ միւս օրը, յաջորդ օրուանից յետոյ: *Զթաղելն ի վաղն ձգէին, եւ ի վաղուէն ի* ***միւս վաղն՝*** *վասն բազում ձանձրութեանցն (Դաւրիժ., 460): Մնացին մինչեւ ի* ***միւս վաղուն*** *եւ եկեալ բարձին զնոսա (Ջաք. Բ, 23):*

ՄԼԱՋՈՒՄ, գ. Համբարզ, թիկնապահ, ընկերակից: *Պարոն Աւետին չորս հարիւր թումանի թամասուկն տայք խանին* ***մլազումն*** *(Դիւան Ն. Ջուղ., 92):*

ՄԿՆԾԻՐՏ, գ. Բազմամեայ խոտաբոյս, Polypogon monspeliensis Dest. բոյսը: *Առ Թրպութ Բ դրամ,* ***մկնծիրտ*** *կէս դրամ, պօրա Ա դրամ, մաղէ (Բունիաթ, 93):*

ՄՀԱԼ ԳՏՆԵԼ (պարսկ. mohale), գ. Հնար, ճար գտնել: *ՀԲԲ մհալ չանել* «յարգանք ցոյց չտալ, բանի տեղ չդնել»: *Ղազախքն շահիսեւան դարձան,* ***մհալ գտան,*** *որ Արդութեցոնցէ եղբարց ի վերայ միմեանց կոտորեցին (Սանահն., 64):*

ՄՀՏԵՐԵՅԿԻՆ, գ. Մահտեսի երէցի կին, հոգևորականի մահտեսի

կին: *Յիշեցէք... զկողակիցն իւր զՏօլվէթ* ***մհտերեցկինն*** *(Աղաւն. Միաբանք, 230):*

ՄՂՈՆՈՒԿԷՍ, մկ. Մէկ ու կէս մղոն: *Յայսմ տեղոյս* ***մղոնուկէս*** *հեռի, դէպ յարևմուտս գոյ աղբիւր մի, որ ասի աղբիւր կնքեալ, զի ի ներքոյ երկրի ընթանայ (Պատմ. Երուս., 1931, 237):*

ՄՇՏԱԳԵՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Մշտագեղ՝ մշտադալար լինելը: *Զմեզ հոգւով մարմնով կորուսիր / Դրախտ ցանկալի* ***մշտագեղութեան*** */ Զպտուղն կենաց մեզ ի քէն տալան (ՈՒՄՀԲ II, 119):*

ՄՇՏԱԳԻՒՏ, ա. Մշտական, երկարատեւ: *Հոսի ի լեռնէն Պրիտոյ, որ թարգմանի ցուրտ՝ վասն* ***մշտագիւտ*** *ձեանն (Յիշ. Ուլն., 285):*

ՄՇՏԱԺԱՌԱՆԳ, ա. Տիրոջ կողմից մշտապէս ժառանգած, յատիտենական: *Տրիտուր եւ փոխարէն այսր ողորմութեան* ***զմշտաժառանգ*** *զարքայութիւնն պարգեւէ (Ագուլ. կոնդ., 101):*

ՄՇՏԱՅԻՆ, մկ. Մշտակայ, մշտնջենաւոր: *Միջնորդ շնորհաց ես երկնային / Ամպդ քաղցրահոս եւ* ***մշտային*** *(ՈՒՄՀԲ II, 81):*

ՄՇՏԱՊԱՂԱՏ, ա. Մշտական՝ անդադար պաղատանքով: *Հանապազ* ***մշտապաղատ*** *եւ սրբանուէր աղօթիւք կրէր յոգի իւր (Դաւրիժ., 257): Նոքա եկեալ ի միտս* ***մշտապաղատ*** *աղօթիւք... դիմեալ կարդային առ այն, որ կարողն էր ապրեցուցանել զնոսա ի վտանգէն (Դաւրիժ., 374):*

ՄՇՏԱՏԱՆՋ, ա. Մշտապէս տանջանքներ բերող: *Տէրն զանողորմն ի* ***մշտատանջ*** *դժոխն առաքէ (Ագուլ. կոնդ., 101):*

ՄՇՏԱՅԱՆԿ, ա. Միշտ ցանկալի: *Զեղում գլխով ազնուամեծար պետութեանդ* ***մշտացանկ*** *նորոգապաճոյճ պայծառութեամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՄՈՀՐԴԱՐ (արաբ. պարսկ. mohr «կնիք» բառից), գ. Կնքապահ: *Միւս եւս թուղթ գրեաց Ամիրգունայ խանն առ որդին իւր Թահմազդուլի խանն, որ հանապազ ի սպասու շահին կայր, զի* ***մոհրդար*** *էր շահին (Դաւրիժ., 202):*

ՄՈՄԴԱՆ, գ. Մոմակալ, աշտանակ: ՀԲԲ *մոմտան* նոյն նշ.: *Հանին երկու քարէ* ***մոմդան***, *որ մեծ իւղաբերից մոմ դնեն ի մէջն եւ վառեն (Դաւրիժ., 190): Ատուած աւրհնէ Բէրամն՝ Ա մեծ խաչ ետուր Սբ. Յակոբայ, Բ լաւ ատենի* ***մոմդան*** *(Ակռ., 202):*

ՄՈՄԽԱՆԱՅ, գ. Մոմ պատրաստելու արհեստանոց, մոմանոց: *Բնակութիւնք միաբանից՝ հանդերձ տնտեսատունիւ, սեղանատունիւ, գինետունիւ,* ***մոմխանայիւ*** *և պատրիարգարանիւ է հիւսիսային և յարևմտեան կողմն վանից (Պատմ. Երուս., 1931, 277):*

ՄՈՆՈԶՈՆԻԿ, գ. Միայնակեաց, կրօնաւոր (փոխ.): ԱԲ *մոնոզոնակ* «աբեղուկ», ՄՀԲ և ՀԲԲ *մոնոզոնակ* «փոխ. Մոնոնզոն-ի»: *Աղաչեմ յիշել... զիս՝ զեղկելի ծերունիկս՝ զՍարգիս* ***մոնոզոնիկս*** *(Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 404):*

ՄՈՆՍԻՆԵՈՐ (ֆրանս. monseigneur), գ. Պարոն, տէր, տե՛ս նաև ՄԻԻՍՈՅ, ՄՈՒՍԻ: *Եւ տեսաք* ***մոն-***

***սիննօր** (գրչ. **մինէօր, սիննօր**) դոֆինին, որ տղայ է եղեր իւրն (Շահմ. յիշ., 318)։ Ջձեմ վասն լուսոյ և զմի սկուտ շնորհէ վերակացու **մօնսինօրն** (Ստ. Ռօշքայ, 193)։*

ՄՈՌՆԵԼ, նբ. Մոռանալ: ՄՀԲ *մոռնալ* նոյն նշ.: *Աղաչեմք զկնի եկել քերցդ եւ կուսանացդ մի **մոռնել** զերախտիք (ԴՀՎ II, 57)։*

ՄՈՌՈՆՏԱՆԷՔ, գ. Մեռոն տանելու աման, անօթ: *Աստուած աւրհնէ Մուրատէնց Ղազարի որդի Սամուէլ. մէկ մեծ խաչ... Բ պատկեր, մէկ **մոռոնտանէք** երետ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 201)։*

ՄՈՍԿՈՎՔ, գ. Հայկ. աղբյուրներում յաճախ այդպէս էին անուանում ռուսներին: *Սահմանակիցք են Ալամանաց եւ Մաճառաց, Պոլտանաց եւ Ռուսաց, որ **Մոսկովք** կոչին (Պատմ. խոմ., 35)։*

ՄՈՐՄՈՔԱՀԱՐ, ա. Մորմոքուած, վշտահար: *Գիշեր ու ցերեկ վասն սուրբ հաւատոյս մեր կային ու խոռովին լալոտ աչօք, **մորմոքահար** կու գան, մէկ սարանջամ չեն կաբեր գմնուլ (Դիւան Ն. Ջուղ., 50)։*

ՄՈՒԱԴԻՆ (արաբ. պարսկ. mo'adel), մկ. ա. Համարժէք, հաւասար, նման: *Թէ դաւի ունէնան, **մուադին** մենք ենք, պարոնտէրին հետ բան չունին (Սանահն., 162)։*

ՄՈՒ ԱՌ ՄՈՒ, մկ. Մէկ առ մէկ, մասնիկ առ մասիկ: ՀԲԲ ունի *մու* «մի»: *Իւղինեկիս վասն մահու / Իւղ եւ հիւթ տարրացելու / Իւսեալ բանիցս **մու առ մու** / Իիծեալ Գրիգորս Կեսարու (Առ էջմ., 189)։*

ՄՈՒԺ, գ. ա. Շփոթ (ծան. հրատ.): *Աղաչեաց զնա, զի օգնական լիցի նմա այս **մուժ** ժամանակի (Կամենից, 66)։*

ՄՈՒԽ, գ. Ծխախոտ: Ն. Բիւզ. և ՀԲԲ *մուխ* «ծուխ» (իմաստափոխ.): *խիստ է և բարկասիրտ թագաւորն... զայն նոր ելեալ չար **մուխն**, որ ասի թութուն և սև ջրի ըմպելոյ տներն աւերեց (ՄԺ II, 400)։ Թէ մէկ մի գտնու, որ **մուխ** կամ սև ջուր ըմպեն, ազատելոյ չէ (ՄԺ II, 400)։*

ՄՈՒՀՐ (արաբ. պարսկ. mohr), գ. Կնիք, դրոշմ: ՄՀԲ *մօհր* նոյն նշ.: *Մէկն մեր մասարն է, որ հայի, թուրքի, խանիշխի մեծամեծաց, **մուհրն** ի վերայ, և մէկն քո մասարն է, որ շահի ուրտումն առնել տուիր (Դիւան Ն. Ջուղ., 48)։*

ՄՈՒՂՏԱՍԻ, գ. Մահտեսի: Ն. Բիւզ. *մուղտեսի* նոյն նշ.: *Խաչս մուղտասի Մարտիրոսի. թվին ՌԿէ (ԴՀՎ V, 147)։*

ՄՈՒՃԱԿԱՐ, գ. Կոշկակար: ԱԲ ունի *մուճակ* «փոքր ոտնաման», ՀԲԲ *մուճակակար, մուճակագործ* «մուճակ կարող»: *Աստ են **մուճակարք** կոշկաց, եւ պտղոցն, որ ի ձիթաստան (Քէօմ., 35)։*

ՄՈՒՄԱՏԵՂ, գ. Մոմի տեղ, մոմակալ: *Ազիզբէկն և Գիրակոսն բերին մէկ ջուխտ շամատան ջոխտակ **մումատեղով**, մէկ արծաթէ գանթեղ (Ակոռ., 203)։*

ՄՈՒՆԳ, գ. Աղմուկ: ՀԲԲ *մունգ* «յարդի հողախառն մանրուք» (համանուն): ***Մունգ** - աղմուկ, շփոթ, դեղձնիկ, փագար (ՄՄ 2281, 135ա)։*

ՄՈՒՇԱՄԲԱՅ (թուրք. musamba), գ. Մոմլաթ, մոմով պատա՛ծ անջրաթափանց շոր: *Յայնմ ժամու պատրիչքն ունէին ընդ ինքեանս յառաջագոյն քսակս՝ կազմեալ ի մոմլաթէ, այսինքն ի* ***մուշամբայէ*** *(Դաւրիժ., 171):*

ՄՈՒՍԻ գ. Պարոն, տե՛ս ՄԻԻՍՈՅ: *Ի գործս վաճառականութեան ընդ* ***ֆռանկի միջ մուսի*** *Պօռեկարին (Ե. Մուշ., 128):*

ՄՈՒՐՈՔ, գ. Մորուք: ***Զմուրոքնին*** *կնտած եւ այլոցն ածիլած, փայզան գուգած էր (Սիմ. Լեհ., 72):*

ՄՈՒՐՎԱՐԻՏ, գ. ***Մուրվարիտ****, որ է մարգարիտ (ՄՄ 6275, 214ա):*

ՄՌԵՂՆ, գ. ա. խաւար, մթին: ԱԲ և ՀԲԲ *մռեղ, մղեղ* «մաղուտի կամ մուխի պէս բան, կայծ, մոխիր, փոշի», ՄՀԲ *մռեղ* «շատ մանր՝ փոշենման հարդ, մղեղ» (իմաստափոխ.): ***Մռեղն*** *- խաւար, մառն, ախուրք, խաւարակուրբ, թուզմ, արջնաթոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՄՌԶԳԱՅԼ, չբ. Մռմռալ: ԱԲ *մռզգայլիմ* «սաստիկ տխել, կուլ տալ»: ***Մռզգայլ*** *- մռմռալ (ՄՄ 1528, 2ա):*

ՄՍԱԲԼՈՒՐ, գ. Մսագունդ (հեգնական իմաստով): ՀԲԲ ունի *մսաբլուր* «բլուրի մեծութեամբ մսի կտոր»: *Էր այդ Մոցոք անձամբն մեծ իբրեւ* ***զմսաբլուրն*** *Գողիաթ (Կամենից, 35): Որպէս երբեմն թագաւորն սուրբն Դաւիթ՝ զանօրէն* ***զմսաբլուրն*** *զԳողիաթ (Կամենից, 44):*

ՄՍԱԾԱՂ, գ. Մսի վաճառանոց՝ խանութ: ՀԲԲ *մսածաղ* «մսով պատրաստած ծաղ, մսով կարկանդակ» (համանուն): *Ոչ գտանէին կերակուր ամենեքեան մարդիք եւ անասունք, զի փակեալ եղեն ամենայն դրունք եւ ամենայն մրքածաղք,* ***մսածաղք*** *եւ հացածաղք (ՄԺ I, 212):*

ՄՐԱԹԱՓԵԼ (հայ. մրափել բառից), չբ. Նիրհել, ննջել: *Երբ իրիկվնէ եւ մթնի, քունն նեղէ զմարդիկն, որ թմրին եւ* ***մրաթափին*** *(Սիմ. Լեհ., 246):*

ՄՐԳԱԾԱԽ,

ՄՐՔԱԾԱՂ, գ. 1. Միրգ վաճառող: *Անդ են հրէից գասապք* ***մրգածախք*** *(Քէօմ., 32):* 2. Մրգի վաճառանոց՝ խանութ: *Ոչ գտանէին կերակուր ամենեքեան մարդիք եւ անասունք. զի փակեալ եղեն ամենայն դրունք եւ ամենայն* ***մրքածաղք****, մսածաղք եւ հացածաղք (ՄԺ I, 212):*

ՄՕՏԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Մօտիկութիւն (բոխղ. փոfրաւորութիւն-մօտեւորութիւն): *Մեծաւորաց մօտ փոքրաւորութիւնն կրակի* ***մօտեւորութիւն*** *է (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126):*

ՄՕՐԱԳՈՒԹ, ա. Մօր գութն ունեցող, գորովագութ: *Սուրբ Տիրամայրն եմք յուսացեալ,* ***զմօրագութ*** *սուրբ Տիրուհին (ՈՒՄՀԲ, 296):*

ՄՕՐՎԱՒՈՐ, ա. Մորուքաւոր: *Կոփած էր մին կողմն քարէն մեծ եւ* ***մօրվաւոր*** *զՄովսէս մարգարէն (Սիմ. Լեհ., 131):*

ՅԱԳՈՒՅԱՆԵԼ, նբ. Մխիթարեմ: ԱԲ *յագուցանել* «իրեն յարմարեցնել՝ հաշել, ընտանեցնել» (իմաստափոխ.): ***Յանգուցանել*** *- մխիթարել (ՄՄ 1528, 2բ):*

ՅԱՄԻՆ, գ. Ուշանալը, յապաղելը: ***Յամին*** *- յապաղումն, պատճառեցեալ ի կամաց յամողին (Վ. Յուն., 55):*

ՅԱՅԳՈՂ, գ. Այգահող: *Ջկնի պատարագին յաւուրս հինգ* ***յայգող*** *եւ հանդիսական թաղումն արար (Դիւան Մխիթ., 135):*

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Յայտարարութիւն, յայտարարելը՝ յայտնելը: *Սակաւագիծ և սիւղաբան ողջոյն առաք յենթակայի տրակիս,* ***յայտարարողութեամբ*** *գրեմ խոհեմութեան սուրբ հօրդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 89):*

ՅԱՅՏՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Յայտարարութիւն: *Առասութիւն -* ***յայտնարարութիւն*** *(ՄՄ 2019, 171ա):*

ՅԱՆԳՍՏԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Հանգըստութիւն, ապահովութիւն: *Մի՛ արգելօղք լինիցին հոգեւոր հրամանաց... ի յօգուտ եւ յապահով* ***յանգստակացութիւն*** *Սրբոյ Աթոռոյն էջմիածնի (Յիշ. Ուլն., 290):*

ՅԱՆԴԻՄԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Յանդիման՝ առաջը կից կանգնելը: ԱԲ *յանդիմանակացութիւն* «1. ներկայութիւն, 2. ցուցումն»: ***Յանդիմանակցութիւնս*** *ըստ յաջակողմեանն եւ ի պսակազարդութիւնս ընդ սուրբս ամենայն (Ագուլ. կոնդ., 86):*

ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԿ, ա. Յանձնառու, համաձայն: *Մինչ տակաւին չէի* ***յանձնառուկ****, եկին եւ հասին մեծամեծ եպիսկոպոսունք (Յիշ. Ուլն., 289):*

ՅԱՊԱՌԵԼ, չբ. Յապաղել, անհոգանալ: ***Յապառեմ*** *- եպերեմ, անհոգանամ և իբր յապառնում ամանակի թողում զջան և զհոգացութիւն իրին առաջադրեցելոյ, երբեմն է՝ անգոսնեմ, առ յոչինչ համարիմ, լատ. նէ՛գլիկիօ (Վ. Յուն., 56):*

ՅԱՊՈՎԵԼ, չբ. Ապաւինել, ապահով լինել: Ն. Բիւզ. *յապով* «յապահով»: *Այսուհետև ամենայն բան քեզանից գիտեմ և քեզ* ***յապովեմ****, լաւն և վատն քո աչացն կու տեսանեմ (Դիւան Ն. Ջուղ., 105):*

ՅԱՋԱՊԱՐԵԼ, չբ. Անապարել, շտապել: *Յորժամ կամեսցի հզօր և մեծ թագաւորութիւնդ* ***յաջապարել*** *այսր կամօքն Աստուծոյ (Եզով, 316)*

ՅԱՋՈՂԱԲԱՆ, ա. Յաջողակ, կարող: *Աղէկսանդրու եղև նման, Բախտի ծնունդ* ***յաջողաբան*** *(ՈՒՄՀԲ, 22):*

ՅԱՋՈՅԱԿԱԼ, գ. Աջակալ՝ գաւազանակիր: *Սա [էր] աշակերտ Աստուածատուր վարդապետի եւ* ***յաջոյակալ*** *Եղիազար վարդապետի (ՄԺ I, 228):*

ՅԱՌԱՋԱՅՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Առաջաբան: *Գիրք բժշկութեան տումարի*

*իմաստութեան. **յառաջայորութիւն** (Բունիաթ, 59)։*

ՅԱՌԱՋԵԴԵԼԱԿԱՆ, ա. Նախաստեղծ: *Բարութիւն Աստուծոյ ստացեալ լինի ի բանական ստեղծուածոյն, իբրու կատարելութիւն նորա **յառաջեդելական** (ՄՄ 1756, 34ա)։*

ՅԱՌԱՋԵԼՈՒՄՆ, գ. Առաջացում, ծագում, բխում: *Յաստուածայինսն չորք են միայն աըընչութիւնք իսկականք՝ հայրութիւն, որդիութիւն, փչումն եւ **յառաջելումն** (ՄՄ 1756, 21ա)։*

ՅԱՏԿԵՂԱԲԱՐ, ա. Յատուկ կերպով: ԱԲ *յատկեղ* «բուն յատուկ իրենը»: *Քոյինապիսի անձին **յատկեղաբար** պատկանի բանն հանրավիճակ (Յ. Կոլոտ, 311)։*

ՅԱՏՈՒԿՏՈՐ, մկ. ա. Հատ-հատ, մէկիկ-մէկիկ: ***Յատուկտոր** ամենայն ազգս հայոց քրիստոնէից բնաջինջ առնելոյ են (Եզով, 419)։*

ՅԱՐԱԶՄԱՅԼԱՐԱՐ, ա. Մշտապէս զմայլութիւն՝ հիացմունք բերող, հիանալի: *Մատուցից զողջոյն միարար և սէր **յարազմայլարար** յոլով կարօտիւ և անյագ տենչմամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 119)։*

ՅԱՐԱԻԴՁ, ա. Յարատեւ իղձ ունեցող: *Տարփալի և **յարաիղձ**, տատանեալ և յանձկութիւն ի յաշխարհ հեռի, անտես եղբարց սիրելեաց և բարեկամաց (Ոսկ. նամ., 1967, 133)։*

ՅԱՐԱԻՇԽՈՂ, գ. Ամենքին յարատեւ իշխող՝ տիեզերակալ: ***Յարաիշխող** Տիեզերակալի և օգոստափառ արքայից արքայից աստուածասիրի և բարեպաշտի… մեծի կայսերդ Յովսեփայ (Ղուկ. նամ., 118)։*

ՅԱՐԱԽՆԱՄ, ա. Մշտապէս խնամք տանող, փխբ. Աստուած: *Շնորհաւք ամենասուրբ Երրորդութեանն և բարեյորդ, մշտաբուխ, **յարախնամ** կերտողին (Սանահն., 88)։*

ՅԱՐԱԿ, մկ. Միշտ, յարատև, հմմտ. ՅԱՐԱԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆ: ԱԲ և ՀԲԲ *յարակ* «ա. գ. կպած, կցուած» (համանուն): ***Յարակ** - մակբայ ժամանակական, ընդ երկարաձգութիւն ամանակի, լատ. տի՛ու (Վ. Յուն., 55)։*

ՅԱՐԱԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Տեւողութիւն, երկարատեւութիւն: ***Յարակունութիւն** - երկարաձգութիւն ամանակի. թիւ աւուրց և յոգնամենութիւն տևելոյ, լատ. տիութու՛ոնիթաս (Վ. Յուն., 55)։*

ՅԱՐԱՀՈՒՊ, ա. Հպուած՝ մօտիկ, կից: *Վասն գերեզմանի Կոզեռ վարդապետին, որ անդ է, այնպէս կոչեն զբլուրն եւ **յարահուպ** գերեզմանի Կոզեռ վարդապետին (Դաւրիժ., 258)։*

ՅԱՐԱՆԴ, մկ. Միշտ, յաւէտ: ***Յարանդ** - տակաւին, յաւէժ, ցանկ, յարամիշտն (ՄՄ 2281, 127բ)։*

ՅԱՐԱՇԱՐԵԼ, նբ. Միակցել: ՀԲԲ և ԱԲ *յարաշար* ած. «իրար կից շարուած, շարայարուած»: ***Յարաշարել** - յարել, շաղկապել, յեռել (ՄՄ 2281, 130ա)։*

ՅԱՐԱՍԱՂԱՐԹ, ա. Մշտադալար: ***Յարասաղարթ** բախաբերուն գեր կատարուն (Դիւան Մխիթ., 123)։*

ՅԱՐԱՔԱՐՈՋ, ա. Մշտապէս քարոզող: *Ի ձեռն **յարաքարոզ** բանից սրբազնագործել (Յ. Կոլոտ, 215)։*

ՅԱՐԳՈՒՆԵԼ, նբ. Հաստատել: ԱԲ և ՀԲԲ *յարգուն* «գնով, ընտիր, յարգ ունեցող»: ***Յարգունել*** *- հաստատել (ՄՄ 2019, 174ա):*

ՅԱՐԵԿ, գ. Անկում: ***Յարեկ*** *- անկումն, աւարտ, դարումն, անդոյր, անկանուրդ (ՄՄ 2281, 124բ):*

ՅԱՐ ՀԱՆԳԷՏ, մկ. Հար և նման: *Ջանայր զուսումն ճոխել ազգիս նախնի սրբոց* ***յար հանգէտ*** *(Թորգ. Տապան., 176):*

ՅԱՐՄԱՐԱՆԿԱՐ, ա. Յարմար՝ գեղեցիկ նկարներով: *Կառուցան մեծամեծ և հռչակաւոր ուխտք...* ***յարմարանկար*** *ձեւաւք և շքեղափայլ տեսլեամբ (Սանահն., 54):*

ՅԱՐՄԱՐԱՓՈՅԹ, ա. Յարմարաւէտ գործող, փութաջան: ***Յարմարափոյթ*** *- որ արդ պատրաստեալ է առ ի զիր ինչ առնել թարց յապաղման կամ ծուլութեան, և որ առձեռն պատրաստ գոյ, մինչ խնդրի կամ պիտոյանայ, լատ. փռо՛մփթուս (Վ. Յուն., 55):*

ՅԱՐՊԵՏ, գ. Հայրապետ: *Ով որ դաւ ունէնայ, դաւին հետ Սմպատին ըլի, ով որ յետ ու յառաջ տայ՝ ԳՃԺԸ* ***յարպետած*** *նզոված ըլի (Սանահն., 159):*

ՅԱՒԵԼՆՈՒՏԷՐ, գ. Յաւելեալ՝ լրացուցիչ պարտքի տէր, պարտատէր: *Պարտիք զգրեալս հաստատուն պահէք, որ սուրբ Աթոռոյդ զատ* ***յաւելնուտէր*** *մի արասցէ (Կտակ Յակ., 330):*

ՅԱՒԵՏԱՊԱՏՈՒՄ, ա. Յաւէտ պատմելի, յաւերժական: *Ցնծալ քեզ յարաժամ օրհորդացեալ մանկամբք Սիոնի ի խնամս Տեառն Յիսուսի* ***յաւէտապատում*** *բերկրանօք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ՅԱՒԷՏԸՆԹԱՑ, ա. Միշտ ընթացող, մշտագնայ: *Եւ զկարկաջահոս ծիծաղախիտ* ***յաւէտընթաց*** *յառաջախաղաց վտակս ջուրցն (Դաւրիժ., 87):*

ՅԱՓԿՅԻ, մկ. Ափով, ձեռքով: *Այլք* ***յափկցի*** *փորէին զաւազն, ուստի շող եւ կանաչ ջուր ելանէր, որ մարդ հայելու չուզէր (Սիմ. Լեհ., 242):*

ՅԵԴ ՄՆԱԼ, հրդ. Ուշանալ, յապաղել: *Ի ճանապարհն որ երթայինք, այն ինչ* ***յեդ մնար*** *՝ սպանէին (Նըշխարք, 7):*

ՅԵԹԻՄ, գ. Որբ: *Ջանում, եղբա՛ր, ձեր* ***յեթիմէ,*** *էտ հասակաւդ ձեզ ադի մեր, վեր Աստուած ունի, վայր՝ ձեզ (Դիւան Ն. Ջուղ., 50):*

ՅԵՍԱՒՈՒԼ (պարսկ. թուրք. yasavol «ոտեկցորդ ձիաւոր»), գ. Պահակային զինուոր, ոտեկցող: *Ես՝ Խուցի որդի Ամիրխանս, որ մին* ***յեսաւուլն*** *ես ի, վկայ եմ (Սանահն., 150):*

ՅԵՏՆԱԳԱՅ, գ. Յետագայում եկող, յետագայ սերունդ, հմմտ. ԵՏՆԱՄՆԱՅ: *Ով ոք ի յայսու ուխտադրութեանս այլ և այլ արասցէ և փոփոխեսցէ, թէ՛ մեք և թէ՛* ***յետնագայքն*** *մեր, նզովեալ եղիցի ի յԱստուծոյ (Դիւան Ն. Ջուղ., 100):*

ՅԵՏՆՈՒՑ, մկ. Կէսօրուայ եւ երեկոյի միջև (ծան. հրատ.), հետմիջօրէ: ՀԲԲ *յետնուց* «ետևից» (իմաստափոխ.): *Տասնում օրն եր-*

կուշաբթի՝ ***յետնուց*** *մօտ Թէքիրտաղի հասաք (Զուար, 1867, 130)։*

ՅԵՏՈՎ, մկ. Յետոյ։ *Մինչի ԺԴ ամիս այս կռիւս կայր,* ***յետով*** *բարիշեցին (Զ. Ագուլ., 78)։*

ՅԵՓՈՐ, կ. Երբ, երբ որ։ ***Յեփոր...*** *գըգոն (կը գան) և շենութիւն կու գձեն մեծ ինփրայթօռին (Եզով, 406)։*

ՅԻԳԱՅՏԵՂ, գ. Այգետեղ, այգի։ *ՄՀԲ այգետեղ* նոյն նշ.։ *Այլվի յետ տվինք* ***յիգայտեղն*** *իր Դ կոպարովն, մեր ճանճանոցովն (Սանահն., 140)։*

ՅԻՂՓ, ա. Յղփացած՝ յագեցած։ *Իբրև գնացաք առ ինքն խոնարհօրէն, գտաք զինքն յագ և* ***յիղփ*** *և անօթք սեղանոյն ի հաւաքումն (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 253)։*

ՅԻՄՆ ԳՁԵԼ / ՁԳԵԼ, հրդ. Հիմնարկել, հիմնարկէք կատարել։ *Յին եկեղեցին վեր կալան,* ***յիմն գձեցին*** *քարով, կրով, Քուրդստանայ ուստայ բէրին (Զ. Ագուլ., 96)։ Աքուլաց բազարումն յարաւայի (հարաւային) կողմն մին քարվանսարայ* ***յիմն ձգեց՝*** *դուգան, բազար շինէ (Զ. Ագուլ., 149)։*

ՅԻՆՔՆ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Նեռս քաշել՝ ներծծուել։ *ՀԲԲ յինքնքարշումն* «դէպի ինքը քաշելը՝ ձգելը»։ *Զմէկ ալ դին ի* ***յինքն քաշէ*** *և շորութիւն ի յանձն լինի (Բունիաթ, 73)։*

ՅԻՍՈՒՍԱԿԻՐ, ա. Յիսուսին կրող, հաւատաւոր։ *Դարձեալ կրկին անգամ զեկուզումն լիցի ներկայիս ապառնեաց սրբայնուէր և* ***յիսուսակիր*** *անձանց (Սանահն., 117)։*

ՅԻՍՈՒՍԱՍԱՏԱՐ, ա. Յիսուսի սատարումն ունեցող։ *Հասցէ գիր աւրհնութեան... ճոխափառ և պերճապաճոյճ, տեառնազաւր և* ***յիսուսասատար*** *ազատորդացդ (Սանահն., 90)։*

ՅԻՐՈՒՐ, դ. Իրար։ *Բ մթխալ աղվեստօսի աղ, Զ մթխալ նարինճի ջուր խառնէ* ***յիրուր*** *և քսէ՝ օգտէ (Բունիաթ, 112)։*

ՅՈԳՆԱԲՈՅԼ, ա. Բազմաբոյլ, մեծաթիւ։ *Թէ աստուածապարգև մեծութեամբ և* ***յոգնաբոյլ*** *իշխանացդ ճոխութեամբ ոչ զօրացաւ լնանիլ կոկորդ այլաձայնից (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200)։*

ՅՈԳՆԱԳՆԱՑ, ա. Շատ գնացած, հոսած։ *Ընդ բազմաժամանակեայ գոլոյն և* ***յոգնագնաց*** *հեղեղացն քակեալ և փլփլկեալ էր հիմն (Սանահն., 119)։*

ՅՈԳՆԱԾԱԽԱԿԵՐՏ, ա. Մեծ ծախսով կառուցուած, թանկագին։ *Ի մի վայր կողոպտէին լրապէս տապալմամբ ամենայն շինուածոց զկառուցմունս, այսինքն բարձրաբերձ աշտարակաց...* ***յոգնածախակերտ*** *ապարանից եւ տանց (Դաւրիժ., 426)։*

ՅՈԳՆԱՀՐԱՇ, ա. Բազմաթիւ հրաշքներ գործող։ *Հոգետած շնորհօք և զօրութեամբք և նոյնամուխ արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն և* ***յոգնահրաշ*** *սրբոյ տեղւոյս իջմանն Նորին (Ղուկ. նամ., 117)։*

ՅՈԳՆԱՅԱՐԳ, ա. Մեծայարգ։ *Խընդրանօք եւ ծախիւք տեառն Յարութեան* ***յոգնայարգ*** *վարդապետի (Յ. Կոլոտ, 136)։*

ՅՈԳՆԱՇԽԱՏ, ա. Մեծ աշխատանք պահանջող, աշխատատար, յոգ-

նեցնող: *Ես այսու դիտաւորութեամբ եւ յուսով յանձն առի զայսպիսի* ***յոգնաշխատ*** *եւ զբազմաերկ եւ զտաժանելի գործս (Դաւրիժ., 502): Հարցանեմք զորպիսութենէդ քումմէ, զճանապարհի* ***յոգնաշխատ*** *կրիցն և զաշխատանացն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41):*

ՅՈԳՆԱՋԱՀԵԱՆ, ա. Բազմաթիւ՝ բազմատեսակ ջահերով: *Զարդարեալ և շքեղացուցեալ է [վանքն Ս. Յակոբեանց]... բազմաթիւ կանթեղօք,* ***յոգնաջահեան*** *աշտանակօք, ծաղկանկարք ծածկոցօք (Պատմ. Երուս., 1931, 275):*

ՅՈԳՆԱՎԻՇՏ, ա. Մեծ վիշտ ունեցող: *Որդիաբար համարձակեալ հարցանեմք զորպիսութիւն վեհիդ և ի* ***յոգնավիշտ*** *և ի դառնակենցաղ կրիցդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201):*

ՅՈԳՆԵՐԱԽՏ, ա. Բազմերախտ, շնորհապարտ: *Յաջորդ սրբազան առաքելոյն Թադէոսի և Բարդուղիմէոսի և նոցին փոխանորդի՝* ***յոգներախտ*** *Հօրն մերոյ սրբոյն Գրիգորի (Ղուկ. նամ., 117): Լեալ հեղինակ բազում գրեանց ազգիս մերոյ / Պայծառացաւ* ***յոգներախտիւք*** *այրըս յարգոյ (Թորգ. Տապան., 174):*

ՅՈԳՆԵՐԱՆԳ, ա. Բազմագոյն երանգներով, գոյնզգոյն: ՀԳԲ *յոգներանկ* նոյն նշ.: *Զարդարել... մէկ մագաղաթ Աստուածաշունչ ոսկենկար եւ* ***յոգներանգ*** *ծաղկաւք (Թորոս աղբար, 406):*

ՅՈԳՆԻՇԽԱՆ, ա. ***Յոգնիշխան*** *- ամենակալ (ՄՄ 2019, 174ա):*

ՅՈԳՆՈՐԱԿ, ա. Բազում՝ տարբեր որակներ ունեցող, բազմատեսակ: ԱԲ և ՀԲԲ *յոգնորակական* «շատ կերպ»: *Իրք զարհուրականք եւ տեսութիւնք երկիւղալիք, ձայնք սաստկաբերգունք եւ ճայթմունք* ***յոգնորակք*** *(գրչ.* ***յոքնաորակք****) (Դաւրիժ., 425):*

ՅՈԼՈՎԱՒՂԶ, ա. Մեծ ցանկութեամբ, իղձով: ***Յոլովաիղձ*** *և յոգնատենչ բաղձանօք երեսս ի գետնի եդեալ համբուրմամբ ոտից քոց ներբանս մատուցանեմ (Ոսկ. նամ., 1966, 293):*

ՅՈԼՈՎԱԾԱԽ, ա. Բազմածախս, ծախսատար: *Ի բազում տեղիս շինեցան* ***յոլովածախ*** *ընչիւք գեղեցկաշէն և գմբէթաւոր եկեղեցիք Քրիստոսի (Սանահն., 52):*

ՅՈԼՈՎԱԿՆԵԱՆ, ա. Շատ աչքեր՝ կամարներ ունեցող (կամուրջ), տե՛ս նաև ԱՉԿ: *Ի աղմուկ տեղիս կամարակապ բազմածախ վիմաշէն* ***յոլովակնեան*** *կամուրջս (Սիմ. Լեհ., 148):*

ՅՈԼՈՎԱՏԱԺԱՆ, ա. Տաժանակիր, մեծ տանջանքով: *Բազմաջան երկամբ և* ***յոլովատաժան*** *կրիւք նորոգեցաք վերստին ապառաժ և անհեթեթ վիմօք և բռամած պնդութեամբ (Սանահն., 119):*

ՅՈՅԺՈՅԺ, մկ. Սաստիկ շատ: *Տեսաք ծառս անկուր եւ անտես պտուղս, իսկ թուրինճ եւ նարինճն* ***յոյժ յոյժ*** *(գրչ.* ***յոյժոյժ****) (Սիմ. Լեհ., 311):*

ՅՈՏՆԱՉԱՓ, գ. ա. Ոտանատար, չափածոյ: ԱԲ *ոտնաչափ* «ոտքի բնական չափ» (իմաստափոխ.): *Տաղաչափական արհեստիւ շինեալ*

*իբրու **յոտնաչափ** գեղեցիկ գունով (Գալ. Կենս., 161)։*

ՅՈՏՔՆ ՀԱՆԵԼ, հրդ. Ոտքի հանել՝ ատարտել: *Թուին ՌՁ (1557) Կեղեցի Ղուկաս վարդապետն զտումարն ի **յոտքն հանեց** (Մանր ժամ. II, 393)։*

ՅՈՐԴԱԿԱՆ (բնստ.), ա. Յորդ: *Մինչ փորէին՝ շատանայր, եւս քան զեւս սկսաւ **յորդական** (Քէօմ., 34)։*

ՅՈՐԴԱՋԱՆ, ա. Բազմաջան, մեծ ջանքով: *Բազմաշխատ տքնութեամբ. **յորդաջան** աշխատութեամբ եւ յոլով խարճագնացութեամբ ետու շինել (ՄԺ I, 311)։*

ՅՈՐԴԸՆԹԱՑ, ա. Յորդ ընթացք ունեցող: ***Յորդընթաց** գետով եւ թեկնաթեկ հեզաքայլ առուիւ՝ ոլորտախաղացեալ առ հարաւով (Յ. Կոլոտ, 205)։*

ՅՈՐՃԱՊՏՈՅՏ, ա. Փոփոխական եւ խրթին (խօuf), յորդառատ (ջուր): ***Յորձապտոյտ** - նշանակէ զշրջաբերմունս և զխոթնածութիւնս բանից, և ևս զճանապարհ և զշաւիղս մանեմանս, և յատկապես աոնանի վասն ջրոյ (Վ. Յուն., 56)։*

(**Յ**)**ՈՐՍԱԳԱՀ**, գ. Որսատեղ, տե՛ս ՀՈՐՍԱԳԱՀ:

ՅՈՒԴԱՅԱՆՄԱՆ, ա. Յուդայի՝ մատնիչի նման: *Մատնեցին զիս արք չորս **յուդայանման** (Գալ. Կենս., 164)։*

ՅՈՒԺ ՁԳԵԼ, հրդ. Նեղը գցել: *Պաշարեաց զքաղաքն և զբերդն և ի **յուժ ձգել** կարմիր գլխին. թողին զքաղաքն և ամրացան ի բերդն (Դիւան Ժ, 24)։*

ՅՈՒՆԻԱ (լատ. unia), գ. Միաբանություն, միություն: *Ժողովք բազում լեալ էին վասն Իլախից եւ Լիգվայի երկրին միաբանութեան, այսպիսի է որ **կոչի յունիա** (Կամենից, 38)։*

ՅՈՒՌՈՒՍ, գ. Ռուս, տե՛ս նաև ԸՌՈՒՍՏ, ՌՈՒՍՏ, ՕՌՈՒՍ: *Թվին ՌԿԵ... գիշեր կիրակլուս, ազգն **յուռուս** կոխեց Կաֆան և աւիրեց բազում տեղի (ՄԺ I, 208)։ Թվին ՌԿՁ էր, Ժ խատրրդա **յուռուսին** վրա գնաց Մէմի փաշան (ՄԺ I, 208)։*

ՅՈՒՍԱԿՏՈՐ, ա. Յույսը կտրած, հուսահատ: ՀԲԲ *յուսակտուր* ած. մկ. «յոյսը կտրած, յոյսը հատած, յուսակորոյս»: *Նոքա էլ **յուսակտոր** եղեալ՝ ով գիտէ ինչ կու դառնան (Եզով, 372)։*

ՅՈՒՍԱՊՆԴԵԼ, չբ. Յուսատրել, գոտեպնդել: *Այսորքիք համբաւովք առաւել ևս **յուսապնդիմք**, թէ զինդիրս մեր ո՛չ անտես առնիցես (Ղուկ. Նամ., 125)։*

ՅՈՒՍԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Յույս ունենալը: ***Յուսացողութիւն** - կարծիք իմն խսկադիր և յոյս՝ յղացեալ զինքենէ կամ զայլմէ, ի կիր արկանի մերթ ի կողմն չար և մերթ՝ ի բարի, լատ. ֆիտու՛ցիա (Վ. Յուն., 56)։*

ՅՈՒՍԱՒՈՐԵԼ, նբ. Յույս տալ: *Այսորքիկ առաւել ևս **յուսաւորեն** մեզ՝ խնդրել ի բարեպաշտութենէ ձերմէ (Ղուկ. Նամ., 121)։*

ՅՕԴԱԹՌԻՉ, ա. Օդով թռչող: *Մեծ շնորհակալութիւն ունիմք հաւոց մեծի **յօդաթռիչ** արծվիտ մերոց պարծանաց (Եզով, 139)։*

ՅՕԹՄԱՆԱԿԱՆ, ա. Օսմանական: *Առաքեաց ի վերայ Սիմոնին յառնուլ զվրէժ յանարգանաց եւ ա-*

րեան ***յօթմանական*** *եւ իսմայէլական գնդին (ՄԺ II, 248)։*

ՅՕՐԻՆԱԿԵՐՏԵԱԼ, ա. Գեղեցիկ յօրինուածքով կերտուած, ստեղծուած։ *Ի կարմրագոյն քարանց* ***յօրինակերտեալ*** *տաճար չքնաղ (Գալ. Կենս., 161)։*

-Ն-

ՆԱԶԱՐԷԹ (իտալ. lazaretto «զգուշարան՝ կարանտին տարափոխիկ հիւանդութիւնների դէմ», ծան. հրատ.), գ. Ջինուորական հիւանդանոց, լազարէթ։ *Վասն զօրացն, որ կան, եւս* ***նազարէթ*** *սահմանեալ են, զի Գ նազարէթն բաւէ, զոր կրեցեր (Դիւան Մխիթ., 109)։*

ՆԱԹԻԱՍ (վրաց. natcsavi «ազգական, տոհմակից»), գ. Մերձաւոր, ազգակից։ *Իսկ որ իմ* ***նաթիասու*** *մնայ, յետ իմոց չունի հրաման, որ զայս ինչ վախմս կտրէ Աստուածածնի գոնէն (Սանահն., 225)։*

ՆԱԹԼԻՍ, գ. Սադափի՝ մարգարտաբեր խեցեմորթու մի տեսակ։ ***Նաթլիս****, որ սատաֆին ցեղերուն է, որ փոքր է (ՄՄ 6275, 216բ)։*

ՆԱԼԲԱՆԴՆՈՅ,

ՆԱԼՊԱՆՏՆՈՅ (պարսկ. nal+band «դարբին»), գ. Դարբնոց։ *Կապեալ շրջեցուցանէին զՍիրուն, բերեալ հասուցին ի* ***նալբանդնոցի*** *(գրչ.* ***նալպանտնոց****) շուկայն (Դաւրիժ., 413)։*

ՆԱԽԱԿԱՅԱՅԵԱԼ, ա. Նախապէս կայացած՝ եղած։ *Ստեղծագործել ոչ այլ ինչ է, քան թէ յառաջածել (ստեղծել) իր ինչ առանց* ***նախակայացեալ*** *նիւթոյ (ՄՄ 1756, 160ա)։*

ՆԱԽԱՆԿԱՏԵԼ, նբ. Կանխաւ նկատել, զգալ։ ԱԲ և ՀԲԲ *նախանկատ* «առաջուց դիտած, միտքը դրած»։ *Գործ բանականութեան է՛* ***նախանկատելն*** *զձախորդութիւնս և ի հանդիպիլն նոցին ըմբերել երկայնմտութեամբ (Նոր. ծաղ., 209)։*

ՆԱԽԱՌԱՔԵԼ, նբ. Նախօրօք առաքել՝ ուղարկել։ *Գնալոց էր ի Պանիլովայ, առ սահմանաւն Մօլտաւիոյ, ուր* ***նախառաքեցեալք*** *էին գոյք եկեղեցւոյ (Կամենից, 156)։*

ՆԱՂՇԱՆԿԱՐ, ա. Նախշազարդ։ *Քարինք հիւսեալք* ***նաղշանկարք*** */ կէս գիշերուն ձայն հանեցին / խորոգիսսուն թրատեցին (ՈՒՄՀԲ II, 314)։*

ՆԱՅՆԺԱՄ, մկ. Այնժամ։ ***Նայնժամ*** *նոքա, որք կեալք էին, հարեալ խորտակեցին զդուռն եկեղեցւոյն (Դաւրիժ., 302)։*

ՆԱՐԴԵԱՆՍ,

ՆԱՐԴԵՆԻՍ, մկ. Այժմ, ներկայումս։ *Բայց* ***նարդեանս*** *այսու աղագաւ գրեմ, զի ծանիցէ սուրբ ժողովդ զգալ մեր յայս կողմանս (Ոսկ. նամ. 1966, 297)։ Դեսպանք այլոց ար-*

քայից եւ զմնացեալսն ***նարդենիս*** *(Քէօմ., 3)։*

ՆԱՐՏՎԱՆ, գ. Սանդուղ։ *Այն տեղէն գնացաք ի պախչան. առաջին* ***նարտվանն*** *կայր ե հավուզ ջրով (Շահմ. յիշ., 316)։*

ՆԱՅՎԱԼ (վրաց. nacvali), գ. Փոխանորդ, տեղապահ։ *Ես՝ Սարգիս եպիսկոպոս գրեցի, այս բանիս վկայ եմ, Աստուած վկայ է. պարոն Մարիամ Դէդըփալի* ***նայվալն*** *ափխազս վկայ. Ավթանդիլի* ***նայվալ*** *Կիպրիէն վկայ (Սանահն., 226)։*

ՆԱԻԱՁԱԿ, գ. Նաի աւազակ՝ ծովահէն (ամփոփում *նաւազ* եւ *աւազակ* բառերի)։ *Վաճառականք և այլք ի ձեռս* ***նաւազակաց*** *անկեալք, յետոյ ի Պտղոմայիդայ հասին (Ստ. Ռօշքայ, 136)։*

ՆԱԻԱՁՕՐ, գ. Նաւատոռմ։ *Իսկ* ***նաւազօրն*** *Հենրիկի կայսերն յաջողապէս ի Պտղոէմայիտ եհաս (Ստ. Ռօշքայ, 126)։*

ՆԱԻԱԿԻՏՐ, գ. Ձկան տեսակ։ ***Նաւակիտր*** *- տեսակ իմն փոքեր ձկան, զորմէ ճառեն արգելուլ զնաւն ի գնացից յենմամբ ևեթ իւրով ի նա, լատ. ռէմոռա (Վ. Յուն., 57)։*

ՆԱԻԱՂՈՅՂ, գ. Նաւը վարող, նաւապետ, տե՛ս նաև ՆԱԻԿՈՍ։ ԱԲ ունի *նաւաղօղակ* «նաւով լողացող՝ նամբայ ընող»։ ***Նաւաղոյղ*** *- ղեկավար, նաւապետ (ՄՄ 2281, էջ 135բ)։*

ՆԱԻԱՏԵՂ, գ. Նաւերի տեղ՝ նաւամատոյց։ *Եկեալ ի* ***նաւատեղն*** *Դարաշամբայ գեղջն եւ նաւով անցեալ զգետն Երասխ (Դաւրիժ., 207)։*

ՆԱԻԿՈՍ, գ. Նաւապետ, տե՛ս նաև ՆԱԻԱՂՈՅՂ։ ***Նակոս*** *- ղեկավար, նաւուղղիչ (ՄՄ 2281, 125ա)։*

ՆԱԻՈՒՂՂԻՉ, գ. Ղեկավար, նաւապետ։ ՀԲԲ և ԱԲ *նաւուղղակ* «նաւուղիղ», վերջինս էլ՝ «նաւի գնացքին ուղղութիւն տուող, ղեկավար»։ ***Նաւուղղիչ*** *- ղեկավար, նաւկոս (ՄՄ 2281, 125ա)։*

ՆԵՆԳԺՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Նենգութիւն, խաբեբայութիւն։ ԱԲ և ՀԲԲ *նենգեժոտ* «խորամանկ, չարիք ընելու վարպետ»։ *Ո՛չ գիտէին Ջուղայեցիքն... զօձաբարոյ* ***նենգժոտութիւն*** *ազգին Պարսից (Դաւրիժ., 97)։*

ՆԵՐՁԻՆՈՒՈՐԵՑԵԱԼ, ա. Ձինուորագրուած։ *Լուսաւորչաշաւիղ, քրիստոսազգած լուսերամիցդ եւ դոցին* ***ներզինուորեցելոց*** *ի Տէր սրբոց եկեղեցեաց (Ագուլ. կոնդ., 84)։*

ՆԵՐԷՈՒԹԻՒՆ, գ. ***Ներէութիւն*** *- էականութիւն (ՄՄ 2019, 174ա)։*

ՆԵՐԸՆԿԱԼԵԼ, նբ. Հոգում, սրտում ընկալել՝ ընդունել։ *Գիր մեր հոգևորական հրամանի աւրհնութեան՝* ***ներընկալեալ*** *ի պարգևաց նորին (Սանահն., 94)։*

ՆԵՐՈՒՆՔ, գ. Սկիզբ, սերունդ։ ***Ներունք*** *- սկիզբն, սերմն, աշխարհք, զարմք, դեկնոս (ՄՄ 2281, 125ա)։*

ՆԵՐՍՈՒՆԱՊԵՍ, ա. Անձնական, ինտիմ։ ***Ներսունապէս*** *- կարի իմն ներքսապէս և իբր յեցեալ ի սրտում՝ թէ՛ սիրով, թէ՛ խորհրդով և թէ՛ այլովք իրօք, լատ. ինթիմէ (Վ. Յուն., 58)։*

ՆԵՐՍՅԻ, գ. Քաղաքի ներսի բնակիչ: ***Ներսցիք*** *հայնակ չի գիտեն, միայն տաճկնակ, ֆարսի (Սիմ. Լեհ., 326):*

ՆԵՐՔԱՆԴԱԿԵԱԼ, ա. Ներսում՝ սրտում քանդակուած՝ դաջուած: *Լուիջի՛ք որդիական սիրով եւ* ***ներքանդակեալ*** *ծրարեսջի՛ք ներ սիրաքանի սրտի ձեռում զորքալոյս զաւանդութիւնս զայս (Ագուլ. կոնդ., 90):*

ՆԵՐՔԵՆԻ, գ. Ներքինի: *Թվին Ռխէ եւ ումն զօրավար* ***ներքենի*** *Ջաֆար փաշայ անուն ի յարեւելս (ՄԺ II, 356): Հրամայեաց կամ դառնալ ի պիղծ օրէնն Մահմեդի եւ կամ զամենեսեան* ***ներքենիս*** *առնել (ՄԺ II, 381):*

ՆԵՐՔՆԱԳՈՐԾ, ա. Ներքուստ գործած, գաղտնի: *Ոմանք ասացին պատճառ գծածուկ* ***ներքնագործ*** *հնարակերտութիւն Մելքիսէթ կաթուղիկոսին (Դաւրիժ., 193):*

ՆԵՐՔՆՈՅ, մկ. Ներսից, ներսի կողմից: *Ի մէջ այսմ կամարացս եթէ ի* ***ներքնոցն*** *և եթէ վերնոցն կախեալ զոն աւելի քան զԳԾ կանթեղս, որ յաւուր տօնախմբութեանց լուսաւորին ամէնքն (Պատմ. Երուս., 1931, 339):*

ՆԷՄԻՇ (հունգ. nemes), գ. Ազնուական: *Կան երնան շատ տուն* ***նէմիշներ***, *որոնցմէ պէտք է փընտրէլու, օր ցըցնուն (Գովր., 197):*

ՆԷՄՑԱ, գ. Գերմանացի: *Թվոյն 1696 յօգոստոսի ամսոյ 20 պատերազմեցան նէմցան ու թուրքն, եւ էր* ***նէմցայու*** *սէրազգէրն քուրվիրշտն Սաքսն (ՄԺ II, 404):* ***Նէմցայու*** *ազգն առաւ Պուտիմ ի Թուրքէն (ՄԺ II, 405):*

ՆԻԻԹՕՐԷՆ, ա. Առարկայօրէն: *Սրտութիւն ասի եռակի, այսինքն՝* ***նիւթօրէն***, *որ է սուտ ասացեալն, տեսակաբար, որ է կամք սուտ ծանուցանելոյ... (ՄՄ 1756, 161բ):*

ՆՄԱՆԱԿԵՐՏ, գ. Նմանութեամբ կերտուած, մոդել: ***Նմանակերտ*** *- պատկեր ինչ կազմեցեալ ըստ նմանութեան իրի ուրուք, լատ. սիմուլա՛քրում (Վ. Յուն., 58):*

ՆՇԱՆԱԲԵՐ, գ. Նշան բերող, նշան կրող (մականուն): ՀԲԲ *նշանաբեր* «նշանի մատանին և նշանի ուտելեղէնը բերող»: *Ի սէր սրբոյ Նշանիս կոչեցի զսուր* ***նշանաբերն*** *(Յիշ. Ուլն., 291):*

ՆՇԱՆԱՌ, գ. Նշան, ժեստ: ***Նշանառ*** *- ցուցակ իմն և նշան արհամարհանաց, որ լինի ի շարժառոցելոց ձեռին, շրջածութեամբ աչաց կամ առոգմամբ այլոց անդամոց (Վ. Յուն., 58):*

ՆՇԽԱՐԱԼԻ, ա. Նշխարով լի, նշխար պարունակող: *Խորագոյն փորեալ զգերեզմանն եգին* ***զնշխարալի*** *տապանն ի մէջ գերեզմանին (Դաւրիժ., 172): Եւ առեալ բերին* ***զնշխարալի*** *սնդուկն առ քաղաքապետն (Դաւրիժ., 173):*

ՆՇԽԱՐԱԽՈՒՑ, գ. Խուց, ուր պահւում է նշխարը: Ն. Բիւզ. *նշխարախուց* «նշխարատուն»: *Ես՝ Սարգիս եպիսկոպոսս, նորոգեցի... զանկակատունն, զՍուրբ Գրիգորն*

և ***զնրշխարախուցն*** *(Սանահն., 112)։*

ՆՈԿԱՐ,

ՆՈԿԷՐ (պրսկ. novkar), գ. Ծառա, նոքյար (բրբ.)։ *Հազիւ հօս եկին Խանդամուրն ու Շահսուվարն... Մուստաֆա մոզանին գլուխն կտրեցին քովի մէկ* ***նոկէրովն*** *(ՄԺ I, 215)։ Մոզան ու* ***նոկարքն*** *ան հատաղան սպաննեցին (ՄԺ I, 215)։*

ՆՈՅՆԱԶՕՐ, ա. Նոյն զօրութիւնն ունեցող, հաւասարազօր։ *Գթութիւն եւ ողորմութիւն ի նորին իսկակից Բանին էականի* ***նոյնազօրի*** *(Ագուլ. կոնդ., 85)։*

ՆՈՅՆԱԿԱՐԳ, ա. Նոյն կարգն ունեցող, նոյնատեսակ։ *Յորժամ ելօղ եւ նա, յորմէ ելանէ իր՝ են համաբուն, հարկ է զի իցեն* ***նոյնակարգ*** *եւ ունիցին զառընչութիւնս իսկականս (ՄՄ 1756, 21ա)։*

ՆՈՅՆԱՄՈՒԽ, ա. Նոյն զօրութեամբ մխուած՝ մխրճուած։ *Հանրակեցոյց ողորմութեամբ և պահպանութեամբ... այլ և հոգետած շնորհօք և զօրութեամբք և* ***նոյնամուխ*** *արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն, և յոգնահրաշ սրբոյ տեղւոյս իջմանն Նորին (Ղուկ. նամ., 117)։*

ՆՈՎ, գ. Աղբիւր գուտի վրայ։ *Յիշատակ է* ***նովս*** *Ամիրճանին, Ափբխանին, Ախիճանին, թվին ՌՃԻ (ԴՀՎ V, 226)։*

ՆՈՏՐՈՂ, գ. Գրող, գրչագրող։ *Յոհան դպիրս Կամենցոյ* ***նոտրող*** *սորա աղաչեմ յիշէք ի Տէր (Աղան. Միաբանք, 237)։*

ՆՈՐԱԺԱՄԱՆ,

ՆՈՐԱԺԱՄԱՅՆ, ա. 1. Նոր ժամանած՝ դարձի եկած։ *Ոմանք ի* ***նորաժամայն*** *(գրչ.* ***նորաժաման****) զաւակացն քրիստոնէից... դարձան եւ տակաւին եւս դառնան յանօրէն օրէնս Մահմետի (Դաւրիժ., 95)։ Զորոյ զհրաշագործութիւնս տեսանելով՝* ***նորաժաման*** *(գրչ.* ***նորաժամայն****) զաւակաց մերոց մնան ի հաւատս քրիստոսական (Դաւրիժ., 262)։* 2. Դեռատի, պատանի։ *Զերեսին որդիսն իւր, որք էին* ***նորաժամայն*** *(գրչ.* ***նորաժամայնք****) տղայք, առաքեաց առաջի շահին (Դաւրիժ., 188)։*

ՆՈՐԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Նոր կառուցելը, հիմնելը կամ նորոգելը։ *Գնացեալ էր ի յարքայանիստ քաղաքն Կ.Պաւլիս յաղագս վանուցն* ***նորակերտութեան*** *(Թորոս աղբար, 405)։*

ՆՈՐԱՅԱՐՄԱՐ, ա. Նոր յարմարեցուած՝ ստեղծուած։ *Զոր ինչ գրեցաւ ի պատուական* ***նորայարմար*** *Տօմարիս իմ վասն դեռակիրթ և խակավարժ մերազնեայ մանկանց (Տէֆթ., 318)։*

ՆՈՐԱՓԱՅԼ, ա. Նոր կամ նորովի փայլող՝ նորոգուած, կառուցած։ ԱԲ *նորափայլակ* «նոր փայլած»։ *Յայտ լիցի յարգելութեանդ քում, որ ի վաղուց հետէ ունէի ի միտս իմ առ ի յայց առնել* ***զնորափայլ*** *զեկեղեցին (Գալ. Կենս., 270)։*

ՆՈՐԳ, գ. Նորատունկ այգի, նորք։ *Զմեր տնկած* ***նորգն*** *վախմ տվաք Սանահնու Սուրբ Աստուածածնին (Սանահն., 139)։*

ՆՈՐԵԱԿ, ա. Նոր (փղֆշ.), նորապսակ: *Այս է տապան Կորչու որդի Սարգիսին, որ է* ***նորեակ*** *թաքաւոր էր (ԴՀՎ II, 65):*

ՆՈՐԷՔԵԼ, նբ. Նորոգել: *Յիշատակ է սուրբ տաչարիս վէմս,* ***նորէքեցան*** *Բարխուտարն, իւր կողակից Բաճումն, որ գեղիս նորօքիլն թվ. ՌՃՁՁ (ԴՀՎ II, 70):*

ՆՈՐԻՆՈՐՈՅ,

ՆՈՐ ՆՈՐՈՒ, մկ. Նորովի, վերստին: *Յառաջնորդութեան Յովհաննէս վարդապետին շինի* ***նորինորոյ*** *պարիսպ սրբոյ վանքիս (Թորոս աղբար, 458): Ոչ քահանայ կու հանգչի եւ ոչ աշխարհական,* ***նոր նորու*** *խարճ կուզէ (ՄԺ I, 216):*

ՆՈՐՈԳԱՈՒԹԻՒՆ, գ. Նորոգութիւն, վերաշինութիւն: *Հասանել տեսութեան բարի համբաւոյն և* ***նորոգաութեան*** *Սրբոյ Աթոռոյս (Աղաւն. Միաբանք, 231):*

ՆՈՐՈԳԱՏԱՐԱԶ, ա. Նոր կերպով (շարադրուած): *Դարձեալ առ նոյն սիրայար և սիրագործ* ***նորոգատարազ*** *շարադրութեանց բանիցն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՆՈՐՊԻՍԻ, մկ. Այնպիսի, նրա պէս: ԱԲ և ՀԲԲ *նորպէս* «նորի պէս, նորապէս»: *Յեղուկ և վայ* ***նորպիսուն*** *(գրչ.* ***նորայ պիսուն****), համ իւր տեղն է դառն ու դիժար (ՌՄՀԲ, 68):*

ՆՈՒԱԶԱՁԱՅՆ, ա. Նուազ ձայն ունեցող, նուաղուն: *Եւ կարճաշունչ* ***նուազաձայն*** */ Շրթունքս թոյլ եւ սխալական (ՌՄՀԲ II, 87):*

ՆՈՒԱՂԱԼՈՅՍ, ա. գ. Աղօտ լոյս: *Լըրթալոյս -* ***նուաղալոյս*** *(ՄՄ 1127, 141ա):*

ՆՈՒԻՐԱՆԱԿԱՆ, ա. Նուիրական: *Աղաչեմ զվայելողքդ թողութիւն շնորհել և առ Տէր յիշել զսակաւ գծօղս, իրական ձայնին արժանի առնել* ***նուիրանական*** *զյիշեալքս և զյիշողքդ (Հնատիպ, 14):*

ՆՈՒԻՐԿԵԼ,

ՆՈՒԻՐԿՑԵԼ (՞), չբ. Նուիրակութիւն անել: *Տէր Մարտիրոսն* ***նուիրկեց*** *զիլովն եւ զԿամենիցն, եւ ելաւ գնաց փառօք եւ պատուով (Կամենից, 42): Տէր Գրիգոր վարդապետն... այս Ֆռանգաց աշխարհս նուիրակ ուղարկեց, որ եւ եկաւ ի Կամենիցս եւ* ***նուիրկցեց*** *(սխալագր.՞) (Կամենից, 54):*

ՆՈՒՆՑԻՈՍ, գ. (լատին. nuncio, իտալ. nunzio «դեսպան»), գ. Սուրհանդակ, լրաբեր: *Եկն Բարդուղիմէոս վարդապետն ի Կեռլայ յանձնարարական գրով* ***նունցիոսին*** *(Դիւան Մխիթ., 93): Նիկողայոսն... թոյլ տուեալ ոմանց իրաց, ոչ առանց խորհըրդակցութեան* ***նունցիոսի*** *փափին (Ստ. Ռօշքայ, 179): Ջգանգատանս գրեցին առ Բիկնադէլլի* ***նունցիոսն*** *փափին (Ստ. Ռօշքայ, 180):*

ՆՊԱՍՏԱՒՈՐԵԼ, չբ. Պատսպարուել, ապաստան գտնել: ԱԲ *նպաստաւորեմ/իմ* «նպաստ լինիմ, նպաստեմ» (իմաստափոխ.): *Ընդ թաւ սաղարթեաւ ծառով իմիւ* ***նպաստաւորիցէի*** *ի յորդութենէ անձրեւոյն (Կամենից, 150):*

ՆՊԱՐՈՒՆԻ, ա. գ. Նպար ստացող, թոշակառ: *Հիմնելով աստ ի Լէոպոլիս զվարժարան երկոտասանից* ***նպարունեաց*** *(Կամենից, 127): Յակոբ Պաղտասարեան Կ. Պոլսեցի քահանայիս եւ* ***նպարունիս*** *քահանայապետականի դպրատան (Կամենից, 128):*

ՆՍԵՄԱՅԱՐԿ, ա. Նսեմ, ստորին: ***Նսեմայարկ*** *գիրս ստորին / Ոնի աւանդ գանձ գովելին (Աղան. Միաբանք, 34):*

ՆՍՏԵԼՏԵՂ, գ. Նստուկ: *Մարդուն կամ ի* ***նստելտեղն*** *կամ ի քալելու ժամն զաֆիլ լինի մեռածին պէս (Բունիաթ, 69):*

ՆՐԲԱԹԵԼ, ա. Նուրբ թելով պատրաստուած: *Նաղշուն նկարելով կարմրով,* ***նրբաթել*** *մըսրի պուրիան (Քէօմ., 33):*

ՆՕՄԵՐԱՅ (լատ. numerus, իտալ. numero), գ. Համար, թիւ: *Գոյ մի հէօճճէթ, յորոյ վերայ գնոյն* ***նօմերայն*** *եդաք: Հէօճճէթ վասն Բ եւ Գ* ***նօմերայի*** *մաղազայիցն (Երուս. դիւ.):*

-Շ-

ՇԱԲԻՔ, գ. Շապիկ, եկեղեցական զգեստ: *Մահդասի Մուլքումն ետ մէկ Ա* ***շաբիք,*** *Ա սկու տակի շոր (Ակոռ., 211): Մուրատի որդի Աւետիք ետ մէկ չիթ* ***շաբիք*** *(Ակոռ., 211):*

ՇԱԼԷ ՇԱՊԻԿ, հրդ. Շալ կտորից շապիկ, առհասարակ՝ շորեղէն: *Մահդասի Մէլիքշահայ որդիքն՝ մահդասի Աւետիքն և Գիգորն ետուն Ա քիմխայ շուրջառ, Ա* ***շալէ շապիկ*** *(Ակոռու քյոթ., 211):*

ՇԱԽԱԽ (արաբ. shaḳ̄ak), գ. (բժշկ.) Քոսմբ: *Որ համակ գլուխն և* ***շախախնին*** *ցաւի, նշան է, որ ի յաչքն ջուր իջնու (Բունիաթ, 120):*

ՇԱԽԱՎԵՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Շահաւէտութիւն: *Ամենայն ջաթտան* ***շախավետութեան*** *ավադան կուլ դառնայ, որ ուրէնց խին տեղարէնքն և երկրին կուլ մոռանան (բնգր. մառանան) (Եզով, 403):*

ՇԱՀ ԱՆԵԼ, հրդ. Նպաստել, օգնել: *Զրոնեխին ջուրն, ծովուն ջուրն շատ* ***շահ անէ*** *(Բունիաթ, 71): Տաք հանց ի վրան գինով տլէ այնէ, շատ* ***շահ կանէ*** *(Բունիաթ, 77):*

ՇԱՀԻՍԵՒԱՆ (պարսկ. šah+sevan «շահին սիրող»), գ. Շահ Աբասի ստեղծած զինուորական ստորաբաժանման անդամ: *Ղազախքն* ***շահիսեւան*** *դարձան, մհալ գտան, որ Արզուիթեցոնցէ եղբարց ի վերայ միմեանց կոտորեցին (Սանահն., 64): Այնուհետև կան Արզուիէցիք* ***շահիսեւեան*** *(Սանահն., 64):*

ՇԱՀԻՍԷՎԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Շահիսեւան լինելը՝ դառնալը, շահին զինուորագրուել, տե՛ս ՇԱՀԻՍԵՒԱՆ: *Ով ոք եկն ի* ***շահիսէվանութիւն,*** *այսպէս արարին, որպէս պատմեցաք (Դաւրիժ., 130): Որք գային ի* ***շահիսէվանութիւն,*** *զիւրեանց եւ*

զամենայն ընտանեաց անուանս գրէին ի քարտիսի (Դաւրիժ., 132):

ՇԱՀՈՐԴԻ, գ. Շահի որդի՝ թագաժառանգ: *Թահմազ* ***շահորդին*** *յաթոռն Պարսից նստցի և ոչ Ասրաֆն (Ստ. Ռօշքայ, 200):*

ՇԱՀՈՒԹԻՒՆ, գ. Շահ լինելը, թագաւորութիւն: *Յայսմի ամի սպան զՋիհանշահն յետ ԼԱ ամի* ***շահութեան*** *(Ժամ. Պոդ., 271),*

ՇԱՂԿԱՊՈՂԱԿԱՆ, ա. Շաղկապող, միացնող: ՀԲԲ *շաղկապական* «շաղկապելու՝ կապակցելու յատկութիւն ունեցող, կապակցող»: *Նշանն պանծալի տեառն Յիսուսի՝ միարար և* ***շաղկապողական*** *ի տարուստ և ի բացուստ միջոցէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ՇԱՅԽԱՅ,

ՇԱՅՂԱՅ (պրսկ. ğaycğ, թուրք. kayek), գ. Նաւակ, մակոյկ: ՄՀԲ *ղայխայ* նոյն նշ.: *Եւ ետ այնորիկ Ծ* ***շայխայ*** *ֆէնէղլըռէն եկան, Սանտրխտով ու Կեզլով կոխեցին եւ զարկին կրակ (ՄԺ I, 216): Յամսեան յուլիսի հայրն զօրացաւ, եկաւ Դաման քաղաքն իյառ, ԼԴ* ***շայղայ,*** *ծանտր գին կըտրեց (ՄԺ I, 226):*

ՇԱՆ ՀԱԼ, հրդ. Տանջանք: *Հենց որ Իզմիրէն դուրս եկի, սելաւի ըռաստ եկինք.* ***շան հալ*** *քաշեցի (Զ. Ագուլ., 45):*

ՇԱՆՊՈՒՐ, գ. Շամփուր, երկաթեայ ձող: *Տէրունէնց պառաւ Խսապետն եբեր մէկ սաղաւարդ, մէկ շապիկ, վարաքուրի* ***շանպուր*** *շինելին էլ երկաթ դվաւ (Ակռ., 210):*

ՇԱՊԿԱՓՈԽԱՆ, գ. Շապիկի փոխան, ներքնաշոր: *Զգեստն մինչեւ ի* ***շապկափոխան*** *ի գաւիթս եկեղեցոյն մէզատ արարեալ ծախեցին (Գալ. Կենս., 73):*

ՇԱՏԲԵՐ, ա. *Արդինարար -* ***շատբեր*** *(ՄՄ 1127, 133բ):*

ՇԱՏԾԼՈՒԻ, գ. (բսբ.) Տատասկափուշ: ԱԲ *շատծլու* «ուղտափուշ»: ***Շատծլուի,*** *որ է ուղտափուշն (ՄՄ 6275, 219ա):*

ՇԱՐԱԶՈՒԳԵԼ, նբ. Կազմել, շարել, հմմտ. ՇԱՐԱԶՈՒԳԻԼ: *Ի բնէ նորոգ սկսանել յառնել եւ ի* ***շարազուգել*** *զնորոգ յառաջ ածեալ զգիրս զայս, որ կոչի Պատմագիրք (Դաւրիժ., 499):*

ՇԱՐԱԶՈՒԳԻԼ, նբ. Զուգաւորուել, կենակցել: *Ծերք ասեն. արդ ոչ ոք է աստ, որ տեսանիցէ զմեզ, հաճեաց յօժարապէս* ***շարազուգիլ*** *ընդ մեզ, ապա թէ ոչ ամբաստանեսցուք զքէն (Նոր. ծաղ., 124): Ըղտունք հետազօտիցեն զիգունս մինչև ի հարիւր մղոնս, առ ի* ***շարազուգիլ*** *ընդ նոսա (Նոր. ծաղ., 155):*

ՇԱՐԱԶՈՒԳՈՒՄՆ, գ. Կենակցելը, զուգաւորուելը, տե՛ս նաև ՇԱՐԱԶՈՒԳԻԼ: *Բղջախոհութիւն է՛ ըստ չորից եղանակաց... երկրորդն կայանայ ի պոռնկիլն, այսինքն ի* ***շարազուգումն*** *առն և կնոջ ազատից (Նոր. ծաղ., 186):*

ՇԱՐԱԿՆՈՒ ԳԻՐ, հրդ. Շարակնոց, շարականների ժողովածու: ***Զշարակնու գիրս*** *ի ՃՂ զուտիշ առի ի Տիւրիկ քաղաքն եւ եդի յիշելիք (Զեռ. յիշ. ԺԷ, 354):*

ՇԱՐԱՇԱՂԵԱԼ, ա. Շարադրուած, գրուած: *Ի նոյնոյ Կարապետ փաղերայէ Հնծացւոյ* ***շարաշաղեալ*** *(Գալ. Կենս., 152):*

ՇԱՐԺԱԿՑԵԼ, նբ. Նպաստել, օժանդակել: ԱԲ *շարժակից լինիմ* «միատեղ շարժիլ՝ փոփոխիլ»: ***Շարժակցեմ*** *- շարժմամբ անդամոց մարմնոյս հեշտացուցանեմ զհայեցողս, լատ. ճէսթի՛քուլօռ (Վ. Յուն., 58):*

ՇԱՐԺԱՌՈՑԵԼ, չբ. Շարժել, թափահարել: ***Շարժառոցեմ*** *- յօրացմամբ իմիւ շարժեմ զձեռս կամ զանձս իմ այսր և անդր (Վ. Յուն., 59):*

ՇԱՐ Ի ՇԱՐ,

ՇԱՐԻԻՇԱՐ, ա. մկ. Շարքով, շարան-շարան: Կարստ *շարվէշար* «շարքով»: *Զամենեսեան այնու շղթայիւն կապեալ զկնի միմեանց* ***շար ի շար*** *(գրչ. շարուիշար) (Դաւրիժ., 371):*

ՇԱՐՇ, գ. Երկրաշարժ: *Այս* ***շարշս*** *էլ յունվարի Դ-ումն Շամախի քաղաքն յենց եկաւ, որ մինչի Զ, էՒ հոգի մեռաւ (Զ. Ագուլ., 74):*

ՇԱՐՇ ԳԱԼ, հրդ. Շարժ՝ երկրաշարժ լինել: *Թվին ՌՃԺէ յունվարի Դ-ումն Ագուլիս կամաց* ***շարշ եկաւ*** *(Զ. Ագուլ., 74): Աստուածածնուն պասէն յենց* ***շարշ եկաւ****, որ շատ մարդ այ մեռէլ, շատ ավերութիւն էլէլ այս քաղաքներումս (Զ. Ագուլ., 76):*

ՇԱՐՈՒՆՔ, գ. Շարան, ուղուիմ, զարդեղէն: *Սահմանեցին զպալիոզունս առաքել զմայրաքաղքունս, օժտեցին զպատկերս և* ***զշարունքս*** *(Ե. Մուշ., 497):*

ՇԱՐՖԱՅ, գ. (կենդ.) Ոնգեղջիւր: *Շարֆայ, որ է միեղջիւր և քարկարտան, որ է եղջիւրի եղջիւր (ՄՄ 6275, 219ա):*

ՇԱՓԻՒՂԱՀԱՆԳՈՅՆ, ա. Շափիղայի (կապտագոյն թանկարժէք քար) նմանող: *Երգ... սակս* ***շափիւղահանգոյն*** *կարմրազգեստ չքնաղաշէն սրբոյ վանիցն Հնձուց (Գալ. Կենս., 153):*

ՇԱՔԱՐԼԱՄԱՅ, գ. Քաղցրաւենիք, շքաբեղէն: *Յառաջն սկսանի ջրի կերակուր, միս խաշած... յետոյ* ***շաքարլամով*** *յէմիշթայ, յետոյ շաքարլամայ չոր (Շահմ. յիշ., 318):*

ՇԱՖ ԱՆԵԼ (արաբ. shafa «բժշկական մոմեր»), հրդ. (բժշկ.) Մոմ դնել: ՄՀԲ *շաֆ* «1. ակնաթրջոց, 2. դեղամոմ»: *Զամէնն աղա և մաղէ, մրտի ջրով շաղուէ,* ***շաֆ արա*** *դերձնով և ի բան տուր՝ օգտէ (Բունիաթ, 92):*

ՇԲԻԹԱԼ (լեհ. szbital), գ. Հիւանդանոց, բուժարան, տե՛ս նաև ՍԲԻՏԱԼ: *Ամէն ամի վճարք առնեն, նոյնպէս թային կայ* ***շբիթալնուն*** *եւ վանօրէիցն (Սիմ. Լեհ., 78): Կայր մեզ անդ եկեղեցի մի քարէ եւ* ***շբիթալ****, տօշակ եւ անկողին (Սիմ. Լեհ., 92): Վանատիկու* ***շբիթալն*** *տարին երկու երեք ֆուցի գինի կու գար (Սիմ. Լեհ., 102):*

ՇԴՐԻՆՖ (գերմ. strümpfe «զանգապան»), գ. Գուլպա: *Օսգով կամ արծըթով շուխերն ապրշումէ* ***շդրինֆներըն*** *թէ տղայ կընտոց եւ թէ աղջիկնու եւ կամ հի որ մէկին արգիլված պիլայ (Գովր., 46):*

ՇԵՆՈՒԹԻՒՆ,

ՇՆՈՒԹԵՆ, գ. Շէն, շինութիւն: *Գիլանայ ծովին պրվինցումն գեղ, գա-*

*վառ, **շնութեն**, ուրէնց ֆամիլօվն (Եզով, 406)։ Յեփոր գրգոն և **շնութիւն** կու գձեն մեծ ինփրայթօռին (Եզով, 406)։*

ՇԷՆԼԻՔ (թուրք. senlik, հայ. շէն բառից), գ. Ուրախութիւն, հանդէս։ ՀԲԲ *շէնլիք* «որտեղ շինութիւններ կան, մարդիկ են ապրում»։ *Սուլթան նըստել էր, օրն ուրբաթ էր, սէյմէններն եկան լըցվան թէ՝ **շէնլիք** կանենք, թվաք կու քաշենք (Մծ I, 220)։*

ՇԸՆԱՖՕՐԵԼ, չբ. Շնորհաւորել։ *Ես ալ գօնֆերմավադ կու անեմ եւ կու հաստատեմ եւ կու **շընաֆօրեմ** եւ կու օրհնեմ (Դիւան Մխիթ., 154)։*

ՇԻԿՆԱԳՈՒՆԻԿ,

ՇԻԿՆԱԳՈՒՆԱԿ, ա. Շիկագոյն, հրագոյն։ ՄՀԲ *շիկագուն, շէկագուն* նոյն նշ.։ *Շառաւիղ **շիկնագունիկ** (գրչ. **շիկնագոյնեղ, շիկագունեղ**) դու համասփիւռ ծաղկանց ամիրայն (ՈՒՄՀԲ II, 151)։ Պտուղն որպէս ակ մեծագին, բոցաճաճանչ **շիկնագունակ** (ՈՒՄՀԲ II, 182)։*

ՇԻՆԱԿ (յոգնակի՝ ՇԻՆԱԿՆԷՔ), գ. Շինական, գիւղաբնակ։ *Մեր **շինակն** Ղուկաս պարոնտէրն ձորումն հող էր առել, գեղումն հող էր տվել առանց մեր գիր (Սանահն., 148)։ Մեր **շինակնէքն** տվել ին, մեք է տվինք (Սանահն., 148)։*

ՇԻՒՂԱԴԷԶ, գ. Կուտակում՝ դիզում, ա. Դիզուած։ ***Շիւղադէզ** - կուտակ ինչ շիւղից կամ այլոց նիւթոց, զորս դիզաբարդել սովորեն մրջինք ի վերայ բունոց իւրեանց, մանաւանդ յանտառս և ի վայրս խոնաւուտս (Վ. Յուն., 59)։*

ՇԼԱՆԿԱՏԵԼ, չբ. Կկոցած նայել։ ***Շլանկատեմ** -հայիմ սակաւ ինչ ունելով զտեսութիւն և իբր զկիսակոյր, լատ. չէքուցիօ (Վ. Յուն., 59)։*

ՇԼԸՐ ՄԼԸՐ, ա. Շոլոր-մոլոր, փխբ. հարբած։ *Տաքուկ քէպապիկ կե՛ր և քէֆ հասուր. աչքդ շէշ ու փէշ լինի **շլըր մլըր** (Տէֆթ., 319)։*

ՇՀԱՒ, գ. Շահաւ, բաղաք։ ԱԲ *շահար* «անտառ»։ *Այս միջումս Գանջու **շհարն** և մեք եմք մնացեալ, իրար հետ լաւ եմք (Եզով, 420)։*

ՇՆԱԿ, գ. Փոքր շուն, շնիկ։ *Մեր փոքր **շնակն**, որ ընդ մեզ շրջէր, մնաց եւ ոչ երեկ յառաջ, երկեաւ (Սիմ. Լեհ., 157)։*

ՇՆՈՐՀԱՁԵՂՈՒՆ, ա. Շնորհնեռով լեցուն։ *Ընդ **շնորհազեղուն** օրհնութեան ողջունամատոյց և սիրածանոյց թղթոյս ի խոնարհ դիմաց ծանուցումն լիցի (Ղուկ. նամ., 118)։ Աստուածապարգև և **շնորհազեղուն** օրհնութիւնս ծաներ՛ուք, հոգևոր որդիք մեր ի Տէր (Դիւան Ն. Ջուղ., 68)։ **Շնորհազեղուն** օրհնութեանս ծանուցումն լիցի հոգևոր և հարազատ որդւոյդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 78)։ Ընդ աստուածապարգեւ եւ **շնորհազեղուն** օրհնութեան նամակիս ծանուցումն լիցի (Ագուլ. կոնդ., 87)։*

ՇՆՈՐՀԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Պարգեւատուում՝ ըստ շնորհի։ ***Շնորհառութիւն** - պարգևումն կամ ընձեռումն շնորհի ուրուք ըստ արդեանց և անժանաւորութեան, լատ. պէնէֆի՛չիում (Վ. Յուն., 59)։*

ՇՆՉԱԳԼՈՒԽ, գ. Շունչ, մարդագլուխ: *Կաթուղիկոսն... եկաւ Աքուլիս, նվիրակն ժողովեց, **շնչագլուխ** առաւ ոմն մին թուման, ոմն այլ ավել (Զ. Ագուլ., 128):*

ՇՆՉԱՄԱՔՈՒՐ, ա. Մաքուր շունչ ունեցող՝ մաքրակենցաղ: *Վսեմախոհ բաբունապետի եւ փոխանորդի սրբոյն Յովհաննու՝ **շնչամաքուր** եւ աստուածաբան աւետարանչին (Ագուլ. կոնդ., 84):*

ՇՆԻԱՐ, ա. Շնորհաւոր բառից՝ շնորհ ունեցող, շնորհալի: *Բացիր գամուլ ծերոյ արգանդն և **շնար** ծնար (ՈՒՄՀԲ, 65):*

ՇՈԳՈՒՆԱԿ, ա. Շոգի՝ ջերմութիւն ունեցող: *Ամենայն տարերաց և տարրացեալ գոյից սկզբնաներմն ասի ծծմբաղասնդիկ, որ է գոլորշումն և **շոգունակ** զօրութիւն իմն (Տէֆթ., 379):*

ՇՈՂԿՈՒՏԱՆ, ա. Շողշողուն: ՄՀԲ *շողկտան* նոյն նշ.: *Այ վիզ **շողկուտան**, երեսդ է փայլուն (ՈՒՄՀԲ, 128):*

ՇՈՂՋԵՐ, գ. ա. Շոգ: *Տաւթ - **շողջեր** (ՄՄ 1127, 154ա):*

ՇՈՃՈՅԽԵԺ, գ. (բսբ.) Մի տեսակի խեժ: *Շոճոյխեժ, զոր ոմանք կոկոն մի կոչեն (ՄՄ 6275, 219բ):*

ՇՈՒՈՒՄՈՒ,

ՇՈՒՐ ՈՒ ՄՈՒՐ, մկ. Այս ու այն կողմ: *Տղայն թաւալէր և առնէր **շուումուռ** (գրչ. **շուր ու մուր**) (ՈՒՄՀԲ, 252):*

ՇՈՏՈՎ, մկ. Շուտով: *Այս անգամ **շոտով** այդ մեծ թագաւորէդ և քո բարերարութենէդ որ մեզ մին ճար չի լինի (Եզով, 162):*

ՇՈՐԱԳԻՆ, գ. Հագուստի, ինչքի համար տուելիք հարկ, շորի գին: *Ամէն շաբաթ իրիգուն գանձանակ բռնէն, եկեղեցուն համար **շորագին** լինի (Զ. Ագուլ., 147):*

ՇՈՒԵՏ, գ. Շուեդացի: *Յաղթութիւնս ընկալան ընդդէմ բազմագոյն ներհակաց օտար եւ ընտանի թշնամեաց՝ երբեմն ընդ գրիժագաց եւ երբեմն **շուետաց** (Պատմ. Խոթ., 43):*

ՇՈՒԽ (գերմ. schuh), գ. Հողաթափ, կոշիկ: *Օսգով կամ արծըթով **շուխերն**, ապրշումէ շդրինֆներըն թէ տղայ կընտոց եւ թէ աղջիկնու եւ կամ հի որ մէկին արգիլված պիլայ (Գովր., 46):*

ՇՈՒՆԹԱՆ, գ. Սուլթան-շունթան (բոխդ.): *Ի ՌՁԹ սուրբ Սարգսի շաբթուն հինգշաբթին մեռաւ սուլթան Մուրատն, եւ թագաւորեաց եղբայրն իւր **շունթան** Իբրահիմ (ՄԺ II, 395): Ի ՌՂԹ թուին սպանին **ըզշունթան** Իբրահիմն եւ եդին զսուլթան Մահմատն (ՄԺ II, 395):*

ՇՈՒՆՁ ԱՍՏՈՒԱԾԱԿԱՆ (բնստ.), հրդ. Աստուածաշունչ մատեան: *Ի թվականիս մեր հայկազեան / Որ էր անցեալ քսան յոբելեան / Այլ եւթտասն աւելի լման / Գրեցաւ **Շունչս աստուածական** (Յ. Քիւրտ., 8):*

ՇՈՒՆՁՆ ԿԱՐՃՆԱԼ,

ՇՈՒՆՁՆ ՊԱԿՍԵԼ, հրդ. (բժշկ.) Շունչը կտրուել, հևալ: *Նշանն այն է, որ հազ լինի և **շունչն պակսի** (Բունիաթ, 97): Խոչակն բռնվի և **շունչն կարճնա** եւ երեսին գոյնն մթնա (Բունիաթ, 118): **Շունչն կարճնա** և աչիչ ճերմկուցն ի դեղնութիւն զարնէ (Բունիաթ, 118):*

ՇՈՒՇԱԼ, չբ. Ծուլանալ: ԱԲ *շուշել* «ծուլնալ, թուլնալ»: ***Շուշալ*** *- ծուլիլ կամ հեղգալ (ՄՄ 1127, 148բ):*

ՇՈՒՏԱՆՑԻԿ, ա. *Թափանցիկ - **շուտանցիկ** (ՄՄ 1127, 140բ):*

ՇՈՒՏԱՓՈՒԹՈՒԹԻՒՆ, գ. Շտապողականութիւն՞: ԱԲ *շուտափութիւն* «ճարպկութիւն»: *Դստերք անառակութեան են ութ, այսինքն՝ անխորհրդականութիւն, անհաստատութիւն, **շուտափութիւն**... (ՄՄ 1756, 10բ): **Շուտափութիւն** կամ անխորհրդականութիւն է պակասութիւն խորհրդոյ (ՄՄ 1756, 131բ):*

ՇՈՒՏԳՆԱՑ, ա. մկ. Արագընթաց: *Ըշտապգնայ - **շուտգնաց** (ՄՄ 1127, 140ա):*

ՇՈՒՏՈՎ ՇՈՒՏՈՎ, մկ. Շատ շուտով, ճեպով: *Քո հրամանքդ էլ **շուտով շուտով** ելանես գաս Ըստամպոլ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315):*

ՇՈՒՐՋԱՌ, գ. Շուրջառ: ՄՀԲ *շուռջառ: Մահդասի Աւետիքն և Գիգորն... ետուն զառբաբ **շուրջառ** (Ակռռ., 211):*

ՇՈՒՐՋԱՌՈՒՈՐԻԼ, չբ. Շուրջառ հագնել. ծիսական արարողութեան այն պահը, երբ հոգեւորականները շուրջառ են հագնում: *Յետոյ ամենեքեան **շուրջառուորին**՝ մոմեր ի ձեռին ունելով (Զուար, 1867, 181): Ապա սկսան գարտնալք, զկնի եպիսկոպոսք, ապա պօնսինօրք **շուրջառվորիլ** (Սիմ. Լեհ., 136):*

ՇՈՒՐՑ (գերմ. schürze), գ. Գոգնոց: *Ոչ այս երկրին մէջ եւ ոչ օզկայ երկիր չի գըտվի ոչ մէնդէյ, ոչ սուգնայ, ոչ **շուրց**, ոչ գեբդ թէ հայնակ եւ ոչ մաճըրնակ եւ ոչ կրգալ (Գովր., 45):*

ՇՎՈՒ, գ. Երաժշտական գործիք, շվի: Կարստ (անտիպ բառ.) ունի *շվու* «եօթ անցք ունեցող փողային գործիք, սրինգ»: *Զօպանի դավալին աճմա բառն **շվու** կ'ըսեն, որգոն՝ հովին շվու կ'ածէ (Տէֆթ., 377):*

ՇՐՋԱՋԵՂԵԼ, չբ. Փոխակերպել, փոխուել: *Մառախուղ թանձր **շրջազեղաւ**, թէ եւ անձրեւն մեղմացաւ (Կամենից, 150):*

ՇՐՋԱԾԵԼ, չբ. Աչքերը շուրջը ածել՝ նայել: *Զաչս իւր այսր և անդր **շրջածելով** և ոչ զմի մուտ նշուլիցն կարաց տեսանել (Ստ. Ռօշքայ, 119):*

ՇՐՋԱԿԱՅԵԼ, ա. Շրջագայել: ՀԲԲ *շրջակայել* «շուրջը կանգնել՝ պատել (պահպանութեան համար)»: *Վարդապետական քարոզութեամբ **շրջակայեալ** ի վերայ ամենայն երկրի (Ագաւն. Միաբանք, 488):*

ՇՐՋԱԿՆ ԱԾԵԼ, հրդ. Շուրջը նայել, հայացք ձգել: ԱԲ ունի *շրջակ* «պարոյկ»: ***Շրջակն ածեալ***՝ *տեսի զխարցն իմն ընդարձակ ի հանդիպոջ արեւելեան հարաւոյ (Կամենից, 149):*

ՇՐՋԱԿՆԱԾՈՒ, ա. Ուսումնասիրող, քննասէր, բոց. շուրջը զննող: *Զի էր այր խորագէտ եւ **շրջակնածու**, զմտաւ ածէր գտանել զհնար իմն (Կամենից, 124):*

ՇՐՋԱՇՈՒՐՋ, մկ. ա. Շուրջբոլորը, ամենուր: *Եւ այնպէս* ***շրջաշուրջն*** *գնացիւք հասաք յաջողմամբ Տեառն յաստուածակեցոյց արքայանիստ կայսերապերճ քաղաքն (Յ. Կոլոտ, 209):*

ՇՐՏԻԼ, չբ. Շփոթուել: ԱԲ *շրտնում* «շուարիլ, պուշ մնալ»: ***Շրտիլ*** *- մտացն ելնուլ (ՄՄ 1127, 148բ):*

ՇՕԳՕՏՕԼ (հումգ. sokadalom), գ. Տօնավաճառ, ամբոխ: *Եւ գիտացվի օր* ***շօգոտօլին*** *կլայ ծախէլու հի վօվ, տարը շօգոտօլէն ինտան ամենեւին չի ծախէ (Գովր., 101): Նա ազատ ըլա աս էրկրին մէջ ամէն դի ու ամէն անգամ ծախէլու ու ալ իժով հիոր* ***շօգոտօլները*** *(Գովր., 196):*

ՇՕՇԱՓԱԿ, գ. Շօշափելիքի զգայարան: *Ծանօթութիւնս այս յառաջագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսակէ, որ է յաչս, ի լսակէ, որ է յականջս, ի հոտոտակէ, որ է ի քիմս, ի ճաշակէ, որ է ի բերանն և ի* ***շօշափակէ****, որ է ի ձեռս (Նոր. ծաղ., 4):*

-Ո-

ՈԽԸՆԿԱԼ, ա. Մէկի դէմ ոխ պահող, ֆինախնդիր: *Այսմ բանէ սակաւ ինչ թուլացոյց իշխանն զբոնութիւնն, բայց յոյժ* ***ոխընկալ*** *եղեւ ի սրտի իւրում (Դաւրիժ., 371):*

ՈՂԵՒՈՐԱԿԱՆ, գ. Ճանապարհորդ: ***Ողևորական*** *- ճանապարհորդ, ուղ-(ղ)էգնաց, ռահվար (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ՈՂՈՂԻ ՏԱՆԵԼ, հրդ. Ջրհեղեղի ենթարկուել, ֆշել-տանել: *Սելաւի ըռաստ եկինք. Աստուած զմեզ փրկեաց* ***ողողի տանելու*** *(Զ. Ագուլ., 45):*

ՈՂՈՐԴԱՍԱՑ, ա. Ճշմարտախօս: *Եւ ժողովուրդն նմա չատաց / Գիտէին որ չէր* ***ողորդասաց*** *(ՈՒՄՀԲ II, 102):*

ՈՂՈՐՄԱԾԱՍԻՐՏ, ա. Գթասիրտ, ներողամիտ: ՀԳԲ *ողորմասիրտ* նոյն նշ.: *Եւ էր* ***ողորմածասիրտ****, քանզի եԺ-ան ամաց հասարակ հարկն շնորհեաց ամենայն ումեք (Զաք. Ա, 10):*

ՈՂՈՐՄԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ողորմութիւն, կարեկցանք: *Ընծայեալ մատուցի թուղթն այս մաղթանաց և խնդրուածոց, գթաշարժութեան և* ***ողորմարկութեան*** *(Ղուկ. նամ., 117):*

ՈՃՈՐ, գ. Ծղօտի արտ (ծան. հրատ.): *Իսկ այրքն Արղութեցիք... փախուցեալ զզաւրքն Ղազախի և զհետմտեալ՝ կոտորեալ որպէս արտ* ***ոճորէից*** *(Սանահն., 63):*

ՈՐ (գրբ. յո՞), դ. ՈՒ՞ր: *Ոչ գիտեն թէ* ***յո՞*** *(գրչ. ո՞յ) երթան, զի աշխարհն այն աւեր եւ ամայի է (Սիմ. Լեհ., 379):*

ՈՉԵԿԵԱԼ, ա. Չեկած՝ չընդունած, չհաստատուած: *Ծաներու՛ք, հոգևոր որդիք մեր ի Տէր... յանդիմա-*

նել ***զոչեկեալն*** *յօրէնս Տեառն (Սանահն., 102):*

ՈՉՀԱՒԱՆՈՂ, գ. Չհամաձայնող: ***Ոչհաւանողն*** *անողորմաբար չարչարէր եւ այլ բազում չարիս գործեաց (Ժամ. Պոդ., 277):*

ՈՍԿԱԿԱԶՄ, ա. Ոսկիակազմ, ոսկեզարդ: *Խիստ մեծ և զարմանալի եկեղեցի է... ամենայն* ***ոսկակազմ,*** *մարմառիայ և անգին քարով (Նըշխարք, 17):*

ՈՍԿԱՏՈՒՓ, ա. Ոսկեկազմ (գիրք): Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ *ոսկէտուփ* նոյն նշ.: *Աստուած աւրհնէ Փառակեցոնց Սարգսի որդի Յարութիւնն և Նազարն. մէկ լաւ* ***ոսկատուփ*** *Աւետարան իւր մահլամովն [ետուն Սբ. Յակոբայ] (Ակոռ., 200):*

ՈՍԿԵԴԵՂ, գ. Ոսկեայ դեղ՝ ներկ: *Ի դասագլուխքն [գոն] ամոռք պատրիարգաց նոցին,* ***ոսկեդեղով*** *զարդարեալ, և յաջմէ կողմենէ գոյ ևս փոքրիկ ամբիոն մի (Պատմ. Երուս., 1932, 12):*

ՈՍԿԵԿԻՑ, ա. Ոսկենման: *Սպիտակափայլ* ***ոսկեկիցն*** *նշուլազարդք գեղապաճոյճս փայլէին (Ագուլ. կոնդ., 89):*

ՈՍԿԵՍԱՓՈՐ, ա. Ոսկենկար սափորով, ոսկեպատ: *Աւարտեցաւ* ***ոսկեսափոր*** *Տաւնականս ի մայրաքաղաքս Համիթ՝ Տիգրանակերտ (Թորոս աղբար, 451):*

ՈՍԱՇԱՐԵԱԼ, ա. Ոտանատրի պես շարուած, չափաբերուած: *Տեղեաց տնօրինականաց... զպատմողաբարն* ***ոտաշարեալ*** *(Աղան. Միաբանք, 136):*

ՈՏԱՅ ՀՈՂ, հրդ. Ոտքի հող, փխբ. չնչին, խեղճ, խոնարհ: *Ի նուաստ ծառայ* ***ոտայ հող,*** *տրոպ և անարժան ծառայէդ հասցէ թուղթս արտասուական (Եզով, 370):*

ՈՏԷՃ, գ. Մի տեսակի հիւանդութիւն, ուտիճ՞: ***Ոտէճ,*** *որ է այն աղտն, որ կու ժողովի ի մաքուն ագին տակն և ի դմակին ներքևն, որ է ինքն դալար զուգան (ՄՄ 6275, 220բ):*

ՈՏՆԱԳԱՐ, գ. Անդամալոյծ, ընկնատր: *Փիլիպպոս կաթողիկոսն... զմանուկ մի համր եօթնամեայ և* ***ոտնագար*** *աղօթիւք բժշկեաց (Ստ. Ռօշքայ, 178):*

ՈՏՆԱՌՈՒՔ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Ոտք գցել՝ խանգարել, խոչընդոտել: *Նոքա ընդ միմեանս միաբանելով կու ջանան, թէ Սուրբ Տանս զարար հասուցանեն, մեզ* ***ոտնառուք լինելով*** *(Դիւան Ն. Ջուղայի, 91):*

ՈՐԲԱԴՐԱՄ, գ. Որբերի համար նուիրատուութիւն՝ տուրք: *Զամենայն զտէրունի հասս և զիրաւունս ձեր, որպէս կանոնիւք հաստատեալ է, այսինքն զպտղին,* ***զորբադրամն,*** *զժամուցն, զհոգեբաժինն, զտեառնականն (Դիւան Ն. Ջուղ., 80):*

ՈՐԴԱՀՈՍԱՆ, ա. Յորդ, ջրառատ: ԱԲ *յորդահոս* նոյն նշ.: ***Որդահոսան*** *գետ, աղբիւր բարեհամ, զիա՞րդ ցամաքեցար (ՈՒՄՀԲ II, 72):*

ՈՐԴԵԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Որդի, որդեգիր լինելը: *Զանդրանիկ որդեակն իմ, մերս յաւժարութեամբ, զերեմիա դպիրս, շնորհակալ եմք ինքեան* ***որդեկութեան*** *(Դաւրիժ., 403):*

ՈՐԴՈՐԵԼ, նբ. Յորդորել: ՄՀԲ *որդորել* «առատացնել, շատացնել» (համանուն): *Խիստ ատապով տաշէր չոր միս, Քաջալերէր եւ* ***յորդորէր*** *զիս (ՈՒՄՀԲ, 180):*

ՈՐԴՈՅԷ ՈՐԴԻ, հրդ. Որդուց որդի՝ սերնդէ սերունդ: *Ինի բերթ պարոնանիստ* ***որդոյէ որդիք*** *Շաւշիկ, Պայազիտ, Խամուր-զալան (Յ. Կարն., 21): Զունի սահման, որ օճախ ունենայ եւ կամ զիշխանութիւն* ***որդոյէ որդիս*** *տայ (Յ. Կարն., 27):*

ՈՐԿԵՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Որպիսութիւն: *Ինաւ մին բան չի լուայ* ***զորկենութենէ*** *ձերմէ (Դիւան Մխիթ., 23):*

ՈՐՁԱՊՂԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Առուամոլութիւն: *Զունին զուլում եւ անիրաւութիւն, չկայ եւ* ***որձապղծութիւն,*** *եւ թէ ուրեք գտցի, իսկոյն այրեն անխտիր (Սիմ. Լեհ., 87):*

ՈՐՆՈՐ, դ. Որը, որը որ: *Հայոց ասկն...* ***որնոր*** *պարսից երկրումն էք (Եզով, 354):*

ՈՐՉԱՆՔ, դ. Որչափ, ինչքան: ՄՀԲ և Կարստ (անտիպ բառ.) ունեն *որչաք* նոյն նշ.: *Թէ քաղաք, թէ գաւառ ում պետէնա, որ պեթկական և ուրէնայ ուզէցած, ընդունելի և* ***որչանք*** *որ ուրէնց լազումէնայ (Եզով, 402):*

ՈՐՉԱՍՈՒՉԵԱԼ, ա. Սուզուած, ծածկուած: ԱԲ և ՀԲԲ *որչասուզ* «բունը պահուրտած»: *Պարունակեալ - քողասուզեալ, ծածկեալ,* ***ողչասուզեալ*** *(ՄՄ 2019, 163բ):*

ՈՐՍԱՒՈՐ, գ. Որսորդ: *Զորդիս իւր խրախուսեաց իբր* ***որսաւորաց*** *եւ ձկնահանից (Յ. Կոլոտ, 249):*

ՈՐԲԵԼ, նբ. Օրորել: ***Որբենք*** *պիտի քեզ ի քունդ անյարիր (ՀՎԲ, 318):*

ՈՒԶԱՅԻՆ, նբ. Ուզեցին: *Ս. չուալ* ***ուզացին*** *եւ չաթան, հայէ եւ տաճկէ խարաճ Զ Զ. խոուշ (ՄԺ I, 223):*

ՈՒԶԲԱՇԻ,

ՈՒԶՊԱՇԻ (թուրք. yüzbaşi), գ. Հարիւրապետ: *Ես՝ Ղօրխմազ-բէկս Արղութէցոնց* ***ուզբաշի,*** *վկայ եմ այս բանիս, որ այսպէս հստատեցօ (Սանահն., 137): Ի* ***ուզպաշոցն*** *է հրամանօվն եկեալ Գ մարդ (Եզով, 371): Մեք՝ կաթողիկոսք և* ***ուզպաշիք*** *կամեցանք պահեցինք (Եզով, 381):*

ՈՒԺԱՐ, ա. Յօժար, տե՛ս նաև ՕՎԺԱՐ: *Իմ կամաւ և* ***ուժար*** *սրտիւ մլայփոսի Ազիզբէկանց հողն տվի Սանահնու առաջնորդ Սարգիս յեպիսկոպոսին (Սանահն., 173): Իմ կամաւ և* ***ուժար*** *սրտիւ հողն տվի (Սանահն., 176):*

ՈՒԺԳՆԱԲԱ(Ղ)Խ, ա. Ուժգին բախող՝ հարուածող: *Զուլեաց անդէն երկուս թօփս մեծամեծս, հզօրս եւ* ***ուժգնաբաղխս*** *(գրչ.* ***ուժգնաբախս)*** *որոց (Դաւրիժ., 113):*

ՈՒԼՈՒՆԱՎԱՃԱՌ, գ. Ոկլումֆներ վաճառող: *Յայնժամ* ***ուլունավաճառ*** *էի, եւ այժմ զիա՞րդ եղէ շահ (Զաք. Ա, 25):*

ՈՒԼՈՒՖԱՅ, տե՛ս ՕԼՕՖԱՅ:

ՈՒԽՏԱԽԱԶ, գ. Խաչ՝ որպէս ուխտի նպատակ, փխբ. բաղձալի մի բան: *Լուսին, քո ծծերդ է* ***ուխտախաչեր,*** *Խունկ ու մոմ առեր և ի ուխտ եմ եկեր (ՈՒՄՀԲ, 101):*

ՈՒԽՏԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուխտը կատարելը, նպատակին հասնելը: ԱԲ *ուխտակատար* նոյն նշ.: *Յայտ է, թէ ոչ եւս կարեմ գնալ*

յուխտակատարութիւնս (Յիշ. Ուլն., 292)։

ՈՒԽՏԵՑԻ, գ. Արջասպ։ ***Ուխտեցի**, որ է արջասպ, որ է դեղին գաճ (ՄՄ 6275, 220բ)։*

ՈՒՂԱՒՈՐ, գ. Ուղարկող։ ՀԲԲ *ուղաւոր* «ուղևոր» (իմաստափոխ.)։ *Այս չալապի քևխիէն մեծ մուխթապար և պէթկական մարդ է, զինչ պատասխան տացուք մեր գլխաւոր **ուղաւորացն** (Եզով, 370)։*

ՈՒՂԱՒՈՐԵԼ, նբ. Ուղարկել, ճամփու դնել, հմմտ. ՕՂԱՒՈՐԵԼ։ ՀԲԲ ունի *ուղաւորել* «տե՛ս ուղևորել» (իմաստափոխ.)։ *Ի չուելն նորա՝ **ուղաւորեաց** զնա մինչեւ էանց զգիւղ մի (Դիւան Մխիթ., 98)։ Ի գնալն ի քաղաքէն մեծաւ հանդիսիւ **ուղաւորեցին** զնա, որ եւ գնաց ի Խոդին (Կամենից, 41)։ Բազում սիրով զինքն **ուղաւորեցին** ի ճանապարհն իւր (Կամենից, 54)։*

ՈՒՂԻՂԱՓԱՌ, ա. Ուղղափառ։ *Ես՝ անարժան ֆրայ Աւգոստինոս քահանայս էի... կրօնիւք հնազանդ **ուղիղափառ** հաւատոյն Քրիստոսի (Նշխարք, 5)։ Լէհոյ աշխարհն է լաւ **ուղիղափառ** քրիստոնեայ (Նշխարք, 11)։*

ՈՒՂՂԱԲԱՐՈՒԹԻՒՆ,

ՈՒՂՂԱՅԲԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուղղափառութիւն, ուղիղ դաւանանք։ *Եւ այսպէս եկեղեցին Հայոց մնաց **յուղղաբարութեան** զամս Ղե (Ստ. Ռօշքայ, 79)։ Հաւատովք են քրիստոնեայք և գործով **ուղղայբառութեան** (ՈՒՄՀԲ, 204)։*

ՈՒՂՂԱԿՈՒԵԼ, չբ. Ուղղորդել, ուղի հարթել։ ***Ուղղակուեմ** - հարթեմ և ուղղեմ զթիւրութիւն կամ առ ուղին դարձուցանեմ զարտելեալն (Վ. Յուն., 60)։*

ՈՒՂՂԱՇԱՒՂԸՆԹԱՑ, գ. Ուղիղ, բարի շափ՝ ընթացք ունեցող։*Խորհրդով իմաստուն ծերոց, **ուղղաշաւղընթաց** երիտասարդաց, հպատակաց հօր եւ հնազանդալուր մօր պատանեկաց (Ագուլ. կոնդ., 85)։*

ՈՒՂՂԱՓԱՌԱԳՈՒՆԵՂ, գ. Ամենից ուղղափառ, ճշմարտագոյն։ *Ծայրագոյն պատրիարք առաքելականի եւ **ուղղափառագունեղի** եկեղեցւոյս Քրիստոսի (Ագուլ. կոնդ., 104)։*

ՈՒՂՂԸՐԿԵԼ, նբ. Ուղարկել։ *Քո թագաւորական հրամանովն **ուղղըրկեր** էին մեռոն Վասիլովիճովն, որ մեզ գրեր էին մեծ աւետիք (Եզով, 154)։*

ՈՒՂՊԱՏԱԿԻ*, ա. Խոհուն, խելացի (՞)։ ***Ուղպատակի** - հանճար, տեսուն, կարծուն (ՄՄ 2281, 129բ)։*

ՈՒՅՄԻՇՎԵԼ, նբ. Մտածել, խորհել։ *Սդրկին սէպն այնպէս **ույմիշվեցանք**, թէ հի որ մէկին վրայ ինչօր ընէր, նայ ամէն մէկն պարտ ունէնայ (Գովր., 134)։*

ՈՒՆԿԱՐ, գ. Հունգար, հունգարացի, տե՛ս նաև ՄԱՃԱՐ։ *Դարձեալ ի նոյն ամին **ունկարաց** կայսրն կոտորեաց զթուրքն, որ է Քրիշչին (ՄԺ I, 194)։*

ՈՒՆՈՂԱԿԱՆ, ա. Ունակ, հնարատ։ *Յիշողականութիւն իմացա-*

*կան… է՛ **ունողական** պահողութիւն նորին (ՄՄ 1756, 119բ)։*

ՈՒՆՔ, գ. Յոյն(եր)։ ***Ունք** կու հակառակին (Զուար, 1867, 203)։ Կու լսեն **ունքն**, ոտից կանգնին (Զուար, 1867, 204)։*

ՈՒՇՄՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուշիմ, ընդունակ լինելը։ ԱԲ և ՀԲԲ ունեն *ուշիմութիւն* նոյն նշ.։ *Զիմաստս եւ զշնորհս առնու՝ **ուշմութիւնք** եւ խելք ռատանան (Քէօմ., 16)։*

ՈՒՍԿԱՅ, մկ. Ուտեղից։ ՀԲԲ և ՄՀԲ *ուսկայ, հուսկայ, օսկայ* «այժմ, հիմա» (համանուն)։ *Անքուն որդունք են ի աշուն / Թէ **ո՞ւսկայ** կու գայ անուշ լողման (ՈՒՄՀԲ, 343)։*

ՈՒՏՈՂ, ա. Շատակեր։ *Արծաթամոլ և մարմնապաշտ, ախտաբիծ, **ուտող** և մանրող Դանիէլի գազան… մանաւանդ ինքնահաւան անժուր ընթերցողք (Տէֆթ., 318)։*

ՈՒՐԷՆՔ, դ. Իւրեանք՝ իրենք։ ***Ուրէնքն** ոչինչ բանի խբարչութիւն մինչև ի գոլէ ժամանական (Եզով, 357)։*

ՈՒՐՈՒԿ ՑԱՒ, հրդ. (բժշկ.) Հայ. ուռուկ՝ բորոտ բառից, բորոտութիւն։ *Գոդութիւն, որ է **ուրուկ ցաւ**, որ տաճիկն ճուտամ ասէ (Բունիաթ, 118)։*

ՈՒՐՏՈՒ (թուրք. ordu), գ. Բանակ։ Կարստ (անտիպ բառ.) *որտու* «հորդա», ՆՀԲ *օրտու* նոյն նշ.։ *Աուի այն մարդն, **ուրտուն** տարի հետս, որ բանն շինեմք (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315)։*

ՈՒՔԱԶ (ռուս. указ), գ. Հրաման, հրամանագիր։ *Հասանք տեղն Ափրաքսի Պետր Մաթովիչի **ուքազովն** (Եզով, 257)։ Խնդրեմ որ մէկ **ուքազ** լինի գինիքն ջրով գայ (Եզով, 259)։ Թագաւորն պիտի շուտով **ուքազ** ուղարկէ մին փոտիաշով (Եզով, 319)։ Հրամայական թուխտ, որ է ըռուստէվար **ուքազ** կասեն (Եզով, 395)։*

ՈՒՖՈՒՆԱԹ (արաբ. ufūnat), գ. (բժշկ.) Բորբոքում, զարշահոտութիւն։ *[Խաշամին] պատճառն բստամոքին գոլոշէն է և անձինն **ուֆունաթն** է, որ ի գլուխն կելնէ (Բունիաթ, 79)։*

-Չ-

ՉԱԼԲԱՐԱ (թուրք. çalpara «ճռճում, ռիթմ» բառից), գ. Բամբիռ։ *Հոոմի խօսիւք եղանակեն «քիրէլէզիոն» եւ… փոխանակ ծընծղայի **չալբարայ** քշտեն (Սիմ. Լեհ., 218)։*

ՉԱԽՉԸ(**ՆԵՐ**),

ՉԱՂԱՉ, գ. Ջրաղաց(ներ)։ *Գիտես, թէ Աստուած բարկացաւ, քամի եղաւ, հուրթունայ եղաւ ան գիշերն, **չախչըներ** կոտրրտեցաւ, (Մժ I, 220)։ Նողայ եւ ուռուս պատեցին բոլոր պարիսպն… **չախչըներ** քակեցին եւ վանորայքն յաւիրեցին (Մժ I, 213)։ Պարիսպէն կըտորմն տեղ բլաւ Գ տան վերայ եւ շատ քանչե-*

*լիք եղաւ, տունն քակտեցաւ, **չաղաչն** աւերեցաւ (ՄԺ I, 220)։*

ՉԱՆԱՐԺԱՆ, ա. Անարժան (չ+անկրկնակի ժխտ. մասնիկներով)։ *Տէրն ամենայնի... ինձ՝ **չանարժանիս** եցոյց այսչափս, որ չեմ բաւական (Նշխարք, 5)։*

ՉԱՌԹԱՉԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճարտասանութիւն - չառթազանութիւն (բոխդ.)։ *Ոմանք ուսան զփիլիսոփայութիւն, ոմանք՝ **զչառթազանութիւն** (Դիւան Մխիթ., 55)։*

ՉԱՐԱԲԱՌ, ա. Չարափառ։ *Այլ ոչ կայ քան զիս **չարաբառ** / Վասն իմ խնդրեցէք թողութիւն (ՈՒՄՀԲ II, 40)։*

ՉԱՐԱԲՕԹ, ա. Չարագոյժ, աղէտաբեր։ *Զի՞նչ է այս կրկնակի **չարաբօթ** լուր, որ ասանի ի Սուրբ Աթոռս և յականջս ամենեցուն (Դիւան Ն. Ջուղ., 107)։*

ՉԱՐԱՃԸՃԻԿ, ա. Չարակամ, անկարգ։ Աբ *չարաճճի* «չար գազան, գէշ ճճի և անոր նմանողը»։ *Առաջմանէ **չարաճըճիկ** ազգն Հոռոմոց բազում նեղութիւնս հասուցին ազգիս Հայոց (Յ. Կարն., 52)։*

ՉԱՐԱՊԱԽՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Չար բախտ ունենալը։ *Տիրել է ինձ մեծ ձախորդութիւն, **չարապախտութիւն** և թմրութիւն (Ե. Մուշ., 244)։*

ՉԱՐԱՎԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Չարակամութիւն, չկամութիւն։ *Կարծոտութիւն է՛ **չարավարկութիւն** իմն զումեմնէ, վասն թեթևի ուրուք դատողութեան (Նոր. Ծաղ., 118)։*

ՉԱՐԱՐԻՉ, գ. Չաստուած, սուտ աստուած։ *Դարձարուք յունայն օրինաց ձերոց եւ ծաներուք **չարարիչն** եւ՝ զՏէր Աստուածն երկնի եւ երկրի (Դաւրիժ., 358)։*

ՉԱՐԱՓԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Չարափառ լինելը, շեղում ուղիղ հաւատից, աղանդաւորութիւն։ Աբ *չարափառութիւն* «հերետիկոսութիւն, դըժբախտութիւն»։ ***Չարափառութիւն** ըստ Դամասկոսի է՛ հետևութիւն իւրոց հաճութեանց ըստ տնատրութեան սրտի (Նոր. ծաղ., 161)։*

ՉԱՐԴԵԼ, նբ. Ջարդ(ու)ել, փխբ. սատկել, ոչնչանալ։ ՄՀԲ *չարդիլ* «կոտորուել»։ *Գ յամիս Նոզային ձին ու տաւարն եւ ոչխարն **չարդեցան**, իրենք սովայլից մեռան (ՄԺ I, 227)։*

ՉԱՐԵԿԵԼ (պարսկ. čaryak «քառորդ մասը»), նբ. Քառատել։ *Պիտի չանկալն զարնեն կամ չորս **չարեկեն**, նա յառաջ վիզն կու զարնեն կամ խեղդեն (Սիմ. Լեհ., 146)։*

ՉԱՐԵՆԱԼ, չբ. Չարանալ։ *Ի՞նչ կու շահի, որ կու **չարենայ** (ՈՒՄՀԲ, 347)։*

ՉԱՐԿՈՒԼ, գ. Քառանկյունի՝ չորս անկիւնները ծաղկազարդած (թաշկինակ)։ *Սահակէնց Մէլիքսէթն և Պողոսն Ա ջահ, Ա պղընձէ բուրվառ, Ա սպիտակ **չարկուլ** եաղլախ ետուն (Ակռ., 203)։*

ՉԱՒՔ ԱՆԵԼ, հրդ. Ծնրադնել. ակնարկում է երաշտ տարիներին անձրև տեղալու նպատակով կատարուող աղօթքը։ *Վասն երաշտութեան համար **չաւք արաք** ԻԱ քահանայէայ, Բ-ըն մուսաֆիր էր,*

Ա-ըն կեզլովցի, մէկն բաբերդցի, մէկմ ալ հաբեղայ (ՄԺ I, 219)։

ՉԱՓԱԿԱԿԱՆ, ա. Չափաւոր։ ԱԲ *չափական* «1. չափած, 2. տաղաչափական, 3. երկրաչափական» (իմաստափոխ.)։ *Անհատողութեան սկիզբն ի նիւթական իրս՝ է կրկին, այսինքն՝ նիւթ առաջին եւ քանակութիւն* ***չափական*** *(ՄՄ 1756, 14բ)։*

ՉԱՓԸՌԱՍՏԱՇԱԿԵՐ, ա. Շատ ուտելուց հագուստի կոճակները բաց անող (ծան. հրատ.)։ ՄՀԲ *չափռաս* «պարսկ. ճարմանդ»։ *Եւ տոյ եկաւ Յակոբ վարդապետն... անառակ եւ շատակեր ջրախումն [եւ շ]ռայլն,* ***չափրռաստաշակեր*** *(ՄԺ I, 226)։*

ՉԳԱԼՈՒՍՏ, գ. Զգալը, ուշանալը։ *Յայտ լիցի մեծութեան հզօրիդ, եթէ* ***չգալուստ*** *քոյ յամելոց իցէ... ի թիկունս հասոյ Ռ-ապետիւ (հազարապետ) միով (Եզով, 360)։*

ՉԵՂՋ, գ. Զղջիկ։ ԱԲ և ՀԲԲ *չեղջ, չիղջ* նոյն նշ.։ ***Չեղջ*** *- մաշկաթեւ (ՄՄ 2019, 174ա)։*

ՉԸՆՉԵԼ, չբ. Զնշինանալ, փոխրանալ։ *Շրթունք իմ անշարժեցան / Ոսկերք իմ տառապեցան / Զընչինս* ***ընչեցան*** */ Պարանոց իմ գլխակորեցան (Ներբ. Սրապ., 20)։*

ՉԻԲԳԱՅ (հունգ. csipkc), գ. Ժանեակ։ *Ամենեւին մէկ հագըսդէղէնուն վերայ արծըթէ ոսգու զարդարանքներ չի գըտվի, ոչ գիւդիւշ, ոչ* ***չիբգայ,*** *ոչ բօռդիշբան, ոչ բասամանդ, ոչ ֆրանձըլ (Գովր., 45)։*

ՉԻՆԻԵՂԷՆ, գ. Խեցեղէն, յախճապակեղէն։ *Շինեալ են Բ մեծամեծ աղօթանոցս և արտաքուստ* ***չինիեղէն*** *և գոյնզգոյն մարմարոնեայ քարամբ զարդարեցեալ է (Պատմ. Երուս., 1932, 15)։*

ՉԻՎԱՐԴԱՊԵՏ, գ. Անարժան վարդապետ։ *Մին Ոհան անուն* ***չիվարդապետ*** *ջուղեցի, սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Ջուղու (Զ. Ագուլ., 103)։*

ՉԻՎԷԼ (լատ. cīvīlcis, իտալ. civilc), ա. գ. Քաղաքացիական։ *Գըրով դատաստան առնեն՝ թէ՛* ***չիվէլ,*** *թէ՛ կրմնալ և զայս օուր դատաստան ի վաղըն ոչ ձգեն՝ թէ՛* ***չիվէլ,*** *թէ՛ կրմնալ (Յ. Թուխունջ., 303)։*

ՉԻՔԱՐԺԱՆ, ա. Անարժան։ *Տէրն փութով ի մէնջ եբարձ, զի* ***չիքարժան*** *ազգ տիրատեաց (ՈՒՄՀԲ, 369)։*

ՉԻՔԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Չքաւորութիւն։ *Նոյն խօսակցութեան մէջ... հասկացոյց սորայ* ***չիքաւորութիւնն,*** *եւ փափն հրաման արաւ՝ փարթ տան (Դիւան Մխիթ., 103)։*

ՉԼԻՆԵԼԻՔ, գ. Չլինելու՝ անհաւանական մի բան։ ***Չլինելիքներն*** *կու լինա (Պօղ. նամ., 90)։*

ՉԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ, գ. Սուտ Կաթողիկոս։ *Թէպէտ ամենայն եղեալն գրեցանք... Ակոբ* ***չկաթուղիկոսին*** *յիշութիւնն չէի կանար պատմել (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315)։*

ՉՀԱՍՈՒԹ, գ. ա. Չհաս լինելը՝ ազգականութեան պատճառով ամուսնութեան արգելումը, հմմտ. ՀԱՍ ՈՒ ՉՀԱՍ։ *Թէ ոք կամէր կին առնուլ եւ* ***չհասութք*** *լինէր, չերթային առ հովիւ կամ առաջնորդ (Սիմ. Լեհ., 193)։*

ՉՄԱՐԴԻ ՈՒՆԵԼ, ֆրդ. Մարդու տեղ՝ բանի տեղ չդնել: Ա.Բ *չմարդի* «ա. անճարակ, անխելք»: *Այսու պատճառաւ առաւել եւս զօրացան ներհակքն ի վերայ Նիկոլին եւ ի* ***չմարդի ունէին*** *(Դաւրիժ., 296): Եթէ խորհրդակիցք եւ եթէ սպասաւորք, ի* ***չմարդի կալեալ*** *զԴաւիթ, արհամարհանօք ունէին զնա (Դաւրիժ., 299):*

ՉՈՐԱՊԱՔ, գ. Ծոմապահութիւն, սակաւակերութիւն: *Բոլոր տարին* ***չորապաք,*** *երկու օրն անգամ մի ճաշակէին եւ զայն բանջար (Սիմ. Լեհ., 300):*

ՉՈՐՀԱՅԱԿԵՐ, ա. Սակաւապետ, քչակեր, ժուժկալ: *Եթէ գիտէ՝ ծանուցանէ վասն* ***չորհացակերի*** *որդի... Պետրոսին կողմանէ (Դիւան Մխիթ., 110):*

ՉՈՐ ՄԱՆՐԱՁՈՒԿ, ֆրդ. (կենդ.) Տառեխ: ***Չոր մանրաձուկն,*** *որ է տարեխ (ՄՄ 6275, 221ա):*

ՉՈՒԱՆԳՕՏԻ, ա. Չուանով գօտևորուած, չուանէ գօտի կապող: *Կարգաւորք, հաբեղայք եւ մոնոզոնք խարազնազգեստ եւ* ***չուանգօտի*** *(Սիմ. Լեհ., 301):*

ՉՈՒՆԱԿ, ա. Ոչ ունակ, ապաշնորհ: *Նոքա եդեալ էին կաթողիկոս* ***զչունակ*** *ապաշնորհն (ՄԺ II, 323):*

ՉՈՒՈՒՏ, գ. Հրեայ, տե՛ս ՋՈՒՀՈՒԴ: *Եագուպ Խայիմ* ***չուուտին*** *տվի քարէտուն քըրայով, պիզտի տուն վէրի (Կամենից, 112):*

ՉՏԷՐ, գ. Սուտ տէր՝ չքաւանայ: *Վերակացու Սուլթանշահ* ***չտէր*** *Յովհաննէս Տէրզնցին (Աղաւն. Միաբանք, 112):*

ՉՔԵՐԴՈՂ, գ. Անարժան քերթող՝ ստեղծագործող: *Գրեցաւ ձեռամբ անիմաստ եւ անհմուտ* ***չքերդող*** *Սահակ սարկաւակք (Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 384):*

ՉՔԼՈՒԱԿ (հայ. չիք+լու+ակ), ա. Անլսելի: ***Չքլուակ*** *- անլսակ (ՄՄ 2019, 174ա):*

ՉՔՆԱՂԱՆՄԱՆ, ա. Չքնաղ կերպով: ***Չքնաղանման*** *յօրինելով, Պարզանման բանս մեկնելով (Առ էջմ., 194):*

ՉՕՄԱԼԱԿ (թուրք. čomlak), գ. Կաւէ աման, պուտուկ: ***Չօմալակն*** *ծեփէ և եփէ, որ շունչն չելնէ (Բունիաթ, 121):*

-Պ-

ՊԱԹԼԵԼ (արաբ. bāṭīl «վերացած, ուժից զրկած»), չբ. Ուժազրկել, թուլացնել: *Հազարն ցաւ մի է, որ զհաւասն կու* ***պաթլէ,*** *ամէն անձն զէտ մեռած լինի (Բունիաթ, 70):*

ՊԱԼԹԱՃԻ, գ. Բալթաջի (տապարակիր)՝ սուլթանի թիկնապահ զօրքի մի տեսակը (ծան. հրատ): *Ոչ ոք մնաց ի բանակն, բայց միայն ընդ իւր երկու հազար մերձաւոր*

սոլաքս եւ... նոյնչափ տապարակիրս, որք են ***պալթաճիք*** *(Պատմ. Խոթ., 62)։*

ՊԱԼՏՐ (թուրք. baldir), գ. (բժշկ.) Սրունք, ոտք։ *Յաւ մի կա, որ մարդուն* ***պալտրներն*** *կու լինի, և կու հասանա պալտրնին, և տամարներն կու լարի ծուռ ծուռ (Բունիաթ, 107)։*

ՊԱԽԵԼ, նբ. Պահել։ ՀԲԲ *պախել* «1. վախել, վախենալ, երկիւղ կրել, 2. կոտրվել, ճեղքվել»։ *Հրամայէք, որ ուրէնցն խաղաղ* ***պախեն*** *և ամենայն ջաթտան էնպէս կենան (Եզով, 357)։ Քրիստոնէութեան յավատն դուք առանց ախ և երկուղի* ***պախէք*** *(Եզով, 393)։ Նոցայ լէվ պիրկ սիրով* ***պախես*** *և նոցայ խէտ լէվ սիրով ճանապարհ գնաս (Եզով, 395)։*

ՊԱՀԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Խնայողութիւն, պաշար։ *[Սուրբ Տունս]* ***զպահառութիւնս*** *բազում ունի այժմ ի մարմնականաց իրաց (Ագուլ. կոնդ., 92)։*

ՊԱՀԵՑՆԵԼ, պբ. Բուժել, թարմացնել։ *Տուր շնխաղողի ջուր և մէջ պահարի և վարդէջուր օծ ի վրա, որ* ***պահեցնէ*** *(Բունիաթ, 97)։*

ՊԱՀԷՋԱՏԵՂ (պարսկ. pahez «բանջարանոց, պարտէզ»+հայ. տեղ), գ. Բանջարանոց։ *Ինչ որ մեր պապ Ղարախանին կայ, երեք բաժնէն մէկն իմն այ, որ ծախեցի... թէ՛* ***պահէզատեղ****, թէ՛ ջուր, թէ՛ ջաղաց (Սանահն., 153)։*

ՊԱՀԷ Ի ՊԱՀ, մկ. Ամեն պահի, ոռպէ առ ոռպէ։ ՄՀԲ *պահ ի պահու* «ժամ առ ժամ, պահ առ պահ»։ *Մահմետականքն* ***պահէ ի պահ*** *առաւել եւս ժողովէին եւ բազմանային (Դաւրիժ., 407)։*

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿ, ա. Պահպանող, պահապան։ ԱԲ *պահպանողական* նոյն նշ.։ *Առաքեայ* ***զպահպանողակ*** *զօրութեան աջոյ քո (Հնատիպ, 14)։*

ՊԱՂԻՆՔ (արաբ. baqi), ա. գ. Խոռվարար, անհնազանդ, անիրաւ։ *Իրենց միջէն աւիրեցաւ թապուրն եւ դոքա ալ հասան, չարդեցին ԺՌ հոգի կամ ալ պակաս, ալ* ***պաղիքն*** *դարձան գնացին (ՄԺ I, 215)։ Ռոսկի գին կըտրեց, թող զալ* ***պաղիքըն****, որ ընկան եւ մնացին գերի (ՄԺ I, 216)։*

ՊԱՃԱՆԱԽ, գ. Քենեկալ։ *Մեծ որդին Յեքուպն առեր է եփրատօլին քէնին և է* ***պաճանախ*** *եփրատօլին (ՄԺ II, 404)։*

ՊԱՅԱՋԱՏԱՋԱՐՄ, **ՊԱՅԱՋԱՏԱՋՆ**, **ՊԱՅԱՋԱՏԱՏՈՀՄ**, ա. Պայազատների զարմից, տոհմից, իշխանազուն, ազնուատոհմ։ *Ժամանեսցի գիր սիրոյ և ողջունի... սիրելի* ***պայազատազարմ*** *և իշխանազուն Խոճայ Յակոբիդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 44)։ Հասցէ գիր աւրհնութեան... ի վերայ* ***պայազատազարմ*** *և ազնուատոհմ ազատորդացդ (Սանահն., 90)։ Ի վերայ* ***պայազատազն*** *սիրելի որդւոյն քոյ Քրիստոսիւ զօրացեալ թագազարմն տլֆինին (Դաւան., 125)։ Յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութեան և նամակ պահպանութեան* ***պայազատատոհմ*** *և պերճապատիւ իշխանիդ մերոյ՝ քա-*

լանթար պարոն Ջաքումիդ (Դիւան Ն. Ջուզ., 103):

ՊԱՅԱՐ (ռուս. боярин), գ. Բոյար, տե՛ս նաև ՊՕԵԱՐ: *Պաքուայ և Դարպանդու ջնդրալների և* ***պայարների*** *ղուլուղին (Եզով, 419):*

ՊԱՅԾԱՌԱԿԵՐՏԵԼ, նբ. Պայծառ, շքեղ կերպով կերտել՝ կառուցել: ԱԲ *պայծառակերտ* «մեծաշէն, փառաւոր»: *Ի հիմանէ շինեցաւ Ս. Սարգիս անուն եկեղեցիս... բազում աշխատանօք* ***պայծառակերտեաց*** *զսա ի փառս Աստուծոյ (Աղաւն. Միաբանք, 493):*

ՊԱՅԾԱՌԱՇՔԵՂ, ա. Պայծառ ու շքեղ: *Աւագ խորանն... է այնքան* ***պայծառաշքեղ*** *և ճառագայթարձակ ոսկեզօծ խաչկալիւ, մինչ զի ամենևին ոչ զանազանի ի լուսեղէն երկնից (Պատմ. Երուս., 1931, 273):*

ՊԱՅԾԱՌԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, գ. Պայծառ՝ շէն պահելը: *Այս ամենայն ի փառս Աստուծոյ եւ ի* ***պայծառապահութիւն*** *սրբոյ վանացս (Յիշ. Ուլն., 294):*

ՊԱՅՐԱԽ (թուրք. պարսկ. bayrak), գ. Դրօշ: *Բայց զոր ձողն կրէր՝ կենդանի ըմբռնեալ տարան ընդ ինքեանս ի բանակն Տաճկաց, նոյնպէս եւ զձողն առին, որ թարգմանի տաճիկ լեզուաւ* ***պայրախ*** *(Պատմ. Խոթ., 51): Փախըստական եղեւ Ճանպէքէրան եւ սուլթանն* ***պայրախն*** *առին եւ հազիւ ի խատրդան ընկան (ՄԺ I, 212):*

ՊԱՆՊԱՌԱԿ, ա. Ծաղրաբան, կատակախօս՝ ըստ իմաստի: ՀԲԲ ունի *պանպ* «անստոյգ նշ. բառ»: *Աստուածատուր սուրբ քահանայ / Խիստ* ***պանպառակ,*** *ծեր մասխարայ (ՈՒՄՀԲ, 513):*

ՊԱՆՏՐԱՋՈՒՐ, գ. Պանրի ջուր՝ շիճուկ: Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ *պանդրջուր* նոյն նշ.: *Յետ այնոր* ***զպանտրաջուրն*** *տուր (Բունիաթ, 112):*

ՊԱՇՏՈՒՄ,

ՊԱՇՏՈՒՆ, գ. Պաշտամունք, երկրպագութիւն, ժամերգութիւն: ԱԲ *պաշտումն* «պաշտօն»: *Ե ապազի փող, որ Քրիստոսի մահուան թաղման է և* ***պաշտումուց*** *տվի (Սանահն., 143):* ***Պաշտուն*** *պատարագ մատուցինք բարեխօսութեամբ Սուրբ Ստեփանոս Նախավկային (Կալված., 158):*

ՊԱՍՄԱԳԻՐՔ,

ՊԱՍՄԱՅ ԳԻՐ, գ. Տպագրուած գիրք, տպագիր, տե՛ս ԲԱՍՄԱՅ ՏԱԼ: ՄՀԲ *պասմայ* «տպագրուած»: *Այս ձեռագրիս օրինակն Փափն գրել է* ***պասմայ գրով*** *եւ յուղարկել է ի Լեհ (Թորոս աղբար, 289): Պատկերագործք, նկարագիրք, պատկերահանք,* ***պասմագիրք*** *հանողք (Սիմ. Լեհ., 344):*

ՊԱՎԼ (արաբ. bawl), գ. (բժշկ.) Մէջ: *Գոզն կաթ կաթ գայ, զատրա զատրա* ***պավլ,*** *երկուքին դեղն այլ մէկ է (Բունիաթ, 103):*

ՊԱՏԱՆԱՏԵՂ, գ. Յիսուսին պատանմոով պատելու տեղը Երուսաղէմի Ս. Յարութեան տաճարում: *Այս* ***պատանատեղ*** *է, այս Գողգոթայ է (Աղաւն. Միաբանք, 165): Ի դիմաց սորա Քրիստոսի* ***պատանատեղն*** *է, և կայ վերան կախեալ ու-*

թը կանդեղ (Զուար, 1868, 372)։ Շաբաթ լոյս իջնուն ի վայր, ուր ***պատանատեղն*** *է Քրիստոսի (Սիմ. Լեհ., 269)։*

ՊԱՏԱՌ, գ. Հողակտոր։ ԱԲ *պատառ* «հացի կտոր, բրդած կտոր» (ի-մաստափոխ.)։ *Աստուած ողորմի Փշրկէնց Մահդասի Հայրապետին և իւր որդի մահդասի խօճայ Մարգարէին, որ ետուն ընծայ... Սիղուտու ճանապարհին Կրկըչարտու* ***պատառներն*** *(Ակռ., 198)։*

ՊԱՏԱՌ(ՈՒ)ԱԾ, ա. Պատռուածք, ճեղք, փոս։ ՀԲԲ *պատառած, պատառուածք* «պատառուելը, պատառումն»։ *Թէ եզն եւ ձի եւ այլ անասուն դէպ լինէր անկանել ի խորափիտ* ***պատառուածին*** *(գրչ.* ***պատառածին****), ոչ կարէր ելանել (Դաւրիժ., 223)։*

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՒՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատարագ մատուցելը, պատարագ։ *Սպասաւորեալ ամենայն կենօք և քաղաքավարութեամբ իւրով Աստուծոյ, մանաւանդ սրբոց տաճարաց, աղօթանուիրութեամբ և* ***պատարագամատուցութեամբ*** *(Ոսկ. նամ., 1967, 134)։*

ՊԱՏ-Ի ՊԱՐԻԹ (պարսկ. bād-i bārid), գ. (բժշկ.) Ցուրտ քամի։ *Եւ ցաւ մի այլ կա, որ իրենն* ***պատ-ի պարիթ*** *կասեն (Բունիաթ, 95)։*

ՊԱՏԻՒ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Պատուել, յարգանքի արժանացնել։ *Տարաւ զիս ի իւր տունն եւ լաւ* ***պատիւ արար*** *(Պող. նամ., 88)։*

ՊԱՏԿԱՌԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատկառանք։ ԱԲ *պատկառութիւն* նոյն նշ.։ *Ամօթխածութիւն է՛* ***պատկառելութիւն*** *իմն ասելոյ կամ գործելոյ զիրս անհամեստս (Նոր. ծաղ., 189)։*

ՊԱՏԿԵՐՏԿ, գ. Գրոտիւն պատկերի վրա, պատկեր (ամփոփում *պատկեր* և *կերտ* բառերի)։ ՀԲԲ *պատկերք* «պատկեր»։ *Յիշատակ է* ***պատկերտկըս*** *տն. Նուրիճանի որդի Փիրզատա Մըղտէսին (ԴՀՎ VII, 197)։*

ՊԱՏԿԵՐ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Պատկերը քաշել՝ նկարել։ *Տարան զիս ի սարայն իւրեանց, կամեցան զիմ* ***պատկերիս*** *կերպն* ***քաշելոյ*** *(Մ. Շահմ., 318)։*

ՊԱՏՄՈՒՏԱՆ, գ. Պատուանդան՞, տե՛ս նաև ՊԱՏՈՆԴԱՆ։ *Ազիզբէկն և Գիրակոսն բերին մէկ լաւ փառաւոր խաչ տեղի* ***պատմուտանով****, մէկ ջուխտ շամատան ջոխտակ մումատեղով, մէկ արծաթէ գանթեղ (Ակռ., 203)։*

ՊԱՏՇԱՃԱԳՈՐԾԵԱԼ, ա. Պատշաճ՝ վայելուչ կառուցուած։ *Ժողովարանք մեծամեծք այլազգեաց կառուցեալք երեւէին, առ արտաքին տեսութիւնս* ***պատշաճագործեալք*** *արժանի գոլ հիացման (Դաւրիժ., 426)։*

ՊԱՏՈՆԴԱՆ, գ. Պատուանդան, տե՛ս նաև ՊԱՏՄՈՒՏԱՆ։ *Երիջանէնց Գուրիազն [ետ] մէկ լաւ խաչ իւր* ***պատոնդանովն*** *(Ակռ.,206)։*

ՊԱՏՐԻԶ, գ. ա. Խաբող, պատրող (բոխդ. պատրիարf-պատրիպատրիչ)։ *Յետոյ գնացին մօտ ի* ***պատրիչն*** *իւրեանց՝ թէ մեր մեծն դու ես, այլոց ի՞նչ պարտիմք (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 254)։*

ՊԱՐԱՊՆՏԱԾ, ա. Ամրացրած, շուրջանակի ագուցած։ *Կայր մասն*

սուրբ մարմնոյն ի մէջ մէրմէրի սընտրկին, երկաթով ***պարապնտած*** *(Սիմ. Լեհ., 131):*

ՊԱՐԱՒԻԿ, գ. Պարող: ***Պարաւիկ*** *- պար բռնող (ՄՄ 1127, 150ա):*

ՊԱՐԶԱՆՄԱՆ, ա. Պարզ կերպով: ***Պարզանման*** *բանս մեկնելով, Ջերմանման մաքուր սիրով (Առ Էջմ., 194):*

ՊԱՐԶՃԱՌ, ա. Պարզախօս: *Շնորհիւ բակերտ՝ եզակ անճառ / Արթուն քարոզ՝ ծագաց* ***պարզճառ*** *(Աղան. Միաբանք, 464):*

ՊԱՐԸՆԷՔ, գ. Պարոնայք, իշխաններ: *Նուէմբեր ամսոյ ի վերջքն մեծամեծ* ***պարընէքն*** *յամէն յաղացան (՞) խալիլ բէկին (ՄԺ I, 194):*

ՊԱՐԻՍՊ ԱՌԵԱԼ, հրդ. Պարսպի նման շրջապատած: *Ջժողովեալն յերուսաղէմայ անուամբ իւրն* ***պարիսպ առեալ*** *նստեր է և ընդ մեզ մարտնչի բանուրանօք (՞) և նենգութեամբ (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1933, 120):*

ՊԱՐՈՆԱՀԱՒԱՔ, ա. Պարոններին՝ իշխաններին ի մի հաւաքող: *Մեծափարթամ եւ* ***պարոնահաւաք*** *մայրաքաղաքիդ Ասպահանու (Յ. Կոլոտ, 260):*

ՊԱՐՈՆԱՆԻՍՏ, ա. գ. Իշխանանիստ: *Կեղի փոքր դղեակ... է այժմ* ***պարոնանիստ*** *եւ կարի ախորժահայք (Յ. Կարն., 10): Եւ անտի է գաւառ մի գեղեցկաշէն յոյժ,* ***պարոնանիստ****, խոտալիր եւ ջրաւէտ (Յ. Կարն., 10): Անդ եկեալ էր եւ դադարեալ էր՝ թողլով զերկիրն իւր եւ* ***պարոնանիստ*** *զքաղաքսն իւր (Կամենից, 42):*

ՊԱՐՈՆԱՑՈՅ, գ. Իշխանազն, ազնուական: *Ոմն* ***պարոնացոյ*** *Օլախի երկրէն եկաւ ի այս երկիրս, եւ օլախցիքն կամեցան զինքն առնուլ իւրեանց ի պարոնութիւն (Կամենից, 35):*

ՊԱՐՍԱՒԱԲԱՆԵԼ, չբ. Պարսաւել, պարսաւանմի խօսք ասել: *Կամիմ ես լինիլ ջատագով ընդդէմ, որք ամբարտաւանեն յառաջ բերելով զբանս այնոցիկ, որք* ***պարսաւաբանեն*** *զկանայս (Նոր. ծաղ., 23):*

ՊԱՐՍԱՒԱԳԷՏ, ա. Պարսաւանմի արժանի: Հմմտ. ԱԲ *պարսաւադէտ* «մեղադրող», ՀԲԲ *պարսաւադէտ* «բամբասասէր»: *Բայց զի ոմանք խակամիտք և անկիրթք,* ***պարսաւագէտք*** *և պատճառաբանք՝ այլ և այլս բարբանջեն (Ոսկ. նամ.,1966, 303):*

ՊԱՐՍՔԱՐԵԼ (հայ. պարս+քարել), չբ. Քարկոծել: *Ապստամբեալն ի միմեանց բնաւ մի՛ ընկալցին ի ժառանգութիւն աստիճանի, ի դռնաբացէն մինչև ցեպիսկոպոսն. զայնպիսին* ***պարքարեցի*** *յերկուց կողմանց (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 154):*

ՊԱՐՏԱՁԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Պարտքից ազատ՝ զերծ լինելը: *Ջբազում վիշտս եւ զնեղութիւնս կրեալ վասն* ***պարտազատութեան*** *(Յ. Կոլոտ, 156): Ի շինութիւն եւ ի* ***պարտազատութիւն*** *Սուրբ Յակոբայ Աթոռոյն (Յ. Կոլոտ, 159):*

ՊԱՐՏԱՀԱՏՈՒՅՈՒՄ, գ. Պարտի հատուցում: ԱԲ *պարտահատոյց* «պարտավճար»: *Աւարտեցաք զսա*

ի փառս Աստուծոյ ... ի ***պարտահատուցումն*** *մեր (3. Կոլոտ, 143):*

ՊԱՐՏԱՏՈՒ, գ. Պարտ տուող՝ պարտատէր: *Մնասցէ կաթուղիկոսութիւնն ի ձեռս իւրեանց եւ այլ իմն կերպիւ զերծցին ի ձեռաց* ***պարտատուաց*** *(Դաւրիժ., 62):*

ՊԱՐՏԱՑՈՒ, ա. Պարտատրեցնող (գիր): *Սկսեցին հնարել այսպէս գրեցին սուտ* ***պարտացու*** *գիր մի, թէ Շերմանցւոց փոխանորդ Անդրիասն առաւ հարիւր թուման դրամ (Ե. Մուշ., 127):*

ՊԱՒԵԱՅԽԱՆ (թուրք. boyahanc), գ. Ներկատուն: *Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... տապախխանաներն եւ* ***պաւեայ խանաներն*** *(Մժ I, 219):*

ՊԱՒՋԱՃԻ (թուրք. bozaci) գ. Կորեկաջուր պատրաստող: *Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... հացածախներն եւ խասապներն,* ***պաւզաճիք*** *եւ մէյխանաճիքն (Մժ I, 219):*

ՊԱՔԻԿ, գ. Պագիկ՝ համբոյր: *Արևուդ համար* ***պաքիկ*** *մի տուր (ՈՒՄՀԲ, 408):*

ՊԵՏԷՆԱԼ, չբ. Պէտք գալ: *Թէ քաղաք, թէ գաւառ ում* ***պետէնա***, *որ պեթական և ուրէնայ ուզէցած, ընդունելի և որչանք որ ուրէնց լազումէնայ (Եզով, 402):*

ՊԵՐԴ, գ. Բերդ: ***Պերդի*** *մէջի տաճկաց խօսք նոցա այս կեավուրներ վեր առնունք, փուչացնենք (Եզով, 416):*

ՊԵՒԵՏԻԿՈՍ, գ. Պոետ: *Ո՛վ* ***պեւետիկոսդ*** *քաջ, հովուապետ ի մէջ Իլովի (ՈՒՄՀԲ, 235):*

ՊԷՆԷՖԻՑԻԱԴՈՍ (իտալ. beneficiato «բարեշնորհեալ»), գ. Ժառանգաւոր (ծան. հրատ.): *Թոյլտուութեամբ Ս. Ժողովոյն առնէ զնա* ***պէնէֆիցիադոս*** *աթոռական եկեղեցւոյն (Ստ. Ռօշքայ, 188):*

ՊԷՏ / ՊԷՏՔ ԱՆԵԼ, հրդ. 1. Այցելել: ՄՀԲ *Պէտ այնել* «խնամել»: ***Պէտ անել***. *այց առնել (ՄՄ 1127, 134ա):* 2. Բուժել: ***Պէտք անել***. *բուժել, օգնել (ՄՄ 1127, 137բ):*

ՊԻՋՏԻ, ա. Փոքր՝ պստիկ: *Եագուպ Խայիմ չուուտին տվի քարէտուն քըրայով,* ***պիզտի*** *տուն վէրի, 18 զոլոթի (Կամենից, 112):*

ՊԻՂ, գ. Բեխ: *Յերկիրն Դիադինու աչօք մերօք տեսեալ աղչիկ մի վեցամեայ, իբր զկատարեալ երիտասարդ* ***պիղով*** *և մորուսով, մեծերես և լայնասիրտ (Մժ I, 285):*

ՊԻՐԿ ԿԵՆԱԼ, հրդ. Ամուր՝ հաստատուն մնալ: *Ինչպէս տաք սրտով նշանց էք տվել և մինչ ի* ***պիրկ կացել*** *էք (Եզով, 357):* ***Պիրկ կէնէք*** *և թշնամի զարշուց ամենայն ժամ կանկնէք և թուր տէք և թշնամին յաղթէք (Եզով, 430): Մեծ ինփրայթօռին և ամենայն ողորմութեամբն հրամանի տակում* ***պիրկ կու կենան***, *որ է պօդպրթէքցի կասեն (Եզով, 406):*

ՊԼԵՏԽՈՒՆ (պարսկ. կլապտուն կամ կլապիտոն), գ. Մետաֆսէ գոյնզգոյն թելերով բանուածք (ծան. հրատ.): *Իւան Գրիգորի կին երետ մէկ ջուխտ փէշկիր, մին* ***պլետխուն*** *պարձ (Ակռ., 208):*

ՊԼԻԿ ԿՏՐԵԼ, հրդ. Պլիկ «պղնձէ կամ արծաթէ մանրադրամ»

(ՄՀԲ), այստեղ՝ դրամ հատել: *Սա հրամայեաց* ***պլիկ կտրել*** *պղնձէ և սահմանեաց զդրամն տաղմայ զարնել (Դիւան Ժ, 108): Այս Ջաֆարն առանց մուսալիմ գալու գնաց. սա ևս հրամայեաց* ***պլիկ կտրել*** *(Դիւան Ժ, 111):*

ՊՈՂՈՊԱՏԻԿ, գ. Պողպատ: ԱԲ *պողովատիկ* նոյն նշ.: *Ճակատամարտէին քաջութեամբ՝ պարունակեալ ահարկու զինուք եւ պարփակեալք փայլակնացայտ* ***պողոպատիկ*** *զրահիւք (Պատմ. Խոթ., 46): Երկաթապատ* ***պողոպատիկ*** *զրահիւք հաստատեալ կային ի դիմի (Պատմ. Խոթ., 54):*

ՊՈՂՈՎԱՏԱՇ, ա. Պողպատով տաշած: ԱԲ *պողովատատաշ* «պողպատէ գործիքով տաշած»: *Սանահինն էր ի սահմանս Լոռէ քաղաքին, գեղեցկայարմար և չքնաղատես կոփուածով և* ***պողովատաշ*** *վիմաւք (Սանահն., 53):*

ՊՈՂՈՏԵՆՈՒԱԳ, գ. Կատակերգութիւն: ***Պողոտենուագ*** *- տեսակ իմն բանաստեղծականի վերաճառութեան, որ զքաղաքականաց կամ զյատկառից անձանց զվարս և ըզկեանս առցուցանէ, լատ. քօմէ՛տիա (Վ. Յուն., 62):*

ՊՈՂՏԱՆ, ՊՈՒՂՏԱՆ,

ՊՈՂՏԱՆՅԻ, գ. Հայկ. աղբիւրներում այդպէս էին անուանում մոլդաւացիներին եւ Մոլդաւիան, Բոգդան 3-րդ իշխանի անունից: *Դաղմատք... են սահմանակիցք Ալամանաց եւ Մաճառաց,* ***Պողտանաց*** *(գրչ.* ***Պուղտանաց****) (Պատմ. Խոթ., 35): Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն զբովանդակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս ըզ****Պողտանիցս,*** *զՄինթացիս եւ զՌումելցիս, զՊոսնացիս եւ զԱնատոլցիս (Պատմ. Խոթ., 62):*

ՊՈՍՆԱՅԻ, գ. Բոսնիացի: *Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն...* ***զՊոսնացիս*** *եւ զԱնատոլցիս (Պատմ. Խոթ., 62):*

ՊՈՒՂԱՐՆԱԿ, գ. Բուղարերէն: *Պօսնու մարդն ամէն* ***պուղարնակ*** *կու զրուցեն (Սիմ. Լեհ., 48):*

ՊՈՒՏ ՊՈՒՏ, ա. Կէտ-կէտ, բծաւոր: ՀԲԲ *պուտ պուտ* «ժողովրդական խաղ», նոյն է պապլաս, որ նշանակում է «վայրի խաշխաշ բոյսը»: *Կա և ազգ մի կենդանի... և ինքն խիստ սիրուն կաշի ունի* ***պուտ պուտ*** *(3. Թութունջ., 310):*

ՊՈՒՐԿՈՒՄԷՍՏՐ (գերմ. Bürgermeister, ռուս. бургомистр «քաղաքապետ»), գ. Տեղական պաշտօնեայ, քաղաքագլուխ: *Հաշթարխանէն ինձ չափար ուղարկեցին, թէ* ***պուրկումէստրերն*** *եկին ապրանքն ամէն քաշեցին տարան (Եզով, 257):* ***Պուրկումէստրերն*** *եկին ապրանքն ամէն զաւթեցին տարան (Եզով, 259):*

ՊՈՒԿԱԼԱՊ, գ. Բերդապահ, տե՛ս ԲՐԳԱԼԱՊ: *Խոգինա բերդին* ***զպրոկալապն*** *եհան եւ ի նոցա տեղի ոմն զՖռանգ եդիր ի բերդն (Պատմ. Խոթ., 28): Զբիսոցքին... եհան եւ զՕլախ* ***պուկալապներն*** *եդիր ընդ իւր իշխանութեամբն (Պատմ. Խոթ., 32):*

ՊՍԱԿԱԶԱՐԴՈՒԹԻՒՆ, գ. Պսակով զարդարուելը: Ա.Բ *պսակազարդիմ* նոյն նշ.: *Յանդիմանակցութիւնս ըստ յաջակողմեանն եւ ի* ***պսակազարդութիւնս*** *ընդ սուրբս ամենայն (Ագուլ. կոնդ., 86): Ընդունիցիք...* ***պսակազարդութիւնս*** *ընդ սուրբս ամենայն յաւիտեանս (Ագուլ. կոնդ., 99):*

ՊՏՈՒՂ ԲԵՐԵԼ, հրդ. Պտուղ՝ բերք տալ: *Կայ և ծառ շաֆթալուի, որ 2 լիրա կու կշռէ մին հատն և ի տարին բոլոր* ***պտուղ կու բերէ*** *(Յ. Թութունջ., 309):*

ՊՏՈՒՏ, գ. Պտոյտ, շրջագիծ: *Միսինայ մեծ ադայ է, որ* ***պտուտն էձ*** *միլ այ. այս ադէս ել Իսպանօլի այ (Զ. Ագուլ., 17):*

ՊՏՊՏՈՆ (հայ. պուտ+պուտ+ոն), ա. Գոյնզգոյն, երփներանգ: *ՀԲԲ պտպտուն* «պուտ-պուտ կէտերով, խայտաբղէտ»: *Արղունէնց Յովսէփի որդի Ծատուրն Ա լաւ* ***պտպտոն*** *եաղլուխ, Ա զառպապ ուրար, մէկ լաւ ճառ կանթեղով ետ (Ակոռ., 206):*

ՊՐԱՍԴԱՎԱ (ռուս. приставъ), գ. Վերակացու, ոստիկանապետ Ցարական Ռուսաստանում: *Լսիլ է պ.* ***պրասդաւան,*** *թէ կու թափլվին ֆունտադօրութենէ (Գովր., 252):*

ՊՐՎԻՆՑԷՔ (ռուս. провинция), գ. Պրովինցիաներ՝ մարզեր, գաւառներ: *Ինչ վախտ որ դաքայ թէ շատ և թէ փոքր* ***պրվինցէքն*** *գրգոն (Եզով, 405): Գիլանայ ծովին* ***պրվինցումն*** *գեղ, գավառ, շնութեն (Եզով, 406):*

ՊՕԴՊՐԹԷՔՑԻ (ռուս. протекция «հովանաւորութիւն» բառից՝ под протекции), գ. Հովանաւորութիւն: *Մեծ ինփրայթօռին և ամենայն ողորմութեամբն հրամանի տակում պիրկ կու կենան, որ է* ***պօդպրթէքցի*** *կասեն (Եզով, 406): Մեծ ինփրայթօռին ողորմութեան հրամանին տակ գրգոն, որ է* ***պօդպրթէքցի*** *(Եզով, 406):*

ՊՕԵԱՐ, գ. Բոյար, տե՛ս ՊԱՅԱՐ: Ա. ատատէր, ազնուական, բոյար: *Մօսկովու կարգեալ մեծ* ***պօեար*** *(Եզով, 258): Ինքնակալ թագաւորի կարգեալ մեծ* ***պօյեար*** *և վազիր (Եզով, 260):*

ՊՕՂՕԶ (թուրք. boğaz), գ. (բժշկ.) Կոկորդ: *Զիպահ* ***պօղօզին*** *Բ դին կարմիր ուռեց լինի, որ* ***զպօղօզին*** *զԲ դին ուռեցնէ ի դուրսէն (Բունիաթ, 81):*

ՊՕՄԱՆ, գ. Պայման: *Գին է դրել եւ* ***պօման.*** *թէ շուտով գան եւ գնեն՝ ազատին (Սիմ. Լեհ., 174):*

ՊՕՆՍԻՆՕՐ, տե՛ս ՄՈՆՍԻՆԵՕՐ: *Սկսան նախ իշխանքն գալ եւ զկնի քահանայք եւ կարգաւորք, ապա եպիսկոպոսք, զկնի* ***պօնսինօրք*** *(Սիմ. Լեհ., 135):*

ՊՕՉԿԱ (ռուս. бочка), գ. Տակառ: *Ամէնուց ինձ հետ բերում եմ թագաւորական, թէ շուշայով և թէ* ***պօչկով*** *(Եզով, 259):*

ՊՕՌՕԶԱՆ, գ. Փող, փողահար, շեփորահար: *Այս է զինաթն... Լ դաւուլխանայ, արծաթէ թրբմիթ, նաֆիր (պղնձէ գալարափող),* ***պօռօզան*** *(Յ. Թութունջ., 303):*

-Ջ-

ՋԱՀԱՍՏԱՆ, գ. Ջահերով՝ լոյսերով առատ վայր, փխբ. լուսաւորութիւն: *Դեգերեալ եւ մարզեալ ի վարժարանս **ջահաստանի** առ ոտս վարդապետաց (Սիմ. Լեհ., 2):*

ՋԱՀԱՐԲՈՒՆ, գ. ***Ջահարբուն*** - *մոմեղէն (ՄՄ 2019, 174ա):*

ՋԱՂԱՐՃ, գ. Ջրաղաց: *Սորա ներքեն [կայ] **ջաղարճն** մեծ և շէն (Ջուար, 1867, 181):*

ՋԱՂԱՑԱՅՏԵՂ, գ. Ջաղացի՝ ջրաղացի տեղը: *Մեր փողրակի կշտի գետումն մին **ջաղացայտեղ** տընգուտք շինեցի (Զ. Ագուլ., 116):*

ՋԱՅԼԱՆՔ, գ. Ջանք, արդիւնք: ԲՀ, ԱԲ և ԱԲ *ջայլանք* «լաց, կոծ, ողբ» (իմաստափոխ.): ***Ջայլանք*** - *ջան, երկ, վաստակ (ՄՄ 2281, էջ 136ա),*

ՋԱՆԱԿՈՒՌ, ա. Ջանադիր: *Աստանօր **ջանակուռն** տափանօք եատւ ի լոյս ածել զլուսատուս այս (Յ. Կոլոտ, 234):*

ՋԱՆԱՑՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգածութիւն, ջանասիրութիւն: *Թաղեցաւ... **ջանացողութեամբ** Սսացի Շահին չէլէպուն (Ժամ. Պող., 280):*

ՋԱՌԻՄԱՅ (արաբ. պարսկ. jarime), գ. Տուգանք: *Ով որ յետ ու յառաջ տայ՝ ԳԾԺԸ յարպետած նզոված ըլի, իր հէգիմին ԺԲ միալթուն **ջառիմայ** տայ (Սանահն., 159): ԳԾ զուռուշ **ջառիմայ** տվինք, շատ էլ չարիք գործեաց (Հնատիպ, 56):*

ՋԱՐՄԱԿ, ա. Ճերմակ: *Գրիգորի կին Շահսանամն մէկ ջոխտ սուրմայ փէշկիր, մէկ սուրմայեախայ շապիկ, մէկ էլ **ջարմակ** փէշկիր ետ (Ակոռ., 206): Եատուն մէկ **ջարմակ** զառբաբ շուրչառ (Ակոռ., 211):*

ՋԵՐԱՆԻԼ, չբ. Ծուլանալ: ԱԲ ունի *ջերանիլ* «խիստ տաժանալ, հիւանդանալ մարմնով և հոգով» (իմաստափոխ.): ***Ջերանիլ*** - *խոհարանալ, ծուլանալ, յանգել, անկուածիլ (ՄՄ 2281, էջ 135բ):*

ՋԷՊԽԱՆԱՅ (թուրք. cephane), գ. Վառոդի, փամփուշտի, ականի, պայթուցիկ նիւթերի պահեստ: *Ապազան ընթացաւ զկնի նոցա եւ բազումս կոտորեաց եւ էառ զամենայն թօք եւ **ջէպխանս** (ՄԺ I, 241):*

ՋԻԼՏՈՒ (պարսկ.-վրաց. jaldu, jildo, ծան. հրատ.), գ. Պարգեւ, շնորհ: ՄՀԲ *ջլտու* նոյն նշ.: *Յորժամ լուաւ Շահ Ապազն, զղազախն քշեց տապաւ դարագիրտ և Արղութեցոնց Ժ գեղ **ջիլտու** էրետ (Սանահն., 64):*

ՋԻՆԹԻԼՕՄ (ֆրանս. gentilhomme), գ. Պալատական ազնուական Ֆրանսիայում, ջենթլմեն, տե՛ս նաև ՃԷՆԹԼՈՒՄ: *Որչափ մեծամեծք կան՝ վէզիր, փիրիյօլ, մարքիզ, **ջինթիլօմ** (գրչ. **լինթիլօմ, ճինթուլունք**) եւ այլ մեծամեծք, շուրջ զսեղանովն կու կանգնին (Շահմ. յիշ., 317):*

ՋՂՈՏԵԼ, նբ. Ճղել՝ ճղոտել: *Եսայի կաթողիկոսի գիրն դամբախ* ***ջղոտեց*** *(Եզով, 425):*

ՋՆԴՐԱԼ, գ. Գենեռալ, տե՛ս նաև ԵՆԵՐԱԼ, ՃԷՆԷՐԱԼ, ՃՆԴՐԱԼ: *Պաքուայ և Դարպանդու* ***ջնդրալների*** *և պայարների ղուլուղին (Եզով, 419): Գիր գրեցին ուղարկեցին Պաքու* ***ջնդրալին*** *մօտն, որ թէ* ***ջնդրալն*** *էլ ուղարկի վերև (Եզով, 425):*

ՋՈԽՏԱԿ, ա. Ջոյգ: *Ազիզբէկն և Գիրակոսն բերին մէկ լաւ փառաւոր խաչ տեղի պատմուտանով, մէկ ջուխտ շամատան* ***ջոխտակ*** *մումատեղով, մէկ արծաթէ գանթեղ (Ակռ., 203):*

ՋՈԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Տարբերութիւն: *Ամէնն մին եղան, պարիշեցանք, այլ* ***ջոկութիւն*** *չկայ (Եզով, 421):*

ՋՈՐԻԼ, գ. Խումբ, բազմութիւն: ԱԲ *ջոլիր* «բոլորած բազմութիւն» (դրափխ.): ***Ջորիլ*** *- ժողով (ՄՄ 1127, 151ա):*

ՋՈՒՀՈՒԴ,

ՋՈՒՀՈՒՏ, գ. Հրեայ: ՄՀԲ ունի *ջըհուտ*: *Ամեն* ***ջուհուդի*** *ձեռնէն և անգրիցուց ձեռնէն (Եզով, 415): Հանում են դուրս գցում, ամեն ամեն* ***ջուհուտի*** *և անգրեցունց ձեռնէն (Եզով, 416):*

ՋՈՂԱՅԵՑԻ,

ՋՈՒՂԵՑԻ, գ. Ջուղայեցի, Ջուղայի բնակիչ: *Խաչս յիշատակ է* ***ջուղայեցի*** *Մհդսի Յակոբ վաճառականին, թվ ՌՃԺ (1661) (ԴՀՎ III, 161): Մին Ոհան անուն չիվարդապետ* ***ջուղեցի***, *սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Ջուղու (Զ. Ագուլ., 103):*

ՋՈՒՐ ԱՒՐՀՆԷՔ,

ՋՈՒՐՕՐՀՆԷՔ, գ. Ջրօրհնէքի եկեղեցական արարողութիւն, տե՛ս նաև ՋՐԱՒՐՀԻՔ: ԱԲ և ՄՀԲ *ջրօրհնէք* նոյն նշ.: *Վարդապետք ամէն գան, որ ես հրաշալի (բնգր. հրաշարի)* ***ջուր աւրհնէք*** *անեմ (Զ. Ագուլ., 120): Տէր Պետրոս կաթողիկոսն... արար* ***զջուրօրհնէք*** *(Ժամ. Պող., 257):* ***Ջուր օրհնենքից*** *մինչև այսօր շամխալն ու իսմին, որ մսկուր կնացին (Եզով, 418):*

ՋՐԱԽՈՒՄ, ա. Շատ ջուր խմող, փխբ. ագահ: *Եռոյ եկաւ Յակոբ վարդապետն... անառակ եւ շատակեր* ***ջրախումն*** *եւ շռայլն, չափրռաստաշակեր (ՄԺ I, 226):*

ՋՐԱՀԵՂՅՈՅՑ, ա. գ. Ջրախեղդ, ջրահեղձ: ԱԲ *ջրահեղձոյց* նոյն նշ.: ***Ջրահեղցոյց*** *եղեն միայն ի Կոստանդնուպօլիս տաճիկք երեքտասան հազար (Ժամ. Պող., 274):*

ՋՐԱՌՂՈՂ, ա. գ. Ջրհեղեղ: *Հանդերձ եռեակ սեռիւք ի լաստէն* ***ջրառղող*** *ի Մասիք Արարատեայ (ՄԺ II, 300):*

ՋՐԱՒՐՀԻՔ,

ՋՐԱՒՐՀՆԻՔ, գ. Ջրօրհնէք, տե՛ս նաև ՋՈՒՐ ԱՒՐՀՆԷՔ: *Ես՝ Զաքարիա կամէցայ, ուր որ գնամ կամիվ Աստուծոյ... զատիկ կամ վարդավառ կամ սուրբ խաչ կամ* ***ջրաւրհնիք*** *արարիցեմ (Զ.Ագուլ., 5): Ես՝ Զաքարիայ* ***ջրաւրհիք*** *Ղստամբօլ արարի Աստուծով (Զ. Ագուլ., 31):*

ՋՐԲԻՆ, գ. Ջրարբին, ոռոգուող հողամաս: *Աստուած աւրհնէ Միրզէն,*

մէկ լաւ ***ջրբին*** *եւ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 208):*

ՋՐԼՈՒԱՅՔ, գ. Լուացարան, լագան: *Կաղմարն,* ***ջրլուացքն,*** *իպրիին եւ ամէն անօթքն եւ կահքն զուտր ոսկէջրած արծաթէ (Սիմ. Լեհ., 415):*

ՋՐՀԱՅԵՑ, գ. Ջրով գուշակութիւն անող: *Վհուկ - գարբնկեց կամ* ***ջրհայեց*** *(ՄՄ 1127, 153բ):*

ՋՐՀՈՒՍ, գ. Ջրհոս: *Կարիճ կրկին նահանջ բերէ / Աղեղնաւորն, այծեղջիւր է /* ***Ջրհուսն*** *և ձուկն նահանջ է (Դ. Զեյթ., 186):*

ՋՐՔԱՇ, գ. *Դոյլ -* ***ջրքաշ*** *կամ փառչ (ՄՄ 1127, 138ա):*

-Ռ-

ՌԱԲԲԻԱՆՄԱՆ, ա. Ռաբբի նման: ***Ռաբբիանման*** *լուծանելով, Սահմանանման յայտ բերելով (Առ էջմ., 194):*

ՌԱՁՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաւանութիւն, հաճութիւն: *Մեք՝ երկու քոյրքս մեր* ***ռազութեամբն*** *ծախեցինք, գինն բէղսուր առինք (Կալված., 30): Իմ* ***ռազութեամբս*** *իմ հայրենիք Գումբեթի արտն տվի մեր վանք Սուրբ Յովանիսին վախմ (Կալված., 36):*

ՌԱՀԱԹ (արաբ. raiyyat), գ. Հարկատու, հպատակ ժողովուրդ, հողագործ զանգուած, տե՛ս նաև ՌԻԱԹ: *Մեր* ***ռահաթի*** *կամակցութեամբ մատնարգի գլխի Ունանանց հողն ծախեցինք ի վերայ Սարգիս պարոնտէրին (Սանահն., 145):*

ՌԱՀՎԱՐ, գ. Ճանապարհորդ: *ՀԲԲ ռահվար* «հեծնելու ձի» (իմաստափոխ.): ***Ռահվար*** *- ճանապարհորդ, ուղղէգնաց (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ՌԱՂԱՄ, տե՛ս ՐԱՂԱՄ: *Հանդերձ թագաւորական* ***ռաղաման...*** *և ի մէնջ բագում հաստատուն մահարներով, նզովիւք և մուչալկայիւք գալոց են և բողոքելոց են ի դրունս արքայի (Դիւան Ն. Ջուղ., 110):*

ՌԱՄԱՆԻ, գ. Նռան գոյն: *ՄՀԲ ըռաման* «նուռ, նռնենի»: *Ըռզիանին մէկ մթղալ ի Հնդստան Բ՚ ֆլորի գին ունի,* ***ռամանին*** *(գրչ. ըռամանին) այլւի այն գինն է (Դաւրիժ., 452):*

ՌԷԶՕԼՎԱԴ ԼԻՆԵԼ (լատին. resolvo), հրդ. Առձակել, մերժել: *Որ բանին վերայ խորհուրդ անէլով* ***ռէզօլվադ*** *եղաւ Պատուելի Հասարակն, թէ տանք մինք ալ 500 ոսգի (Գովր., 129):*

ՌԻԱԹ, գ. տե՛ս ՌԱՀԱԹ: *Պատահէր բանս ինչ առաջարկեալ խօսէր ի կողմանէ շահին եւ ի կողմանէ ռիաթին, եթէ շահն խաղաղասէր եւ արդարադատ է եւ ոչ թողու իշխանաց, որ զուլում առնեն* ***ռիաթին*** *(Դաւրիժ., 181):*

ՌՈՒՄԵԼՑԻ, գ. Ռումինացի՞: *Մեծաւ զգուշութեամբ հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն*

զբովանդակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս զՊողտանիցս, զՄինթացիս եւ ***զՌումելցիս*** *(Պատմ. Խոթ., 62):*

ՌՈՒՍՏ, գ. Ռուս, տե՛ս նաև ԸՌՈՒՍՏ, **ՕՌՈՒՍ**: *Այնքան երթևեկութիւն* ***ռուստացն*** *ոչ յիմանան, թէ ռուսքն թշնամի են ձեզ (Ե. Մուշ., 132): Սայ պատճառ եղև, որ* ***ռուստն*** *մեր Հայոց թագաւորութիւնն չկարաց հաստատել (Ե. Մուշ., 243):*

ՌՕՅԴ (հունգ. rojt «ծոպ»), ա. Վերջաւոր, ծոպաւոր: *Նոր բան որ ալ լան ըլար եւ սրգըլամն պիլայ շինօրէ առանց վիդիզ գիւդիւշ պիզտի բիգով մըն եւ չափաւոր* ***ռոյդօվըն*** *(Գովր., 46):*

-Ս-

ՍԱԳԱՋԵՒ (պարսկ. sag «գմբեթի ծածկ, տան առաստաղ»), ա. Թեֆակտուր: *Կայ քաղաքն մեծ եւ փառաւոր վիմաշէն կամարակապ եկեղեցի մի՝* ***սագաձեւ*** *խաչանման եւ պարսպաւոր (Սիմ. Լեհ., 336):*

ՍԱԼԱՐԱՅԱՐԿ, ա. Սալայատակ, սալարկած: *Յետոյ խլեալ եւ յափշտակեալ զեկեղեցիս եւ զվանորայս ի ձեռաց մերոց՝ վիմաշէն, կամարակապ,* ***սալարայարկ*** *(Սիմ. Լեհ., 411):*

ՍԱԼԱՐԱՏԱԿ, ա. Սալակապ: *Փիլիպպոս կաթողիկոսն Հայոց... շինեաց* ***զսալարատակ*** *յատակն Սուրբ Յակոբայ գեղեցիկ եւ վայելուչ (ՄԺ II, 395):*

ՍԱԼԹԽՈՒՅԵՍ (վրաց. saxlt'uxucesi) գ. Պալատական կառավարիչ, պալատական գործերի կարգադրող: *Բառը գետեղված է Սանահնի վանքին վերաբերող 1652 թ. մի փաստաթղթի կնիքի վրա՝ «****Սալթխուցես*** *Վախտանգ» ձևով (Սանահն., 71):*

ՍԱԼՀ (պարսկ. արաբ. sclc), գ. Պարգև, ընծայ: *Իմ զամում զարթաշի* ***սալհով*** *ծախեցի, Ուղուզի պալնի Առութի Փարսատանի հախն ինձ հասաւ (Սանահն., 160):*

ՍԱՀԱԹԱՏՈՒՆ, գ. Ժամատուն, ժամացոյց կրող աշտարակ: *Յաջակողմն կայր* ***սահաթատուն*** *մի, բարձր քան զաշտարակ (Սիմ. Լեհ., 60):*

ՍԱՀԱԹ ԵՒ ԿԷՍ, հրդ. Ժամ ու կէս, մէկ ու կէս ժամ: *Աշխարհ եկաւ կիրակի կէս գիշերն յետ, որ կիրակի կու լուսանայ,* ***Թ սահաթ և կիսուն*** *(ՄԺ I, 294):*

ՍԱՀԱՆ, գ. ***Սահան*** *- դուռ (ՄՄ 1127, 152ա):*

ՍԱՀԱՐԻ (արաբ. sihr «հմայուել»), ա. Կախարդուած, հմայուած: *Սահակն ասէ՝ ի* ***սահարին*** *սաֆրայէն և պալղամէն լինի (Բունիաթ, 64):*

ՍԱՀՄԱՆՔ, գ. Կարգ, աւանդոյթ: *Լաւ հաւան կացաւ մեր հայոց պատվիրանին,* ***սահմանքին*** *(Զ. Ագուլ., 130):*

ՍԱՂԱՒԱՐԴ, գ. Սաղաւարտ: *Տէրունէնց պառաւ խսապետն եբեր մէկ*

սաղաւարդ, մէկ շապիկ, վարաքուրի շանպուր շինելին էլ երկաթ դվաւ (Ակռ., 210)։

ՍԱՂ ԴՈՒՐՍ ԵԼՆԵԼ, հրդ. Կենդանի մնալ, փրկուել։ *Մարդն ամէն* ***սաղ դուրս ելանք*** *(Եզով, 256)։*

ՍԱՂՄՈՍԱՁԱՅՆ, ա. Սաղմոս երգի ձայնով, փխբ. խաղցրանձայն, երգեցիկ։ *Էրեւանայ քաղքէն տարան / Շատ սարկաւագ* ***սաղմոսաձայն*** *(ՈՒՄՀԲ, 326)։*

ՍԱՄՈՒՐԵԱՅ, ա. Սամուրի մորթուց պատրաստուած։ **ՄՀԲ** *սամուր* «պրսկ. սամոյr»։ *Բերեալ մեծ մուշտակ մի* ***սամուրեայ*** *եւ էարկ ի վերայ նորա (Ջաք. Ա, 15)։*

ՍԱՄՐՏԱԿՈՍ, ա. ԱԲ *սամարտիկոս* «բարբարոսական»։ ***Սամրտակոս*** *- փառասէր (ՄՄ 2019,174բ)։*

ՍԱՅՆԹԵՑԱՅ (իտալ. sentenza «վճիռ, կարծիք»), գ. Թագաւորական հրաման, վճիռ, դատավճիռ։ *Որպէս դատաստան առնեն դատիքն առաջի թագաւորին, թագաւորն տայ* ***սայնթեցայ*** *(Յ. Թութունջ., 303)։*

ՍԱՆԱՅԵԱԹ, գ. Արհեստագործութիւն, արհեստաւորութիւն։ *Միայն մեծամեծք ծածկվին Ա. ֆութայով և ի* ***սանայեաթէ*** *պակաս են (Յ. Թութունջ., 303)։*

ՍԱՆԱՏ (արաբ.-պարսկ sanad), գ. Փաստաթուղթ, մուրհակ, ապացոյց։ *Արդուիէցոց ջամիաթն ամենեքեան, որ այս* ***սանատներոյս*** *մէջն գրած կան (Սանահն., 96)։*

ՍԱՆԴԱԼԱՒՈՐ, գ. Սանդալ՝ թեթեւ կօշիկ հագնող. այդպէս էին ասում Ֆրանչիսկեան միաբանութեան անդամներին։ ԱԲ *սանդալաւոր* «սանտալ հագած»։ *Հարքն* ***Սանդալաւորք*** *ունելով զպարտէզ մի, կամին վաճառել հաւանութեամբ Դքսին (ՈՒղուր., 255)։*

ՍԱՋԱԽ (թուրք. sacak), գ. Տանիք, քիւ։ *Յոպպէու վանուց՝* ***սաչախն*** *փլեալ է, ուստի հրաման առեալ են ընդ կամար քարէ շինելոյ (Երուս. դիւ.)։*

ՍԱՌԱՆԻԼ, չբ. Սառչել, մրսել։ *Յանկարծակի լինի որոտում եւ գոռացմունք, մինչեւ* ***սառանիլ*** *ոմանց (Սիմ. Լեհ., 289)։*

ՍԱՌՆԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Սառն, սառնութեամբ պատուած լինելը։ ԱԲ *սառնապատ* «ա. սառով պատած»։ *Ի բազում ժամանակաց եւ տեղւոյն* ***սառնապատութեան*** *սակի բոլոր եւ հասարակ շինութեան եւ նորոգման էր կարօտացեալ (Թորոս աղբար, 400)։*

ՍԱՌՆԱՍՈՒՌՆ, ա. Սառնասուն, ցրտաշունչ։ *Եւ գայ յայս կողմն է երկիր մի մեծ եւ լեառնային* ***սառնասուռն,*** *անփայտ եւ ձրմեռային (Յ. Կարն., 24)։*

ՍԱՌՆՈՐԱԿԵԱՅ, ա. բիւրեղեայ։ ԱԲ *սառնորակ* «սառ-ի՝ բիւրեղի նման»։ ***Սառնորակեայ*** *- յօրինեցեալ ի սառնորակէ, լատ. քրիսթա՛ղլինում (Վ. Յուն., 64)։*

ՍԱՍՏԿԱԲԵՂՈՒՆ, ա. Սաստիկ՝ խիստ բեղմնաւոր։ *Իրք զարհուրականք եւ տեսութիւնք երկիւղալիք, ձայնք* ***սաստկաբեղունք*** *եւ*

ճայթմունք յոգնորակք (Դաւրիժ., 425)։

ՍԱՐԱ (արաբ. sara), գ. (բժշկ.) Ընկնաւորութիւն, epilepsia։ *Թէ յղեղն ընկնի՝ զքթա և սապաթ և* ***սարա*** *և թաշանուշ լինի (Բունիաթ, 72)։*

ՍԱՐԱՄԷՋ, գ. մկ. Սարերի մէջ, սարերի միջով։ *Այս ծովակիս ջուրն կելնէ 2* ***սարամիջով*** *կու գնայ Մսըր (Յ. Թութունջ., 309)։*

ՍԱՐԱՆՃԱՄ,

ՍԱՐԱՆՋԱՄ (պարսկ. serenjam) գ. Առդիւմբ, վերջ, աւարտ։ *Պիտի որ մեր հայոց համար մին ֆիքր և* ***սարանճամ*** *տեսնուք (Եզով, 417)։ Մորմոքահար կու գան, մէկ* ***սարանջամ*** *չեն կարեր գթնուլ (Դիւան Ն. Ջուղ., 50)։*

ՍԱՐԳԻՍԳԻՐՔ, գ. Եկեղեցական բովանդակութեան մի գիրք։ *Մեկնիչք եւ քաղուածք, Փիլոնգիրք եւ Քարոզգրքեր, Տօնականք,* ***Սարգիսգիրք*** *եւ այլ անթիւ ազնիւ գրեանք (Սիմ. Լեհ., 412)։*

ՍԱՐՄԱՏԵԱՆՔ, գ. Սև ծովից հիւսիս ապրող ժողովուրդ, աղբիւրներում յաճախ այդպէս էին անուանում պոլոնիներին։ *Հանապազ մախայր ելանել ի վերայ աստուածապաշտ աշխարհին Իլախաց, որ Սարմատ եւ* ***Սարմատեանք*** *կոչին, որք են ազգաւ Դաղմատք (Պատմ. Խոթ., 35)։*

ՍԱՐՔԱՐՈՒԹԻՒՆ (պրսկ. sarkar «տէր, վերակացու»), գ. Վերակացուի, տեսուչի, հրամանատարի պաշտօն։ *Սայ վերայկացու դրեց Ոհան-բաբէն, որ* ***սարքարութիւն*** *անէ, հսաբն տայ Շմաւոնին (Զ. Ագուլ., 82)։ Ղօգազն...* ***սարքարութիւն*** *արաւ, որ Վերի թաղի եկեղեցին շինեց (Զ. Ագուլ., 149)։*

ՍԱՒԱՌՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Սաւառնում, ճախրանք։ *Դէմքդ մարդոյ է՝ լուսոյ կազմութեան / Գրկելիքդ՝ արծիւ* ***սաւառնութեան*** *(ՈՒՄՀԲ, 61)։*

ՍԱՔՐԵՍՏԱՆ, գ. Թաքստոց։ Աբ *սաքրեմ* «պահվել»։ *Մտեալ* ***սաքրեստան՝*** *ախեց դուվին (ՈՒՄՀԲ II, 97)։*

ՍԲԻՏԱԼ, գ. տե՛ս ՇԲԻԹԱԼ։ *Բազում անգամ ասացաք, թէ* ***սբիթալն*** *հիւանդանոց կամ հիւրանոց լսի (Սիմ. Լեհ., 336)։ Ամենայն եկեղեցի ունի երկու* ***սբիթալ,*** *հրամայէ մուծանել զնա ի* ***սբիթալն*** *եւ դիմար առնել (Սիմ. Լեհ., 102)։*

ՍԳԱՊԱՏԵԱԼ, ա. Սգով պատուած։ Աբ *սգապատ* «սգաւոր»։ *Աթոռն է Հայք* ***սգապատեալ*** */ Նման ծովու ալէկոծեալ (Ս. Ապար., 101)։*

ՍԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Ջգուշութիւն։ ***Սգուշութեամբ*** *կացէք ի վերայ գործարանին (Եզով, 139)։*

ՍԴԱՐՈՍԴԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Աւագութիւն, կառավարչի պաշտօնէութիւն, տե՛ս ՍՏԱՐՈՍՏԱ։ *Բան Վրլոտքո Մացէյ... զՀայոց ազգն քան զամենեսեան առաւել սիրէր եւ ընդունէր, եւ էր* ***սդարոսդայութեան*** *նորա ամք (Կամենից, 39)։ Բան Միքօլայ Գրիսքիյ նստաւ ի Կամենիցս* ***սդարոսդայութիւն*** *(Կամենից, 42)։*

ՍԴՐՈՒՍ (լեհ. struś), գ. Ջայլամ։ *Շրջէին ի բակն մեծամեծ տէվէխուշիք, որ է ջայլամ,* ***սդրուս*** *(Սիմ. Լեհ., 229)։*

ՍԵԱԼԻՆ, ա. Թափանցիկ (ըստ իմաստի): *Յեամանի լաւն* ***սեալին*** *է, այսինքն որ թափանցնի, խոր ու կարմիր է եւ միջակ կարմիր եւ բաց (Դաւրիժ., 445):*

ՍԵԳՐԸԴԱՐ, գ. Խորհրդական, դրպիր, տե՛ս ՍԷԿՐԷ-ՏԱՐ: *Մինն ի նոցանէ եկաւ ի եկեղեցին Հայոց, որ էր թագաւորին* ***սեգրըդար*** *(Կամենից, 39):*

ՍԵՂՏԵՆԲԵՐ, գ. Սեպտեմբեր: ***Սեղտենբերի*** *ամսուն Քէրթաղաչ փաշան եկաւ Կաֆայ քաղաքիս պէկլէպէտի եւ նազըր (ՄԺ I, 226):*

ՍԵՒԱԹՈՐԵԱԼ, ա. Սեւով ներկուած՝ պատուած: ԱԲ *սևաթոյր* «սև գունով, մութ»: *Սուգ առ յերկիր, օգնեա՛ հիգոյս / Սապէս արեւ ամփոփեաց զլոյս / Սփռեցաւ մէգ վերայ հոգւոյս /* ***Սեւաթորեալ*** *խաւար անլոյս (Առ էջմ., 188):*

ՍԵՒԱՅԳԼՈՒԽ, գ. ա. Սև վեղարով, սև գլխանոց կրող, փխբ. հոգևորական: ՈՒՆի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: *Էջմիածնայ թէ մէռոն, թէ Նվիրակ, թէ* ***սեւայգլուխ*** *չի գան Ալի-Օսմանայ երկիրն (Զ. Ագուլ., 66): Ոչ թէ մեզ, այլ և ամենայն* ***սեւայգլխացն*** *խսպառ հատին զողորմութիւնն և զկերակուրն այլ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 463):*

ՍԵՒ ԵՐԵՍ ԳԱՅ, հրդ. Սևերես լինի՝ ամօթանքով մնայ: ԱԲ *սևերես* «ռմկ. աներես»: *Մեզանէ յետ ինչ մարդ որ այս վերոյ գրեալ գրիս այլ և այլ անէ, առ մեզ* ***սև երես գայ*** *(Կալվածագր., 158):*

ՍԵԻՆ ԳՐԵԼ, հրդ. Սևով (սև թանաքով) գրել՝ գրանցել: *Ի միում ամի տասն անգամ բառնի և դնի անուն մի ի սուրբ պատարագն, անունն այն ի* ***սևն գրեսցի*** *(Դիւան Ս. Յակոբայ, 1940, 317):*

ՍԷԶԱՌ (լատ. caesar), գ. Կայսր, իմքնակալ: *Մեծ իշխան հզօր տէր* ***սէզառ*** *մեծ դուքս Պետրոս Ալէքսանոս (Եզով, 20):*

ՍԷԿՐԷՏԱՐ,

ՍԷՔՐԷԹԱՐ, (լեհ. sekretarz, ռուս. секретарь), գ. Քարտուղար, տե՛ս նաև ՍԵԳՐԸԴԱՐ: *Վեհափառի և գերապատուի տեառնդ* ***սէկրէտարի*** *(Ոսկ. նամ., 1966, 302): Պէտր Մաթվ աթմիռալիդ և կայսերասիրի... Մակարօվ* ***սէքրէթարիդ*** *և այլօք խորհրդակցօք (Եզով, 371):*

ՍԷՅՄԷՆ (թուրք. seyban), գ. Թուրքական զօրքի մի տեսակ: *Խան ելաւ գնաց, սուլթան նըստել էր, օրն ուրբաթ էր,* ***սէյմէններն*** *եկան լըցվան (ՄԺ I, 220):*

ՍԷՆԷԹՕՌ (լատ. senator), գ. Սենատոր, Սենատի անդամ: *Հաւատարիմ դատաստան առ* ***սէնէթօռացդ*** *և մերս բարերարք և գեղիցկագունեղք Գաբրիէլ յԻվանօվիճիդ (Եզով, 371):*

ՍԷՐՈՒՆ, ա. Գեղեցիկ, սիրուն: *Ես՝ անարժան Գրիգորս շինեցի Թաղավարդու եկեղեցին... այնպէս* ***սէրուն*** *էր, որ գիշերն քուն չկէ (ԴՀՎ V, 170):*

ՍԸՂԱՐԿԵԼ, նբ. Պաշարել: ՄՀԲ *սղար՝* խսար «պաշարում», ԱԲ

սղարել «պաշարել»: *Իջին քրիստոնեայքն ի բերդէն... եւ շատ* ***սրդարկեցին*** *զբերթն (Ժամ. Պող., 270):*

ՍԸՐԲԱՋԱՆՋ, ա. մկ. Սրբաջինջ՝ իսպառ, ամբողջովին ջնջուած, բնաջինջ: *Քամի եղաւ, հուրթունայ եղաւ ան գիշերն... Ահմատ սօֆի կասէին, տընով տեղով, որդով եւ դրս[տ]երով* ***սրբաջանչ*** *եղաւ (ՄԺ I, 220):*

ՍԸՐՍԿԱՊԱՐ, գ. Սուսկապան, ներֆին սենեակ, որ բաժանուած էր վարագոյրով: *Եւ աստ յԱրտազ գաւառի պատահէ նմա օթեւանս առնել մօտ առ դուրս ի ներքսագոյն* ***սրբսկապարի*** *խորանի դամբարանի սուրբ առաքելոյն Թադէոսի (ՄԺ II, 315):*

ՍԸՐՊ,

ՍԸՐՖ, գ. Սերբ, սերբիացի: *Ոմն Տեսբոթ անուն յայտնեցաւ այսմ ժամանակիս... և էր ինքն* ***սրբպ,*** *այսինքն արնաւութ (Կամենից, 19): Ի վերայ նորա կախեալ կան Ը կանթեղս, որոց Բ է Հայոց ազգին, Ա հէպէշից, Ա խպտող, Ա վրաց և Ա* ***սրբֆից*** *(Պատմ. Երուս., 1931, 338): Կայ չորս գլխաւոր վանք՝ չորս ազգի, բայց* ***սրբֆ,*** *ֆռանկ չկայ, միայն կարգաւորք (Սիմ. Լեհ., 261):*

ՍԹԱՌՕՍՏ, **ՍԹԱՐՕՍՏԱ**, տե՛ս ՍՏԱՐՈՍՏԱ:

ՍԻԿԻԼ (թուրք. zigila), գ. (բժշկ.) Գորտնուկ, կոծիծ: ՀԲԲ *սիկիլ* «ասեղնագործութեան մի տեսակ մանր նախշերի ձևով»: *ԽԳ դուռն, որ յիշէ* ***զսիկիլնին*** *և զպահաղն (Բունիաթ, 115): Դեղ կոծիծին է* ***սիկիլն*** *(Բունիաթ, 115): Պաւասիրն... Գ ցեղ կու լինի. Ա մանր* ***սիկիլներ,*** *և որ տաճիկն լուլուի կասէ (Բունիաթ, 122):*

ՍԻՃԻԼ,

ՍԻՋԻԼ, (յուն. sigillon, լատ. sigillum «կնիք»), գ. Հրամանագիր, հրովարտակ: ՄՀԲ *սիգեղ, սիգէլ* նոյն նշ.: *Վրէժխնդիր մահմետականքն հարկէին զդատաւորն առնել* ***սիջիլ*** *մահուան ի վերայ Նիկողայոսի, զի սպանցեն զնա, եւ դատաւորն արար* ***սիջիլ*** *(գրչ.* ***սիճիլ****) (Դաւրիժ., 402):*

ՍԻՆԷՕՌ, գ. Պարոն, տե՛ս ՄՈՆՍԻՆԵՕՐ: *Թագաւորէն առաքեալ* ***սինէօռ*** *Յիվան Անտրիէհ այլ տեղեկացաւ (Եզով, 338):*

ՍԻՆՈՒՌ, **ՍԻՆՈՒՐ**,

ՍԻՆՕՐ (հուն. synoros), գ. Սահման: ՄՀԲ *սինօռ* «սահման, սահմանագիծ»: *Ղուզանի գեղի և եպիսկոպոսի գեղի* ***սնուռն*** *հաստատեցինք (Սանահն., 146): Գօրգի թագաւորն փէշքաշ եառուր... Արտայհան Վրաստան* ***սինուռն*** *(գրչ.* ***սինուրն****) (Սանահն., 62): Լ աւուր ճանապարհ է մինչև ի Սովաքի, որ է* ***սինօր*** *Բանդհին արաբի թագաւորին (Յ. Թութունջ., 301):*

ՍԻՊԻՍՏԱՆ (պարսկ. sipistan), գ. (բսբ.) Ցորցենի բոյսը: *Առ յունապ, մանուշակ, պիան,* ***սիպիստան*** *ԺԲ հատ, եփէ ջրով (Բունիաթ, 60):*

ՍԻՊՏԱԿ, գ. Սպիտակ գինի: *Սէն ասէ.* ***սիպտակ*** *բերէք, ալէլուեայ / Վէվն ասէ. Վեց-վեց խմէք, Տէ՛ր ողորմեա՛ (Ա. Երեմ., 35):*

ՍԻՐԱԲԱՂՁ, ա. Սիրափափագ, սիրալի: *Լցեալ [էր] **սիրաբաղձ** ի յանկինչ սրտի / Որով կազդուրէր վէրս ունեցողի (Աղան. Միաբանք, 371):*

ՍԻՐԱԲԵՐ, ա. Սիրով բերուած, սիրելի: *Յայտ առնեմ... **զսիրաբեր** գիրն ընկալայ, շնորհակալ եմ (Դիւան Մխիթ., 12):*

ՍԻՐԱԳՈՐԾ, ա. Սիրոյ գործած, սիրական: *Դարձեալ առ նոյն սիրայար և **սիրագործ** նորոգատարազ շարադրութեանց բանիցն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՍԻՐԱՁԱՆ, ա. Սիրասուն, սիրելի: *Էր սա եղբօր որդի նորայն / Նախամեծար եւ **սիրազան** (ՄՄ 1430, 98ա):*

ՍԻՐԱԽԱՌՆ, ա. Սիրով միախառն, փխբ. բարեկամական: *Ապա ունիմ ընդ Տեառնդ փոքր ինչ վէճ **սիրախառն** (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 252):*

ՍԻՐԱԾԱՆՈՅՑ, ա. Սէրը ծանուցող, սէրն ի ցոյց դնող: *Ընդ շնորհագեղուն օրհնութեան ողջունամատոյց և **սիրածանոյց** թղթոյս ի խոնարհ դիմաց ծանուցումն լիցի (Ղուկ. նամ., 118):*

ՍԻՐԱԿԵՐՏ, ա. Սիրով կերտուած, սիրալի: *Բայց է և այլ ինչ բազում խորհուրդ և բան, զոր ի **սիրակերտ** և ի ցանկալի տեսութեան ցուցցուք հաստատելով զպայման Քրիստոսի (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ՍԻՐԱՄԱՅՐՔ, գ. Սիրամարգ: ԱԲ և ՀԲԲ *սիրամայր* «մօրը սիրելի կամ մայրասէր, կամ սիրող մայր» (համանուն): *Զետ **զսիրամայրք** կամկարագնաց ես, Գունզգուն գեղով պայծառացեալ ես (ՈՒՄՀԲ, 103):*

ՍԻՐԱՄԵՐԺ, ա. Սէրը մերժող, չարակամ: *Որպէս ասէի զումեմնէ... տիրատեաց գոլով եւ **սիրամերժ** (Յ. Կոլոտ, 207):*

ՍԻՐԱՅԱՅՏԱԿԱՆ, ա. Սէրը յայտնի դարձնող: *Պսակիցեց* ես զԱստուածապսակեալ արքայդ արքայից շնորհալոյս սրբովք նշանօք **սիրայայտականօք** (Ղուկ. նամ., 122):*

ՍԻՐԱՊԱՏԱՐՈՒՆ, ա. Սիրալիր, սիրով լի: ԱԲ *սիրապատար* նոյն նշ.: *Ընդ **սիրապատարուն** օրհնութեան թղթիս յուշարարութիւն լիցի մեծի բարերարութեանդ ձերում (Դիւան Ն. Ջուղ., 113):*

ՍԻՐԱՍԵՌ, ա. Սիրասուն, սիրելի: *Ի բացեայ կացելոց յումեմն եղկելւոյ **սիրասեռն** տարփմամբ ի համբոյր հպլով երկնաշու գարշապարացդ Տեառնդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1931, 146):*

ՍԻՐԱՐԱՆ, գ. Սիրոյ հանդիսարան: *Լուիջի՛ք որդիական սիրով եւ ներքանդակեալ ծրարեսջի՛ք ներ **սիրարանի** սրտի ձերում զսրբալոյս զաւանդութիւնս զայս (Ագուլ. կոնդ., 90):*

ՍԻՐԵԼԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Սիրելիից զրկուելը: ***Սիրելազրկութիւն** - զբրկիլն յայնց իրաց, որք կարի իմն սիրելիք իցեն, զորօրինակ ի հօրէ, յամուսնոյ, յորդւոյ, ի բարեկամէ իսկականէ և յայլոց (Վ. Յուն., 64):*

ՍԻՐՏ ԹՌՆԱՅ, հրդ. Սիրտը տակնուվրայ լինի: *Յեաշմն (հասպիս) ով հետ պահէ՝ ժաժք չի լինի, մար-*

դոյ ***սիրտ չի թռնայ****, կայծակի աղէկ է (Դաւրիժ., 456):*

ՍԻՐՏՆ ԽԱՌՆՏԻԼ, հրդ. Սիրտը խառնել, սրտխառնում զգալ: ՄՀԲ *սիրտն խառնակել* նոյն նշ.: *Երբ հազարն դիպի մարդուն, յանձն* ***սիրտն խառնտի*** *և փսխէ (Բունիաթ, 70):*

ՍԻՐՏՆ ՔԱՂՑՐ, հրդ. Բարեհաճ: *Աշխարհի անդորրութիւն և թագաւորաց* ***սիրտն քաղցր*** *առ մերային տառապեալ ազգս (Դիւան Ն. Ջուղայի, 70):*

ՍԻՔԱԶԱՆ, ա. Սիգապանծ: *Տաղ Հալէպցի* ***սիքազան*** *տէր Սարգսի ասացեալ է (ՈՒՄՀԲ II, 221):*

ՍԼՕՊՕԹ (հունգ. szabad «ազատութիւն»), գ. Հրաման, իրաւունք, «սլօպօտ չէ»՝ իրաւունք չկայ: *Օգկանուն ամենեւին* ***ըսլօպօտ*** *չիլայ ծախէլու, ոչ մէկ հայի մըն ալ (Գովր., 100): Էրկուսում ու իրեքում օրը ամենեւին* ***սլօպօտ*** *չէ ծախելու (Գովր., 197):*

ՍԽՐԱՄԵԾԱՐ, ա. Մեծարուած, սխրալի: *Արդ այսպիսի* ***սխրամեծար*** *անաւթոյս գտաւ ցանկացող այրս այս մահդասի Ամբակումս (Թորոս աղբար, 398):*

ՍԽՐԱՏԱՐԱԾ, ա. Հիացում տարածող: *Յիսուսապարգեւ ողջոյնն բազմաւ կարօտիւ եւ* ***սխրատարած*** *սիրով մատուցանեմ (Դիւան Մխիթ., 12):*

ՍԿԶԲՆԱԳՈՂ, ա. Բարձրագոչ: *Վաղիմն աւուրբ և կանուխ ժամանակօք* ***սկզբնագոչ*** *ձայնիւ ջանամք ի դոյն և յարիմք ի դոյն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՍԿԶԲՆԱԽԱՂ, գ. Երաժշտական ստեղծագործութեան սկիզբ, նախերգանք: ***Սկզբնախաղ*** *- յատկապէս կոչի նախանուագումն այն հանդարտիկ և համաձայնեցութիւն աղեաց քնարին և այլոց գործեաց երաժշտական, զոր նախ քան զերգելն սովորեն երգիչք և քնարահարք փորձառոցել, լատ. փռէլուդիում (Վ. Յուն., 64):*

ՍԿԶԲՆԱՀԱՍՏԱՏ, ա. Ի սկզբանէ հաստատուած: *Շնորհք առաքելական ի վերայ տիրապահ և աստուածախնամ,* ***սկզբնահաստատ*** *և սեպհականեալ առ հասարակ բոլոր տէրունի վիճակի Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 93):* ***Սկզբնահատատ*** *և սեփհական տէրունի ժողովուրդք (Դիւան Ն. Ջուղ., 95):*

ՍԿԶԲՆԱՍԵՐՄ, գ. Սկզբնապատճառ, նախաշարժիչ: *Ամենայն տարերաց և տարրաց գոյից* ***սկզբնասերմն*** *ասի ծծմբաղասընդիկ, որ է գոլորշումն և շոգունակ զօրութիւն իմն (Տէֆթ., 379):*

ՍԿՈՒՀ, գ. Սկիհ: *Աստուած աւրհնէ Վարդան. մին* ***սկուհ*** *մալհըմայ, Ա լաւ սկիհ իւր մաղզմանովն, մէկ էլ շաբիք եբեր (Ակռ., 210):*

ՍԿՈՒՏ, գ. Դրամի միաւոր, վահանադրոշմ դրամ (ըստ Ղ. Ալիշանի): *Ձեթ վասն լուսոյ և զմի* ***սկուտ*** *շնորհէ վերակացու մօնսինօրն (Ստ. Ռօշքայ, 193): Մինչև ի հինգհարիւր* ***սկուտն*** *ի տարին հասանէ (Ստ. Ռօշքայ, 193): Թոշակ վաթսուն և ինն* ***սկուտիցն*** *հատուցելոց ցարդ ի նոյն*

ժողովոյ առ ժողովրդապետն հատուցի (ՈՒղուր., 284)։

ՍԿՈՒՏԵՊՂ, գ. Սկուտեղ, մատուցարան։ ***Սկուտեպղն*** *ի ափսին դրին, ի վերայ ծովուն գնացին (ՈՒՄՀԲ, 373)։*

ՍՂՆԱՂ ՍՂՆԱՂ ԱՆԵԼ, հրդ. Բաժան-բաժան լինել, մեկուսանալ (սղնախներում)։ *Մեք այլ խալզս ամենքն իւր երկրումն* ***սղնաղ սղնաղ եմք արել*** *(Եզով, 422)։*

ՍՆՈՏԱՊԱՏՈՒԱՍՏ, ա. Սնոտի մտքերով, խօսքերով պատուաստուած՝ կցմցուած։ *Թէ առարկեն՝ վասն է՞ր գրեալ /* ***Մնոտապատուաստ*** *ճառս յարմարեալ (Ս. Ապար., 89)։*

ՍՆՈՏԻԱՍՊԱՍ, ա. Սնոտի, դատարկախօս։ *Մեք մեզէն գտցուք ասելով պռօսօպռախտ բանիւք եւ* ***սնոտիասպաս*** *պարծանօք զմեծաբանութիւնս խօսէին (Գալ. Կենս., 74)։*

ՍՆՕՌՏԱՇ,

ՍՆՕՐՏԱՇ, ա. Սահմանակից, տե՛ս ՍԻՆՕՐ։ *Է* ***սնօրտաշ*** *Հապաշի թագաւորին ընդ օսմանցոց, և իւր երկիրն է յոյժ խաղաղութիւն (Յ. Թութունջ., 306)։ Մնարու թագաւորն, որ է* ***սնօռտաշ*** *Օսմանցոց և Հապաշին (Յ. Թութունջ., 310)։*

ՍՈԲԱՅ (թուրք. soba), գ. Վառարան, թոնիր։ *Երկուքն յերիցանցն մտին ի մէջ* ***սոբային***, *որ շինեալ էին ի մէջ տանն վասն հրավառութեան (Դաւրիժ., 304)։*

ՍՈԴՈՄԱՅՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Խառնակութիւն, անհնազանութիւն։ *Որք խնդրեն յԱստուծոյ զվրէժխնդրութիւն... երկրորդն է՛* ***սոդոմայնութիւն***, *երրորդն է՛ վճարազրկութիւն վարձկանաց (Նոր. ծաղ., 112)։*

ՍՈԼԱՔ, գ. Օսմանեան սուլթանի թիկնապահ զօրքի մի տեսակը (ծան. հրատ.)։ *Ոչ ոք մնաց ի բանակն, բայց միայն ընդ իւր երկու հազար մերձաւոր* ***սոլաքս*** *(Պատմ. Խոթ., 62)։*

ՍՈԽՏԱՅ,

ՍՈՒԽՏԱՅ (պարսկ. suxta, թուրք. softa / suhtc) գ. Մահմեդական հոգեւորական դպրոցի՝ մետրեսէի ուսանող։ *Բ մզկիթ ու մէճիթ աւիրեցաւ ու մէտրըսէ բըլաւ որ* ***սոխտայներն*** *խըխտեցան (Մժ I, 219)։ Թերեւս ասասցէ զբան ինչ ի հաճուկս* ***սուխտայիցն*** *եւ զերծուսցէ զանձն իւր ի մահուանէ (Դաւրիժ., 416)։*

ՍՈՒԳՆԱՅ (հունգ. szoknya), գ. Կանանց շրջազգեստ։ *Ոչ այս երկրին մէջ եւ ոչ օզկայ երկիր չի գըտվի ոչ մէնդէյ, ոչ* ***սուգնայ***, *ոչ շուրց, ոչ գերդ՝ թէ հայնակ եւ ոչ մաճըրնակ եւ ոչ կրգալ (Գովր., 45)։*

ՍՈՒՉԻ (թուրք. sucu, su «ջուր» բառից), գ. Ջրպետ, արքունի թեյարանի կամ սրճարանի սպասաւոր։ *Այդ Վարդան տղայդ էրէվանէցի էլչուն որդի է, որ խանին ջրպետ և* ***սուչի*** *էր, զոր դուք լաւ տեղեակ էք (Դիւան Ն. Ջուղ., 50)։*

ՍՈՒՍՏ (արաբ. sust), ա. Թոյլ, **սուստ** լինել՝ թուլանալ։ *Այս մարթիս, որ ի մէկ դիրն իջնու, զմէկ*

դին կու ծռէ և սուստ կու լինի (Բունիաթ, 73)։

ՍՈՒՐ ԶԳԵԼ, հրդ. Սուր գործածել՝ կռուել։ ***Սուր ձգեցին*** *մէջ քաղաքին / Սատակեցին զիշխան նորին (ՈՒՄՀԲ, II, 227)։*

ՍՈՒՓԼԻՔԱՅ (լատ. supplica «աղօթել»), գ. Աղերսագիր, խնդրագիր։ *Մեք ըստ հրամանի ձերում տուաք զգիրն Մեծի Դքսին հանդերձ միով* ***սուփլիքայիւ,*** *որով խնդրէաք շնորհել մեզ զփալթ թիսոյն (Ոսկ. նամ., 1966, 302)։*

ՍՈՒՔԱ (գրբ. սոքա), դ. Սրանք։ ***Սուքա*** *էլ բերանով ամենայն ջատթան ձեր խնդիր խնդիրք արին (Եզով, 393)։*

ՍՊԱՌԱՊԵՏ, գ. Սպարապետ։ *Որք երբեմն թագադիրք լեալք Արշակունեաց եւ այժմ վերստին ստեղնեալ եւ պտղաբերեալ թագաւորութեամբն, զի այժմ* ***սպառապետ*** *կոչեցեալ (ՄԺ II, 336)։*

ՍՎԷՏՔ, գ. Շուեղ, շուեղացի։ *Եկին* ***սվէտք*** *լութերականք ի Էէօպոլիս... և զօճիռս ոչ սակաւս գործեալք յամենուրեք (Կամենից, 147)։*

ՍՏԱՄԲԵԼ (իտալ. stamparc), նբ. Տպագրել։ *Խոստացաւ զմեր Տօնացոյց* ***ստամբել*** *իւր խարճօվ ի Վէնէտիկ (Դիւան Մխիթ., 26)։*

ՍՏԱՆԻԼ, կրաւ. Ստանալ բայի՝ ստացուել։ *Փարթամութիւն* ***ստանի*** *աշխատանօք, վայելի երկիւղիւ և թողանի ցաւով (Նոր. ծաղ., 73)։*

ՍՏԱՍԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Սուտ, ստախօսութիւն, խաբէութիւն։ ՄՀԲ *ստասաց* «ստախօս»։ *Հայր նորա առնէր զբարեգործութիւնս բազումս, բայց յետ որոց ծնաւ երախայն այն, զոչ այլ ինչ գործէ, բաց ի* ***ստասացութենէ*** *և ի խաբեբայութենէ (Նոր. ծաղ., 108)։*

ՍՏԱՐՈՍՏԱ,

ՍՏԱՐՈՒՍՏԱ (լեհ. starosta), գ. Աւագ, կառավարիչ, երէց, տանուտէր։ ՄՀԲ *սդարօսդա* նոյն նշ.։ *Բերեալ ծանուցին փոքր զօրավարին* ***ստարոստա*** *Սենտոմիրաքին զամենայն պատասխանիս Տաճկաց (Պատմ. խոթ., 61)։ Ինքն զօրավարն եւս* ***ստարոստա՝*** *Սենտոմիրաքին յանծանօթս լեալ գնայր զհետ նոցա, մինչեւ որ մերձ եղեն ի բանակն Տաճկաց (Պատմ. խոթ., 65)։ Գնաց ի սէյրան* ***սթառոստին*** */ Եւ յարքեպիսկոպոսն Լեհին (ՈՒՄՀԲ II, 109)։ Յետոյ* ***սթարօստան*** *քաղաքին.../ Ղրկեցին խնդիրք նվիրակին (ՈՒՄՀԲ II, 106)։ Ողորմած հոգի Բան Շնավցքին Լովու* ***ստարուստան*** *հոգին առ Աստուած փոխեց (Կամենից, 110)։*

ՍՏԷՊԱՓԱՅԼ, ա. Ճառագայթ։ *Լոյս - ճաճանչ, ճառագայթ,* ***ստէպափայլ*** *(ՄՄ 2019, 163ա)։*

ՍՏՈՐԱՆԿԱՆԻԼ, չբ. Ստորադաս(ու)ել, հակադր(ու)ել։ ԱԲ *ստորանկիմ* «վար ընկնել, հպատակուել»։ *Գոլն* ***ստորանկանի*** *փոփոխման, ի բաց կայ յաւիտենականութենէ (ՄՄ 1756, 42բ)։ Բոլոր նիւթ մարմնոց ստորնագունիցս* ***ստորանկանի*** *զանազանութեան ըստ շարժման երկնային մարմնոյն (ՄՄ 1756, 56ա)։*

ՍՏՈՐԱՍԱՀՄԱՆԵԱԼ, ա. Ստոր՝ ցած սահմանուած՝ համարուած։ *Շնու-*

թիւն է տեսակ ***ստորասահմանեալ*** *վաւաշոտութեան (ՄՄ 1756, 131ա)*։

ՍՏՈՐՈՏ, ա. Անազնիւ, ցած, անարգ։ ՆՀԲ *ստորոտ* «ստորին կողմն կամ եզր իրաց՝ որպէս ոտք նոցա» (իմաստափոխ.)։ *Բագարատ իշխանն Հայոց* ***ստորոտ*** *և լիրբ ի չարախօսութենէ ոմանց դրեալ խորհիտ գկաթողիկոսն (Ստ. Ուշքայ, 94)*։

ՍՏՈՒԱՐԱԾԱՒԱԼ, ա. Ստուար ծաւալներ ընդգրկող, առատաձեռն։ *Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ... և* ***ստուարածաւալ*** *պարգևատուէ և բարերարէ (Դիւան Ն. Ջուղ., 51)*։

ՍՏՈՒԵՐԱՓԱՐԱՏ, ա. Ստուերը՝ մութը փարատող։ *Ընծայէ բուրումն հոտոց, սոյն գունակ եւ այս* ***ստուերափարատ*** *Արփի (Յ. Կոլոտ, 234)*։

ՍՏՈՒՔ, գ. մկ. Ստոյգ։ ՄՀԲ *ստուգ* նոյն նշ.։ *Հրաման առած են... նաւով Ղարա Տէնկիզ վրայ գնան Ղրիմն, այլ չիմացաք թէ* ***ստուք*** *կամքներն որ տեղի վրայ է (Եզով, 257)*։

ՍՐԱՏԵՍ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Տեսողութիւնը բացուել՝ լաւանալ։ *Կաքվի լեղի և հում մեղր դիր ի յաչքդ,* ***սրատես առնէ*** *(Բունիաթ, 77)*։

ՍՐԲԱՅԴՐԱՄ,

ՍՐԲԱԴՐՈՒՄ, գ. եկեղեցում տրուող տուրքի տեսակ։ *Ձեր ամէն հասք ու իրաւունք, ձեր անթերի պտուղն,* ***սրբայդրամն****... տվէք Տէր Բարսեղ արհեպիսկոպոսին (Սանահն., 84)*։ *Ջամենայն տէրունի հոգևորական արդիւնքն ձեր՝ ...պտողին,* ***զսրբադրամն*** *(բնագրում՝* ***սրբադրում****), զժամուցն, զքառասնիցն, զտեառնականն, այլև տունք՝ լինի քահանայից, տանուտերանց (Դիւան Ն. Ջուղ., 96)*։

ՍՐԲԱԽՈՐՀՈՒՐԴ, ա. Սուրբ՝ անաղատ խորհրդով։ *Քանզի էր վարուք յոյժ ճգնող եւ պահող եւ մտօքն* ***սրբախորհուրդ*** *(Դաւրիժ., 263)*։

ՍՐԲԱՍՏԵՂՈՒՆ (բնստ.), ա. Աստղալից։ *Արմաւենւոյդ բարձրադիտակ* ***սրբաստեղուն*** *(Դիւան Մխիթ., 123)*։

ՍՐԵՂԷՆ, գ. Սառը զէնքերի ամբողջութիւնը, հմմտ. ԲՈՑԵՂԷՆ։ *Կայսր եռ նմա ոչ բազում ինչ զօրս... և թէ բոցեղէն, և թէ* ***սրեղէն*** *(Կամենից, 19)*։

ՍՐԻԵԱՆՔ, գ. Ասորիներ։ *Որչափ քրիստոնեայք՝ թէ հոռոմ և թէ* ***սրիեան****, թէ կուռճի և կամ հայ (Եզով, 162)*։

ՍՐԿԻՀ, գ. Սկիհ, տե՛ս նաև **ՍԿՈՒՀ**։ *Կանթեղանք,* ***սրկիհք****, թէ մեռաքսեղէն եւ կամ դիպակեղէնք զգեստք, եւ զոր ինչ ի մառանատունսն եւ ի մութպաղն (Յիշ. Ուլն., 294)*։

ՍՐՈՅ ՃԱՐԱԿ, հրդ. Սրի՝ կրակի բաժին։ *Եւ ոչ հաւանելն նոցա՝ սուր ի վերայ եղեալ զամենեսեանս* ***սրոյ ճարակ*** *տայր (Սանահն., 51)*։ *Ջամենեսեան զնոսա* ***սրոյ ճարակ*** *տային և յաւարի առեալ զամենայն բանակս նոցա (Սանահն., 52)*։

ՍՐՏԱԴԻՒՐԻՆ, ա. Սիրտը դիւրին՝ հաճելի դարձնող։ ԱԲ *սրտադիւրութիւն* «յօժար սիրտ»։ *Որքա՜ն*

մարդիկ բարերարեալք լինին և ***սրտադիւրին*** *ի քաղցրագոյն մարդասիրութենէ ձերմէ (Ղուկ. նամ., 125):*

ՍՐՏԱԿՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Սիրտը կոր լինելը՝ սրտմտութիւն, յուսահատութիւն: *Անառակութիւն յաղթեալ լինի փախչելով, իսկ* ***սրտակորութիւն*** *եւ այլք մոլութիւնք՝ ընդ դէմ կալով (ՄՄ 1756, 14ա):*

ՍՐՏԱՄԵՌ ԱՌՆԵԼ / ԼԻՆԵԼ, հրդ. Վախեցնել, վախենալ: *Զայն գոռալոյ եւ որոտման սոցա խլացուցանէր զլսելիս եւ* ***սրտամեռ առնէր*** *զամենեսեան (Դաւրիժ., 223): Եւ յայսմ պատճառէ ահաբէկ եւ* ***սրտամեռ*** *եւ խելաթափ էին* ***լեալ*** *ամենեքեան յահէ շարժին (Դաւրիժ., 374):*

ՍՓԵԼ, նբ. *Արծարծել - նորոգել,* ***սփել****, զօրանալ (ՄՄ 2019, 166բ):*

ՍՓՈՓԱՐԱՆ, գ. Սփոփանք՝ մխիթարութիւն բերող վայր: *Որ է Սուրբ Աստուածածին՝ պանդխտից եւ մեր* ***սփոփարան*** *(Քէօմ., 8): Շինել տայր զեկեղեցին՝ բնակչաց եւ եկաց* ***սփոփարան*** *(Քէօմ., 40):*

ՍՓՈՓՉԱԿՏՈՒՐ, ա. Սփոփող, մխիթարական: *Ոչ [է] հասեալ ի աւարտն ի զբաղմանէ* ***սփոփչակտուր*** *լեալ ոչ կատարեալ ի աւարտ ածել (Գալ. Կենս., 153):*

ՍՔԱԼԱ (ռուս. скала, լեհ. skała), գ. Ժայռ: *Էր քաղաքս ի վերայ* ***սքալա*** *վիմի (Սիմ. Լեհ., 332):*

ՍՔԱՆՉԵԼԱՇՆՈՐՀ, ա. Սքանչելի շնորհ ունեցող: *Տէր Յովհաննէս կաթողիկոս... սպասաւոր մեծի եւ* ***սքանչելաշնորհ*** *Սուրբ Աջոյն Լուսաւորչի (Գալ. Կենս., 258):*

ՍՔԷՄԼԻՔ (ռուս. скамейка), գ. Նստարան: *Կային աթոռք,* ***սքէմլիք*** *եւ սեղանք տրապիզաց ըստ իւրեանց սահմանաց (Սիմ. Լեհ., 152):*

ՍՔԼԵԲ (լեհ. sklep), գ. Խանութ, տաղավար: *Եթէ տներ մեծագոյնք եւ եթէ* ***սքլեբներ*** *ամենայն բարութեամբ, որչափ ինչ ոք ունէր՝ բովանդակ այրեցաւ (Կամենից, 63):*

ՍՔՈՂՈՒՆ, ա. Ծածուկ, դարանակալ: ***Սքողուն*** *- անյայտ, առանց գիտելոյ, դարանամուտ, դաւադէտ (ՄՄ 2281, 129ա):*

ՍՕԼՏԱՏ (ռուս. солдат), գ. Զինուոր: *Ամէն դասի գլուխ* ***սօլտատ*** *մի չուպուխով, որ են եասախչիք: Զայն տեսեալ* ***սօլտատաց****... հարկանեն ուժգին հարազանաւ ի վերայ մերկ գագաթան նոցա (Սիմ. Լեհ., 169):*

ՍՕՎԴԱ(Յ)ԳԱՐՈՒԹԻՒՆ (պարսկ. sovdaker «վաճառական), գ. Վաճառականութիւն, խոշոր առուտուր: *Ամենայն ժամ եւ միով գիր անք գրել և համարձակ* ***սօվդագարութիւն*** *վայելել (Եզով, 353): Ջոկ ջոկ քաղաքանում ան, կալման և ուրէնց* ***սօվդայգարութիւնն*** *առնումք մեզնէ (Եզով, 354):*

-Վ-

ՎԱՋ ԳԱԼ, հրդ. Հեռու մնալ, ձեռք քաշել: ***Վազ չես գալ*** *մեղաց, մինչեւ յե՞րբ գործես (ՈՒՄՀԲ, II, 660):*

ՎԱՋԻՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Վէզիրի պաշտօն, պալատական պաշտօնէութիւն: ՄՀԲ *վազիր* նոյն նշ.: *Թվին ՌԿԱ Մուրատ փաշան մեռաւ ի Յամիթ, եւ էառ* ***զվազիրութիւնն*** *Նասուֆ փաշան (ՄԺ II, 270): Ի թագաւորութեան այլասեռի... ի* ***վազիրութեան*** *Քօրբուլուի (Աղան. Միաբանք, 26):*

ՎԱԹՍՈՅՆ, թ. Վաթսուն: ՄՀԲ *վաթցուն* նոյն նշ.: *Լեալ ամաց վաթսուն (գրչ.* ***վաթսոյն****) եւ երից, արգոյաւոր եւ մեծաշուք առաջի ամենայն ազանց (Դաւրիժ., 278):*

ՎԱԽԻՐ ՖՈՒԽԱՐԱՅ, տե՛ս ՖԱԽԻՐ ՖՈՒԽԱՐԱՅ: ***Վախիր ֆուխարայ*** *Դամուրխան փաշան չարկամ եղաւ, Շահինքէրայ սուլթանն գիշերով կոխեց եւ զինքն փախուց (ՄԺ I, 213):*

ՎԱԽՄԻԱԹ (արաբ. պարսկ. vaqf), գ. Ընծայաբերութիւն, եկեղեցուն տրուած նուէր: *Ո՛չ ոք չունի այս հաստատ սիգէլիս և իմ տված* ***վախմիաթիս*** *հակառակիլ՝ ո՛չ իմոց, ո՛չ օտարաց (Սանահն.,146): Կունդիկանց տան տակի աղբինքն իմ կամաւ և օժարութեամբ* ***վախմիաթ*** *տվինք Սուրբ Աստուածածնուն (Սանահն., 165):*

ՎԱԿԱՋ, գ. Վակաս: *Մուքէլի դուստր Գուլին իւր հոգոյ բաժին փողէն մէկ արծաթէ* ***վակաջ*** *առաւ (Ակոռ., 204):*

ՎԱՀ, ա. ԱԲ *վահ* «վախ» (համանուն): ***Վահ*** *- հին (ՄՄ 1528, 2բ):*

ՎԱՀԱՆԱՒՈՐԱՊԷՍ, ա. Վահանի նման, ամուր: *Պաշտպանողի* ***վահանաւորապէս*** *կաթողիկէ եկեղեցւոյն Քրիստոսի (Յ. Կոլոտ, 310):*

ՎԱՀԵՆԱԼ, չբ. Վախենալ: ՄՀԲ *վահել* նոյն նշ.: *Թագաւորաց առջև երթաս, ոչ երկնչիս, ոչ* ***վահենաս*** *(ՈՒՄՀԲ, 76):*

ՎԱՂԱԼՈՒՐ, ա. Վաղուց լսուած՝ գոյութիւն ունեցած: *Գոհութիւն և փառք Քրիստոսի Փրկչին մերոյ... զի զիւր* ***վաղալուր*** *յորոգայթն մանրեալ փշրեաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ՎԱՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ժամանակի երկարում՝ տարածում: ***Վաղարկութիւն*** *- երկարեցումն և տարածումն ժամանակի, ի ներկայէն առ յայլս ամանակս, լատ. տիլա՛ցիո (Վ. Յուն., 68):*

ՎԱՂԵՄԷ, մկ. Վաղուց, վաղուցուանից, հմմտ. գրբ. վաղեմի: ***Վաղեմէ*** *լսեր եմք և այսօր երևելի աչօք բացօք կու հաւատամք (Եզով, 156):* ***Վաղեմէ*** *մէրայնոց ոմանց մէլիմ է նոցա գործք, և մեք* ***վաղեմէ*** *հոքս քաշելով քանի քանի անգամ պէթկական ժամանակին արզարզ արեր եմք (Եզով, 372):*

ՎԱՂԵՆԱԽԱՆՁ, ա. Վաղուցուայ՝ շարունակական նախանձով: *Ի*

խայթեցմանէ ***վաղենախանձ*** *եւ ինքնահաւան ազգին յունաց (Յ. Կոլոտ, 257):*

ՎԱՂՎԱՂՈՏ, ա. Փութկոտ, փխբ. փոփոխամիտ: Ա՛Բ *վաղվաղկոտ* «փութացող, անհամբեր»: *Երրորդ տեսակն յիմարաց է այնոցիկ, որք են* ***վաղվաղոտք*** *և առնեն զամենայն ինչ առանց խորհրդոց (Նոր. ծաղ., 99):*

ՎԱՂՎՆԿԱՅ, մկ. Վաղ առաւօտ, կանուխ: *Սակաւ մի զաֆրան խառնեն,* ***վաղվնկաց*** *տան, որ խմէ (Բունիաթ, 92):*

ՎԱՃԱԽԱՆ, գ. Ըստ իմաստի՝ գինեվաճառ: *Մի՛ ոք վաճառեսցէ գինի եւ մի՛ արբցէ գինի. եւ բնաւ մի՛ երեւեսցի նշան կամ հոտ գինւոյ՝ ոչ առ ռամիկս եւ ոչ առ* ***վաճախանս*** *(Դաւրիժ., 345):*

ՎԱՅԵԼԶԱԳՈՐԾ, ա. Վայելուչ արուեստ ունեցող, հմուտ: *Հասցէ գիր օրհնութեան...* ***վայելչագործ*** *արուեստաւորաց, արդարավաստակ երկրագործաց (Սանահն., 104):*

ՎԱՅԵԼԶԱՉԱՆ, ա. Վայելուչ, պատշաճ: *Այս է գեղեցիկ մարմարեայ գահ մի՝ յոյժ* ***վայելչազան*** *(Քէօմ., 19): Մարգարտեաւ ի հրմուզէ՝ ճոխացնել զհարսս* ***վայելչազան*** *(Քէօմ., 22):*

ՎԱՅԵԼԶԱԿԵՐՏ, ա. Վայելուչ կերտուած: *Վասն կարի առաւել* ***վայելչակերտ*** *գեղեցկատիպ չքնաղատես յօրինուածոյ արուեստին, մեծամեծքն Ջուղայեցւոց տանէին ի ծաղկել (Դաւրիժ., 324):*

ՎԱՅԵԼԶԱՏԵՍԻԼ, ա. Վայելուչ տեսք ունեցող: Ա՛Բ *վայելչատեսակ* «սիrուն»: *Բայց ի զօրաց Լեհացն գնացին ուղարկել զդեսպանսն երկու հարիւր հեծեալք, զարդարեալ ազգի ազգի ճոխութեամբ եւ* ***վայելչատեսիլ*** *գազանամորթ վերարկուօք (Պատմ. Խոթ., 65):*

ՎԱՅ ԵԿԱՒ, ճրդ. Դժբախտութիւն՝ չարիք եկաւ: ***Վայ եկաւ*** *ամէնուս վերայ / Ծարաւեցան, ու ջուր չկայ (ՈՒՄՀԲ, II, 602):*

ՎԱՅՐԱԾԱԽ, ա. Ծախսաշատ, մըսխող, շռայլ: *Սուրբ Աթոռն ի ներքոյ Ռշ թուման պարտուց էարկ և զիրաւունսն* ***վայրածախ*** *շռայլութեամբ կորուսանէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 152):*

ՎԱՅՐԱՀԱՍ,

ՎԱՅՐԱՍԱՀ, ա. Վայր սահող՝ ցած, անարգ: *Հանապազօր տեսանելով զդիւր եւ* ***զվայրասահ*** *(գրչ. ****վայրահաս****) եւ զմարմնապաշտ օրէնս մահմետականաց... թերանային ի քրիստոնէական հաւատոցս (Դաւրիժ., 354):*

ՎԱՅՐԵՆԻՔ, գ. Հարազատ վայր, հայրենիք բառի համաբանութեամբ: Ա՛Բ *վայրենի* «վայրի, կատաղի» (համանուն): *Միշտ որոնեմ* ***վայրենիք*** *ինձ երթալոյ / Զի չկայ երբէք զիս հոգացող, ափսո՜ս ինձ (ՈՒՄՀԲ I, 180):*

ՎԱՌԱՆ, գ. (պարսկ. var «լաֆ»), գ. Ողորկալաֆ, փայլալաֆ: *Գ կամ Դ զիրաթ թամամ այար այս* ***վառան*** *է (Դաւրիժ., 452):*

ՎԱՌԻ ԽԱՋ, գ. եկեղեցական սպասք՝ մեծ խաչ: *Եւ չորս արծաթէ սկիհ, մեծ* ***վառի խաչ*** *մի և նորո-*

գեաց զձմրան ժամատուն (Գաւազ. Աղթմ., 128):

ՎԱՍՏԱԿԱԽՈՆՋ, ա. Յոգնութեամբ վաստակած: ՀԲԲ ունի *խոնջա-վաստակ* «խոնջած ու վաստակած»: *Առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող արթնաձայնին սրբոյ ի շաւիղս կրկնաչուս առձեռնելի և արդար և* ***վաստակախոնջ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՎԱՏԱՔԱՅԼ , ա. Վատ քայլող՝ վարգող, դանդաղընթաց: *Զին էր* ***վատաքայլ*** *եւ ոստոստմամբ լնկայր (Կամենից, 153):*

ՎԱՏԵՐԱԶ, գ. ա. Վատ երազ տեսնելը: *Բիւրեղն, որ է պիլօրն, ի հետ պահելն* ***վատերազ*** *եւ գիշերախաբ չի լինի (Դաւրիժ., 444):*

ՎԱՏՆԵԼ, նբ. Վատաբանել: ԱԲ և այլուր՝ *վատնել* «փչացնել, մսխել» (իմաստափոխ.): *Զաղէկ կնիկն գովեցիր, կին հաշարի (ստահակ) դու* ***վատնեցիր*** *(ՈՒՄՀԲ, 402):*

ՎԱՏՐԱ (հունգ. vedcr, լեհ. wiadro «դոյլ»), գ. Չափման միատոր, 10 լիտր, դոյլ: *Գիտացվի օր տվանք ըզբրախին արընտայօվ Աղաչայ Ծարուկին ասցուան, մէկ տարօվ, որ ինքը ծախէ գուբով ալ եւ* ***վատրայով*** *ալ եւ ընդօր ուզենայ (Գովր., 100):*

ՎԱՐԱԽ, գ. Վարակի մի տեսակ: ***Վարախ,*** *որ է աղտն ականջին և մեղուին փեթակին և ակռին և այլն (ՄՄ 6275, 231բ):*

ՎԱՐԱՂԱԾ (արաբ. varag «ոսկու կամ արծաթի բարակ շերտ»), ա. Ոսկեզօծած, ոսկով երիզած: ՄՀԲ *վարաղ* «ոսկու կամ արծաթի բարակ թերթ»: *Յամէն դռան մէջ ԼԶ թուրլու շինուածք ունի... ամէնն ոսկով* ***վարաղած*** *(Շահմ. յիշ., 316):*

ՎԱՐԱՆԱՄԱՏՈՅՑ, ա. Վարանում՝ կասկած բերող, կասկածելի: *Յետ բազում աւուրց բազմաց եկն եհաս Ստեփան բազում* ***վարանամատոյց*** *թղթերովք (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385):*

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՊԵՏ, գ. Վարդապետների պետ, rաբունապետ: *Անաղտ հայելի և ակն արևու...* ***վարդապետապետ*** *Տէր եղիազար (Դիւ.Ս. Յակ., 1930, 385):*

ՎԱՐԺՈՂ, գ. Վարժեցնող՝ ուսուցիչ: ՀԳԲ *վարժող(ք)* «սովորող» (իմաստափոխ.): *Վեհ աշակերտ մեք* ***վարժողին*** *Վարդանայ / Հրեշտակական վարուք ճգնեալ անխնայ / Սրոբէավար քաղաքավար յարակայ (Աղաւն. Միաբանք, 87):*

ՎԱՐԺՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Վարժողի՝ ուսուցչի նման: ***Վարժողանման*** *միշտ կրթելով, Տեղեկանման հմուտ գոլով (Առ էջմ., 194):*

ՎԱՐԻՍ (թուրք. varis), գ. Ժառանգ: ԱԲ *վարիս* «համարում, կարծիք» (համանուն): *Ես՝ Աղա Խաչիկս... իմ յօժարութեամբն և այլ* ***վարիսներովն*** *այս հինգ գիրս ընծայ և վախմ արարաք (Յ. Քիւրտ., 10):*

ՎԱՐԿ, գ. Փոքր մասնիկ, հմմտ. վայրկեան: ***Վարկ*** *է՛ մասնիկն այն, զոր թէպէտ և փոքրիկ իմն է, սակայն դրեցեալ ի թաթ կշռոյն, շարժէ զնա և ստորահակէ, ուստի ո-*

մանք կէտ անուանեն վասն փոքրութեան, լատ. մօմէնթում (Վ. Յուն., 68)։

ՎԱՐՁԱՀԱՒԱՔ, գ. Հարկահաւաք, հարկապահանջ։ *Պաշտօնատեարք... վեցերորդ՝* ***վարձահաւաք*** *և ուղղիչ դատից (Ոիղուր., 270)։* ***Վարձահաւաքն*** *պարտի պահանջել զհասոյթս համօրէն եկղեցւոյն (Ոիղուր., 271)։*

ՎԱՐՁԱՎԱՃԱՌ, ա. Վարձը՝ գինը վճարող։ *Մի՞թէ հաց տամք մարդոյ եւ գին առնումք եւ լինիմք* ***վարձավաճառ*** *(Ձաք. Ա, 24)։*

ՎԱՐՁԱՐԱՐ, ա. Առատաձեռն։ *Առաւել կանայք նոցա* ***վարձարարք,*** *զոր բազում գործս եւ վարձս ունին (Սիմ. Լեհ., 340)։*

ՎԱՐՄԷԿԻԱ (հունգ. varmcgyc «գաւառ»), գ. Կոմսութիւն։ *Երբ գրիմինալ բան պատահի գոյգոյլոյ* ***վարմէկիայէն,*** *ձէնէ Բ ասէսօր եւ նոցայ հետ զգատաստանը կտրեն (Գովր., 67)։*

ՎԱՐՆՈՐԱԿ, գ. (բսբ.) Վարունգ։ *Վարնորակ, որ է խիար (ՄՄ 6275, 232ա)։*

ՎԱՐՈՒՑ, գ. Գաւազան։ ԱԲ *վարոց* «fշելու գործիf, գաւազան», ՄՀԲ *վարոցիկ* «փոfr վարոց՝ ճիպոտ»։ *Իբրեւ ետես Տիրան, ասաց. «Գանել զնա ստուար* ***վարուցօք*** *» (Մժ II, 321)։*

ՎԱՐՍԻՉ, գ. Վարսայարդար, վարսավիr։ *Եւ սափրիչն սկսաւ խորհիլ ի միտս իւր... իսկ կայսրն* ***վարսիչին*** *իւրում ներեալ՝ ետ զարժանապատուութիւն իմն (Նոր. ծաղ., 97)։*

ՎԱՐՎԱՂՆԻՇԱԿ, գ. (բսբ.) Սև մորմ բոյսը։ ***Վարվաղնիշակ,*** *որ է շնխաղող (ՄՄ 6275, 231բ)։*

ՎԵՀԱԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Վեհութիւն, բարձրութիւն։ *Ի վայելչութիւն* ***վեհաբարձրութեանց*** *սրբոյ ժողովին (Դիւան Մխիթ., 11)։*

ՎԵՀԱՁԱՐԴ, ա. Վեհութեամբ զարդարուն։ *Տէր Ներսէս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու, լուսակառոյց և տիրանկար,* ***վեհազարդ*** *Մեծի և Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 87)։*

ՎԵՀԱԼՈՒՍՏՐ (հայ. վեհ+լատ. illustro «լոյս սփռել, լուսաւորել»), ա. Վեհագոյն, լուսապայծառ։ ՀԲԲ *լուստեր* «անյայտ նշ. բառ»։ ***Վեհալուստր*** *- յոյժ պայծառափայլ, լուսաւորագունեղ, վճռագոյն, լատ. իլլուսթրի՛սիմուս (Վ. Յուն., 70)։*

ՎԵՀԱԽՆԱՄ, ա. Վեհի՝ թագաւորի կողմից խնամուած։ *Աստուածային բազմազեղ օրհնութիւն ի վերայ աստուածապահ և քրիստոսախնամ գաւառացդ և* ***վեհախնամ*** *քաղաքացդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 53)։*

ՎԵՇԴԻՄԵԱՆ, ա. Վեց մաս՝ բաժին ունեցող։ *Շինեցին հոր եւ մուսլուգ՝ քանակաւ մատանց* ***վեշդիմեան*** *(Քէօմ., 35)։*

ՎԵՐԱԼԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Հասունութիւն, ալեւոր հասակ։ *Սէր սուրբ ի տղայութեան... ելս ի* ***վերալեւորութեան*** *եւ զօրութիւնս ի ծերութեան (Ագուլ. կոնդ., 86)։ Ընդունիցիք... ելս ի* ***վերալեւորութեան*** *(Ագուլ. կոնդ., 99)։*

ՎԵՐԱԿԱՅԻԼ, չբ. Վերևում լինել, վեր գտնուել: ԱԲ *վերակայ* «գերակայ»: *Արտևանունք-վերջնագոյն մասն ճակատոյն, որ մակաչաց* ***վերակայի*** *(Վ. Յուն., 14):*

ՎԵՐԱԿԱՅԻ, գ. Վերակացու: *Ի թվին Հայոց ՌՃԻԹ ի թագաւորութեան Շահ Սլէմանին եւ իշխան տեղացս Մաղսոտ պէկին, որ էր* ***վերակացի*** *տանն արքունի, շինեցաւ կամուրջս (ԴՀՎ II, 113):*

ՎԵՐԱԿԵՐՏԵԼ, նբ. Վերստին կերտել, նորոգել: *Զքայքայեալսն* ***վերակերտել*** *և զամենևիմբ քակտեալսն նորոգել և կազմել (Աղան. Միաբանք, 85):*

ՎԵՐԱՃԱՆԱՉԵԼ, նբ. Վերստին ճանաչել՝ ընկալել: *Հուս՝ որդին Քամայ, թոռն Նոյի, գոլով գոռոզ և ամբարտաւան, համոզէր մարդկան առ ի ոչ* ***վերաճանաչել*** *զերջանկութիւնս իւրեանց յԱստուծոյ (Նոր. ծաղ., 175):*

ՎԵՐ ԱՌՆԵԼ, հրդ. 1. Կանգնեցնել, վերակառուցել: *Սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին ըսկիսպն արարին* ***վեր առնելու*** *(Զ. Ագուլ., 130):* 2. նբ. Վերցնել, ձեռքից առնել: *Իրիցի փիլունն էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն* ***վեր առաւ*** *(Զ. Ագուլ., 78):*

ՎԵՐԱՅ ԱՌՆՈՒՄ, հրդ. Գրաւել, վերցնել: *Օրդուվարցի Միրզայ Ուսուֆի տղայ, անունն Միրզայ Աբուլ Յուսէն, սայ Ըսպհան սադրուն անէ, շիալիսլամութիւն* ***վերայ կառնու***, *գայ Օրդուվար նստի (Զ. Ագուլ., 144):*

ՎԵՐ ԳԱԼ, հրդ. Շարժուել, քանդուել: *Երեւանայ անապատն, Զորայգեղու եկեղեցին, Քեղարթու վանքն, Ամենայփրկիչն՝ ամէն* ***վեր եկաւ*** *(Զ. Ագուլ., 143):*

ՎԵՐԵԼԵԿ, գ. Աստիճան, աստիճանի հարթակ: ԱԲ *վերելեակ* «վրան նստողը, եղողը» (իմաստափոխ.): *Աստիճան -* ***վերելեկ*** *կամ սանդրիտ մատ (ՄՄ 1127, 135ա):*

ՎԵՐԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Ընդունելութիւն: ԱԲ *վերընդունիմ* «ընդունիմ»: *Պատրիարգն մեծաւ* ***վերընդունելութեամբ****... բուռվառօք եւ երգօք ընդ առաջ ելեալ ընկալաւ (Ճեմճ., 269):*

ՎԵՐԻ ԿՈՒՌ, հրդ. Վերևի կողմը, մասը: *Իմ յօժար սրտիւ ծախեցի... Հախնազարանց չօնգուր հողի* ***վերի կուռն***, *հախն առանք (Յ. Ղր.,162):*

ՎԵՐՅԱՒԵԼՈՒԼ, նբ. Յաւելել, աւելացնել: *Ի վերայ նոցունց* ***վերյաւելուլ*** *զբազումս դենարս (Ճեմճ., 278):*

ՎԵՐ (Յ)ԸՆԿՆԵԼ, հրդ. Ցած ընկնել, կործանուել: *Ես՝ քաղաքացի Խօճայ Բէհբուդս, Սուրբ Նշանի հարաւային կամարն* ***վեր էր յընկել***, *շինել տուի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց (Պատմ. Հաղբ., 112):*

ՎԵՐՆԱԲՈՒՆ, գ. Վերինը՝ Աստուած: ԲՀ *դերաբոյն* նոյն նշ.: *Դերաբուն - ամենիցս Հայր կամ* ***վերնաբուն*** *(ՄՄ 2019, 171բ):*

ՎԵՐՆԱԿ, գ. Վրադիր, լրացուցիչ, (գումար): *Լեռ (35.000) դիան*

փող էլ Բալասանէն ***վերնակ*** *առինք, որ դէմէ դէմ փոխեցինք (Կալված., 59):*

ՎԵՐՆԱՊԱՏՈՒԵԼ, նբ. Պատուի արժանացնել ի վերուստ: *Ուր է վկայեալն յամենայն բերանոյ ի բարիս / Միթէ ընդ վկայսն Քրիստոսի* ***վերնապատուեցաւ*** *(Ներբ. Սրապ., 23):*

ՎԵՐՆՈՑ, մկ. Վերեւի կողմից, վերեւից: ՀԲԲ *վերնոց* «տան վերևի վանդակապատ մասը»: *Ի մէջ այսմ կամարացս եթէ ի ներքնոցն և եթէ* ***վերնոցն*** *կախեալ գոն աւելի քան զԳՃ կանթեղս, որ յաւուր տօնախմբութեանց լուսաւորին ամէնքն (Պատմ. Երուս., 1931, 339):*

ՎԵՐՈՎ, մկ. Վերեւում, վերին մասում: *Գրեալ կայ դռան* ***վերովն*** *հայ[ե]րէն գրած մէկ զանատն (Զուար, 1868, 116):*

ՎԵՐՈՒՆՕՂՔ, գ. Սերունդ: ***Վերունօղք*** *- զարմք, հարք, ծնողք (ՄՄ 2281, 129ա):*

ՎԵՐՋՆԱՍՏԱՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Ստացուածի՝ գրի վերջ: *Մատեան յիշատակիս, որ գրեցաւ ի* ***վերջնաստացութեանս*** *(Աղան. Միաբանք, 453):*

ՎԵՑՇԱԲԹԻ, գ. Ուրբաթ: *Յունիս ամսոյ ԺԸ, օրն* ***վեցշաբթի****, թագաւորն Ենրիքուս ելաւ գիշերով ի Քրաքովին բերդէն (Կամենից, 45):*

ՎՁՈՒՐԱՐ, գ. Ուրար՝ պարանոցին կրելու համար: *Սակս արդեանցն ետ վերստին զառ շուռջառ մին, ընդ նմին՝ գեղապաճոյճ* ***վզուրար*** *մի ժամարարի մարգարտաշար եզերօք (Սանահն., 119):*

ՎԷՐԷԺ, գ. Վրէժ: *Զինչ որ անէ, ձեռն է, մի թէ Աստուած* ***վէրէժն*** *անէ (ՄԺ I, 216): Աստուած* ***վէրէժ*** *անէ նոցին (ՄԺ I, 224):*

ՎԷՔԻԼՈՒԹԻՒՆ (արաբ. թուրք. vcqīl «փոխանորդ, ներկայացուցիչ»), գ. Վէքիլի՝ փոխանորդի պաշտօն: *Ի միւս տարին կազմեալ նորոգեցի զԱւետարանս այս ի* ***վէքիլութեան*** *Յովհաննէս վարդապետին (Աղան. Միաբանք, 69): Գնեալ եմք... անուամբ Տարսիզացի Մելքոնին,* ***վէքիլութեամբ*** *Սարգսին (Երուս. դիւ.):*

ՎԻԶ ԷԿԱԼ, ճրդ. Համանայնեց, յանձն առաւ: *Էլչին մեր խաթրին համար* ***վիզ էկալ*** *հետ տանելոյ (Նշխարք, 8):*

ՎԻԶՆ ՏԱԼ, ճրդ. Վիզը կտրել: *Այս խանն ինքն իւր թուրն վեր ունի, գնայ այս Շմաւոնիս վերայ, թէ* ***վիզն տայ*** *(Զ. Ագուլ., 161):*

ՎԻՄԱԾԱԾՔ, ա. Վէմով (շիրմաքարով) ծածկուած: *Շիրիմք* ***վիմածածք*** *յիւրում տապանի / Ոհնի ի պահեստ զայր մի պիտանի (Յ. Կոլոտ, 150):*

ՎԻՄԱԾԻԼ, ա. Վէմից՝ քարից ծլած՝ գոյացած: *Ի* ***վիմածիլ*** *բլրոջ գագաթան աստուածաբնակ ուխտ (Յ. Կոլոտ, 204):*

ՎԻՊԻՉ (բնստ.), գ. Վիպերգող, բանաստեղծ: *Զուեաց ի մէնջ զմեզ ուսուցիչ / Զունիմք զայլ ոք զգիրս թարգմանիչ / Զկայ խրթին տառից մէկնիչ / Զմնաց հանգոյն նորա* ***վիպիչ*** *(Առ էջմ., 188):*

ՎԻՋԱԿ, գ. Վիճակ: *Արքեպիսկոպոս վանից և* ***վիջակի*** *Սուրբ Առաքելոյն*

Թադէոսիւ առ Աստուած փոխեցաւ (ՄԺ I, 305)։

ՎԻՔԱՐՈՒԹԻՒՆ (լատ. vicārius «փոխարինող, տեղապահ»), գ. Վիճարի՝ տեղապահի պաշտօն։ ՄՀԲ *վիգայր* «տեղակալ, թեմի առաջնորդի փոխանորդ»։ *Մէկ լաւ վարդապետ արեւ, անուն Պօղոս, և իւր իշխանութիւն արեւ* ***վիքարութեան*** *վերայ մեր աշխարհին (Նշխարք, 23)։*

ՎԼԱՏԻՔԱՅ (ռուս. владыка), գ. Տէր, տիրակալ։ *Մեծամեծք ամենեքեան ժողովեցեալք էին, ընդ որս եւ* ***վլատիքայ*** *Ռուգաց Շումլայնսքի (Կամենից, 156)։*

ՎԿԱՆԴ, գ. ճիչ։ ***Վկանդ*** *- անկաղէտ, ճիչք, աւաղ, սրթաթաւումն*, կմախիք (ՄՄ 2281, էջ 135բ)։*

ՎՃԱՐԱՁՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Անվճարունակութիւն, աղքատութիւն։ *Որք խնդրեն յԱստուծոյ զվրէժխնդրութիւն... երկրորդն է՛ սոդոմայնութիւն, երրորդն է՛* ***վճարազրկութիւն*** *վարձկանաց (Նոր. ծաղ., 112)։*

ՎՃՏԱԲՈՒԽ, ա. Վճիտ, զուլալ։ *Ի* ***վճտաբղխից*** *աղբերց վարդապետացն հռոմէականաց (Դիւան Մխիթ., 5)։*

ՎՇՏԱՊԱՏ, ա. Վշտով պատուած, վշտացած։ *Ուրբանոսի գերահրաշ Պապիդ՝* ***վշտապատ*** *և տառապեալ, տրտմախտեալ և յամենայն ուրախութեանց տարամերժ Ոսկանս (Ոսկ. նամ., 1966, 293)։*

ՎՇՏԱՏԱՆՉ, ա. Վշտերից տանջուող։ *Շնորհիւ Տեառն օրըստօրէ խաղաղացեալ հանդարտի երկիրս* ***վշտատանջ*** *(Ագուլ. կոնդ., 102)։*

ՎՌԱՁԻՒ, մկ. Շտապ։ *Ծանուցեսս մեզ* ***վռազիւ****, զի ի բաց հրաժարեցայց (Դիւան Մխիթ., 131)։*

ՎՌՕՇ, գ. Ապուրի տեսակ, կորկոտապուր։ *Պառաւն բացեալ զթոնիրն՝ եհան պուտկով եփեալ կորկոտապուր, զոր ոմանք* ***վռօշ*** *ասեն (Դաւրիժ., 164)։*

ՎՐԱՆԱԲՆԱԿԻԼ, չբ. Վրանների մեջ բնակուել, բանակել։ *Աստի հանդիսաւորապէս անցեալ գնացին ի վայրս* ***վրանաբնակիլ*** *(Դիւան Մխիթ., 77)։*

ՎՐԱՍ ԳՐԵԼ, հրդ. Ինձ վրայ գրել, ինձ վերագրել (պարտքը)։ *Ոմ որ տայ գիրս՝ տեղն գիրք տաս,* ***վրաս գրես*** *(Պօղ. նամ., 91)։*

ՎՐԻԺԱԿԵԼ, նբ. Խոցել։ ԱԲ և ՀԲԲ *վրիժակել* «զէնք բանեցնել, նետահարել» (իմաստափոխ.)։ ***Վրիժակել*** *- խաչել, խոցել (ՄՄ 2019, 175ա)։*

ՎՐԻԺԵԼ, նբ. ***Վրիժել*** *- տանջել (ՄՄ 1528, 2բ)։*

ՎՕՌԷՍԱԿԱՆ (հուն. boreas «հիւսիս-արևելեան սառը քամի), ա. Սաստիկ քամու նման։ *Բազում միջոցաւ եւ սահմանաւ առնու զբորբոքումն վառման հրայրեցութեան... սաստիկ* ***վօռէսական*** *հողմոյն նպաստութեամբ (Դաւրիժ., 425)։*

ՎՕՎՕՐ, դ. Ով, ով որ։ ***Վօվօր*** *քայլցնու նատ բացայ, նայ պիտոր ունենայ դիսդութիւն, այսինքն ընտոր պիրօվն ու աղաներն ու նօդարիշներն*

ու սարբսդան... հոս քաղքին մէջ ունենան քալցնելու (Գովր., 30):

ՎՕՐԱՇ (հունգ. varras «կար»), գ. Կարուածք: *Արծըթէ կամ ոսգու ապրշէ* ***վՕրաշ*** *ալ չի գտվի (Գովր., 46):*

-Տ-

ՏԱԿԱԿ, գ. (բսբ.) Խաղողի տունկ: ***Տակակ****, որ է տունկն խաղողի (ՄՄ 6275, 232բ):*

ՏԱԿԻ ՇՈՐ, հրդ. Տակը փոելու շոր, սփռոց: *Մահդասի Մուլքումն ետ մէկ Ա շաբիք, Ա սկու* ***տակի շոր*** *(Ակոռ., 211):*

ՏԱԿՈՒՆ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Մէկին կամ մի բանի ներոյ՝ ենթակայ լինել: *Մեր մեծ և բարձր ինփրայթօռութեան ողորմութեան հրամանին* ***տակուն լինէք****, որ ձեր կալէ համար և ձեր դնչութիւն (Եզով, 393):*

ՏԱԿՎԻ, գ. Արմտիք, բոց. տակերը: *Դան բժիշկք ի Պարսից եւ ժողովեն զոմանց զգլուխն եւ զոմանց* ***զտակվին****, տանին ի պէտս ղեղոց (Յ. Կարն., 40):*

ՏԱԿՎԻՏԱԿ, մկ. Իրար տակ, մէկը միւսից ներեւ: *Փանզահրն եւ հայք թունագեղ ասեն... երկայնուկ եւ բոլոր լինի, մէկ մէկի ներքեւ* ***տակվիտակ*** *(գրչ.* ***տակվէտակ****) է (Դաւրիժ., 454):*

ՏԱՂՏԵՏՐ, գ. Տաղարան, տաղերի տետր՝ գիրք: ՄՀԲ ունի *տաղատետր* նոյն նշ.: *Թէ քարոզ, գանձ,* ***տաղտետր*** *եւ մեղեդիք, թէ դաս վարդապետաց եւ գրագիր (Սիմ. Լեհ., 205):*

ՏԱՃԿԵԻԱՐ,

ՏԱՃԿՆԱԿ, գ. ա. Տաճկերէն՝ թուրքերէն, թուրքական: *Սանատս ընդ* ***տաճկեւար*** *հէօճէթին իւրեանց տվինք (Կալվաձ., 152): Ներսցիք հայնակ չի գիտեն, միայն* ***տաճկընակ****, ֆարսի (Սիմ. Լեհ., 326):*

ՏԱՄԱՐՈՏ, ա. Տամար՝ բիծ ունեցող (fur): ՄՀԲ ունի *տամար* «ջիղ, երակ»: *Գոճազմն, որ է լազուարտ, երկնից գունովն է կապոյտ, եւ լաւն այն է, որ* ***տամարոտ*** *եւ սպիտակ չի լինի (Դաւրիժ., 445):* ***Տամարոտն*** *ամեն գոյն լաւ չէ (Դաւրիժ., 447):*

ՏԱՄՈՒՐ ՀԻՆՏԻ (պրսկ. tamr-ī hindī), հրդ. (բսբ.) Հնդկարմաւ: *Ի տրամ* ***տամուր հինտի*** *խառնեն տան, որ խմէ (Բունիաթ, 78):*

ՏԱՆԴՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Տանուտէրութիւն, գիւղի տանուտէրի պաշտօնը: ՄՀԲ *տանըտրութիւն* նոյն նշ.: *Իշեցէք Աւետիս աղէս, գեղիս Կ (60) տարի* ***տանդրութիւն*** *արի Մէլիք Պէկի չախովն, իմ սարհատն էս այ՝ Աղայքարի ձորէն դահանկն, Աղպուլաղին (ԴՀՎ IV, 383):*

ՏԱՆՈՅՏԷՐ, գ. Տանուտէր: *Այս է հանգիստ Ակոբճանին, որ է որդի* ***տանոյտէր*** *Սարքիսին, թվ ՌՂԴ (1645) (ԴՀՎ IV, 207): Այս է հան-*

գիստ պարոն Բաճին, որ է մայր ***տանոյտէր*** *Սարքսին, թվ ՌՂԴ (ԴՀՎ IV, 207):*

ՏԱՆՈՎ ՈՒ ՏԵՂՈՎ, ճրդ. Տուն ու տեղով՝ գերդաստանով: *Սուրբ Աթոռս զինքն օրհնէ իւր* ***տանով և տեղովն*** *և գեղի քահանայիւք և ժողովրդովն (Դիւան Ն. Ջուղայի, 62):*

ՏԱՊԱԽԱՆԱ (թուրք. tabakhanc), գ. Կաշի թաբախելու՝ մշակելու արհեստանոց: *Կածկրտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն...* ***տապախանաներն*** *եւ պաւեայ խանաներն (ՄԺ I, 219):*

ՏԱՊԱՆ ՁԱՓԵԼ (թուրք. daban «ճոբան, գետին»), ճրդ. Քայլել, երկար ճամփորդել: *Եւ մէկ մի Ռ և Շ* ***տապան չափելով*** *գնաց և հետն այլ ոչ երևէր բազում ժամանակ (ՄԺ I, 210):*

ՏԱՊԱՏՈՁՈՐ, ա. Տապից տոչորուող: *Յիշեցէք ի Քրիստոս, զի յոյժ* ***տապատոչոր*** *սրտիւ հարեալ (Աղան. Միաբանք, 161):*

ՏԱՊԻԼԻ (արաբ. tabil «դհոլ»), գ. (բժշկ.) Այտուց: *Ըսթխա (այտուց), որ է արծուիքն, Գ ազգ կու լինի. մէկին ասեն* ***տապիլի*** *(Բունիաթ, 100):*

ՏԱՌԱՊԱԿՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Տառապանք կրելը, չարչարանք: *Ջանազանիւք* ***տառապակրութեամբ*** *եկեալ մտաք ի Միածնաէջ եւ Սուրբ Աթոռս (Ագուլ. կոնդ., 91):*

ՏԱՎԱՅ ՂՈՒՇԻ, գ. Ջայլամ, տե՛ս նաև ԴԷՎԱՂՈՒՇԻ: *Տեսանք... հապաշի ոզնիկ,* ***տավայ ղուշի*** *և այլ կերպ կերպ կենդանիք, որ ոչ էաք տեսեալ (Շահմ. յիշ., 317):*

ՏԱՎՎԱՐ (արաբ. dawwar), գ. Գըլխապտոյտ: ***Տավվարն*** *, որ սուտարի ասեն, նշանն այն է, որ գլուխն ի շուրջ գա (Բունիաթ, 62):*

ՏԱՏԱՆՋՈՒԹԻՒՆ, գ. Տատանում և տանջանք բառերի ամփոփում: *Ի տարաձգիլն յայնմանէ ո՞չ վարանեալ սուզից իմ* ***տատանջութեամբ*** *(Յ. Կոլոտ, 232):*

ՏԱՏԱՍԿԱՁԵՒ, ա. Տատասկի ձեւ ունեցող՝ փշոտ: *Սա ծաղկերանկ եւ խարտեալ ոսկով զարդարէր զինքն, այլ ի ներքոյ* ***տատասկաձեւ*** *խորք զգենոյր (ՄԺ II, 333):*

ՏԱՐԱԲԵԿԵԼ, նբ. Ցնցել, բեկել: *Խընդութիւն սրտի ծաղկեցուցանէ զկեանս մարդկան, իսկ տրտմութիւն ոգւոց* ***տարաբեկէ*** *զոսկերս (Նոր. ծաղ., 40):*

ՏԱՐԱԼՈՒԾԱՆԻԼ, չբ. Տարրալուծուել: *Քացախ ոչ կարէ փոխարկիլ ի գինի, եթէ ոչ* ***տարալուծանիցի*** *ի նիւթն առաջին (ՄՄ 1756, 177ա):*

ՏԱՐԱՁԳԵԼ,

ՏԱՐԱՁԳԻԼ, նբ. Երկարաձգել, հեռաձգել: ԱԲ *տարաձգութիւն* «երկարացնելը, ուշացնելը»: *Թէ հնար իցէ՝ զՏօմարն իմ...* ***տարաձգել*** *ջանասցէ (Դիւան Մխիթ., 39): Ի* ***տարաձգիլն*** *յայնմանէ ո՞չ վարանեալ սուզից իմ տատանջութեամբ (Յ. Կոլոտ, 232):*

ՏԱՐԱՅԻ, գ. Բամբակախառն մետաքսյա գործուածք: *Փանաչուց Կարապետն եռուր Սբ. Յակոբայ Դ* ***տարայի*** *շապիք (Ակոռ., 209):*

ՏԱՐԱՍՔԱՒՂ, ա. *Տարասքաւղ - ապականիչ (ՄՄ 1127, 154բ):*

ՏԱՐԷՊԸՏՈՒՏ, գ. Տարուայ պտոյտ՝ շրջան, տարուայ աւարտ: *Տարիմըն կեցան Գոռելին մէջն, Խաննողային մէջն. **տարէպըտուտն** ելան ի վերա Խըրիմին (ՄԺ I, 215): Տարեմն եկած էր Իպրահին փաշան, որ է Պիչխիճին, սուլթան ս[պա]ննեց, **տարէպտուտն** իրենք մեռան (ՄԺ I, 221):*

ՏԱՐԻՆ Ի ԲՈԼՈՐ, ճրդ. Ողջ տարին, շարունակ: *Եղ եւ մեղր Ա լիտրն կէս զուռուշ, գինի անթիւ, եւ սոքայ անպակաս **տարին ի բոլոր** (Յ. Կարն., 42):*

ՏԱՐԻՆ ՏԱՄՆԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ, ճրդ. Ամբողջ տարին, անդադար: ***Տարին տամներկու ամիս** / Անհոգ կացի յաշխարհի (ՈՒՄՀԲ, I, 486):*

ՏԱՐՄԵՐԱՄ, գ. Խումբ, դաս: ***Տարմերամ** - դաս, պար, կոյտ (ՄՄ 2281, 124ա):*

ՏԱՐՈՒՂԱՅ (պարսկ. darügc «ոստիկանապետ, որ ունէր նաև հարկեր գանձելու իրաւասութիւն»), գ. Հսկիչ, պահակ, ոստիկանապետ: *Կարգեցաւ այր ոմն ի վերայ քաղաքին Թիֆլիսու ի գործ մովրովութեան, որում այժմ **տարուղայ** ասեն (Դաւրիժ., 120): Լօռու սուլթան և գործակալք Սօմխէթու, **տարուղայ** և մէլիք, մեք այսպէս հաստատեցաք, և դուք ևս մի՛ ջանայք առ ի խափանել (Սանահն., 70):*

ՏԱՐՈՒՍՏ, մկ. Հեռուից: *Յորմէ ժամանեալ հասցէ աւանդն տէրունի նշանն... շաղկապողական ի **տարուստ** և ի բացուստ միջոցէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ՏԱՐՎԻԼ, շբ. Պարտուել: *Այս գրածս թէխսիմն որ գիտենաս, ինչ խաղ որ խաղաս՝ չես **տարվիր** (Տէֆթ., 377):*

ՏԱՔ, ա. Կծու, սուր համ ունեցող: *Երբ անձն լցվի և կամ **տաք** կերակուր ուտէ, որ է սոխն է սխտորն (Բունիաթ, 67):*

ՏԱՖ ԱՆԵԼ (արաբ. Daf «վանել»), ճրդ. Փարատել, մի բանից (հիւանդութիւնից) ազատել: *Մամի է, որ կուզէ որ ելնելու ճար գտնէ, նա հոգին չի թողուր, **տաֆ կանէ**, չի թողուր որ երկնին ժուռ գայ (Բունիաթ, 62):*

ՏԱՖՆԻ ՁԷԹ, գ. (բսբ.) Դափնիի ձեթ: *Առ սընտիկ, հինա, քացխով խառնէ և քիչ մի **տաֆնի** ձէթ այլ խառնէ (Բունիաթ, 104): Թոր բորի դեղն այս է. Գ տրամ սընտիկ, Ժ տրամ **տաֆնի** ձէթ (Բունիաթ, 112):*

ՏԳՆԵԼ, շբ. Տֆնել, ճիգ թափել: *Իսկ ես ջանայի եւ խայրաթ առնէի եւ **տգնէի** ցայգ եւ ցերեկ (Սիմ. Լեհ., 209):*

ՏԵԱՌՆԱՋԱՒՐ, ա. Տիրոջով՝ Աստուծով ճզօր: *Հասցէ գիր աւրհնութեան... ճոխափառ և պերճապաճոյճ, **տեառնազաւր** և յիսուսասատար ազատորդացդ (Սանահն., 90):*

ՏԵԱՌՆԱԿՈԽ, ա. Տիրոջ՝ Հիսուսի կոխած, քայլած (տեղերը Երուսաղէմում): *Ոգւով չափ ուրախ եմք և ջանամք... **զտեառնակոխ** սուրբ քաղաքիդ զհողն լիզել (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 122):*

ՏԵԱՌՆԱԿՏԱԿ, ա. Տիրոջ՝ Յիսուսի կտակած: *Եւ այս ոչ իւիք կայանայ և գլխաւորի, եթէ ոչ* ***տեառնակտակ*** *բանիւ, զոր հրամայէ, եթէ՝ Զխաղաղութիւն իմ տամ ձեզ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 154):*

ՏԵԱՌՆԱՀԱՍՏԱՏ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու հաստատած: *Վստահ եմք առ այդ... առաքելակտակ կանոն և* ***տեառնահաստատ*** *հրաման (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՏԵԱՌՆԱՄԱՏՈՅՑ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու տուած: *Եղիազար կաթուղիկոս ամենայն հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու, լուսակառոյց և* ***տեառնամատոյց*** *Սրբոյ և Մեծի Աթոռոյս Էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 68):*

ՏԵԱՌՆԱՊԱՀ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու պահպանութիւնն ունեցող: *Աստուածային օրհնութիւն ի վերայ* ***տեառնապահ*** *Իլովայ (Կամենից, 255):*

ՏԵԱՌՆԱՊԱՐԳԵՒ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու պարգեւած: *Ընդ* ***տեառնապարգև*** *օրհնութեանս և ընդհանրական նամակաւս ծանուցումն լիցի ձեզ աստուածասիրացդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 66):*

ՏԵԱՌՆԱՎԻՃԱԿ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու վիճակում՝ հաւատի մէջ գտնուող: *Առաքեալ մատուցանեմ զաստուածային ողջոյն... հանդերձ* ***տեառնավիճակ*** *գնդի, որ յեկեղեցին հայկազունեաց (Դիւան Ժ, 90):*

ՏԵԱՌՆԱՒԱՆԴ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու աւանդն ունեցող, հմմտ. գրբ. փրկչաւանդ: *Մատուցանեմք զողջոյն* ***տեառնաւանդ*** *հանդերձ երկրպագական համբուրիւ (Դիւան Ս. Յակ., 350):*

ՏԵՂԱԿԱՆԱԼ, նբ. Տեղեակ լինել՝ տեղեկանալ: *Խորհուրդ արարին իրեք ամիս եւ* ***տեղակացան՝*** *իմացեալ զամենայն իրս եւ զբանս տարակուսանաց (Սիմ. Լեհ., 276):*

ՏԵՂԱՅ, մկ. Տեղի, այստեղի: *ՄէՀ տեղացի* նոյն նշ.: *Թէ* ***տեղաց*** *մի պարտք անելու ջանամք, հինգ ղուռուշ մարդի չի աւտար տալու (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 86):*

ՏԵՂԱՒԱՐ, գ. Տաղաւար, տեղատուռուելու՝ օթեւանելու տեղ: *Երբ իջնէաք, ամենայն մարդ* ***տեղաւար*** *շինէր, ի մէջն մտնէր (Նշխարք, 10):*

ՏԵՂԻԿԱՆԱԼ, նբ. Տեղեկանալ, տե՛ս նաև ՏԵՂԱԿԱՆԱԼ: *Տեսի և* ***տեղիկացայ,*** *որ ոչ են քրիստոնեայ և ոչ զմեզ եխպայր համարեն (Ե. Մուշ., 495):*

ՏԵՆԱԲԱՆԵԼ, նբ. Պատմել, ատենաբանել (սխալագր.՞): *Ասել - ոգել, պատմել, բացիրել,* ***տենաբանել*** *(ՄՄ 2019, 166բ):*

ՏԵՍԱԿ, գ. Տեսողութիւն, տեսողութեան զգայարան: *Ծանօթութիւնս այս յառաջագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի* ***տեսակէ,*** *որ է յաչս, ի լսակէ, որ է յականջս, ի հոտոտակէ, որ է ի քիմս, ի ճաշակէ, որ է ի բերանն և ի շօշափակէ, որ է ի ձեռս (Նոր. ծաղ., 4):*

ՏԵՍԱԿԱՅՈՒՅԻՉ,

ՏԵՍԱԿԱՒՈՐԻՉ, ա. Տեսակ՝ կերպարանք տուող, տեսակը ցոյց

տուտղ: *Նիւթոց գեղեցիկ իմն* ***տեսակացուցիչ*** *եւ զանազան յօրինիչ բոլոր ասնաֆներաց եւ արուեստաւորաց (Ագուլ. կոնդ., 85): Ունակութիւն յատկապէս է կերպ յարամնայական (յարատեւ) կամ է որակութիւն* ***տեսակաւորիչ*** *զօրութեան իմիք (ՄՄ 1756, 138ա):*

ՏԵՍԱՓՈԽ, գ. Տեսարանի փոփոխում, սցենա, արար: ***Տեսափոխ*** *- կոչին զանազանութիւնք փոփոխմանց ընտեսարանում, մինչ իրակին ի գերասանից պողոտենուագք կամ քաղենուագք, լատ. սչենայ (Վ. Յուն., 71):*

ՏԷՍՊՕՏ (յուն. despotes), գ. ա. Բռնակալ, տէր, նաև՝ եպիսկոպոսի կամ քահանայի պատուանուն: ԱԲ *դեսպուտ* «տէր, իշխան»: *Յունաց ազգի մեծն՝* ***տէսպոտի*** *Նիքտառիոսն հրամանուցդ յոյժ թախանձանօք և սիրով ողջոյն մատուցանէ և զորպիսութիւնդ հարցանելով հարցանէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 85):*

ՏԷՐԱՑՈՒ, գ. Տիրացու: *Այս է տապան Քաբարի որդի* ***տէրացու*** *Գրիքորին (ԴՀՎ II,65):*

ՏԷՐ ԴԱՌՆԱԼ, հրդ. Մի բան ձեռք բերել՝ ստանալ: *Այնչափ տվեց Աստուած, որ թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջհաս, թէ փող, Գոր Թումանի* ***տէր դառաւ*** *(Ջ. Ագուլ., 85):*

ՏԷՐՈՒՆԻ, ա. Անմիջապէս էջմիածնին ենթակայ, նրան պատկանող (ըստ Լեոյի), նաև՝ անմիջականօրէն արքունիին ենթակայ (ժողովուրդ, բնակավայր): ՀԲԲ և ՄՀԲ *տէրունի* «կիրակի» (համանուն): *Ի վերայ օրհնեալ* ***տէրունի*** *ժողովրդականացդ մերոց կարգեաց առաջնորդ և հոգաբարձու զհոգևոր որդին մեր զՅոհան Վարդապետն (Դիւան Ն. Ջուղ., 79): Իսպահանայ* ***տէրունի*** *երկրներն (Դիւան Ն.Ջուղ., 81): Աբեղայ որ այրօղ լինի եւ աղմուկ անէ... ստացուածն* ***տէրունի*** *եղիցի (Ջաք., 19):*

ՏԻԳԱՀԱՆԳՈՅՆ, ա. Տէգի՝ նիզակի նման: *Ի դրանէ Սրբոյ Թոմայի Առաքելոյ եւ* ***տիգահանգոյն*** *արիւնաներկ սրբոյ աջոյ սորին (Ագուլ. կոնդ., 98):*

ՏԻԵԶԵՐԱՆՇՈՅԼ, ա. Տիեզերքի նշոյլը՝ պատկերը կրող, փխբ. աստուածային: *Հասցէ ձեզ օրհնութիւն ի* ***տիեզերանշոյլ*** *սեռակնաձեւ քառաթեւէն (Դիւան Մխիթ., 140):*

ՏԻՆԵԼ (հայ. տի(պիտի)+անել՞), նբ. ԲՀ *տինել* «յայտնել կամ գիտել»: ***Տինել*** *- այնել (ՄՄ 2019, 175բ):*

ՏԻՐԱՆԿԱՐ, ա. Տիրոջ՝ Յիսուսի նկարի նմանող: *Տէր Ներսէս Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց և պատրիարգ Վաղարշապատու, լուսակառոյց և* ***տիրանկար****, վեհազարդ Մեծի և Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 87):*

ՏԻՐԱՑԻ, գ. Տիրացու: *Ես՝ մեղաւոր եւ անարժան Ահարօնի որդի* ***տիրացի*** *Կարապետս (Հնատիպ, 65):*

ՏԻՐԱՒՈՐԻԼ, չբ. ***Տիրաւորիլ*** *- Աստծոյ աւանդել (ՄՄ 2019, 175բ):*

ՏԻՐԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Տիրելը, պատելը: *Եւ ի* ***տիրելութենէ*** *սովոյն տառապէին բազումք, մանաւանդ ողորմե-*

լի զօրքն Ալամանացն (Պատմ. Խոթ., 75)։

ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆԵԼ, հրդ. Հովանաւորել, տէր լինել։ *Էլչուն նէգիրն պուլղարիցն կաշառք է առեալ, մեզ* ***տիրութիւն չէրաւ*** *(Եզով, 319)։ Մեզ* ***տիրութիւն առեալ*** *խանին վերայ (Եզով, 319)։*

ՏԼԷ ԱՆԵԼ (արաբ. talā «հեղուկ խում», tila «օծանելիք» ըստ ՀԲԲ), հրդ. Սպեղանի դնել պինդ և բորբոքային այտուցները բուժելու համար, տե՛ս նաև ՏԼԼԵԼ։ *Զտղտին ծաղիկն ի վրա գլխու* ***տլէ անէ*** *(Բունիաթ, 69)։ Խնկի փոշի հալկթի եղով ի կուրցքն* ***տլէ արա*** *գիշեր ու ցօրեկ... իշու կաթն տան, որ խմէ անօթէց (Բունիաթ, 88)։*

ՏԼԼԵԼ, նբ. Նոյնն է՝ ՏԼԷ ԱՆԵԼ (տե՛ս), սպեղանի դնել։ *Զայս* ***տլլես*** *ի պորտն արա և զսապոնի ի պախրու լեղին խառնէ և ի պորտուն վրա կապէ. տերևն ծեծէ և ի վրան* ***տլէ արա*** *(Բունիաթ, 95)։*

ՏԽՄԱՐԱՄԻՏ, ա. Տիմար միտք ունեցող, անմիտ։ ***Տխմարամիտս*** *ի ձեզնէ խնդրէ / Խնամքով պահէք զդա ի ձեթէ և ի մոմէ (Աղան. Միաբանք, 196)։*

ՏԽՈՐԺԵԼ, նբ. Զախորժել, դուրը չգալ։ ***Տխորժեմ*** *- ոչ ախորժեմ (Վ. Յուն., 73)։*

ՏԽՕՍ, ա. Զխօսող, խօսելու ոչ ունակ։ *Այլ դէմ փառացն ելիր տխմար / Որպէս* ***տխօս*** *մանուկ անկար (ՈՒՄՀԲ, 196)։*

ՏՂԱԿԱՆ, ա. Տղայական՝ պատանուն յատուկ։ *Դեղն այն է, որ տաս պղպղի չաք մեծ մարդուն է հատ,* ***տղական*** *Բ հատ (Բունիաթ, 90)։*

ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎ, ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎԵԼ, ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՄՆ, հրդ. Մանկահասակը օսմանեան կայսրութիւնում, տե՛ս նաև ՄԱՆՉ ԺՈՂՈՎԵԼ։ *Այս փաշան եղեր է պատճառ* ***տղայ ժողովելոյ****. իսկ միւս* ***տղայ ժողովելն*** *եղև թվին ՉՉԶ (Նշխարք, 42)։ ՉԿԸ թուին չարացաւ Սէլիմն եւ արար զառաջին* ***տղայ ժողովումն*** *(գրչ.* ***տղայ ժողովն****) ի քրիստոնէից (Դաւրիժ., 438)։ Մաղաքիայ վարդապետն Դերջանցի գնաց առ սուլթան Սուլէյմանն եւ վերացոյց* ***զտղայ ժողովելն*** *(Դաւրիժ., 439)։ Յայսմի ամի* ***տղայ ժողով*** *արար թագաւորն (Ժամ. Պող., 274)։*

ՏՂԱՅ ՄԱՐԴ, հրդ. Տղամարդ, այր մարդ։ ***Տղայ մարդեր*** *և նոր հարսներ / Ի մէկ մէկի կու քաշէին (ՈՒՄՀԲ, I, 363)։*

ՏՂՄԱԳՈՅՆ, ա. Տիղմի գոյն ունեցող, տիղմոտ։ *Ի մէյտանս իսկէլէի* ***տղմագոյն*** *ջուրն յարտաքս տեսան (Քէօմ., 34)։*

ՏՂՄԱՄԱԾ, ա. Տղմային, տիղմով շաղախուած, փխբ. աղտոտ։ *Ափսոսացի զաղաչանս այնպիսւոյ առն զարարեալս, վասն այնպիսւոյ տան աղբալւոյ, ժահհոտի եւ* ***տղմամածի*** *(Կամենից, 151)։*

ՏՂՄԱՍՆՈՒՆԴ, ա. Տիղմով սնուտղ։ *Ոչ կարէ համարձակիլ ընդ դէմ առիւծոյ զեռուն* ***տղմասնունդ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 283)։*

ՏՄԱՂՈՒ (արաբ. damāgh), գ. (բժշկ.) Ուղեղ։ ՀԲԲ *տմաղուն*

(չաղաթ. dumagu) «ճարբուխ»: *Ջուգամ, որ է **տմաղու**, ինքն Բ ազգ կու լինի (Բունիաթ, 82):*

ՏՆԳԱՅ, գ. Տնկի, տե՛ս նաև ՏՆԳՈՒԹ: *Ես՝ Աղամիրի որդի Զաքարէս մին լաւ, մեծ չինարի **տնգայ** ես բերի, այս եկեղեցուս պարիսպի մէջն տնգեցի (Զ. Ագուլ., 130):*

ՏՆԳՈՒԹ,

ՏՆԳՈՒՏ, գ. Նորատունկ այգի, տե՛ս նաև ՏՆԳԱՅ: *Ծով ու ընձան, թէ որթ, թէ ծառ, թէ **տնգութք**՝ ամէն ես Զաքարեայ նոր տնգեցի (Զ. Ագուլ., 116): Անձրեւ եկաւ, գետն սէլաւ եկաւ, այլ ոչ ճանապարհ, թէ առու, թէ **տնգութք**, թէ ժարղան, ամէն տարաւ (Զ. Ագուլ., 148): Մեր փողրակի կշտի գետումն մին ջաղացայտեղ **տնգուտք** շինեցի (Զ. Ագուլ., 116):*

ՏՆՋՈՒԹԻՒՆ, գ. Դնջութիւն՝ հանգստութիւն: *Վասն Աստուծոյ խաթեր համար մեզ մին հոա եմ (ուահմ՞) արա, փոքր ինչ **տնջութիւն** տուր (Գալ. Կենս., 232):*

ՏՈԳԱՆՔ, գ. Տուգանք: *Վաղվնէն զնտան ձգեն, շատ **տոգանք** (գրչ. տուկանք) տաս (ՈՒՄՀԲ, 287):*

ՏՈԿՈՍԱԲԱՐԴ, ա. Տոկոսները բարդուած՝ կուտակուած: *Ջեկեղեցիս եւ զվանորայս արկանեն ի ներքոյ հարկաց եւ **տոկոսաբարդ** պարտուց (Յ. Կոլոտ, 207):*

ՏՈՀՄԱԿԱԼ, գ. Տոհմապետ, գաւառապետ: *Իսկ բարեպաշտ արքայն Զիկմունդ... առնէ աշխարհաժողով մեծ բազմայոլով եւ տիեզերակոյտ քրիստոնէից գահաւորաց եւ **տոհմակալաց**, տէրանց եւ գաւառապետաց (Պատմ. Խոթ., 43):*

ՏՈՂԿԱԼ (հայ. տող «լործումf, թուf» բառից՞), չբ. Ործկալ, սիրտը խառնել, հմմտ. ՀԲԲ *տողկել* «մէկի յետևից նոյն ուղղութեամբ վազել»: *Շփոթեցան ի նմա կերեալքն, եւ **տողկայի** (Կամենից, 153):*

ՏՈՂՏԿԱՅԵԱԼ, ա. Սրտխառնոցի մեջ ընկած, տե՛ս ՏՈՂԿԱԼ: *Սատամոքսն, որ արդ վրդովեցեալն էր ի յարաշարժութենէ ցնցմանց եւ **տողտկացեալ** (Կամենից, 153):*

ՏՕՄԻՆԻՔԱՆ,

ՏՕՄԻՆԻԿԱՆ, գ. Դոմինիկեան միաբանութեան ներկայացուցիչ, տե՛ս նաև ԴՈՄԻՆԻԿ: *[Եոուն] զեկեղեցին Սուրբ Մարիմայ Մագդաղենացւոյն **Տօմինիկանացն** կրօնաւորացն (Ստ. Ռօշքայ, 127): Ի ձեռն Պօղոսի Բիրոմալլի **Տոմինիքանին** առաքեաց ի Հռոմ (Ստ. Ռօշքայ, 177):*

ՏՈՎԻՃԱ (արաբ. tawijiya), գ. (բժկ.) Գերակտիութիւն, կրճոտութիւն: *Թաշանուշ և հուզազ... ի շատ մերձաւորութենէ յետև լինի. ասոր **տովիճա** կասեն (Բունիաթ, 74):*

ՏՈՒՔ, գ. Տուրf, տրուելիքը, նաեւ՝ ընծայ: *Այլև **տուք** քահանայից, տանուտեարց, երեսփոխաց, յանկարծամահից... տէրունի է (Դիւան Ն. Ջուղ., 80):*

ՏՈՒՔԱ,

ՏՈՒՔՍ (լատ. dux, իտալ. doge, ֆրանս. duc), գ. Բարձրաստիճան ազնուականական տիտղոս եւրոպական երկրներում, դուքս, հեր-

ցոգ, տե՛ս նաև ԹՈՒՃ: ՄՀԲ *տուկ*, ՀԲԲ *տուք* նոյն նշ.: *Եւ էր Նէմցայու սէրազգէրն* ***տուքա*** *տը Լօրէնըն, որ Հէրձուկ կասէին Ալամանակ (ՄԺ II, 406)։ Ինքն իւրեան* ***տուքայ*** *է, որպէս որ կրանտուքն Ֆլօրէնցայու (ՄԺ II, 406)։ Եւ դուստրն առեր է* ***տուքս*** *տու Պավերան (ՄԺ II, 404)։*

ՏՈՓՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Ցանկութիւն, տոփանմ: ԱԲ *տոփութիւն* «ցանկութիւն, փափագ»: *Քաջութիւն իմն է՛ յաղթահարելն* ***զտոփողութիւն***, *որ է՛ հզօրագոյն քան զամենայն թշնամի (Նոր. ծաղ., 156)։*

ՏՐԱՄԱԶՈՅԳ, ա. Ոչ զոյգ, ընդդէմ զուգութեան: ՀԲԲ *տրամազոյգ* «զուգահեռական» (համանուն): ***Տրամազոյգ*** *- անզոյգ, հակազոյգ, անհանգէտ, այսինքն՝ ընդդէմ զուգութեան և հաւասարութեան (Վ. Յուն., 74)։*

ՏՐԱՄԱՃԱՌԵԼ, չբ. Տրամախօսել, վիճաբանել: ՀԳԲ *տրամաճառել* «դատել» (իմաստափոխ.): ***Տրամաճառեմ*** *- որոնեմ յամենից կողմանց, յուզեմ հոգունակաբար և հետազօտութեամբ վիճաբանեմ, լատ. տիսգուի՛բօ (Վ. Յուն., 74)։*

ՏՐԱՄԱՊԱՀՈՎ, ա. Անապահով, վտանգաւոր: ***Տրամապահով*** *- անզուրկ ի կասկածանաց և յերկիւղէ, ո՛չ անքոյթ (Վ. Յուն., 74)։*

ՏՐԱՄԱՏԵՍԵԼ, նբ. Տարբերել, զանազանել: ***Տրամատեսեմ*** *- յայտնապէս և իսկապէս ճանաչեմ, արտադատեմ, զանազանեմ, դնեմ զտարբերութիւն ենթադատութեամբ և բաժանեմ յիրերաց զչարն և զբարին և զայլս, լատ. տիսչէ՛ռնօ (Վ. Յուն., 74)։*

ՏՐԱՄԱՏՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Տրամաբանութիւն՝ իմաստ (բայանձևերի մասին): ***Տրամատրութեամբ***, *տեսակաւ, ձևով, թուով, դիմօք և ամանակաւ անզանազանք են և հոլովիւք միայն զանազանեալք (Ոսկ. նամ., 1967, 132)։*

ՏՐԱՊ (հունգ. darab), գ. Կտոր: *Այսպէս եղաւ, որ տանք իրեն հրամանոցը աշխատանքին մէկ* ***տրապ*** *մը տեղ խոտնոցէն (Գովր., 106)։*

ՏՐԱՔՏԱԴ (լատ. tractatus «քննարկում, քննում»), գ. Հաշտութեան փաստաթուղթ: *Ջաբն որ օսմայութիւն յետոյ* ***տրաքտադ***, *որ է հայեվար հաշտութեան զօվլամայ (Եզով, 406)։*

ՏՐՈՊ (գրբ. տրուպ), ա. Նուաստ, խոնարհ: ՀԲԲ *տրոպ* «փոխակերպութիւն» (համանուն): *Ոտաց հող,* ***տրոպ*** *և անարժան մեղապարտ փոքրիկ ծառայէդ (Եզով, 367)։ Ի նուաստ ծառայ, ոտաց հող,* ***տրոպ*** *և անարժան ծառայէդ հասցէ թուղթս արտասուական (Եզով, 370)։*

ՏՐՈՐ ՏԱԼ, հրդ. Շաղախել, տրոր տալ ջրոյն՝ «ջրին խառնել»: ՀԲԲ *տրորս տալ* «ոտքի տակ տալ, ոտնակոխ անել» (իմաստափոխ.): *Եւ բազում մշակս արկին ի գործ, եւ սկսան մշակքն փորել զհողն եւ* ***տրոր տալ*** *ջրոյն (Դաւրիժ., 252)։*

ՏՐՏՄԱԽՏԵԱԼ, ա. Տրտմած, տրտմութեան ախտով պատուած: *Ուրբանոսի գերահրաշ Պապիդ՝*

վշտապատ և տառապեալ ***տրտմախտեալ*** *և յամենայն ուրախութեանց տարամերժ Ոսկանս (Ոսկ. նամ., 1966, 293):*

ՏՐՏՄԱԿՍԿԻԾ, ա. Տրտմալի, կսկըծալի: *Յայսմ վշտալի եւ* ***տրտմակսկիծ****, դառնաշունչ եւ թիւնալիր ամի (Ագուլ. կոնդ., 95):*

ՏՐՏՄԱՄԵՌ, ա. Մահուան չափ տրտմալի: *Ի վանքս Սրբոյ առաքելոյն Թովմայի* ***տրտմամեռ*** *սրտիւ, արտասուալից աչօք տարակուսեալ կամք բնակեալ (Ագուլ. կոնդ., 101):*

ՏՐՏՄԱՏՈՒ, ա. Տրտմութիւն տուող: *Տեսաք զայսքան մեծամեծ պակասութիւնս* ***տրտմատուս*** *(Ագուլ. կոնդ., 92):*

ՏՔԱԼ-ԲԷՔԱԼ, չբ. Տնմտնմալ, տանջուել: ***Տքալով-բէքալով*** *պիտի երթամ կամաց կամաց (Դիւան Մխիթ.,8):*

ՏՕԼԱՊ (թուրք. dolap), գ. Պատի պահարան, նաև ջուր քաշելու ադիւ: *Ջրոց պակասութիւն եղև...* ***տօլապին*** *ջուրն ցամաքեցաւ և այլ բազում հորեր և աղբիւրքն ամենևին (ՄԺ I, 211):*

ՏՕԼՎԱԹԱԻՈՐ, տե՛ս ԴԱՒԻՎԱԹԱԻՈՐ: *Երեսփոխանաց,* ***տօլվաթաւորաց*** *և առհասարակ ժողովրդականաց (Սանահն., 99):*

ՏՕՐՊԱԿ, գ. Տոպրակ (դրափոխ.), պարկ: *Մինչեւ 300* ***տօրպակ*** *ստակ եւ յամենեցուն առնեն զդրամս (Ճեմճ., 257): Եկեղեցին վասն շինութեան իւրոյ ունի 30 եւ 40* ***տօրպակ*** *պարտք (Ճեմճ., 258):*

-Ր-

ՐԱԹՈՒՇ (լեհ. ratusz), գ. Դատաստանարան (ծան. հրատ.), նաև քաղաքապետարան: *Այրն կնոջն կալաւ ի միատեղ եւ բերեալ ի* ***ռաթուշն*** *զերկուքն այլ՝ զկինն եւ զերիտասարդն գլխատեցին (Կամենից, 46):*

ՐԱԽԱԲԵՐՈՒՆ (բնստ.), ա. Ուրախալի, ուրախութիւն բերող: *Յարասաղարթ* ***ռախաբերուն*** *գեր կատարուն (Դիւան Մխիթ., 123):*

ՐԱԽԱՏԵՍ, ա. Ուրախ՝ պայծառ տեսք ունեցող: *Վանքս՝ նորակերտեալ կրամած խաչակառ կաթուղիկէիւ եւ* ***ռախատես*** *բնակարանիւք (Յ. Կոլոտ, 205):*

ՐԱԽԱՅՈՒՑ(ԱՆ)ԵԼ, չբ. Ուրախացնել: *Սուգեալ էի՝ ձեռն տուեցեր, Վհատ էի՝ սրտացուցեր, Տրտում էի՝* ***ռախացուցեր****, Ռապաղ էի՝ արդ պատուեցեր (Առ էջմ., 193):*

ՐԱԽՃԱՆԱԿԻՑ (հայ. ռախճան> խռախճանք), ա. Խռախճանքի՝ խնջոյքի մասնակից: ***Ռախճանակից*** *լինիս մարդկան, Պայծառ կարմիր ես կերպարան (ՈՒՄՀԲ, 173):*

ՐԱՂԱՄ (արաբ. ռաղամ «պաշտօնական գրութիւն»), գ. Թագաւորական հրովարտակ, հրաման:

Հրաման արար շահն գրել ***բաղամ****, զոր եւ գրեցին (Դաւրիժ., 202)։ Այսօր զամենայն գործ եւ որպիսութիւն* ***բաղամի*** *գորին պարտիս կատարել (Դաւրիժ., 203)։ Ահա Տէր Յովհաննէսն փետրվարի ԺԲ-ին եկն խաղաղութեամբ և* ***զբաղամն*** *բերաւ անվնաս (Դիւան Ն.Ջուղ. 89)։ Մեր* ***բաղամն*** *այլ դուք էք (Դիւան Ն.Ջուղ. 91)։*

ՐԵՏՈՐԱՆՄԱՆ, ա. Հռետորի նման։ ***Ռետորանման*** *վարժես սիրով, Յօդանման շնորհս տալով (Առ էջմ., 194)։*

ՐՕՍԱ (հունգ. rasra), գ. Մանգաղ։ *Ինչ թուրլու փէշայի ապրանք գաաս էրկրին մէջ, ինչպէս՝ կայդընեղէն, գօտի, պումպեր, երկբեղէն, թավախալկին,* ***ռօսա****, վընադեղէն (՞) և այլն (Գովր., 196)։*

-Ց-

ՑԱՆԻՉ, գ. Սպունգ։ ՀԲԲ *ցանիչ* «ջուր սրսկող գործիք»։ *Մշտիկ - փոքր* ***ցանիչ*** *կամ սպունգ (ՄՄ 1127, 146բ)։*

ՑԱՆԿԱՄԻՋՈՑ, գ. Միջոց, միջակայք, ճանապարհ։ *Արտաքարշեցեալ անտուստ ի սպասաւորէն՝ գնացաք ընդ ուղիս շաղախուտ,* ***ցանկամիջոց*** *Պուղտանուվքային (Կամենից, 149)։*

ՑԱՆԿ-ՊԱՏԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Կարգազանցութիւն, չարութիւն։ ԱԲ *ցանկապատառ* «կարգը կանոնը խանգարող»։ *Է տարի էր ի տուն Հունաց էի՝ նեղութեան միջի, վասն եղեւազար վարդապետին* ***ցանկպատառութեան*** *(Կտակ Յակ., 330)։*

ՑԱՌ, ա. Ցանցառ՞։ *Փանաքի -* ***ցառ****, ռամիկ (ՄՄ 1127, 155բ)։*

ՑԱՒԱԲԱՐՁ, ա. Ցաւը վերացնող՝ փարատող։ *Յիշեսջիք զՅարութիւն վարդապետն՝նարդենիս զփոխանորդն իմ եւ* ***զցաւաբարձ*** *(Յ. Կոլոտ,143)։*

ՑԵՑԱԿԵՂԷՔ, ա. Ցեցերի պէս կեղեփող։ *Ի բառնիլ Տեառն զօրութեամբ այնպիսիսեաց* ***ցեցակեղէք*** *կերչացն (Յ. Կոլոտ, 264)։*

ՑԵՑԿԵՐՈՒԵԼ, կբ. Ցեցոտուել, քայքայուել։ ԱԲ *ցեցակերիմ* «ցեցէ կերոփլը»։ *Մարջան... փայտի պէս* ***ցեցկերուի*** *եւ որդնոտի (Դաւրիժ., 445)։*

ՑԷՆՑԱ (լատ. Ascension), գ. Համբարձում։ *Հասաք ի մեծն Վանատիք օրն Համբարձման, որ կոչեն* ***ցէնցա*** *(Սիմ. Լեհ., 177)։*

ՑԸՆՂԱԿ, գ. Եկեղեցում արարողութեան, պատարագի ժամանակ գործածուող երաժշտական գործիք՝ ծնծղայ։ *Զորս քահանայ... զանկակներ,* ***ցընղակներ****, երեք տեղ սէտճատէ հազըր սփռեալ կայ (Զուար, 1867, 205)։*

ՑՈՒՅԱՐԱՆ ՏԱՒՆԻՑ, հրդ. Տօնացոյց, եկեղեցական տօնների օրացոյց։ ***Ցցուցարանս տաւնից*** *զամենալի անուշակ բուրաստանս ստա-*

ցաւ Տէր Վրդանէս եպիսկոպոսն Ջուղայեցին (Ձեռ. յիշ. ԺԷ, 460):

ՑՐՈՒԱԾԱՂԻԿ, գ. Ցրուած՝ էջին տարածուած ծաղիկ, ծաղկանկար: *Կազմեալ ծաղկեցաւ սա ոսկենկար յանգուածով... և այլ* ***ցրուածաղիկքն*** *խամ թփերով, տոկերով եւ խորանով (Թորոս աղբար, 478):*

ՑՕՂԱՆՄԱՆ, ա. Ցօղի նման: ***Ցօղանման*** *շնորհս տալով, Իւթանման պատճառ գոլով (Առ էջմ., 194):*

ՑՕՐԷՔ, գ. Ցերեկ: *Գիշեր* ***ցօրէք*** *լոյս տուր աչացս (ՈՒՄՀԲ, 410):*

-Ի-

ԻԻԹԱՆՄԱՆ, ա. Նիւթի՝ տարրի նման: ***Իւթանման*** *պատճառ գոլով / Փրկչի նման երեւելով (Առ էջմ., 194):*

ԻԻԾԱԿԻՑ (հեղ.), գ. Հիւծակից՝ բախտակից: *Ով* ***փիւծակիցք*** *իմ փիւսերամք, փիւրացուցէք ինձ / Ո՞ր է փիւսեալ պսակն մեր ի քարանց պատուականաց (Ներբ. Սրապ., 22):*

ԻԻՍԵՐԱՄ (հեղ.), ա. Հիւսերամ՝ բազմերամ: *Ով փիւծակիցք իմ* ***փիւսերամք****, փիւրացուցէք ինձ / Ո՞ր է փիւսեալ պսակն մեր ի քարանց պատուականաց (Ներբ. Սրապ., 22):*

ԻԻՐԱՑՈՒՑԱՆԵԼ (հեղ.), նբ. Իմաց տալ, տեղեկացնել: *Ով փիւծակիցք իմ փիւսերամք,* ***փիւրացուցէք*** *ինձ / Ո՞ր է փիւսեալ պսակն մեր ի քարանց պատուականաց (Ներբ. Սրապ., 22):*

-Փ-

ՓԱԳԱՐ, գ. Աղմուկ: ***Փագար*** *- աղմուկ, շփոթ, դեղձնիկ, մունգ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՓԱԹԱՆԻ, գ. Փաթաթան, փաթթոց (մահմեդականի՞): *Ի գլուխս մեծաց եւ փոքունց... գօտի զարօվ եւ* ***փաթանի,*** *հագեստն ամենայն արանց աթլաս եւ ծիրանի (Յ. Կարն., 39):*

ՓԱԹՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատրիարքություն: *Մինչև Ըստամպօլու* ***փաթրկութիւնն*** *խէթիշէրիֆ մուճբպունճայ չի լինի (Դիւ. Ս.Յակ., 1940, 315):*

ՓԱԹՐԻԱՐԳ, **ՓԱԹՐԻԳ**,

ՓԱԹՐԻՔ, գ. Պատրիարք: *Յանձնեալ է Աբբայն* ***փաթրիարգին*** *զաշակերտսն (Ճեմճ., 267): Ասեն թէ կա՛մ* ***փաթրիքն,*** *կա՛մ երուսաղէմայ առաջնորդն (Ճեմճ., 261):* ***Փաթրիգն*** *զայս ֆերման նոր... առնէ (Ճեմճ., 268):*

ՓԱԼԹ (իտալ. appalto), գ. Պայմանագիր, դաշինք: *Մեք ըստ հրամանի ձերում՝ տուաք զգիրն Մեծի Դքսին հանդերձ միով, որով խնդրէաք շնորհել մեզ* ***զփալթ*** *թխթոյն (Ոսկ. նամ., 1966, 302):* *Թարց* ***փալթի*** *պարտին առնուլ և սոքա զթուխտն (Ոսկ. նամ., 1966, 302):*

ՓԱԼԹԱԹՕՐ (իտալ. appaltatore), գ. Վարձակալ, կապալառու: *Եւ նոքա յերես արարեալ զմեզ* ***փալթաթօրին****... զի թարց փալթի պարտին առնուլ և սոքա զթուխտն (Ոսկ. նամ., 1966, 302):*

ՓԱԿ, գ. Բակ: *Կայր բակն (գրչ.* ***փակն****) ծառ մի թուրինճի ազնիւ (Սիմ. Լեհ., 258):*

ՓԱԿ ԶԳԵԼ, հրդ. Փակել՝ թաքցնել: *Արդ երեւի* ***փակ ձգած՝*** *թշնամիքս այսք ամբարտաւան (Քէօմ., 15):*

ՓԱՂԱՆԳԱՄԱՅՆ, մկ. Միանգամայն, միատեղ: ***Փաղանգամայն*** *- միանգամայն, բազձաձայն (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ՓԱՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ենթադրություն, կանխագուշակում: ***Փաղարկութիւն*** *- ենթադատումն ծածկագունի և անգիտացելոյ ուրուք իրի, զոր մտածեմք յարաբերութեամբ նշանաց իմիք և պատճառաց և կարծեմք այսպէս կամ այնպէս գոլ, լատ. քօնիէքթու՛ռա (Վ. Յուն., 76):*

ՓԱՅ ԸՆԿՆԵԼ (թուրք. pay), հրդ. Բաժին հասնել: *Մեծ այգոյ գլխին որ հող կայր՝ Մելքիսեդինն էր, որ Օղուզին* ***փայ էր ընկել*** *(Սանահն., 120):*

ՓԱՅԻՆ, գ. Մասնաբաժին: *Մեր կամաւ և յօժարութեամբ տվինք Ռոնակայ մեր ծիլ և* ***փային*** *Աւետիսն (Սանահն., 155): Դ օրավար հող գեղումն իմ* ***փային*** *անկաւ (Սանահն., 155):*

ՓԱՅԼՉՓԱՅԼԻ ՏԱԼ, հրդ. Փայլփլել, շողշողալ: *Մեծամեծ մարգարիտ եւ ակամբք զարդարեալ, որ* ***փայլզփայլի տան*** *եւ զաչս մարդկան պշուցանեն: Ի ձեռին ամենեցուն լայնասլաք գեղարդք, որ* ***փայլզփայլի տային*** *(Սիմ. Լեհ., 32): Գե-*

ղարդք, վախանք եւ նիզակք, որ ***փայլգփայլի տային*** *եւ ի ճառագայթից արեգական պշնուլին աչք հայողաց (Սիմ. Լեհ., 130)։*

ՓԱՅ ՏԱԼ, հրդ. Բաժին՝ ժառանգութիւն տալ: *Իմ հէր Քաթանէնց Յուսէփին իւր կենդանութենովն ինձ* ***փայ էր տվել*** *(Կալված., 45)։*

ՓԱՅՏԱՌ (հայ. փայտ+առ(նել), գ. Փայտեայ գործիք: *Միաբանք…* ***փայտառօք*** *զգանձս հանեալ կողոպտեցին (Գալ. Կենս., 74)։*

ՓԱՅՏԱՏԱՇ, գ. Փայտ տաշող արհեստաւոր, ատաղձագործ: *Զաքարիա վարդապետն ժողովեաց բազում վարպետս՝ քարահատ եւ* ***փայտատաշ*** *եւ դարբին, եւ զձեռն ի գործ էարկ սկսաւ նորոգել զվանքն (Դաւրիժ., 282)։*

ՓԱՅՏԱԽՈՐ, գ. Փայտ կրող, փայտ բռնող: *Յերկուց կողմանց կանգնեալ* ***փայտաւորք*** *հարկանէին զնա եւ ասէին՝ «Ծամեա՛ եւ կուլ տուր» (Դաւրիժ., 187)։*

ՓԱՅՏ ԶԱՐԿԵԼ, հրդ. Ծեծել, հարուածել: *Զվարագայ վաքիլ խօջայ խանամիրն և զՎարագայ տէր Մարգարայն ծեծեցին ղուլաղասիքն և ամէն մէկին ԴԾ* ***փայտ զարկին*** *(Դիւան Ժ, 115)։*

ՓԱՇՈՒՆՆԷՔ, գ. Փաշաներ, իշխաններ: *Իբրահիմ փաշէն և այլ բազում* ***փաշունէք*** *և զէիմնի բռնեց, ողորկեց Ղահղահ ղալէն (ՄԺ I, 196)։*

ՓԱՌԱԶԱՐԴԱՊԷՍ, ա. Փառաւոր զարդարուած կերպով: ***Փառազարդապէս*** *յօրինէր սիւն ամպեղէն եւ հրեղէն (Ագուլ. կոնդ., 89)։*

ՓԱՌԱՆՁԵԼ, գ. Ժող. ստուգ. Փառանձեմ անուան: *Կամ* ***Փառանձև*** *ես, կամ Աշխեն ես դու (ՈՒՄՀԲ, 100)։*

ՓԱՌԱՊԱՏԿԵՐ, գ. Փառաւոր՝ սքանչելի պատկեր: *Ի դրոշմէ խաչի քոյոյ նուն (նոյն՞) շնորհով մեզ մկրտեցեր և ի* ***փառապատկերի*** *քո (Հնատիպ, 15)։*

ՓԱՍՏԱԿԱԲԱՆ, գ. ԲՀ *փաստաբան* նոյն նշ.: ***Փաստակաբան*** *- պատճառաբան (ՄՄ 2019, 175բ)։*

ՓԱՏԱՀԵՂԴ, ա. Փայտախեղդ, փայտով ծածկուած՝ խեղդուած, հմմտ. ՔԱՐԱԽԵՂԴ: *Փետրվարի ԺԷ, օրն ուրբաթ, աշխարհս ժողով եղաւ, մարդիք հօն ժողովեցան քարերն պեղեցին, Զ լաշ հանեցին, Բ ալ տըղայ մեռան քարախեղդ եւ* ***փատահեղդ*** *եղան (ՄԺ I, 220)։*

ՓԱՐԱԶՄՈՒՆՔ, գ. Վրդովմունք: ***Փարազմունք*** *- խազմ, վրդով, դերձիկք, կղամ, հակառակադարձ (ՄՄ 2281, 124ա)։*

ՓԱՐԱՆՈՑ, գ. Դրամանոց, մետաղադրամ: *Երկու մոմն մէկ փարայ՝ պաշխայ է,* ***փարանոցն*** *՝ պաշխայ է (Ջուար, 1867, 209)։*

ՓԱՐԹԱՄԱՅՈՅՁ, ա. Փարթամ՝ առատաձեռն: *Հասցէ գիր օրհնութեան հաւատարիմ տանուտեարց,* ***փարթամայոյզ*** *մեծատանց, բարեպաշտօն երեսփոխաց (Դիւան Ն. Ջուղ., 77)։* ***Փարթամայոյզ*** *և գոյիւք զեղուն զօլվաթաւորաց (Դիւան Ն. Ջուղ., 94)։ Հասցէ գիր օրհնութեան…* ***փարթամայոյզ*** *զօլվաթաւորաց, վայելչագործ արուեստաւորաց (Սանահն., 104)։*

ՓԱՐՍԻԱԿԱՆ, ա. գ. Պարսկական, Փարսիական երկիր՝ Պարսկաստան: *Սա էր երկրէն **Փարսիական,** երևանու մերձ գիւղական (ԴՀվ VII, 244):*

ՓԱՓԱԲՆԱԿ, ա. Պապի՝ Հռոմի պապի բնակուած: *Որ և մի ի շառաւիղացդ փայլակնանման կայծակնատես՝ ժամանեաց ի կայսերանիստ և ի **փափաբնակ** քաղաքն ի մեծն Հռովմ (Աղաւն. Միաբանք, 111):*

ՓԱՓԱԴԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Պապի դաւանանք՝ կաթոլիկութիւն: *Այն եղեւ պատճառ Իլով քաղաքի **փափադաւանութեան** (Ժամ. Պող., 279):*

ՓԱՓՈՒԹԻՒՆ, գ. Հռոմի պապի պաշտօնէութիւնը: *Կացաք անդր եօթն ամիս, ի թվին Հայոց ՌԿ ի **փափութեանն** Պօղոսի Երրորդի (Սիմ. Լեհ., 93):*

ՓԵՍԱՂԲԱՐ, գ. Հարսանիքի ժամանակ փեսայի եղբայր՝ խաչեղբայր: ՄՀԲ *փեսաղբայր*, ՀԲԲ *փեսաղբէր* «խաչեղբայր»: *Փեսայուէր - **փեսաղբար** (ՄՄ 1127, 155բ):*

ՓԵՏՐԱՒՐ, գ. Փետրուար: *Որ թաղմանն երրորդ, **փետրաիր** ամսեանն (Յ. Կոլոտ, 150):*

ՓԷՏԱՅԿԱՐՄՈՒՆՋ, գ. Փայտէ կամուրջ: *Աստի մինչի մեծ քաղաք, անուն Լճուզայ, աղաջ Գ, մինչի այս քաղաքս Ե **փէտայկարմունջ** կայ (Զ. Ագուլ., 13):*

ՓԹԻԹԵԼ, չբ. Փթթել: ***Փթիթել** - բացուած ծաղիկ (ՄՄ 1127, 155բ):*

ՓԹՈՒՐ, գ. Աւազ(աճատիկ): ԱԲ և ՀԲԲ *փթուր* «մանր փոշի»: ***Փթուր** - աւազ (ՄՄ 1127, 156ա):*

ՓԻԱՅԱՅԱՅ (իտալ. piazza > թուրք. piyasa «շուկա, զբօսավայր»), գ. Ատեան, հրապարակ: *Այս օրէն դատաստանն վաղն չեն ձգել, թէ չէրվիշ, թէ կամանել և ինչ տեղ որ դիւան կանէ՝ մեծ **փիայացայ** է (Յ. Թութունջ., 308):*

ՓԻԼՈՒՆ, գ. Փիլոն: *Ապայ Բ իրիցի **փիլունն** էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն վեր առաւ (Զ. Ագուլ., 78):*

ՓԻՐԻՆԾ (ֆրանս. prince, ռուս. принц), գ. Թագաժառանգ, արքայազն, տե՛ս նաև ՓՐԻՆՁ: ՀԱԲ *բրինձ* «իշխան»: *Թվոյն 1696 յուլիսի 15 **փիրինծ** Սաւոյն հաշտեցաւ հետ Ֆռանցա թագաւորին (Մծ II, 404): Հոկտեմբերի ամսոյ գնաց **փիրինծ** Լոյն (Մծ II, 405):*

ՓԼՓԼԱԼ, չբ. Փլուել, փլատակների վերածուել: ՄՀԲ *փլփլակ* «ա. փլփլած, փլոտ»: *Եկեղեցին յետոյ սկսաւ խախտիլ և **փլփլալ**, շինեցին զնոյն քարաշէն ըստ նոյն կերպի (Ստ. Ռօշքայ, 196):*

ՓԼՓԼԿԵԱԼ, ա. Փլուած, խարխըլուած: *Ընդ բազմաժամանակեայ գոլոյն և յոգնագնաց հեղեղացն քակեալ և **փլփլկեալ** էր հիմն (Սանահն.,119):*

ՓՈԽԱՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Արտադրում, նմանակում: ***Փոխարծութիւն** - արտադրումն գործոյն իւրոյ, զոր ունի ի*

բնութենէ և կամ մինչ հարկի յայլմէ առ ի առնել զնոյն (Վ. Յուն., 77):

ՓՈՂԵԼ, չբ. Փոխ(ու)ել՝ վախճանուել: *Բարեխօս է Սբ. Նշան Տէր Աստուածայտուրին, որ* ***փողեցաւ*** *առ Քրիստոս թվին Ռճխե (1698):* ***Փողեցան*** *առ Քրիստոս թվին Ռճխէ (ԴՀվ VII, 41):*

ՓՈՂ ՈՒՏԵԼ, ճրդ. Կաշառք ստանալ: *Խանն Մուսաբէկիցն շատ* ***փող կերաւ****, բալքի ԴՃ թուման ավել կերաւ (Զ. Ագուլ., 150):*

ՓՈՇՈՒՄԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Զղջալը՝ փոշմանելը: Կարստ (անտիպ բառ.) *փոշոմանութիւն*, ՄՀԲ *փոշիմանութիւն* նոյն նշ.: *Այսպէս մնաց մինչի Դ, Ե ամիս, այլվի վարթարաւ ելաւ,* ***փոշումանութիւն****, սուտ ելաւ (Զ. Ագուլ., 133):*

ՓՈՐԿԵԱ՛, նբ. Փրկի՛ր: *Յիսուս Քրիստոս Փրկիչ օծեալ / Տէր Կարապետ գրիչ* ***փորկեա՛*** *(Հնատիպ, 31):*

ՓՈՐՁԻՒ, մկ. Փորձուած, փորձարկուած: *Մանուշակի ձէթ կաթեցուր ի քիթն՝* ***փորձիւ*** *է (Բունիաթ, 66):*

ՓՈՐՓՈՐԻՉ, գ. Բզեզի տեսակ՞: *Բարձցէ ի ձէնջ Տէր Աստուած մեր... զպատուհասն, զյանկարծականն, զթոթոն, զօսն, զարօսն, զմարուխն, զկարիչն և* ***զփորփորիչն*** *եւ զամենայն՝ զոր ինչ կա յերկրի (Եզով, 140):*

ՓՈՒԹԱԳՆԱՅ, ա. Արագավազ, արարշաւ: ***Փութագնայ*** *եւ օդապարիկ երիվարօք ելեալ ի Սպահանայ՝ վազվազակի ի սակաւ աւուրս հասանէ ի Թարվէզ (Դաւրիժ., 65):*

ՓՈՒԹԱՇԱՒԻՂ, ա. Արագընթաց, փութկոտ: *Ոնէր ընդ իւր արս իբրեւ երկոտասան հազար. նա եւ այլ եւս յոլորվից ազատագունդ հեծելոց եւ հետեւակակոյտ զօրաց, որք* ***փութաշաւիղ*** *հետեւմամբ դիմեցին ի մայրաքաղաքն Իլով (Պատմ. Խոթ., 45):*

ՓՈՒԹԱՅՈՒՅԱՆՈՂԱԿԱՆ, ա. Շտապողական, շտապեցնող: *Հարկեցայ ի թախանձելոյ հանապազ ի ձեռն* ***փութացուցանողական*** *հրամանի տեառնդ իմոյ (Պատմ. Խոթ., 32):*

ՓՈՒՉԱՆԱԼ, չբ. Փչանալ, կործանուել: *Այս Կոստանդս դրին զնդանում Իզմիրումն. այսպէս դէս ու դէն ընկան,* ***փուչացաւ*** *(Զ. Ագուլ., 73): Շատ խաներ դիվան արին, ամէն ապրանքն* ***փուչացաւ*** *(Զ. Ագուլ., 145): Աստուած բարկացել է մեզ վերայ, որ* ***փուչանանք*** *(Եզով, 416): Մնում է մէջում մեռնում* ***փուչանում*** *(Եզով, 416):*

ՓՈՒՉ ԴԱՌՆԱԼ / ԼԻՆԵԼ, ճրդ. Անօգուտ լինել, շիրականանալ: *Զկուսաւորչի հաւատն պաթալ կանեն, ձեր աշխատանքն այլ* ***փուչ կու դառնայ*** *(Եզով, 319): Սորայ դավին մինչի Գ տարի արարին, ախրն (վերջը)* ***փուչ ելաւ****, փող չի բհաւ եկաւ (Զ. Ագուլ., 72):*

ՓՈՒՌՎԱՌ,

ՓՈՒՐՎԱՌ, գ. Բուրվառ, տե՛ս նաև ԲՈՒՌՎԱՌ: *Լուսաւորչի աջոյն մասն կայր ի վաղընջուց, մէկ արծաթէ* ***փուռվառ****, գագաթն Թօմայի սուրբ առաքելոյն (Սանահն., 115):*

Միրումէնց Ֆռանկուլն մէկ պղընձէ ***փուրվառ*** *եբեր (Ակռ., 209):*

ՓՈՒՐՎՈՏՉԻՔ (ռուս. переводчик), գ. Թարգմանիչ: *Վասիլի Տիմէֆիճ* ***փուրվոտչիք*** *թարգմանեալ թվ. ՌէձԺԹ (1719) ապրիլի ե Սմ. Պտրպորք (Եզով, 332):*

ՓՈՒՔՐ, ա. Փոfr: ***Փուքր*** *ծառայ Յիւան Կարապետէս թալիմն... (Եզով, 435):*

ՓՈՔՐԱՀՈԳՈՂՈՒԹԻՒՆ, ա. Փոfrոգութիւն: ԱԲ *փոքրահոգութիւն / փոքրհոգութիւն* «անհամբերութիւն» (իմաստափոխ.): ***Փոքրահոգողութիւն*** *եռակի կարէ իմանիլ (ՄՄ 1756, 174ա):*

ՓՈՔՐԷՆ., մկ. Ո՛չ, ոչ մի: ***Փոքրէն*** *- մակբայ բացասական, ո՛չ, մի՛ (Վ. Յուն., 78):*

ՓՋԻ, գ. Փիճի ծառը: *Գ մեծ ծառ կայ* ***փչի****, որ հաստութիւն Գ մարդ չէ կարող պատել և գլխի ճղերն հաւասարք են (Յ. Թութունջ., 308):*

ՓՌԸՆԿԱՆԱԼ, չբ. Երկերեսանութիւն անել: ԱԲ *փռընքատամ* «պարծենամ»: ***Փռընկանալ*** *- երկերեսութիւն անել (ՄՄ 1127, 155բ):*

ՓՌՆԱՏՈՒՆ,

ՓՌՆԵՏՈՒՆ, գ. Փոտ, հացատուն: *Ի հարաւային կողմն շինեցին սեղանատուն, տնտեսատուն,* ***փռնատուն*** *(գրչ. ****փռնետուն****), համբարանոց ցորենոյ եւ այլ նիւթոց (Դաւրիժ., 253):*

ՓՌՕՖԻԴ (լատ. propheta), գ. Մարգարէ: *Ոչ ոք ի նոցանէ կարգ ինչ խախտեաց եւ կամ ելոյծ՝ ի* ***փռօֆիդաց*** *օրինաց կարգեալ (Դաւրիժ.,495):*

ՓՍՎԵՐ, գ. ա. Փոսից վեր, վերեվի: ***Փսվեր*** *հողն Աղունկա ծօվի հողն բագալ արինք (Սանահն., 173): Մեր փայի Ռռնակայ* ***փսվեր*** *հողն տվինք (Սանահն., 173):*

ՓՐԹԱՆՔ, գ. Խորf: *Հորք - փոսք,* ***փրթանք****, ապողանք (ՄՄ 2019, 164ա):*

ՓՐԻՆԶ, գ. Թագաժառանգ, տե՛ս ՓԻՐԻՆԾ: *Վեց ճՀԳ թուին [թագաւորեաց] Ֆիլիպ, որդի կոյց (՞)* ***փրնչին*** *և փեսայ Լեոնի, ամս ե (ՄԺ I, 257):*

ՓՐԿՉԱԴՈՒՌ, գ. Դուռ, դարպաս Երուսաղէմում: *Յորժամ ելանես ի Դաւթայ մարգարէի դրանէն, որ մեք* ***փրկչադուռ*** *կչեմք, իսկոյն դէմ հանդիման երևի վանք մի, որ կոչի Սուրբ Փրկիչ (Պատմ. Երուս., 1931, 235):*

ՓՐԿՉԱՒԱՆԴ, ա. Փրկչի՝ Յիսուսի աւանդն ունեցող՝ կրող, հմմտ. ՏԵԱՌՆԱՒԱՆԴ: *Յորմէ ճշմարիտ սիրով, հոգեւտարփ կարօտի և* ***փրկչաւանդ*** *ողջունիւ սրբով, հանդերձ յարամնացական օրհնութեամբ և նախախնամութեամբ (Ղուկ. նամ., 117):*

ՓՐՓՐԱԽԱՌՆ, ա. Փրփուրով խառն, փրփրոտ: *Երբ արտաքս երթայ առաջին ձեռնալուան արիւնախառն գայ, և յետոյ եկածն* ***փրփրախառն*** *գայ և քամի այլ շատ ի հետն (Բունիաթ, 123):*

ՓՐՔԱԶ (ռուս. приказ), գ. Հրաման, կարգադրութիւն, հրամանագիր: *Վերակացու փոսօսի (փոսօլսքի)* ***փրքազին*** *(Եզով, 258): Թագաւորին ոչ մին* ***փրքազէն*** *ինձ ապրանք չեն տուել (Եզով, 259):*

Ինքնակալ թագաւորի կարգեալ մեծ պօյեար և վազիր փոսօսի ***փրքազին*** *վերակացու (Եզով, 260):*

ՓՔԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Գոռոզութիւն, հպարտութիւն: ԱԲ *փքացութիւն* «հպարտութիւն», ՀԲԲ *փքացութիւն* «փքանք, փքվելը, ամբարտաւանելը»: *Պղատոն ասէ. «Պըտուղ* ***փքացողութեան*** *է գոլն զզուելի» (Նոր. ծաղ., 145):*

ՓՕՍՏ (գերմ. Post, իտալ. posta), գ. Փոստ, նաև՝ փոխադրում, փոխադրումների կայան: ՄՀԲ *փօստ* «թուրք. պաշտօն, աստիճան»: *Թվոյն 1695 փետրվարի 25 էյի վէնետիկ, կեցա 8 օր, ետոյ ելայ գնացի* ***փօստով*** *Պոլօնիայ, անտի Ֆլորենցայ (Մժ II, 406): Խանն շատ իքմին էր տվէլ* ***փօստով*** *ուղարկել (Եզով, 258):*

-Ք-

ՔԱԲՈՒՅԻՆ, տե՛ս ՔԱՓՈՒՋԻՆ: *Ունին ի վանքն իւրեանց բազում աղքատ հիւանդ եւ հիւր, զոր նոցա ծառայեն, զոր նոցա լեզուաւ* ***Քաբուցին*** *կոչին (Սիմ. Լեհ., 106):*

ՔԱԹԱԼԻԿՈՍ, գ. Կաթողիկոս: *Սամեպու տներն և հողերն, որ Սարգիս եպիսկոպոսն գնեալ էր,* ***քաթալիկոսն*** *Վրաց ի յինքն գրավեաց (Սանահն., 116):*

ՔԱԼԱՆԹԱՐ (պարսկ. kalāntar), գ. Քաղաքապետ, ազգապետ, տե՛ս նաև ՔԷԼԷՆԹԷՐ: ՈՒՆի Կարստ (անտիպ բառ.) քալանթար(f) «ոստիկանապետ»: *Յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութեան և նամակ պահպանութեան պայազատատոհմ և պերճապատիւ իշխանիդ մերոյ՝* ***քալանթար*** *պարոն Զաքումիդ (Դիւան Ն. Ջուղ., 103): Սակս հաստատութեան գրոյս պարսից գրով և լեզուով և՛ գրեցի, և՛ մհրեցի, և* ***քալանթար*** *Քարախոստրով-բեկով կայ (Սանահն., 96):*

ՔԱԼԲԱԹԻՆ,

ՔԱԼՓԱԹԻՆ, գ. Երկաթէ գործիք, աֆցան: ՄՀԲ *քալփաթուն* նոյն նշ.: *Եւ առեալ զբեւեռաքաշս, այսինքն* ***քալբաթին*** *(գրչ.* ***քալփաթին****), եւ այնու կտրեցին զմիսն ծղեացն (Դաւրիժ., 187):*

ՔԱԼՅԸՆԵԼ, նբ. Գործածել, կրել: *Օսգով արծրթով լալէխներն թէ փեսութեան, թէ վզի որ կու գտվի, նայ արգիլված պիլան, որ ամենեւին ըսլօպօտ չիլայ* ***քալցընելու*** *կամ հագնէլու (Գովր., 46):*

ՔԱԽՆԵԼ, նբ. Քաղհանել: ՀԲԲ *քախնել* «մանրամասն՝ ամեն տեղ պտրտել, որոնել, փնտրել» (իմաստափոխ.): *Այլք* ***քախնէին*** *կամ զօրայս ժողովէին կամ հնձէին կամ*

այլ ծառայութիւն առնելով (Սիմ. Լեհ., 303)։

ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԻՂԾ, ա. Քահանային պղծող։ *Եհան զսուրն եւ եհատ զունկն* ***քահանայապղծին*** *ծառայի զաջ ձեռն եւ զականջն (Սիմ. Լեհ., 162)։*

ՔԱՀԱՆԱՊԵՏ, գ. Քահանայապետ։ *Յամի տեառն ԼԴ Պետրոս յանդի ոք մեծ կացեալ անդ* ***քահանապետ*** *ամս է։ Պետրոս գնաց ի Հռոմ և նստաւ ծայրագոյն* ***քահանապետ*** *(գրչ. **քհանապետ**) (Հնատիպ, 15)։*

ՔԱՀԱՆԱՍԷՐ, ա. Քահանայ՝ հոգեւորական սիրող, եկեղեցասէր։ ***Քահանասէր,*** *ծնողասէր / Դու մարդասէր, աղքատասէր (ՈՒՄՀԲ I, 526)։*

ՔԱՀԱՆԱՓՈԽ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Քահանայի այս կեանքից փոխուելը՝ մահանալը։ *Ապրիլի ԻԱ Յովաննէս* ***քահանափոխ եղաւ*** *առ Աստուած (ՄԺ I, 209)։*

ՔԱՀԵԱԼ, ա. Ընկճուած։ ԱԲ *քահեմ* «վարել, շարժել»։ ***Քահեալ*** *- կորացեալ, ընկճեալ, հոլեալ, կորակնեալ (ՄՄ 2281, 125ա)։*

ՔԱՂԱԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ . Քաղաքավարութիւն։ ***Քաղաքարոյութիւն*** *- քաղաքավարութիւն իմն, որ ի խօսս և ի կատակս խառնէ զհամեստութիւն և զհեշտացութիւն հաճոյական և զուարճացուցիչ, լատ. էութռաֆէ՛լիա (Վ. Յուն., 78)։*

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐԻՉ, գ. Քաղաքի կառավարիչ, պաշտօնեայ։ *Սաստիկ գիր մի ուղարկեա քաղաքիս այն* ***քաղաքավարիչներուն,*** *որ լուռ կենան (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279)։*

ՔԱՂԱՔԲԵՐԹ, գ. Բերդաքաղաք, քաղաքի բերդը։ *Խալըսեցաւ փախաւ գնաց ու* ***քաղաքբերթն*** *մտաւ (ՄԺ I, 225)։*

ՔԱՂԵՆՈՒԱԳ, գ. Ողբերգութիւն։ ***Քաղենուագ*** *- տեսակ իմն վարժելոյ զտաղս բանաստեղծականս, նորում թագաւորաց և իշխանաց և կամ այնց, որք ի յարքունիս ելամտեն, թշուառութիւնք և տառապանք արտացուցանին, լատ. թռաճէ՛տիա (Վ. Յուն., 79)։*

ՔԱՂՐԹԱՇՈՒՐԹ, ա. Արաբներին տրուող մականուն։ Ըստ ՆՀԲ՝ *Քաղիրթ* յատուկ անունից են առաջացել քաղրթալեզու, քաղրթական բառերը, նոյնն ունի նաև Կարստ (անտիպ բառ.)։ *Մինչեւ յայժմ զօրացեալ են եւ զօրանան ի վերայ մեր ազգն հագարացոց, սարակինոսք եւ* ***քաղրթաշուրթն*** *ժողովուրդն (ՄԺ II, 391)։*

ՔԱՂՑՐԱԿԵՐՏ, ա. Գեղեցիկ շինուածքով։ *Եւ դուռն [Ս.Յակոբեանց] երկաթեայ է յարեւմտեան կողմն՝ յոյժ* ***քաղցրակերտ*** *և արհեստաւոր (Պատմ. Երուս., 1931, 272)։*

ՔԱՂՑՐԱՀՈՏ, ա. Անուշահոտ։ ***Քաղցրահոտ*** *ծխանելեօք զուարթացնեն զհարսս մեծարական (Քէօմ., 23)։*

ՔԱՂՑՐԱՍԻՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Սիրալիրութիւն, յօժարութիւն։ *Դովին* ***քաղցրասրտութեամբդ*** *իսկ խոստացեալ ես օգնական լինել մեզ առ ներկայականս իրակութիւն (Ղուկ. Նամ., 125)։*

ՔԱՂՑՐԱՔԱՐՈՁ, ա. Քաղցր՝ ախորժ fառոզ կատարող: *Ելից... ուսուցիչ հայրս մեր **քաղցրաքարոզ** համեղաբան (Յ. Կոլոտ, 205): Խնդրեսցուք... բանալ **քաղցրաքարոզ** վարդապետիդ Թէոդորոսի (Կամենից, 262):*

ՔԱՂՔՈՒՆԱՅՔ, գ. Յոգնակի թիւ fաղաf բառի՝ fաղաfներ, մայրաfաղաfներ: *Եւ այլ ընտիր աշխարհք, մեծամեծ **քաղքունայք** որ կան (ՈՒՄԲՀ, 203):*

ՔԱՄԱԿՈՒՄՆ ԿԱՆԳՆԵԼ, հրդ. Աջակցել, տե՛ս ՔՕՄԱԿ ԱՆԵԼ: *Այդպիսի չարիք են անում, զատն տալիս էք և նոցա **քամակումն կանգնում** (Դիւան Ն. Ջուղայի, 105):*

ՔԱՄՈՒՔՍ, գ. (բժշկ.) Քամուածf, թուրմ: *Առ զարիզօն ժ դրամ, զաֆէթի (իմա՝ ջղատակ բոյսը) **քամուքսն** Բ տրամ (Բունիաթ, 101):*

ՔԱՆԴԱՔԱՐ, ա. Փորագրուած: *Աստուած աւրհնէ Մուրատէնց Ղազարի որդի Սամուէլ. մէկ մեծ խաչ, մեծ բեմի **քանդաքար** խաչկալն երետ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 201):*

ՔԱՆԴՈՂ, գ. Քանդակագործ: *ՈՒնի բազում եւ ազգ եւ ազգ փէշաքարնի եւ արուեստաւորք, ոսկերիչք քարագործք, քարակոփք եւ ի վերայ մարմարի **քանդողք** եւ այլք (Սիմ. Լեհ., 344):*

ՔԱՆԴՔԱՆԴԵԱԼ,

ՔԱՆՔԱՆԴԵԱԼ, ա. Քարոմանդ եղած: *Ի ներսի կողմանէ բեմն եւ յատակն եկեղեցւոյն **քանդքանդեալ** (գրչ. **քանքանդեալ**) եւ բովանդակ եկեղեցին եւ խորանքն աղբովք անասնոց լցեալ [էր] (Դաւրիժ., 168):*

ՔԱՆՁԵԼԱԳՈՐԾ, գ. ա. Սfանչելագործ: *Գրեցին պատկեր... Մինաս **քանչելագործին** (ՄԺ I, 209):*

ՔԱՆՁԵԼԻՔ, գ. ա. Սfանչելիf, հրաշալիf, անհաւանական մի բան: *Յուլիսի ժէ քաղաքս անձև եկաւ... Ժ-Ի կարմունճ տարաւ, Ե-Ձ հոգի խեղդեցաւ և շատ **քանչելիք** ցուցաւ (ՄԺ I, 208): Խիստ **քանչելիք** եղաւ ամսեանն օգոստոսի Բ (ՄԺ I, 209): Դարձեալ նոր **ըսքանչելիք**՝ այսաւր ձիւն եկաւ (ՄԺ I, 210):*

ՔԱՆՍ (հայ. fան+զ), շ. Քան, փոխարէն: *Մխիթարութիւն վշտաց և քաւարան մեղուցելոց, որ գիտես զամենայն յառաջ **քանս** լինել նոցա (Հնատիպ, 59):*

ՔԱՆՏԱՆԱ (արաբ. gandāna), գ. (բսբ.) Պոաս, fուռաթ բոյսը: *Տաք դեղերն խիստ զեն է սնկան և չարկամ է որպէս զթառան և **զքանտանան** (Բունիաթ, 125):*

ՔԱՇԴԱԼԱՆ, տե՛ս ԳԱՇԴԱԼԱՆ: *Եկաւ վոյվոտա Բօտօլսքիյ... ընդ նմա եւ **քաշդալան** Բօղօցքիյ. մեծ ուրախութիւն կատարեցին ընդ առաջ ելանելով, թօփեր հարելով (Կամենից, 66):*

ՔԱՇՈՎԻ, ա. Բերովի, դրսից fաշուող՝ բերուող: *Այն մէկ հավուզն ջուրն **քաշովի** է, որ գիշեր ու ցերեկ կ ձի Բ դօլապով համաշայ ջուր կու քաշեն (Շահմ. յիշ., 317):*

ՔԱՇՎԱԾՔ, գ. Քաշուած՝ պատկերուած նկար, ստեղծագործութիւն:

Խորանին դրսի դին [կայ] բազում պատկեր՝ Լեհայ զարմանալի ***քաշվածք*** *(Զուար, 1868, 375)։*

ՔԱՋԱՋԻ, ա. Քաջ, քաջազգի։ ՄՀԲ *քաջազն* «քաջազուն, ազնուազարմ»։ *Քրիստոսազօր և* ***քաջազի****... Պաքուայ մեծ ջնդրալ Միխայիլ Միխայիլիջ Կալիցին (Եզով, 433)։*

ՔԱՋԱՋՆԱՏՈՀՄ, ա. Քաջերի զարմից, քաջատոհմիկ։ *Հասցէ գիր աւրհնութեան...* ***քաջազնատոհմ*** *և վայելչասէր, ճոխափառ ազատորդացդ (Սանահն., 90)։*

ՔԱՋԱՋՐՈՒՑ, ա. Քաջ՝ լաւ զրուցող, քարոզող։ *Զաքարիա էր...* ***քաջազրուց****, յաջողակ ամենեւին եւ բաղդաւոր (Զաք. Գ, 33)։*

ՔԱՋԱՋՕՐԵՂ, ա. Ջօրեղ՝ արագընթաց (երիվար)։ ԱԲ *քաջազօր* «խիստ զօրաւոր»։ *Ի մտրակել օդապարիկ եւ* ***քաջազօրեղ*** *եւ բարձրապարանոց երիվարին (Դաւրիժ., 207)։*

ՔԱՋԱՆԵՐԲՈՂ, գ. ա. Քաջ՝ ընտիր ներբող։ *Զոտանաւորս վերտառեալ* ***քաջաներբողս՝*** *կարդացեալ ի հելլէն բարբառ էփիկոսմայ (Դիւան Մխիթ., 145)։*

ՔԱՌԻԹԱՅ (ռուս. карста), գ. Կառք։ *Կապեալ եւ գերի վարեալ զկանայս իւրեանց հետ* ***քառիթայիւք*** *եւ վեց ձիօք շրջեցուցեալ (Սիմ. Լեհ.,171)։*

ՔԱՌ ՏԱՍՆ, թ. Քառասուն։ *Ի թուահաշուոց հայկականի, հազարերորդ հարիւրակի,* ***քառ տասն*** *և թէ հնգեակէ աւելի (Աղան. Միաբանք, 12)*

ՔԱՐԱԹՈՒՓ, գ. Քարերի մէջ բուսնող թփեր, մացառուտ։ *Այլք ի ծերպս վիմաց եւ ի* ***քարաթուփս*** *եւ յաւազս բնակեն (Սիմ. Լեհ., 240)։*

ՔԱՐԱԽԵՂԴ, ա. Քարերով ծածկուած՝ խեղդուած, հմմտ. ՓԱՏԱՀԵՂԴ։ *Փետրվարի ժէ, օրն ուրբաթ, աշխարհս ժողով եղաւ, մարդիք հօն ժողովեցան քարերն պեղեցին, Զ լաշ հանեցին, Բ ալ տըղայ մեռան* ***քարախեղդ*** *եւ փատահեղդ եղան. եւ շատ մարդոյ զեն եղաւ (ՄԺ I, 220)։*

ՔԱՐԱԿԱՊ, գ. Քարափ, կապան։ *Մէկ ծէրն գնում այ Վանանց թարփն, մէկ ծէրն գնում այ Կացոցկա ճանփի* ***քարակապն*** *(Սանահն., 167)։*

ՔԱՐԱՀԻՒՍ, ա. Քարերով հիւսուած՝ կառուցուած։ *Այլ ի վայրէ* ***քարահիւս*** *բարձրագոյն քան զայն, որ ասացան (Քէօմ., 10)։*

ՔԱՐԱՁՈՐ, գ. Քարքարուտ ձոր։ *Եւ գնացեալ հասանէ մինչ ի* ***քարաձորն*** *Յակնայ եւ Արաբկերու (Յ. Կարն., 14)։ Գնացեալ հասանէ ի բերդն Կամախ եւ մտեալ ի* ***քարաձորն*** *Ակնայ (Յ. Կարն., 48)։*

ՔԱՐԱՅԱՐ, ա. Քարակոփ, ապառաժոտ։ *Հասին ի յանառիկ բերթն եւ յամրոցն Կամենից, որ ի վերայ* ***քարայար*** *լերան (Սիմ. Լեհ., 374)։*

ՔԱՐԱՅՁԱՆՁ, գ. (բսբ.) Մամուռ։ *Աւշնայ, որ է քարաքոսն, որ քարին երեսն զէտ կաղնու ծառին բրթին*

պէս կու լինի կանանչ, որ է ***քարայ-ձանձ*** *(ՄՄ 6275, 189ա):*

ՔԱՐԱՍՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Խստասրտութիւն: ԱԲ *քարասիրտ* «խստասիրտ»: *Ագահութեան դատերք են եօթն՝ մատնութիւն, դաւաճանութիւն...* ***քարասրտութիւն*** *(ՄՄ 1756, 8ա):*

ՔԱՐԲԻՉ (թուրք. kerpic, ռուս. кирпич), գ. Աղիւս, տե՛ս նաև ԵՐԱԾ ՔԱՐՓԻՉ, ԹՐԾԱԾ ՔԱՐԲԻՃ: *Տներն ախոռի նման եւ չալուով, ցած, իսկ ի քաղաքսն՝* ***քարբիչով*** *(Սիմ. Լեհ., 193):*

ՔԱՐԷԱՅՐ, գ. Քարայր: *Անտի եկաք ի տափարակ տեղ մի, որ մին կողմն անտառ էր եւ միւսն՝ լեռ* ***քարէայր*** *(Սիմ. Լեհ., 42):*

ՔԱՐԻ ԲՈՆԵԼ, հրդ. Քարկոծել: *Այսօր՝ շաբաթ օր Հասան աղան* ***քարի բոնեցին****, փախաւ ճորով խալսեցաւ (Մանր ժամ. I, 216):*

ՔԱՐԾԱԿ, գ. Քարայր: *Այր -* ***քարծակ*** *(ՄՄ 1127, 135ա):*

ՔԱՐՏՈՂ, գ. 1. Գրիչ, ծաղկող: 2. Քարտուղար: *Դարձեալ յիշեսջիք... զՏէր Յովհաննէս քաջ* ***քարտողն****, որ զծաղիկն ուսոյց (Թորոս աղբար, 330): Յիշեցէք զԱրսէն* ***քարտողն****, որ մեղապարտ ձեռաւք հպեցայ ի Ս. Աւետարանս (Թորոս աղբար, 366):*

ՔԱՐՔԱՐԵԱԼ, ա. Քայքայուած, փլուզուած: *Թօփով զբերդերն ի փուլ առեալ / եւ զպարիսպն քայքայեալ (գրչ.* ***քարքարեալ****) (ՈՒՄՀԲ II, 241):*

ՔԱՒԱԶԱՆ, գ. Գաւազան: *Եւ զծայրագոյն* ***քաւազան*** *սիրելի որդւոյն իմոյ... Մեսրոպ վարդապետին (Գալ. Կենս., 252):*

ՔԱՓՈՒՉԻՆ (լատ. Ordo Fratrum Minorum Capucinorum, իտալ. cappuccino), գ. Կաթոլիկ միաբանութեան անդամ. f(կ)ափուչինները Ֆրանցիսկեան միաբանութեան մի ճիւղն էին, որ նախապէս կապիւշոն՝ սրածայր գլխանոց էին կրում, տե՛ս նաև ՔԱԲՈՒՑԻՆ: *Գրեաց եւ առ բազմահանճարն պատրի Ռաֆայէլն, որ ի կարգէն* ***քափուչինաց*** *(Դաւան., 123): Թուին Քրիստոսի 1701... մտի ի վանս* ***քափուչինաց*** *(Գալ. Կենս., 85): Շերմանցւոց փոխանորդ Անդրիասն առաւ հարիր թուման դրամ* ***քափուչին*** *Պիղատոսէն (Ե. Մուշ., 127):*

ՔԱՔՈՒԼԱՒՈՐ, ա. Խոպոպաւոր: *Կայր* ***քաքուլաւոր*** *հաւ մի, որ Զձ՛ զուռուշի էր, որ այն հաւն օրն զուռուշ մի խարջ ունէր (Շահմ. յիշ., 317):*

ՔԵՑԵԼ*, նբ. Գցել, նետել: Ըստ ՀԲԲ՝ այս բառից է ծագել *քցել* «գցել»: ***Քեցեցին*** *զամբոխն աշխարհաժողով և ի գետն մղեցին, և սկսաւ ջուրն լինել նոցա գերեզման և յուղարկաւոր (ՄԺ I, 83):*

ՔԵԻԽԻԱ,

ՔԷԽՎԷ, գ. Քեօխվա: *Այս չալապի* ***քէխվէն*** *որ եկել այ, մէկ անվանի մարդ է, մէկ մուրթապար մարթ է (Եզով, 367): Որ է մինն* ***քեխիա*** *չէ-լէպիզատայ (Եզով, 371):*

ՔԷԹՂՈՒԴԱՅ, գ. Տանուտէր, գիւղապետ: *Քանզի ընթհանուր երկրի քահանայիցն, տանուտերանցն, երեսփոխանացն, քէթղուդոցն և առհասարակ ժողովրդեանն ասես (Դիւան Ն. Ջուղ., 62):*

ՔԷԼԷՆԹԷՐ, տե՛ս ՔԱԼԱՆԹԱՐ: *Ջամենայն հարկաւոր զգիրսն, եթէ ըրէխէմ և եթէ այլ հուքմեր... պարոն **քէլէնթէր** խոճայ Աւետիսի գիտութեամբն և կամակցութեամբն առաքեսցէ առ մեզ (Դիւան Ն. Ջուղ., 63):*

ՔԷՊԱՊԻԿ, գ. Մի փոքր բեապապ: *Տաքուկ **քէպապիկ** կե՛ր և քէֆ հասուր. աչքդ շէշ ու փէշ լինի, շլոր մլոր (Տէֆթ., 319):*

ՔԷՍՄԱ (թուրք. kesme), գ. Կտոր-տանմ. կտրուելը (աղիքային հիւանդութիւն): *Մելքոնին եղեն ամք խբ եւ ցաւք պատեցին զնա ի յաղիսն, որ է **քէսմա** (ՄԺ I, 248): Ես և Խանինի որդիքս յետոյ մեր հօր ծիլ կէս **քէսմայ**, ինչ որ պարոնտրի յիգուն էր, ծախեցինք ի վերայ Սարգիս պարոնտրի (Սանահն., 177):*

ՔԹՐՐ ՔԹՐՐ, ա. Կտոր-կտոր: *Տաքուկ քէպապիկ կե՛ր և քէֆ հասուր. յայնժամ զտէմուրճուն օրսն **քթրր քթրր** կու ջարդես ակռայով (Տէֆթ., 319):*

ՔԻԼԱ (պրսկ. արաբ. kcyl, kcyla) գ. Ընդեղէնի չափ, հացահատիկի չափ: ՄՀԲ և Կարստ (անտիպ բառ.) ունեն *քիլակ* նոյն նշ., *քիլայ* «գլանաձև կաւէ աման»: *Սաստիկ մահ էր և սով, հացին **քիլան** Զ՚ ստակ էր, տեսաք աչօք մերօք (ՄԺ I, 211):*

ՔԻԻՐԷՔՃԻ, գ. Թիավար: *Ի ժամանակս մէլիք վէզիրին պակասեցոյց Իե **քիւրէքճի** վարձ ի վեց եկեղեցեացն, որոյ վասն բազում լինէր աղմուկ շփոթի յազգս մեր (Դիւան Ժ, 84):*

ՔԻԻՐՔ, գ. Մուշտակ: *Կայ և սամուր պատուական, որ մինն մի **քիւրք** կու լցնու և է թանկագին (Յ. Թութունջ., 304):*

ՔՀԱՆԱՊԵՏ, տե՛ս ՔԱՀԱՆԱՊԵՏ:

ՔՆԱԶ, Իշխան, տե՛ս ԳՆԱԶ: ***Քնազ** Կոստանդին կոտորեց զդադարն (Կամենից, 16): Թագաւորն Ստեփանոս մեծ եւ բազում զօրօքն գնաց ի Մոսքովի երկիրն, պատերազմել ընդ Մոսքովի **քնազին** (Կամենից, 50): Հնազանդեցոյց զՄոսքովի իշխանն, այսինքն **զքնազ** (Կամենից, 55):*

ՔՆԱՒՈՐԵԼ, չբ. Դատարկախօսել: ԲՀ *քնաւորիլ* «հիմն»: *Պսպուզել - ճամարտակել, **քնաւորել** (ՄՄ 2019, 170ա):*

ՔՆՆԱՑՈՂ, գ. Քննող, ուսումնասիրող: *Զար դեսպանքն... **քննացող** լինէին՝ ահացուցանելով զամենեսեան (Ժամ. Պող., 263):*

ՔՆՈՒ ԱՅՆԵԼ, հրդ. Քնեցնել՝ հանգըստացնել (ցաւը): *Լապստակին լեղն տուր ձրի զրուցողին և մալախուլիային օգտէ, **քնու այնէ**: Մառօլին հունտն **քնու այնէ** և երազն չընդունի (Բունիաթ, 68):*

ՔՈՅԱՑՈՒՅԱՆԵԼ, պբ. Մտերմացնել, բեզ մօտեցնել: *Աւտար էի՝ **քոյացուցեր** / Բացեա էի՝ քեզ հպեցեր*

/Գլորեալ էի՝ արդ կանգնեցեր (Առ էջմ., 192)։

ՔՈՅԻՆԱԽՈՀ, ա. Քեզ յատուկ խոհ։ *Զայս ամենայն հանդերձ* ***քոյինախոհ*** *ներտրամադրելովք կնքեաց ի վերայ մեր (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201)։*

ՔՈՅԻՆԱՄԵԾ, ա. Մեծարուած, մեծարգոյ։ *Անհուն տագնապիւ կարի իսկ թալկացեալս ի տես* ***քոյինամեծ*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 278)։ Որպէս վայել է* ***քոյինամեծ*** *գթութեան հայրութեանդ, այնպէս խնամեսցես (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279)։*

ՔՈՒԼ (արաբ. koll), մկ. Բոլոր, ամբողջ, ողջ։ *Եւ* ***քուլ*** *մեք՝ Արդութի որդիքս, մեծ և փոքրս, վկայ եմք այսմ բանիս (Սանահն., 120)։*

ՔՈՒԼՈՒՆԿ, գ. Աստեղ՝ մուրճ։ *Մուրճ -* ***քուլունկ*** *(ՄՄ 1127, 145բ)։*

ՔՈՒՆ ԲԵՐԵԼ, հրդ. (բժշկ.) Քնեցնել՝ հանգստացնել։ *Շնխաղողին հունտըն, սամիթին և պալտրանին* ***քուն բերա*** *նա (Բունիաթ, 68)։*

ՔՈՒՆՁՔՈՒՆ, ա. Գոյնզգոյն։ *Կային եւ անդ ծառք եւ ծաղիկք գունըզգուն (գրչ.* ***քունզքուն****), որ երթեւեկքն ի գեղեցկութենէն զմայլէին (Սիմ. Լեհ., 155)։*

ՔՈՒՌԱԹ,

ՔՈՒՐԱԹ (լատ. curatio), գ. Խնամակալ, հոգածու։ Կապ չունի Կարստ (անտիպ բառ.) և ՄՀԲ հուտաթ «շուշանազգի բոյս» բառի հետ։ *Ամէն ազգէ մէկ մէկ* ***քուռաթ*** *կարքէցին, հանդերձ քննութեամբ առաջի կարտինալ Վիքարին (Դիւան Մխիթ., 109)։ Ոչ կամեցաւ յանձն առնուլ* ***քուրաթ*** *լինիլն (Դիւան Մխիթ., 109)։*

ՔՈՒՐԴԱՆԱԼ, չբ. Քուրդ դառնալ, մահմեդականութիւն ընդունել։ *Մին Ոհան անուն չիվարդապետ ջուղեցի, սայ* ***քուրդացաւ****, շատ զարար տվեց Ջուղու (Զ. Ագուլ., 103)։*

ՔՉՔԱՆԱԼ, չբ. Քչանալ։ ՄՀԲ *քչկանալ, քչկնալ* նոյն նշ.։ *Նուազիլ - քչքանալ (ՄՄ 1127, 148ա)։*

ՔՐԱԿՏԻՐ (յուն. χαρακτήρας), գ. **Քրակտիր -** նկարագիր (ՄՄ 2019, 175բ)։

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿԱՌՈՅՑ, ա. Քրիստոսի կառուցած՝ հիմնած։ *Պատրիարգ Վաղարշապատու լուսանկար և* ***քրիստոսակառոյց*** *Սրբոյ Աթոռոյ էջմիածնի (Դիւան ժ, 90)։*

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿԵՐՏ, ա. Քրիստոսի կերտած (էջմիածնի մասին)։ *Տանիս մեծի եւ* ***քրիստոսակերտի*** *Տաճարիս է կարի քայքայեալ (Ագուլ. կոնդ., 92)։*

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿՈԽ, ա. Քրիստոսի կոխած՝ ոտք դրած, անցած (տեղերը)։ *Երկրրպագեաց* ***քրիստոսակոխ*** *սրբոյ տեղւոյն եւ տաճարին եւ հանդիպեցաւ տեսութեան Մովսէս կաթուղիկոսին (Դաւրիժ., 316)։*

ՔՐԻՍՏՈՍԱՇՐՋԻԿ, ա. Քրիստոսի շրջած, փխբ. Երուսաղէմ։ *Գալ ի տեսութիւն քրիստոսաշրջիկ նահանգին (Յ. Կոլոտ, 265)։*

ՔՐԻՍՏՈՍԱՊԱՏՈՒԵԱԼ, ա. Քրիստոսին պատուող։ *Ով արքայաշուք և* ***քրիստոսապատուեալ*** *յաստուածա-*

զարդ իշխանքդ եկեղեցւոյ Սրբոյ, բարձրադէտ նայեցողքդ (Կ. Ամատ., 61):

ՔՐԻՍՏՈՍԱՔԱՐՈՂ, ա. Քրիստոսի խօսքը քարոզող: *Յիշեսջիք... և հարազատ մեր Վարդան* ***քրիստոսաքարոզ*** *և տիեզերալուր վարդապետն (Սանահն., 117):*

ՔՐՈՐԴԻ, գ. Քրոջ որդի: *Ոնէի երկու քոյր եւ* ***քրորդիք*** *եւ այլ յոլով ազգականք (Սիմ. Լեհ., 349):*

ՔՕԴԱՒ, գ. Կանխիկ դրամով գանձուող հարկ, որ վճարում էին մանր եղջերաւոր անասունների համար: *Ոչխարի* ***քօդաւն*** *է, զոր թագաւորական հարկահանքն եկեալ ոչխարաց* ***քօդաւ*** *առնուն (Դաւրիժ., 165): Զորս պարտատեարցն վճարեցաք, ոչինչ մնաց, քանզի կարի յոյժ ծանր է հարկն* ***քօդաւին*** *(Դաւրիժ., 165):*

ՔՕԹՈՒԳ (թուրք. köduk), գ. Մայր գիրք, ժողովածու: *Ետուք հաճել մեզ ընդ նորոգումն հնագոյն գրեանց և* ***քօթուգացն*** *(գրչ. քէոթուկ, քեօթուգ, քօթուգ) սրբոյ վանից, և տեսաք ի նոյն գրեանս ձեր (Սանահն., 70):*

ՔՕՄԱԿ ԱՆԵԼ / ԼԻՆԵԼ, հրդ. Օգնել, աջակցել: *Իմ սիրելի որդի Յոհան վարդապետին թեւ և թիկունք լինիս, զինչ տեղ խօսելէ բան լինի՝ նորա* ***քօմակ անես*** *(Դիւան Ն. Ջուղայի, 62): Մեզանից* ***քօմակ էք անում*** *(Եզով, 357):*

ՔՕՇԿ (թուրք. köşk), գ. Տաղաւար, հովանոց: ՄՀԲ *քօշկ* «վերնատուն», Կարստ (անտիպ բառ.) *քօշք* «կրպակ, տաղաւար»: *Թվին ՌՃԽԱ շինեցաք պոճի* ***քօշկն*** *եւ հարաւոյ կողմի խցերն (ՄԺ I, 311):*

ՔՕՇ ՄՕՐՈՒՔ, հրդ. Այծի մորուք՝ նուր մորուք: *Խտիմալաթէ տըւեալ իբր ապահարգան ի ձեռին ունին այժմ թէ՛ սոքա և թէ՛ սոցին տեսուչ ձևացեալ* ***քօշ մօրուքն*** *այն (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1932, 250):*

-Օ-

ՕԳՏԱՋԱՆ, ա. Ջանադիր, օգտակար: *Շինեցաւ ձեռամբ բազմաշխատի* ***օգտաջան*** *Սիւնեաց պետի տեառն Յովակիմայ Սիւնեցւոյ (ԴՀՎ II, 125):*

ՕԶԲԵԿ, գ. Ուզբեկ, միջն. հայ. աղբիւրներում այսպէս են անուանում պահլաւներին (ծան. հրատ.): ՄՀԲ *օզիբէկ* «ուզբէկ»: *Գոճազմն, որ է լազուարտ, երկնից գունովն է կապոյտ...* ***յՕզբեկէն*** *կուգայ (Դաւրիժ., 445):*

ՕԺԱՆԴԱԿԻՑ, գ. ա. Օժանդակ, գործակից: ***Օժանդակից*** *լիցի արեւելեանդ երկիր (Յ. Կոլոտ, 265):*

ՕԼԱԽՑԻՔ, գ. Մոլդաւ, մոլդաւացի: *Ոմն պարոնացոյ Օլախի երկրէն եկաւ ի այս երկիրս, եւ* ***օլախցիքն*** *կամեցան զինքն առնուլ իւրեանց ի պարոնութիւն (Կամենից, 35):*

ՕԼՕՖԱՅ, գ. Ջինուորական ոռճիկ (ծան. հրատ.): ՈՒՆի Կարստ (անտիպ բառ.) նոյն նշ.: *Բազմութիւն զօրացն աւելի են, քան զաւազ ծովու, և* ***օլօֆայ*** *(գրչ.* ***ուլուֆայ****) չունին, այլ միայն գեղ և քաղաքի տեղի* ***օլօֆային*** *(Յ. Թութունջ., 303): Զօրքն անհուն են իբրեւ զաւազ ծովու առանց* ***ուլուֆայի*** *եւ փոխանակ* ***ուլուֆայի*** *երկիր ունին և գեղ (Յ. Թութունջ., 308):*

ՕՁՏՈՂԱԲԱՐ, ա. Օձի նման, չարաբարոյ: *Նենգաւոր արք սպրդողք և* ***օձատողաբար*** *պատառողք, որոց ունկնդիր լինելով իմ՝ բարեկամ համարեցայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 119):*

ՕՂԱՒՈՐԵԼ, նբ. ՈՒղարկել, հմմտ. ՈՒՂԱՒՈՐԵԼ: *Խոճա Պաղտասարէս շատ ողջոյն մատուցանեմք մեր վէլինամէթ Ապոի Զէլէպուն, քանի որ մեք տեղս եմք, այս գրիս պատասխանին* ***օղաւորես*** *(Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 283):*

ՕՄՆ, դ. Ոմն: *Ի Յասորեստան մի* ***օմն*** *անհաւատ հրէա, բորբոքեալ ի բարկութենէ ընդդէմ քրիստոնէից, տեսեալ զպատկերն Քրիստոսի՝ էհար գնա... (ՄԺ I, 276):*

ՕՉ ՈՎ, դ. Ոչ մէկը: ՄՀԲ *ոչ ով* նոյն նշ.: *Թէ գնան՝ ազատ եմ արարել, դորն որ գնան՝* ***օչ ով*** *հետնէրուն բան չունենայ, ազատ ըլին (Սանահն., 150):*

ՕՉ ՈՒՄ, դ. Ոչ մեկի(ն), ոչ ոքի: *Իմ յօժար սրտիւ ծախեցի...* ***օչ ում*** *դաւի չկայ, ով որ դաւի անէ, ԳԺԺԸ հայրապետացն նզովեալ եղիցի (Յ. Ղր.,162):*

ՕՊՈՉ (լեհ. oboz), գ. Ճամբար, թափոր: *Նոյնպէս եւ զբերդն Խոթինու ի մէջ առեալ ընդ գլուխ բանակին, այսինքն՝ թապորին կամ* ***օպոզին****, եւ մտեալ բնակէր անդ ամենայն քաջօքն (Պատմ. Խոթ., 45):*

ՕՊՐՈՒՉ (հունգ. abrosz «ծածկոց»), գ. Սփոռոց: *Նմանապէս* ***օպրուզներն****, բարձերեսքներն, սավներըն որն որ ոսգով կամ արծըթով զարդարած կու գտվին, նայ արգիլած պիլան (Գովր., 46):*

ՕՌՈՒՍ, գ. Ռուս: *Լէհքն են լաւ քրիստոնեայք, բայց* ***օռուսն*** *շատ է քան զլէհ (Սիմ. Լեհ., 347):*

ՕՍՄԱՆԼՈՒ, գ. Օսմանցի, օսմանեան, թուրք օսմանեան ցեղի նախահայր Օսման կամ Օթման անունից: ՄՀԲ *օսմանցի* նոյն նշ.: *ՈՂԲ թուին թագաւորեաց Օսման յազգէ Տաճկաց, ամս ԾԸ, որոյ անուամբն* ***օսմանլու*** *կոչեցան (Դաւրիժ., 437): Տիրեցին թուրքք ի յազգէն թուրքմանաց, եւ յետոյ դանիշմանիք եւ մսլիմանք, իսկ այժմ կոչին* ***օսմանլուք*** *(ՄԺ II, 391): Մեզ խապար եբեր, թէ* ***օսմանլուն*** *կռուի թատարիք ունի (Եզով, 257):*

ՕՍՆ, գ. Բզեզի տեսակ՞: *Բարձցէ ի ձէնջ Տէր Աստուած մեր... զպատու-*

հասն, զյանկարծականն, զթոթոն, ***զօսն,*** *զարօսն, զմարուխն, զկարիչն և զփեորփորիչն եւ զամենայն զոր ինչ կա յերկրի (Եզով, 140):*

ՕՎԺԱՐ, ա. Յօժար, տե՛ս նաև ՈՒԺԱՐ: *Մեր կամաւ և* ***օվժար*** *սրտիւ ծախէցինք Համզանց խուց իր մառանով, իր դռնառաջով (Սանահն., 159):*

ՕՏԱՐԱԶՆԵԱՅ, գ. Օտարազգի: ԱԲ *օտարազն* «օտարազգի»: *Յազգս* ***օտարազնեայս*** *արար եւ առնէ իրաւունս (Յ. Կոլոտ, 307):*

ՕՐԴՆԱՅԳԻՐ, գ. Երդմնագիր: *Տեղից եկած մարդոցն հետ տվէլ անք* ***օրդնայգիր*** *(Եզով, 405):*

ՕՐԷՆՔ ՔԱԼՅԸՆԵԼ, հրդ. Օրէնքը գործադրել՝ պահպանել: *Թէ՛ ժամ երթալ, թէ՛ տօն պահել, թէ՛* ***օրէնք քալցընել*** *(Սիմ. Լեհ., 205):*

ՕՐԷՅ ԴԷՆ, մկ. Այսուհետեւ, բոց. (այս) օրից յետոյ: *Մեզ ով տիրութիւն կանի* ***օրէց դէն*** *(Եզով, 425):*

ՕՐԹԱՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Ընկերակցութիւն: ՄՀԲ *օրթաղ* «ընկեր, գործակից»: *Երկու հարիւր ոչխարս... արածէ* ***օրթաղութեամբ*** *ծնելոց գառանցն (Յիշ. Ուլն., 294):*

ՕՐՀՆԱՁԻՐ, ա. Օրհնուած, ձիրքով օժտուած: *Եւ այս թուղթ* ***օրհնաձիր*** *ևս առ պատուելութիւն ձեր գրեալ, խնդրեմք ի ստոյգ բարեկամութենէդ (Ղուկ. նամ., 126):*

ՕՐՍ, գ. Դարբնի սալ (ծան. հրատ.): *Յայնժամ զտէմուրճուն* ***օրսն*** *քթբր քթբր կու ջարդես ակռայով (Տէֆթ., 319):*

ՕՐՏԱԿ, գ. Բաղ: *Կայր* ***օրտակ*** *մի, որ ներքի չանէն հօխայ մի ջուր կու տանէր (Շահմ. յիշ., 317):*

-Ֆ-

ՖԱԽԻՐ ՖՈՒԽԱՐԱՅ,

ՖԱՂԻՐ, (թուրք. fakir «աղքատ» և fukara «չքաւոր»), գ. Չքաւոր, խեղճ, աղքատ-մաղքատ: ՄՀԲ ունի *ֆախիր* «դերվիշ, մահմեդական աղքատ կրօնաւոր» (իմաստափոխ.): *Դիժար սղութիւն եղեւ, չարեկն Բ խռուշ ելաւ, հաց ո՞վ կու տեսանէ,* ***ֆախիր ֆուխարայ*** *շուար մնացել էին (ՄԺ I, 223): Մարտի ԻԱ օրն Ծաղկազարդի տօլվատորայք* ***ֆախիր ֆուխարայ*** *ազգ կուտեցան սուրբ Թորոս (ՄԺ I, 227): Դուք հանապազ խօջին յորդորող եղէք, թաղաֆիլ չանէք, էտ* ***ֆաղիր*** *տղայդ հոգևոր և մարմնաւոր ուրախութեամբ յետ դարձուցանէք (Դիւան Ն. Ջուղ., 50):*

ՖԱՄԻԼ (ռուս. фамилия), գ. Ընտանիք (հնց.): *Ով ոք ուր* ***ֆամիլովն*** *գնայ էն ըռուստէվար ուքազն, տանեն ետուրանէնցն (Եզով, 396):*

Գիլանայ ծովին պրվինցումն գեղ, գաւառ, շնութեն, ուրէնց ***ֆամիլօվն*** *(Եզով, 406):*

ՖԱՐՇԱՆԳ (գերմ. fasching), գ. Բարեկենդան, տօնախմբութիւն: *Նայ ութվեցայ պատուելի աղաչանուն, որ տան տիլաձիայ հասարակութեան դէր այս գալ* ***ֆարշանգիս*** *ալ (Գովր., 49):*

ՖԷՍԱՏ (արաբ. fasad «ապականութիւն»), գ. (բժշկ.) Ֆունկցիայի խանգարում: *Մի տաքութիւն մի այլ կայ... զգլխուն ճօհրն ի* ***ֆէսատն*** *կու տա, էկէր ուզես (Բունիաթ, 70):*

ՖԷՍԹ (գերմ. fest), գ. Տօն, տօնակատարութիւն: *Նոցա տօն լինի, զոր* ***ֆէսթ*** *կոչեն (Սիմ. Լեհ., 168):*

ՖԻՐԻԿ, գ. Կրակի վրա եփած ցորեն: ՄՀԲ ունի *ֆրիկ* «1. Դեռահաս ցորեն, 2. Այդպիսի ցորենի աղանձ»: ***Ֆիրիկ****, որ է եղի ցորենն, որ այրեն ի կրակն և ուտեն (ՄՄ 6275, 239ա):*

ՖՈՒԽԱՐԱ, տե՛ս ՖԱԽԻՐ ՖՈՒԽԱՐԱՅ: *Յետ իմոյ գնալուն անկեալ ի դոնէ դուռ* ***ֆուխարայի*** *փողն տաղբթմիշ չանես (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385):*

ՖՈՒԱՆՅՈՒՉ,

ՖՐԱՆԿՍԻՉ, գ. Ֆրանսիացի: *Ապրիլի 17 մտանք ի Մառսիլեայ, որ է* ***Ֆռանցուզ*** *թագաւոր հրամանուցն (ՄԺ II, 406): Նա եւ տեսաք* ***զՖրանկսիզու*** *թագաւորն, զկինն, զորդին եւ զեղբայրն (Շահմ. յիշ., 315):*

ՖՐԱՆՑԻՍԿԵԱՆ(Ք), գ. Ֆրանցիսկեան միաբանութեան ներկայացուցիչները: *Ի Լէոպոլիս կրօնաւոր* ***ֆրանցիսկեանք*** *եւուն նոցա զմատուռն սուրբ Վալենտիանոսի (Ստ. Ռօշքայ, 127):*

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....3
ԲԱՌԱՐԱՆԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ.....10
-Ա-.....20
-Բ-.....41
-Գ-.....50
-Դ-.....59
-Ե-.....64
-Զ-.....70
-Է-.....72
-Ը-.....74
-Թ-.....76
-Ժ-.....83
-Ի-.....83
-Լ-.....87
-Խ-.....92
-Ծ-.....99
-Կ-.....102
-Հ-.....113
-Ձ-.....126
-Ղ-.....129
-Ճ-.....130
-Մ-.....133
-Յ-.....143
-Ն-.....150
-Շ-.....155
-Ո-.....161
-Չ-.....165
-Պ-.....168
-Ջ-.....176
-Ռ-.....178
-Ս-.....179
-Վ-.....189
-Տ-.....196
-Ր-.....204
-Ց-.....205
-Ւ-.....206
-Փ-.....207
-Ք-.....212
-Օ-.....219
-Ֆ-.....221

Նորայր Պողոսյան

ՆՈՐԱՀԱՅՏ ԲԱՌԵՐ
ՎԱՂԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐՅԱՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐՈՒՄ

(16-18-րդ դդ.)

Շարվածքը՝ Ն. Պողոսյանի
Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալաբյանի
Կազմի ձևավորումը՝ Ա. Ստեփանյանի
Տեխ. խմբագրումը՝ Լ. Հովհաննիսյանի

Չափսը՝ 60x84 $^{1}/_{16}$: Տպ. մամուլ 14:
Տպաքանակը՝ 150:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 2014